

SAMSUN VALİLİĞİ

SANAL ALEM/ MEDYA ŞİDDETİ

Yayın Sorumlusu: Adem SOLAK

Akademik Editör: Nurten SARGIN

2018

SAMSUN VALİLİĞİ BİLİM-KÜLTÜR HİZMETİ

Yayın Adı : *Sanal Alem / Medya Şiddeti*
Yayın Sorumlusu : *Adem SOLAK*
Akademik Editör : *Nurten SARGIN*
Yayın Tarihi : *Aralık 2018*
Sayfa Sayısı : *439*
Ebat : *15.2 x22.9 cm.*
ISBN : *978-975-2489-13-4*
Yayınevi : *HEGEM Yayınları-Ankara*
Yayın Dili : *Türkçe*

Bu eser, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı katkılarıyla oluşturulmuştur.

Önsöz

Şiddet, bütün zamanlarda insanlık için en büyük endişe ve korku kaynağı olmuştur. Bugün de değişen bir şey yok. Mala kast, cana kast ırza kast olaylarıyla her gün medya haber olarak dolup taşıyor ve içimiz kararıyor. Şiddet, insanca yaşama hakkına kasti bir saldırıdır. Şiddet arkasında çok sayıda etmen olabildiği için anlaşılması, izahı zor ve karmaşık bir olgudur. Şiddeti doğru anlamanın, anlatmanın zorlukları, onunla etkin mücadele modelleri geliştirmemizi de zorlaştırmaktadır.

Şiddet davranışları bir anda ortaya çıkmaz. Yaşanan her olayın mutlaka bir arka planı vardır. Yaralamak, öldürmek, uyuşturucuya, intihara yönelmek kolay şeyler değildir. Hangi türü olursa olsun insanların şiddete yönelmesi bir süreç işidir. Daha doğrusu her şey çocuklukla başlar. Şiddet kültürü içinde yetişen bir çocuğun bir gün kendisi de şiddet batağına düşmeye adaydır. Şiddetin her türü ile başımızın belada olduğunu bilmek zorundayız. İnsanlık sorunlarını görmezlikten gelerek, yok sayarak çözemeyiz. Aksine gerçekleri saklamak, kötülüklerle mücadeleyi engeller, zaaf yaratır ve yeni hayatların heba olmasının önünü açar; buna hiçbirimizin hakkı yoktur.

Terör, şiddetin çok vahşi bir şeklidir ve yaşandığı toplumlarda ciddi sosyal travmalara yol açar. İhtilaller siyasi bir şiddet şeklidir ve yaşandığında uzun yıllara yayılabilecek sosyal travmalara yol açar. Zorunlu göçler bir şiddettir; hem göç edenler ve hem de göç edilen yerdekiler için sosyal travmalara yol açar. Uyuşturucuya, intihara yönelişlerdeki artışlar sosyal travmalara yol açar. Çocukların, gençlerin ve dahası tüm kesimlerin maruz kaldığı sanal alem şiddeti sosyal travmalar yaratır. Cinsiyet ayrımcılığı, etnik ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme birer şiddettir ve gruplarda sosyal travmalara yol açar. Şiddetin her türlü insanlık ayıbıdır; insan hukukunun çiğnenmesidir. O zaman bireyler olarak, gruplar olarak, kurumlar olarak ve devlet olarak şiddetle, suçla mücadele adına ne yapmalıyız? Bu soru bütün zamanların en önemli sorusudur ve bu önemli soruya cevap bulmak üzere ülkemizin her yanından bilim insanları şehrimizde üç gün boyunca bilgi birikimlerini bizimle paylaşmak üzere gelmişlerdir.

Bu kitap serisi ile Türkiye'de ŞİDDETLE SİVİL MÜCADELE SEFERBERLİĞİ başlatalım istiyoruz. Çocuklarımız risk altında, canlarımız risk altında, mallarımız risk altında. Artık ateş düştüğü yeri değil her yeri yakar hale gelmeye başladı. Bu bilimsel çalışmalar şiddetle mücadele yolunda büyük bir adım olacaktır; gayretimiz hayırlı olsun. "Şiddetle Sivil Mücadele Seferberliği" ilanımız hayırlı olsun. Buradan şiddetle mücadele politikasından çıkacak sonuçlarla Samsun'dan Türkiye'ye, ama dahası tüm insanlığa yeni modeller önerilecektir. O anlamda bu çalışmayı önemsiyoruz ve herkesçe önemsenmesini istiyoruz.

Bu bilimsel yayınların Samsun ilinde yapılmasını sağlayan Şiddetle Mücadele Vakfına, organizasyonda fiilen yer alan Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığına, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğüne, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliğine ve Türkiye'nin çok farklı illerinden ve başka ülkelerden buraya gelen bilim insanlarına çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın ilimiz ülkemiz ve insanlık için hayırlara vesile olmasını diliyorum; hepimizi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

11. 11. 2018
Osman KAYMAK
Samsun Valisi

İçindekiler

Bölüm Adı ve Yazarlar	S.No
Giriş	vii
Medyanın Çocuklarda Korku ve Şiddete Etkisi (<i>Mustafa Damar</i>)	1
Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin İncelenmesi: Sinop Üniversitesi Örneği (<i>Abdullah Nuri Dicle</i>)	23
Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerinde Yol Açtığı Travmalar (<i>Adem Dölek ve Mehmet Özbaş</i>)	52
Üniversite Öğrencilerinde Cep Telefonu Problemlili Kullanım Durumunun Ve Yalnızlık Düzeyinin Belirlenmesi (<i>Arife Bayram, Aydana Kahveci, Aynur Yıldız, Emine Doğanay, Emine Oğuzyiğit, Fatmanur Özdemir, Hatice Nur Şen, Mehtap Özkurt, Meral Yaylacı, Şaziye Duman, Zahide Gül Teke ve Tuba Özaydın,)</i>	59
Bilgi Toplumu (Bilişim Kullanımı) (<i>Betül Battaloğlu İnanç, E. Neşe Yeniçeri ve Oğuzer Usta</i>)	74
Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılıklarının Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Rolü (<i>Bozkurt Koç, Aysu Gül, Doğan Güneş Temli, Cansu Aksoy, Sezanur Arslantürk ve Büşra Küçükkeskici,)</i>	78
Televizyonun Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı ve Suç Korkusu Üzerindeki Etkisi (<i>Hasan Hüseyin Taylan</i>)	118
Teknoloji ve Sosyal Medyanın Psikososyal Etkileri (<i>İbrahim Demirci</i>)	133
Medya Şiddetinin Eğitimci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (<i>İbrahim Gül</i>)	144
Siber Zorbalık ve Önlenmesi (<i>Güliz Dirimen Arıkan, Işıl Işık, Volkan Ayaz ve Işıl Can</i>)	157
Şiddetin Sosyal Medyada Travmatik Dışavurumu: Ahlaki Panik Kavramı Ekseninde Netnografik Bir İnceleme (<i>M. Nur Erdem ve Recep Yılmaz</i>)	188
Ergenler İçin Yeni Bir Tehdit: Siber Mağduriyet (<i>Mahmut Evli, Nuray Şimşek ve Nurcan Uzdil</i>)	210

Dijital Oyunlardaki Şiddetin Toplumsal Yansımaları: Mavi Balina Oyunu Örneğinde Bir İnceleme (<i>Muhsine Sekmen ve Zeynep Biricik</i>)	220
Şah İsmail'in Şiirlerinde 'Seçilmiş Travma' Olarak Kербela Vakası (<i>Murat Aslan</i>)	249
Türkiye'de Sanal Âlem Kullanımı ve Genç Kullanıcılar Üzerindeki Risklerin Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine (<i>Mustafa Alpgiray Söylemez</i>)	258
Şiddet Olgusunun Türk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Popüler Televizyon Dizilerinin Dramatik Yapısına Yansıması (<i>Nilgün Benli</i>)	266
Televizyon Dizilerinde Bir Pazarlama Motifi Olarak "Şiddet": Sen Anlat Karadeniz Dizisi Örneği (<i>Nursel Bolat ve Ömer Çakın</i>)	297
Sosyal Medyada Şiddet Ve Şiddet İçerikli Paylaşımlara Yönelik Bir Çözümleme (<i>Ömer Çakın ve Nursel Bolat</i>)	313
Şiddet İçerikli Bilgisayar Oyunları ve Gençlik (<i>Özgür Kıran</i>)	323
Reklamda Şiddet Kodlamaları Üzerine Bir İnceleme (<i>Recep Yılmaz ve M. Nur Erdem</i>)	342
Üniversite Öğrencileri Akıllı Telefonu Hangi Amaçlar İçin Kullanıyor? (<i>İ. Bakır Arabacı ve İbrahim Gül</i>)	353
Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının İncelenmesi: İletişim Fakültesi Örneği (<i>Sinan Kaya</i>)	368
Medya Şiddetinin Çocuklara ve Gençlere Saldırgan Davranış Kazandırmadaki Rolü (<i>Turhan Şengönül</i>)	386
Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet ile Sosyal Kırılganlık Düzeyi İlişkisi (<i>Yücel Öksüz ve Mustafa Arif Doğan</i>)	410
İnternet Ortamındaki Şiddet Sunumları ve Yol Açtığı Sosyal Travmalar (<i>Ejder Çelik</i>)	425

Giriş

Gündelik yaşamda suç korkusu ve suç mağdurlarının insan hakları

“Yurtta sulh, cihanda sulh” M. Kemal Atatürk

Adem ile Havva'nın yasak elmayı yemesi ile tanımlanan suçun, insanlık davranışı kadar eski olduğu söylenebilir. İlk şekli yasak elmayı yemek olan suçun -dünyada artan nüfusa paralel şekilde- çeşidinin arttığı, gerçek yaşamdan kitle iletişim araçlarına, kitle iletişim araçlarından sosyal medyaya kadar geniş bir yelpazede yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Günümüzde kitle iletişim araçlarıyla işlenen suçlar, haber niteliği taşıdığı için yalnızca yaşanan ülkede değil, dünyanın her yerinde duyulmakta ve suç davranışlarının yaygınlaştığı görülmektedir. Günümüzde hemen hemen tüm kurumlarda, aileden okullara, hastanelere kadar suç içeren davranışlara rastlanmaktadır. Suç davranışlarına neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu nedenlerden birisi olarak da şiddet davranışı gösterilebilir. Ülkemizde son yıllarda suç içeren şiddet davranışlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Ne yazık ki faillerden fazla mağdurlar oluşmaktadır. Türkiye’de ne şiddet davranışları, ne şiddet failleri, ne de şiddet mağdurları ile ilgili net sayılara ulaşılamamıştır. Özellikle şiddet ailede meydana geliyorsa, mahremiyet ve kültürel olarak aktarılan “ kol kırılır yen içinde kalır” anlayışı sayısal verilere ulaşmada en büyük güçlük olarak gösterilebilir. Buna rağmen maalesef ülkemizin suç ve şiddet bakımından bolluk içinde olduğunu söyleyebilmek de mümkündür. Bu durum insanlarda dünyanın kötü olduğuna dair bir algı oluşmasına neden olabilmekte, günlük yaşamda suç korkusu içinde yaşayabilmekte, şiddet normalleşebilmekte ve insanlar şiddete karşı duyarsızlaşabilmekte, sonuç olarak da toplumsal bir travmaya dönüşmektedir. Tüm bunlara rağmen,

şiddet konusu üzerinde yeterli çalışma yapılmamış ve az sayıda literatürün bulunduğu tespit edilmiştir. Bunu yanı sıra Türkiye’ de şiddet ile çalışmalar yürüten HEGEM Vakfı bulunmaktadır.

HEGEM Vakfının amacı “Tüm dünyada ve ülkemizde giderek artan saldırganlık, suç, şiddet, vandalizm, mobbing, aile içi ve akrabalar arası şiddet, töre cinayetleri, kan davaları, terör, çocuk ve kadın mağduriyetleri, madde kullanımı, intiharlar, göç ve göçlerin yarattığı zorlanmalar ve her çeşit diğer sosyal travmalar karşısında, başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere, kişilerin ruh, beden, akıl iyiliklerinin korunmasını güçlendirecek çalışmalar yapmak; birey-birey, birey-grup ve grup-toplum ilişkilerinde güven duygusunu artırıcı projeleri destekleyerek toplumsal güvenliğe ve huzura katkıda bulunmak; belirtilen olgu ve sorunlarla ilgili bilinç düzeyi yüksek bir toplum oluşmasına çalışmak; şiddeti, suçu, aile, okul ve diğer sosyal ortamlarda oluşmadan önlemeye yönelik ve ilgililere yol haritası/ model olacak her türlü alan çalışmaları, araştırmaları yapmak, bilimsel raporlar düzenlemek; bütün bunlara bağlı olarak şiddetin azaltılması ve suçun önlenmesi yönünde faillerin, mağdurların iyileşmesine yönelik etkin projeler geliştirmek, yürütmek ve anılan tüm çalışmalardan elde edilecek verileri ilgili kişi, kurum, kuruluş, devlet organları ve kamuoyu ile paylaşmak” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda HEGEM amacında belirtilen kapsamlarda projeler yapmakta ve yürütmekte, araştırmalar yapmakta, bu konularda yayınladığı kitaplar ile literatür oluşturmakta, sempozyum, kongre, çalıştaylar düzenlemektedir.

Bu eser Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Şiddetle Mücadele (HEGEM) Vakfı tarafından “Şiddet ve Sosyal Travmalar” konulu, 26-28 Nisan 2018 tarihlerinde gerçekleştirilmiş uluslararası kongre sonucunda oluşturulmuştur. Kongreye çok sayıda bilim insanı katılmış ve bildiriler sunmuşlardır. Sunulan eserlerin literatüre

dönüştürülmesi için Samsun Valiliği ve HEGEM işbirliği içerisine girmiş ve bu yayın oluşturulmuştur. Okuyacağınız bu kitapta “Şiddet ve Sosyal Travmalar” başliğı altına çeşitli çalışmalara yer verilmiştir. Editörü olduğum bu kitaptan bilim insanlarının, araştırmacıların yararlanacağını umuyor, kitabın oluşmasında emeği geçen Samsun Valiliği, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Şiddetle Mücadele (HEGEM) Vakfi yetkililerine ve çok değerli bilimsel çalışmaları ile destek veren bilim insanlarına teşekkür ediyorum.

Medyanın Çocuklarda Korku ve Şiddete Etkisi

Dr. Mustafa DAMAR, Milli Eğitim Bakanlığı

Yaşadığımız çağın en belirgin özelliklerinden biri teknolojinin çok hızlı değişmesi ve gelişmesidir. Teknolojide yaşanan bu değişim ve gelişimin bireylerin yaşamında da önemli değişikliklere yol açması doğaldır. Bilişim ve iletişim teknolojilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı medyada da bu değişim gözlenmektedir. Ancak bu teknolojilerin ve medyanın doğru ve yerinde kullanılmamasının çeşitli sorunlara yol açtığı görülmektedir. Günümüzde medya aracılığıyla dünyada olup biten her şeyden çok kısa sürede haberdar olunmaktadır. Medya, toplumda çok nadir ya da sık olarak meydana gelen olayları kendi amacına uygun yöntem ve teknikleri kullanarak yine kendi amacına uygun bir şekilde işleyerek topluma sunmaktadır. Medya daha da ileri giderek, toplumun bu olayları nasıl algılaması gerektiği yönünde çalışmalar yapmakta, olayların sunuşunu bu kapsamda gerçekleştirmekte ve toplumun olayları istenilen şekilde algılamasında belirleyici rol oynamaktadır. Medya, izleyenlerin algılarını yönlendirerek, değiştirerek, tersyüz ederek bu amacına ulaşmaya çalışır. Medya bu amacını gerçekleştirmek için çocuklar, gençler, yetişkinler, erkek ya da kadınlar vb. gibi farklı kategorilerde konuyu ele almakta ve çalışmalarını yürütmektedir. Aynı zamanda farklı medya kuruluşları aynı olayı farklı şekilde ele alarak topluma sunmakta ve toplum yoğun etki altına alınmaktadır. Aynı olayı televizyon kanallarının, radyoların, gazetelerin farklı şekilde ele alması toplumu büyük baskı ve etki altına almaktadır. Genellikle medyadan öğrenmeler çocukların ve yetişkinlerin pasif katılımı ile gözlem yoluyla gerçekleşmektedir. Medyada gerçekleşen gözlem yoluyla öğrenmeler medyanın tek taraflı etkilemesine neden olmaktadır. Eğitim kurumlarında, ailede ise gözlem yoluyla öğrenmeler söz konusu olduğu gibi karşılıklı etkileşim yoluyla öğrenmelere de önem verilir.

Geçmişte var olan ve sunulan medya içeriği ile günümüzde sunulan medya içerikleri büyük oranda değişime uğramıştır. Geçmişte medyada dikkat edilen değer yargıları bu gün değişmiş ve medyayı kontrol eden mekanizmalarda bu değişimleri göz önünde bulundurur olmuştur. Toplum günden güne bu değişime aşına olmaya başlamış, dün olumsuz olarak değerlendirilen ve medya içeriğinde yer almayan unsurlar toplumun zamanla aşına olması sonucu bugün olağan karşılanır hale gelmiştir. Örneğin, medyada yer alan şiddet, saldırganlık eşiği bugün daha yukarılara çekilmiştir. Geçmişte küçük çaplı şiddet ve saldırganlık olayları medyada kabul görmez ve toplumda tepki yaratır iken bugün daha büyük olan ve toplumun her kesimini olumsuz etkileyecek olaylar izlenir, takip edilir olmuş ve sıradan olaylar haline gelmiştir. Medya zaman içerisinde kullandığı etkili yöntemlerle toplumu o seviyeden alıp bugün bu seviyeye çıkartmıştır. Toplum şiddete ve saldırganlığa karşı sistematik olarak duyarsızlaşmıştır. Bu değişimin toplum üzerinde çeşitli sonuçlarının ve zararlarının olmasında doğaldır. Toplumda bu zararlardan da en çok etkilenen çocuklar ve gençlerdir. Çünkü medyada yetişkinlerin izlediği ancak çocuklarla gençlerin izlememesi gereken içeriğin çocuklar tarafından izlenmesi onları zihinsel ve sosyal olarak olumsuz etkilemektedir. Çocuklar medyada gördükleri ve izlediklerine göre insanlar ve dünya hakkında farklı çıkarsamalarda bulunmaktadır. Gerbner (1994)'in bu duruma ilişkin tanımlaması “acımasız dünya sendromu”dur. Kısacası çocuklarda dünyanın şiddet dolu, yaşanması zor bir yer olduğu fikri oluşmaktadır.

Çocuklar erken yaştan itibaren sürekli olarak medyada özellikle de televizyonda olumlu, olumsuz doğru veya yanlış bilgilere maruz kalmaktadırlar ve bu bilgiler bazen toplumla ilgili değerleri ve gerçekleri yansıttığı gibi bazen de aksi olabilir. Normal koşullarda bir insan, hayatı boyunca birkaç ölüm olayına tanık olabilir. Televizyonda ise belki binlerce ölüm olayına tanık olmaktadır. Bunların çocuklar üzerinde bir etkisi olduğu tartışmasız kabul edilen bir gerçektir. Çocukların özellikle izledikleri filmlerin kahramanlarına öykündükleri ve okulda akran grupları içerisinde söz konusu bu kahramanlara özgü bir tavır ve dil geliştirdikleri de bilinmektedir. Çocuklar çizgi filmlerde izledikleri şiddet içerikli davranışları, iyi ve kötü karakterlerin aralarındaki sorunları şiddet

yoluyla çözmeye çalışmalarını doğru kabul etmekte ve oyunlarında da aynen bu şekilde uygulamaktadırlar. Bazı araştırmalarda şiddet içerikli çizgi film izlettirilen çocukların daha sonraki faaliyetlerde oyuncaklarla birbirlerine vurdukları, birbirleriyle konuşmalarında çizgi filmdeki karakterlerini canlandırdıkları gözlenmiştir.

Günümüzde medyada yer verilen çoğu haber ve olaylarda suç gerçekte olduğundan çok daha fazla abartılarak sunulmaktadır. Gerçek olayların dışında yapımcıların hazırladıkları çeşitli programlar, diziler ve çizgi filmlerde de aynı yöntemler kullanılarak özellikle çocuklar olmak üzere toplumun her yaş grubu etkilenmekte, böylece medya belirleyici rol oynayarak toplumun değer yargılarını doğrudan etki altına almaktadır. Bu olaylar ve bu olayların medyada sunuş yöntemi toplumu korkutmakta ve toplumda gerçekte olduğundan daha fazla korkulara yol açmaktadır. Medyanın suç olaylarını ele alırken kullandığı yöntem, dil, üslup ve sunduğu görüntüler, bireylerin zihinlerinde kalıcı iz bırakmaktadır. Medyanın bu durumu medyatik şiddet kavramını gündeme getirmektedir. Medya söz konusu içeriği söz konusu yöntem ve tekniklerle sunarak toplumun her kesimini etki altına almakta, şiddete maruz bırakmaktadır. Reyting, rekabet ve nihayetinde kar amacıyla yapılan bu durumun bireylerde suç korkusunu daha da artırıcı bir unsur olacağı düşünülmektedir. Medyada çok yaygın şekilde görülen bu durum toplumda korku kültürünün oluşmasında önemli etkenlerden biridir. Surette (1998)'e göre medya tarafından şiddet içerikli suçların orantısız bir şekilde sunulması kişilerde gerçekte olduğundan çok daha sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğu algısının oluşmasına yol açabilmektedir.

Medya, topluma yönelik olumlu işlevlerini yerine getirirken şiddet olaylarına da yer verir hale gelmiştir. Medyada yer alan şiddet toplum açısından olduğu kadar çocuklar üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Medyada şiddetin yer alması ve çocuklar tarafından izlenmesinin özellikle çocuklarda saldırganlığı artırdığı bilinmektedir. Amerikan Pediatri Akademisi (1995) medya şiddetinin çocuklar üzerindeki etkileri ile ilgili olarak; medya şiddetinin çocuklarda saldırgan ve asosyal davranışlara yol açtığı ve bu davranışları arttırdığı, özellikle sekiz yaş altındaki çocukları

daha fazla etkilediği , şiddete kurban olma korkusunu doğurduğu, çocukları şiddete ve şiddet kurbanlarına karşı duyarsızlaştırdığı tespitlerinde bulunmuştur.

Medya özellikle televizyon, bir çok konuda öğretici bir araç rolü oynamakta, çocuklara bir model olmaktadır. Bu nedenle, televizyonda gösterilen bir çok öge gibi, şiddet de çocuklar tarafından öğrenilebilmektedir. Çocuklar televizyonda izledikleri şiddetin hangi şekillerde uygulanabileceğini rahatlıkla öğrenebilirler ve öğrendikleri bu bilgileri her an gerçek hayatta uygulayabilirler. Bu bakımdan televizyon ve diğer medya araçları öğrenilen şiddeti uygulamaya geçirmeyi kolaylaştırıcı araçlar olarak öne çıkmaktadır. Medya şiddeti çok geniş kitleyi etkilemesi nedeniyle önemlidir. Şiddet ve saldırganlıktan uzak olan bireyler dahi medyada şiddete maruz kaldıktan sonra şiddet sergileyebilmektedir. Krahe, Möller, Huesmann, Kirwil, Felber ve Berger, (2011) yaptıkları bir araştırmada, medya şiddetinin bireylerin duyarsızlaşmasına sebep olduğunu ve sonunda bireylerde saldırgan davranışları tetiklediğini bulmuşlardır. Janssen, Boyce ve Pickett (2012) Kanada’da medya şiddetine maruz kalma üzerine 10-16 yaş arası çocuklar üzerinde yürütülen bir araştırmada ise, bilgisayar ve video oyunlarının, televizyona oranla çocuklar arasındaki şiddetle daha fazla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir.

Anderson (2004) yaptığı çalışmada şiddet içerikli oyunların etkilerini şu şekilde belirlemiştir: 1. Şiddet içerikli oyunlar psikolojik uyarılmışlık halini arttırmaktadır. Şiddet içerikli oyunlar oynayan çocukların oynamayanlara göre kalp ritmi ve kan basıncında artış tespit edilmiştir. Beyinde daha fazla dopamin hormonu salgılamaya neden olduğu belirlenmiştir. Şiddet eğilimine sahip çocuklarda şiddet içerikli oyunlar oynadıktan sonra şiddet içerikli davranışa yönelme ihtimali artmaktadır. 2. Şiddet içerikli oyunlar oynayan erkek, kadın, çocuk ve yetişkinlerde saldırgan düşüncelerde artış meydana gelmektedir. 3. Saldırganlık duygularını arttırmaktadır. 4. Saldırgan davranışları arttırmaktadır. 5. Şiddete karşı duyarsızlaştırmaktadır. 6. Sosyalliği azaltmaktadır. Gentile ve Stone, (2005); şiddet içerikli oyunlar oynayan çocukların sosyalleşemediklerini ve toplumsal bir sorun ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

Diğer medya araçlarına göre şiddet içerikli oyunların olumsuz etkisi daha fazladır. Çünkü diğer medya araçlarında pasif olan çocuklar oyunlarda aktiftir.

Çocukların şiddete yönelmelerini engelleyen bazı durumlar vardır: suçluluk duygusu, karşılık görme korkusu, toplum tarafından onaylanmama gibi oto kontrol mekanizmaları çocukların şiddete yönelmelerini engeller. Ancak, medyada şiddetin yer alması ve şiddetin sunum şekli çocuklar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Haber programlarında, dizilerde ve diğer televizyon programlarında cinayet, intihar, terör vb. gibi konuların sıklıkla ele alınması ve görsel olarak sunulması bazı şiddet yöntemlerinin çocuklar tarafından benimsenmesine ve uygulanmasına yol açmaktadır. Çocukların televizyon ve bilgisayar oyunlarında izledikleri kahramanların davranışlarını benimsedikleri, onlar gibi giyinmeye çalıştıkları, onlar gibi konuşmayı denedikleri, özenti yoluyla şiddeti örnek aldıkları bilinmektedir. Medyada kahramanların şiddet uygulayarak sonuca ulaştığını izlemek, çocuklar nezdinde şiddeti kabul edilebilir hale getirmekte ve şiddeti haklı gerekçeye dayandırmaktadır. Programlarda şiddet uygulayanların cezalandırılmaması, caydırıcı bir şekilde karşılık bulmaması ve bu durumun çocuklar tarafından gözlenmesi onların şiddete yönelmesine neden olmaktadır.

Yörükoğlu (1989) küçük çocuklar kanlı, öldürmeli, boğmalı sahnelerle dolu filmlerden korkup sinerek, gece ve gündüz korkuları, ürkeklik, çekingenlik geliştirebildiklerini ve özellikle yalnız başına televizyon izleyen çocukların olup bitenleri çok değişik yorumlayarak, gördüklerini çarpıtabileceklerini savunmaktadır. Ayrıca televizyondaki şiddetten etkilenmenin çocuğun kişisel özellikleriyle yakından ilgili olduğunu ve çocukların farklı şekillerde etkilenebileceklerini belirtmektedir. Örneğin; korkak bir çocuk, saldırgan sahneleri izleyince çocuk saldırgan, vurucu, kırıcı olmayıp; tersine çocukta korku ve ürkekliği arttırabilmektedir. Öte yandan yaramaz, geçimsiz, uyumsuz, öfkeli bir çocuk televizyonda gördüklerini arkadaşları üzerinde denemeye kalkışabilmektedir.

Donnerstein, Slaby ve Eron, (1994) medya şiddetine maruz kalmanın şu etkileri olduğunu belirtmişlerdir: 1. Medyada şiddet

içerikli programların izlenmesi gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde saldırganlık seviyesinde artış, şiddete eğilimde artış meydana getirmektedir. 2. Medyada şiddet içerikli programların izlenmesi gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde dünyayı daha korkulacak bir ortam olarak algılamaya ve kendini korumaya yönelik tedbirler almaya yönlendirmektedir. Silah, kesici, delici alet taşıma bunlardan en önemlileridir. Mağduriyet korkusu yaratmaktadır. 3. Medyada şiddet içerikli programların izlenmesi gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde çevrelerindeki şiddet olaylarına ilgisiz kalma veya şiddet mağdurlarına karşı duyarsızlaşma meydana getirmektedir. 4. Medyada şiddet içerikli programların izlenmesi gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde daha çok şiddet içerikli materyale ulaşma ve bu programları izleme isteğini arttırmaktadır.

Sevgi ve hoşgörü içinde yaşayan bir ailede çocuk, televizyonda gördüklerini hemen uygulamayabilir. Öte yandan tartışma, kavga ve aile içi iletişimin iyi olmadığı, şiddetin olağan sayıldığı evlerde yetişen çocuklar sorunlarını kavga ve zor kullanarak çözmeye daha yatkın olabilmekte, televizyonda izledikleri yöntemleri denemeye girişebilmektedir. Anderson ve Bushman (2002) görsel, yazılı ve sözlü medyanın toplumsal ve bireysel şiddet ile ilişkisini bilimsel anlamda yoğun olarak tartışmakta ve çeşitli medya türlerindeki şiddet içerikli programların çocuklarda ve gençlerde şiddet içerikli davranışlara yönelimi arttırdığını ortaya koymaktadır. Flannery (1997)'e göre medyadaki şiddetin üç temel etkisi vardır: 1. Yüksek düzeyde medyadaki şiddet görüntülerine maruz kalan çocuklar şiddet davranışlarını daha çok kazanırlar ve izledikleri şiddet görüntülerinden sonra akranları ile daha çok şiddet içerikli davranışlar sergilerler. 2. Daha kronik ve uzun süreli olarak medya şiddetine maruz kalan çocuklar, şiddet davranışına ve onun sonuçlarına giderek daha çok ilgisiz kalırlar. 3. Televizyonda çok sayıda şiddet görüntüsünü izleyen çocuklar tehlikeli, kötü dünya sendromu geliştirir. Bu sendrom, çocukların izledikleri şiddet görüntüleri sayesinde gelecekte kendilerinin de şiddetin mağduru olacakları yönünde bir korku geliştirdikleri ve bu korkunun artarak onlarda bir huzursuzluk yaratabileceği şeklindeki patolojik bir durumu tanımlar. Bu sendromun temelinde, şiddet görüntüleri sayesinde çocuğun giderek dünyayı kötü ve tehlikeli bir yer olarak

görmeye başlaması ve dolayısıyla kendisini koruma yönünde bir düşünce geliştirmesi bulunmaktadır. Ayrıca, çocukların erken dönemlerde gerçek ile gerçek olmayanı birbirlerinden ayırmalarının da oldukça güç olduğu düşünüldüğünde, şiddet görüntülerini yoğun bir düzeyde izleyen bazı çocuklarda bu sendromun ortaya çıkabileceği söylenebilir.

Televizyon, internet, radyo, gazete gibi medya araçları, günlük yaşamda toplumda meydana gelen olayları, bu olaylar kapsamında işlenen suçları ve her türlü suça ilişkin olayı aktarma biçimleri kişilerin o olaylara bakışları üzerinde etkili bir rol oynamaktadır (Liska ve Baccaglini, 1990; Surette, 1998). Söz konusu medya araçlarından özellikle televizyon haberlerinin suç mağduriyeti kapsamında algılanan risk ve korku üzerinde belirleyici bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Bu konuda Weitzer ve Kubrin (2004) yaptıkları bir araştırmada; medyayı daha yoğun takip eden kişilerin dünyayı ve çevrelerinde olup bitenleri çoğunlukla medyada gördüklerine göre algılayıp değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır.

ABD’de televizyon haber programlarını sıklıkla takip eden kişiler, televizyon haberlerini daha az izleyen kişilere göre daha fazla suç korkusu yaşamaktadırlar. Suç korkusu yaşayan bu kişilerin çoğunluğunun suça ilişkin somut mağduriyetler yaşamadıkları veya suça doğrudan maruz kalmadıkları bilinmektedir. Burada yaşanan suç korkusunun nedeni; bu kişilerin gerek yakınlarındaki kişilerden dinledikleri gerek televizyon, radyo, internet ve gazete gibi kitle iletişim araçları kanalıyla gördükleri ve öğrendikleri suç ve mağduriyetlerdir. Söz konusu bu kişilerde bir gün kendilerinin ya da yakınlarının da aynı şekilde benzeri bir suç mağduriyeti yaşayacakları korkusu oluşmaktadır(Rountree, 1998). Medya, suç ve suç mağduru olma korkusuyla ilgili topluma yansıttıklarıyla bireyler üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etki bırakabilmektedir(Wynne, 2008). Özellikle çocukların televizyonu nasıl anlamlandırdığının belirleyicisi olarak bilişsel özelliklere, hatta bu özelliklerden de deneyimlere ağırlık vermek gerekmektedir. İnsan ilişkilerinin oluşumunda ve öğrenmede oldukça önemli işleve sahip olan taklit etme, televizyonun temel öğretim biçimine uygun düşmektedir. Televizyonda izlenen şiddet, çocukların davranışlarına, sözlerine, oyunlarına

yansımaktadır. Küçük yaşlardan başlayarak ileri yaşlara kadar günde ortalama birkaç saat çizgi film izledikleri ve televizyon seyrettikleri göz önüne alındığında çocukların yoğun bir şekilde bu etkiye maruz kaldığı görülmektedir.

Medyanın her türlü suçla ilgili yaptığı yayınlar, insanlarda suçla ilişkin mağduriyet korkusunun da artmasına neden olmaktadır(Dönmezer,1981; Altheide ve Michalowski, 1999; Dupre ve Mackey, 2001; Bulck, 2004; Banks, 2005; Levin, 2005). Tulloch (2000)'e göre medya aracılığıyla bireylerde tehlikeli dünya algısı yaratıldıkça, suç mağduriyeti korkusunun da bu paralellikte bir artış göstereceği kaçınılmazdır.

Bu korku ve yaratılan olumsuz etki, bazen bireylerde moral olarak çöküntüye, endişeye veya kaygıya, güvensizliğe neden olabilmektedir(Cauthen ve Jasper, 1994; Oc ve Tiesdell, 1997). Korkutucu olan şiddet içerikli ve görsel unsurların yoğun olduğu çizgi filmler, eğitici içerikli çizgi filmlere oranla çocukların davranışlarına daha fazla yansımaktadır.

Toplumda korku kültürünün oluşmasında her tür konu medya tarafından araç olarak kullanılabilir. Bireyde davranış değişikliğini amaçlayan, çocukların ve toplumun şekillenmesini sağlayan eğitim de medya tarafından toplumda korku kültürünün oluşturulmasında araç olarak kullanılabilir. Örneğin; öğrencilerin kendi okullarında gireceği sınavlar ya da ülke genelinde yapılan sınavlar bunlara örnek verilebilir. Eğitim toplumun büyük çoğunluğunu ilgilendirdiği ve önem verilen konulardan biri olduğu için eğitim sistemi ve sistemin içinde yer alan sınavlar toplum tarafından dikkatle takip edilmektedir. Bu konularda Milli Eğitim Bakanlığı'na ve Bakanlığa bağlı resmi , özel eğitim kurumlarına ve bu kurumlarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri ile ölçme değerlendirme yöntemlerine ve araçlarına yönelik güven-güvensizlik sürekli tartışılmaktadır. Sınavlardan günler önce yapılacaklar, sınavlar anında yapılacaklar medyanın ilgi alanına girmekte ve birçok programa konu olmaktadır. Bilgilendirmeyi amaçlayan; çocukların ders çalışmaları, sağlıklı beslenmeleri ve dinlenme zamanlarına kadar her boyutu ele alan söz konusu programlar yaratmış oldukları

yoğun etki ve baskı nedeniyle aynı zamanda bir korku kültürü oluşturmaktadır.

Günümüzde televizyon, bilgisayar, internet, cep telefonu gibi teknolojik araçlar evlerimize yaygın olarak girmiş ve çocuklar çok küçük yaştan itibaren bunları yoğun olarak kullanmaktadırlar. Yetişkinler ve çocuklar birbirleriyle yarışırcaasına söz konusu teknolojik araçları yatak odalarına kadar her yerde yoğun bir şekilde kullanır duruma gelmişlerdir. Roberts, Foehr ve Rideout (2005)'e göre 8-18 yaş arası çocuklar, günde yaklaşık altı buçuk saat gibi uzun bir zamanı olumsuz etkilerine rağmen televizyon ve bilgisayar gibi teknolojik araçların başında geçirmektedirler.

Bandura'nın geliştirdiği sosyal bilişsel kurama göre; bireyler şiddeti model alma yoluyla öğrenirler. Model alma üç şekilde gerçekleşebilir. Birincisi doğrudan aileden ve yakın çevresinde bulunan insanlardan, ikincisi televizyon, internet, video oyunları gibi teknolojik araçlar yoluyla medyadan, üçüncüsü ise içinde yaşadığı toplumdan model alma gerçekleşebilir. Dolayısıyla çocuğun ailesi, akranları veya medyada var olan karakterler model alınabilir. Model alınan karakterlerin amaçlarına ulaşmada saldırganlığı bir araç olarak kullandığını gözleyen bireyler, kendi amaçlarına ulaşmak amacıyla saldırganlığın etkili bir yöntem olduğunu kabul ederek uygulayabilir(Bandura, 1986; Crick ve Dodge, 1994; Eron, 1994; Huesmann, 1997).

Ebeveynler arası saldırganlığı gözleme (Spraccarelli, Coatsworth ve Bowden, 1995), arkadaşlar arası saldırganlığı gözleme (Brenghden, Vitaro, Tremblay, Wanner, 2002); (Mesch, Fishman, Eisikovits, 2003) şiddete yönelik olumlu tutumlar geliştirmeye etki etmektedir. Bu tutumların bir sonucu olarak birey, kurbanların maruz kaldıkları şiddeti hak ettiklerini ve onların fazla acı çekmediklerini düşünmektedirler. Bu yöndeki inançlar saldırganlığın kabul edilebilir olmasını sağlamakta ve saldırganlık davranışını arttırmaktadır(Huesmann ve Guerra, 1997). Medyanın bu tür inançlara katkı sağladığı düşünülmektedir. Saldırganlık davranışı pekiştirilen bireyler daha fazla saldırganlık davranışı sergilerler. Patterson, Ludwig ve Sonoda'ya (1961) göre; başkalarına vurarak övgü alan çocuklar, bu tip davranışları onaylanmayan çocuklara göre daha fazla şiddet davranışı

sergilerler. Bu süreçte saldırgan davranış, bireylere sosyal onay ve statü kazandırdığı için devam ettirilir.

Çocukların devam ettiği okullarda ve ikamet ettikleri çevrelerde şiddet davranışlarının yaygın olması da şiddeti körükleyici etkide bulunduğu söylenebilir. Şiddet olaylarının yaygın olarak işlendiği toplumlarda, şiddet davranışı sıradanlaşmakta ve bireyler giderek şiddet eylemlerine alışmaktadırlar. Bu durum, şiddetin meşrulaşmasına ve normal bir davranış biçimi olarak algılanmasına yol açabilmektedir.

Medyanın şiddet ve saldırganlığa etkisiyle ilgili yapılan çalışmalarda; Bushman ve Huesmann, (2006)'a göre; bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmeler ve bu teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel medyadaki şiddet sanal dünyaya da taşınmıştır. Şiddet içerikli programlara ister televizyonda olduğu gibi pasif tüketici olarak isterse de video oyunları, bilgisayar oyunları gibi aktif tüketici olarak maruz kalmanın çocuklarda ve gençlerde şiddet, saldırganlık, içe kapanma, yabancılaşma, aşırı düzeyde psikolojik ve duygusal uyarılmışlık gibi etkilere neden olduğu görülmektedir. Bu etkilere maruz kalan çocukların ve gençlerin saldırganlaştıkları ve şiddete başvurma eğilimlerinde artış gözlemlendiği çeşitli araştırmalarla ortaya konulan bir bulgudur.

Huesmann, Moise-Titus, Podolski ve Eron, (2003) televizyonda şiddet içerikli programları izleyen 6-10 yaş arası çocuklarla ilgili yaptıkları bir çalışmada, aynı çocukların 15 yıl sonrasında saldırgan davranışlarının yoğun olduğu bulunmuştur. Cheung (1997), tarafından yapılan çalışmada medyanın ergenlerdeki sapkın davranışları yordadığı saptanmıştır. Browne ve Hamilton-Giachritsis (2005) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, küçük çocuklarda şiddet içerikli televizyon ve film izleme ile saldırgan davranışların artışı arasında ilişki olduğu görülmüştür. Balkıs, Duru ve Buluş, (2005) medyanın şiddete yönelik inançlar üzerinde pozitif yönde etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Tokdemir, Deveci, Baransel, Açık, Yağmur, Gülbayrak, Türkoğlu, (2009) şiddet içeriği yoğun olan televizyon programları izleyen öğrencilerin daha yüksek oranda fiziksel şiddete başvurabileceği ve fiziksel

şiddeti yüksek oranda çözüm olarak görebileceklerini ortaya koymuşlardır.

Çocuklarda şiddet, saldırganlık davranışlarının ve korkunun kaynağının sadece medya olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Toplumun her kesiminde de medyanın aynı derecede etkili olduğunu söylemek doğru değildir. Ancak, çocukların medyadan etkilendikleri inkar edilmez bir gerçektir. Çünkü çocuklar sınırsız ve kontrolsüz bir medya kullanımı ile karşı karşıyadır. Çocukların medyayı çok uzun süre kullandıkları, zaman sınırlaması olmadığı, seçimlerini tek başlarına yaptıkları, ailelerin belirleyici olmadığı, yaşlarına uygun olsun olmasın her istediklerini izledikleri bilinmektedir. Bu olumsuzluklara işaret eden veriler günden güne artış göstermektedir. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1995)'nin, "Türkiye'de Televizyon ve Aile" konulu araştırma sonuçlarına göre; çocukların %80'den fazlasının program seçimi ve izleme kararına ebeveynlerin karışmadığı, %85'inin televizyonu kendi kendilerine izledikleri, bütün yaş gruplarında günde ortalama dört saatten fazla televizyon izlendiği tespit edilmiştir. Günümüzde küreselleşmenin sonucu olarak medya araçlarından internet yeni bir güç olarak ortaya çıkmış ve büyük bir etki alanı oluşturmuştur. Her yaş grubunun kullandığı ve etkilendiği internetin bilinçli kullanılmaması sonucu faydası ile birlikte zararlarında tartışılması söz konusudur. Yine bu olumsuzluklardan en fazla etkilenen dezavantajlı grup çocuklardır. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (2008)'nin yılında yaptığı "İnternet Kullanımı ve Aile" konulu araştırma sonuçlarına göre, internete evden bağlanan çocukların %80'i bir seferde beş saate kadar internete bağlı kalmakta, %82'si günde en az bir kez internete bağlanmaktadır.

Çoğu internet bağlantılarının güvenlik koruma kapsamında olmadığı, güvensiz bir alan olduğu düşünüldüğünde çocukların bu süreçte nelerle karşı karşıya kalabilecekleri ve bunların çocuklar üzerinde doğuracağı olumsuz sonuçlar tahmin edilebilmektedir. Günün büyük bir bölümünü bir kelime konuşmadan pasif bir şekilde birebir medya ile geçiren çocukların, sosyalleşmeye, eğitimini ve yeteneklerini geliştirmeye zaman ayırıp ayırmadığı hususu ayrı bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara

zaman ayırmadığı gibi şiddet, saldırganlık, korku gibi olumsuzluklarla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır.

Aydın (2013)'a göre günümüzde dünya nüfusunun %34'ünden fazlası aktif olarak internet kullanmaktadır. İnternet çocukların, gençlerin, yetişkinlerin hayatında önemli bir yere sahip olup çocuklar ve gençler arasında kullanımı giderek artan bir medya aracıdır. Ancak, internetin çocuklar ve gençler arasında yaygın kullanılması beraberinde çeşitli riskler taşımaktadır. Bu risklerin başında zorbalık, cinsel mesajlar, pornografi, tanınmayan kişilerle iletişim ve tanışılan yabancı kişilerden etkilenme, online ilişki kurulan insanlarla buluşma, zararlı içeriklere erişme ve kişisel bilgilerin kötüye kullanımı gibi sorunlar gelmektedir.

Yine günümüzde baş döndürücü bir hızla gelişen cep telefonlarının çok yaygınlaşması ile her yaş grubunun kullanacağı uygulamalar üretilmiş bu sayede sosyal medya çok popüler hale gelmiştir. Facebook, twitter, instegram vb. bir çok uygulama sosyal medya olarak özellikle çocuklar olmak üzere herkesin kullanımına sunulmuştur. Çocuklar, gençler sosyal medyada var olan çeşitli uygulamalarda kendi profil sayfalarını oluşturabilmekte, arkadaşlarını kendi listelerine eklemekte ve onlarla sürekli uygulamanın özelliğine göre mesaj, fotoğraf, bilgi, belge paylaşmaktadırlar. Bu paylaşımlar öyle bir noktaya gelmiştir ki günün yirmi dört saati dünyanın her yeri ile kesintisiz devam etmektedir. Çocuklar ve gençler sosyal medyayı kullanım konusunda sınır tanımamaktadır. Medyanın sınırsız kullanımı ile gece uyku saatleri değişmiş, okulda ders saati ve öğretmen bu duruma engel olmaz bir hale gelmiştir. Zaman zaman aile tarafından çalışma odasına ve yatak odasına cep telefonunun sokulmaması, okulda öğretmen tarafından sınıfta telefonların kapalı tutulması önlemleri de yetersiz kalmıştır. Çocuklar ve gençler sosyal medyayı faydalı ve zararlı taraflarına bakmadan sınır tanımayan bir hızla kullanmaya devam etmektedirler. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı (2013)'nın yaptığı bir araştırmada elde edilen sonuçlar bunun en iyi göstergesidir. Bu araştırmada ortaöğretim ve altı çocuklarda sosyal medyayı kullanma oranı %93, 15-17 yaş grubunda ise %95 olarak bulunmuştur.

İnternetin, sosyal medyanın çocukların ve gençlerin bilişsel, sosyal, duyuşsal gelişimlerine katkıda bulunduğu ve onların her alanda gelişimlerinde önemli olduğu bilinmektedir. Ancak, ölçsüz, sınırsız ve güvenliksiz kullanımın doğuracağı sonuçların göz önünde bulundurulması ve önlemler alınması gerekir. Guan ve Subrahmanyam (2009)'a göre, giderek yaygınlaşan internet kullanımının siber zorbalık ve cinsel kışkırtma gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı; Gross, Juvonen ve Gable (2002)'e göre internet kullanımının psikolojik iyi olma halini olumsuz yönde etkilediği; Ybarra, Alexander ve Mitchell, (2005)'e göre gençlerin depresif ruh haline sahip olmalarında internetin önemli bir rol oynadığı; Bayhan (2014)'e göre internet bağımlılığı, sosyal medyadaki paylaşımları beğenme ve beğenilme, sosyal medya hesaplarını sürekli kontrol etme kaygısı, gençlerdeki yaratıcılık ve empati becerilerini de olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

Medyanın yarattığı yaşanan ve yaşanması muhtemel olumsuzluklarla mücadele etmek, toplumu olumsuz etkilerinden korumak günümüzde üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bunun için ilk yapılması gereken medyanın bilinçli kullanılmasıdır. Toplumun ve kamu adına görev yapan çeşitli kurumların bu konuda bilinç seviyesini arttırmak için önemli çalışmalar yapması gerekir. Medya okuryazarlığı da bu çalışmalardan biridir. Medya okuryazarlığı, bireylerin medyayı aktif ve bilinçli kullanmasına olanak verir. Medya okuryazarlığı, medyanın ve medya ürünlerinin analizi, eleştirilmesi, değerlendirilmesi, medya aracılığıyla sunulan mesaj, içerik ve değerlerin nasıl yorumlanacağına ilişkin becerileri kazandırır. Medya okuryazarlığı, medyanın özellikleri hakkında kullanılan teknikler ve verilen içeriğin toplum üzerinde meydana getireceği etki hakkında farkındalık yaratır. Robinson, Vilde, Navracruz, Haydel ve Varady, (2001)'nin yaptığı bir araştırmada; ilkokulu 3. ve 4. sınıf öğrencilerine medya okuryazarlığı eğitimi verildikten sonra bu çocukların daha az televizyon izleyip, daha az video oyunu oynadıkları görülmüştür. Ayrıca bu çocukların medya okuryazarlığı eğitiminden sonra akranlarına karşı sözel ve fiziksel saldırgan davranışlarında düşüş tespit edilmiştir.

Medyaya yönelik yapılan en büyük eleştiri; bireylerin medyayı sınırsız bir şekilde ve medya ürünleri arasında bilinçli bir seçim

yapmadan kullanmaları yönündedir. Medya okuryazarlığının amacı, medya ürünlerini pasif bir şekilde kullanmak yerine, onlara yönelik eleştiri yapabilme yeterliliğine sahip olma, doğru değerlendirebilme ve faydalı olanlardan yararlanabilmedir. Burada yapılmak istenen bireyleri tamamen medyadan uzak tutmak değil, onlara medyayı yerinde ve doğru kullanma becerisi kazandırmak ve medyanın etkileri konusunda bireyleri bilinçlendirmektir. Scull, Christina ve Janis (2014)'e göre medya okuryazarlığı, medyanın ürettiği mesajların filtrelenmesi için bireyin bilinçlenmesi ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesidir. Buckingham (2007)'e göre medya okuryazarlığı; medyayı yasaklamak, filtrelemek ve sansürlemekten daha etkili bir yöntemdir. Kalan (2010)'a göre, medya okuryazarlığı becerisine sahip olan bireyler bilginin kaynağını ve amacını anlama konusunda değişik görüşlere ve bakış açılarına ulaşabilirler. Bireylerin düşüncelerini, inançlarını ve davranışlarını şekillendirmede medyanın gücünü anlar ve medya okuryazarlığı ile medya bağımlılığından kurtulurlar. Zararlı içerikten uzak ve güvenli bir şekilde medyadan yararlanabilirler.

Günümüzde medyanın öğrenme ve bilgi edinme yeri ve önemi tartışılmaz. Bu konuda medya araçlarından televizyonun payı büyüktür. Televizyon için hazırlanan içerikte topluma bazı örnekler sunulmakta, bireylerin neyi yapması ya da yapmaması gerektiği, yapacaksa nasıl yapması gerektiği, hatta neyi düşünüp düşünmemesi gerektiği gibi düşünce kontrolü de yapılabilmektedir. Bireyler değişen oranlarda bu yönlendirmelerin etkisi altında kalmaktadır. Yapılan araştırmalarda, televizyon seyretme süresiyle korku arasında bir korelasyon ortaya konulmuştur. Uzun zaman televizyon seyreden bireyler, daha az seyredenlere oranla dünyanın çok daha tehlikeli bir yer olduğunu düşünmekte ve diğerlerine göre çok daha fazla korku hissetmektedirler. Gerbner tarafından yapılan araştırmalar da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Gerbner (1994)'e göre toplumdaki bireyler televizyon haberlerini ne kadar çok takip ederlerse dış dünya ile olan güven-güvensizlik, tehdit, tehlike, risk ilişkileri ve korku duyguları doğru orantılı bir şekilde artmakta, kendilerini korku kültürüyle sarmalanmış bir şekilde bulmaktadırlar. Televizyon haberlerinin nasıl korku kültürü meydana getirdiğini

araştıran Gerbner, Ekme Kuramı'nı oluşturmuştur. Gerbner'e göre, uzun süre televizyon seyredenler dünyayı gerçek şekliyle değil televizyonun gösterdiği şekliyle tanımaktadırlar. Bu bağlamda televizyon topluma kültürel göstergeler ekmektedir. Ekme kavramıyla anlatılmak istenen; psikolojik, kültürel, ideolojik belirli bir şeyi izleyici bilincine yerleştirmek, ekip yetiştirmek için yapılan amaçlı bir girişimdir. Gerbner, Ekme Kuram'ı ile çok televizyon seyredenlerin az televizyon seyredenlere oranla daha fazla ekme etkisinde kaldığını ileri sürmektedir. Buna paralel olarak, yoğun televizyon izleyenlerin sokakta yalnız yürümekten daha fazla korktuğunu ve cinayet olaylarına karışan insanların sayısı hakkında abartılı görüşlere sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Teknoloji hızla geliyor. Geçmişte hayal dahi edilemeyenler bugün gerçekleşiyor. Tarih boyu insanlığın hizmetinde olan teknoloji bugün ve gelecekte insanlığı tehdit eder bir duruma geldi. Bugün insanların teknoloji bağımlısı olduğu bir tartışma konusu. Söz konusu teknoloji bağımlılığının insan üzerinde başta sağlık olmak üzere eğitim, kariyer, aile, sosyal yaşam gibi bir çok alanda olumsuz etkilerinin olduğu bilinmektedir. Günden güne olumsuz etkilerin artacağı ve çeşitleneceği de öngörülmektedir. Bilinçsiz toplumlar için durum daha vahim bir hal alacaktır.

Kültür genel olarak bireyin içinde yaşadığı toplumda var olan düşünce tarzlarını benimsemesi, toplumun diğer bireyleri gibi düşünmesi, algılaması, hareket etmesi kısacası karşılıklı etkileşim sonucu yaşadığı toplumla özdeşleşmesidir. Korku da diğer duygular gibi bireyin toplumla etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Birey nelerden korkması gerektiğini ve korkuyla nasıl baş edeceğini yetiştirdiği, etkileşimde bulunduğu kültürden öğrenir. Toplumumuzda, sorunların kaba güç kullanımı ile çözümünü olanaklı kılan bir eğilimin var olduğu ve bu eğilimin kültürel bir temele dayandığı bir gerçektir. Özellikle, ataerkil kodların daha çok baskın olduğu bölgelerde, cesaret ve öç alma yönünde kışkırtıcı unsurları gözlemek daha kolaydır. Şiddet davranışları etrafında sosyalleşmiş çocukların ve ergenlerin, okullarda kendi akranları arasında ortaya çıkan en ufak bir anlaşmazlığı bile şiddet aracılığıyla çözmeye çabalarını bu çerçevede açıklamak mümkündür. Toplumun kültüründen kaynaklanan korkunun izleri

sadece bireylerde görülmez, aynı zamanda toplumun kurum, kuruluş ve sistemlerinde de görülür. Genel olarak eğitim sistemi, eğitim kurumu da bu etkinin tesiri altındadır. Bu etkiyi hazırlanan eğitim programlarında, öğretmen yetiştirme programlarında, öğretmen ve veli davranışlarında görmek mümkündür. Bu süreç biteviyedir. Eğitim kurumlarında dahil korku kültürü etkisinde yetişen bireyin gelecekte korku kültürünü başkalarını etkilemede bir araç olarak kullanacağı açıktır. Doğal olarak kültür ile korku arasında yakın bir ilişki olup toplum içinde kültür korkuyu yaratmakta ve bireye dayatmaktadır.

Günümüzde medya, insanlar arasında iletişim sağlıyor görünse de böyle bir amaca hizmet etse de insanların birbirlerine yabancılaşmasına engel olamamış ve bu olumsuzluğu beslemiştir. İnternetin ve cep telefonlarının çok yaygınlaşması ve uygulamalarının çok gelişmiş olması sonucu Facebook, YouTube, LinkedIn, bloglar ve çoğu sosyal paylaşım siteleri bireylerin sanal alemde iletişim kurduğu çok sayıda insan olduğunu gösterse de bunun tam aksi olarak bireylerin yakınlarında bulunan insanları azaltmıştır. Medya dünyanın her tarafında yaşayan insanlarla iletişim ağı kurulmasını sağladığı gibi bir o kadar da en yakındaki insanların birbirlerinden kopmalarına, uzaklaşmalarına ve birbirlerine yabancılaşmalarına neden olmuştur.

SONUÇ

Günümüzde bilginin sınırları inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bu açıdan medya önemli bir bilgi aktarma merkezi ve aracıdır. Medyanın ve iletişimin bu derece gelişmesi sonucu ortaya çıkacak devasa bilginin, önyargıların, yanlış bilgilerin, zararlı mesajların, medya şiddetinin, korku vb. nin olumsuz etkilerinden özellikle çocukların nasıl korunacağı çok tartışılmakta ve tartışılmayada devam edilecektir. Medyanın yarattığı sorunlar sadece bunlarla sınırlı olmayıp aynı zamanda uzun zaman kullanımının yarattığı sağlık sorunlarını da unutmamak gerekir. Toplumun büyük çoğunluğunu etki altına alan medya, birçok boyutuyla olumsuzluklar yaratmakta ve bu olumsuzlukları bireylere yaşatarak toplumu topyekün etkilemektedir. Medyanın çocuklarda şiddet, saldırganlık eğilimini artırdığı, tehlikeli dünya algısı

yarattığı, dünyanın daha çok korkulacak bir yer olduğu algısına neden olduğu, mağduriyet korkusu yarattığı gibi olumsuzluklar yapılan çalışmalarla ortaya konulmaktadır. Çocuklarda şiddet, saldırganlık davranışlarının ve korkunun kaynağının sadece medyaya ait olduğunu, toplumun her kesiminin medyadan aynı derecede etkilendiğini iddia etmek mümkün değildir. Ancak, çocuklar sınırsız ve kontrolsüz bir medya kullanımı ile karşı karşıyadır. Çocukların medyayı çok uzun süre kullandıkları, uyku saatlerinin düzensizleştiği, okul saatleri de dahil olmak üzere zaman sınırlaması olmadığı, medya kullanımı ile ilgili doğru seçimler yapamadıkları ve bu olumsuzluklara işaret eden verilerin günden güne artış gösterdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Altheide, D.L.; Michalowski, R.S. (1999). Fear in The News: A Discourse of Control. *The Sociological Quarterly*, 40,475-503.
- American Academy of Pediatrics (1995). Media Violence, *AAP Commite on Communications in Pediatrics*, 95(6), 113, 117.
- Anderson, C.A.; Bushman, B.(2002). Human Agression. *Annual Reviews of Psychology*, (53), 27-51.
- Anderson, C.A. (2004). An Update on the Effects of Playing Violent Video Games. *Journal of Adolescence*, 27, 113-122.
- Aydın, İ. (2013). Çocuk, İnternet ve Etik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 98-119.
- Balkıs, M., Duru, E.; Buluş, M. (2005). Şiddete Yönelik Tutumların Özyeterlilik, Medya, Şiddete Yönelik İnanç, Arkadaş Grubu ve Okula Bağlılık Duygusu ile İlişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 81-97.
- Bandura, A. (1986). Social Uoundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory. Englewood Cliffs, NJ:Prentice-Hall, Inc.
- Banks, M. (2005). Spaces of Security: Media and Fear of Crime in a Local Context. *Crime-Media-Culture*, 1,169-187.

- Bayhan, V. (2014). "Milenyum veya (Y) Kuşığı Gençliğinin Sosyolojik Bağlamı", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3, 10-25.
- Brengden, M.; Vitaro, F.; Tremblay, Wanner, B. (2002). Parent and Peer Effects on Delinquency-Related Violence and Dating Violence: A Test of Mediational Models. *Social Development*, 11(2), 225-243.
- Browne, K.D.; Hamilton-Giachritsis, C. (2005). The Influence of Violent Media on Children and Adolescents: A Public-Health Approach. *The Lancet*, 365, 702-710.
- Buckingham D. (2007). Digital Media Literacies: Rethinking Media Education in the Age of the Internet. *Research in Comparative and International Education*, 2(1), 43-55.
- Bulck, J.V. (2004). The Relationship Between Television Fiction and Fear of Crime. *European Journal of Communication*, 19,239-248.
- Bushman, B.J.; Huesmann, L. R. (2006). Short Term and Long Term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*,160, 348-352.
- Cauthen, N.K. ; Jasper, J.M. (1994). Culture, Politics and Moral Panics. *Sociological Forum*, 9,495-513.
- Cheung, Y. W. (1997). Family, School, Peer and Media Predictors of Adolescent Deviant Behavior in Hong Kong. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(5), 569-596.
- Crick, N.; Dodge, K. (1994). A Review and Reformulation of Social Information Processing Mechanisms in Children's Social Adjustment. *Psychological Bulletin*, 115, 74-101.
- Donnerstein, E.; Slaby, R.; Eron, L.D. (1994). Mass Media Violence. Reason to hope: A psychosocial Perspective on Violence and Youth, 219-250 . Washington, DC. American Psychological Association.
- Dönmezer, S. (1981). Kriminoloji. Fakülteler Matbaası, İstanbul.

- Dupre, M. E.; Mackey, D. A. (2001). Crime in The Public Mind: Letters to The Editor as a Measure of Crime Saliency. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 8,1-24.
- Eron, L.D. (1994). Theories of Aggression: From Drives to Cognitions. In L.R. Huesmann (Ed.) *Aggressive Behavior: Current Perspectives*, 3-11. N.Y.: Plenum.
- Flannery, D. J. (1997). School Violence: Risk, Preventive Intervention and Policy. http://iume.tc.columbia.edu/eric_archive/mono/UDS109.Pdf
- Gentile, D. A.; Stone, W. (2005). Violent Video Game Effects on Children and Adolescents: A Review of the Literature. *Minerva Pediatrica*. 2005(57):337-358.
- Gerbner G. (1994). Reclaiming Our Cultural Mythology. <http://www.context.org/iclib/ic38/gerbner/>
- Gerbner G. (1970). Cultural Indicators: The Case of Violence in Television Drama. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 388, (1), 69-81.
- Gross, E. F.; Juvonen, J.; Gable, S. L. (2002). Internet Use and Well-Being in Adolescence. *Journal of Social Issues*, 58(1), 75-90.
- Guan, S. A.; Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet Use: Risks and Opportunities. *Current Opinion in Psychiatry*, 22(4),. 351-356.
- Huesmann, L. R. (1997). Observational Learning of Violent Behavior: Social and Biosocial Processes. In A. Raine & P. A. Brennan (Eds.), *Biosocial bases of violence. NATO ASI series: Series A: Life sciences*, 292, 69-88). New York, NY: Plenum Press.
- Huesmann, L. R.; Moise-Titus, J.; Podolski, C.; Eron, L. D. (2003). Longitudinal Relations Between Children's Exposure to TV Violence and Their Aggressive and Violent Behavior in Young Adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology*, 39, 201-221.

- Huesmann, L. R.; Guerra, N. G. (1997). Normative Beliefs and the Development of Aggressive Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7(2), 1-12.
- Janssen, I.; Boyce, W.F.; Pickett, W. (2012). Screen Time and Physical Violence in 10 to 16-Year-Old Canadian Youth. *Int J Public Health*, 57, 325-331.
- Kalan Ö. G. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Okul Öncesi Çocuk: Ebeveynlerin Medya Okuryazarlığı Bilinci Üzerine Bir Araştırma. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 59- 73.
- Krahe, B.; Möller, I.; Huesmann, L.R.; Kirwil, L.; Felber, J.; Berger, A. (2011). Desensitization to Media Violence: Links With Habitual Media Violence Exposure, Aggressive Cognitions and Aggressive Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(4), 630–646.
- Levin, D. (2005). Predicting Threat and Fear Through Trust: The Dynamics of Interanational Terrorism as a Function of Trust in Mass Media. *Institute for Policy and Economic Development*, 1,1-27.
- Liska, A. E.; Baccaglioni, W. (1990). Feeling Safe by Comparison: Crime in The Newspapers. *Social Problems*. 37,360-374.
- Mesch, G. S.; Fishman, G.; Eisikovits, Z. (2003). Attitudes Supporting Violence and Aggressive Behavior Among Adolescents in Israel: The Role of Family and Peers. *Journal of Interpersonal Violence*, 18, 1132-1148.
- Oc,T.; Tiesdell, S. (1997). Safer City Centres, London: PCP.
- Patterson, G.R.; Ludwing, M.; Sonoda, B. (1961). Reinforcement of Aggression in Children. Manuscript Eugene: University of Oregon.
- Roberts, D. F.; Foehr, U. G.; Rideout, V. (2005). Generation M: Media in the Lives of 8-18 Years-olds. A Kaiser Family Foundation Study, March 2005.
- Robinson, T.N.; Vilde M.L; Navracruz, L.C.; Haydel, K.F.; Varady, A. (2001). Effects of Reducing Children's Television and

Video Game Use on Aggressive Behavior. *Arch Pediatr Adolesc Med.* 155(1):17-23.

Rountree, P. W. (1998). A Reexamination of the Crime-Fear Linkage. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. First Published August I, 1998.

Scull, T. M.; Christina, V. M.; Janis, B. K. (2014). A Media Literacy Education Approach to Teaching Adolescents Comprehensive Sexual Health Education. *Journal of Media Education*, Vol. 6, No. 1, 1-14.

Spaccarelli, S., Coatsworth, J. D.; Bowden, B. S. (1995). Exposure to Serious Family Violence Among Incarcerated Boys: Its Association with Violent Offending and Potential Mediating Variables. *Violence ve Victims*, 10, 163–182.

Surette, R. (1998). Media, Crime and Criminal Justice :Images and Realities.(2nd Edition), New York: Wadsworth Publishing.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu. (1995). Türkiye’de Televizyon ve Aile Araştırması, Ankara.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2008). İnternet Kullanımı ve Aile Araştırması, Ankara.

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı. (2013). Gençlik ve Sosyal Medya Araştırma Raporu, Ankara.

Tokdemir, M.; Deveci, S.E.; Baransel I. A.; Açık, Y.; Yağmur, M.; Gülbayrak, C.; Türkoğlu, A. (2009). İlköğretim Öğrencilerinin Fiziksel Şiddete Başvurma ve Fiziksel Şiddete Yaklaşımlarında Televizyon Programlarının Etkisi. *Adli Tıp Dergisi*, 6(2), 74-85.

Tulloch, M. (2000). The Meaning Of Age Differences İn The Fear of Crime. *British Journal Criminology*, 40, 451-467.

Weitzer, R.; Kubrin, C. E. (2004). Breaking News: How Local TV News and Real-World Conditions Affect Fear of Crime. *Justice Quarterly*. 21, 3, September 2004.

Wynne, T. (2008). An Investigation into The Feraro of Crime: is There a Link Between The Fear of Crime and The Likelihood of Victimization? *Internet Journal of Criminology*.

[Http://www.InternetJournalofcriminology.com/Wynne%20%20Fear%20of%20Crime.pdf](http://www.InternetJournalofcriminology.com/Wynne%20%20Fear%20of%20Crime.pdf)>

Ybarra, M. L.; Alexander, C.; Mitchell, K. J. (2005). Depressive Symptomatology, Youth Internet Use, and Online Interactions: A National Survey. *Journal of Adolescent Health*,36 (1), 9-18.

Yörükoğlu, A. (1989). Çocuk Ruh Sağlığı, Özgür Yayınları: İstanbul

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Düzeylerinin İncelenmesi: Sinop Üniversitesi Örneği

Abdullah Nuri Dicle, Sinop Üniversitesi

Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanındaki yaşanan hızlı gelişmeler, yaşadığımız dünyayı hızlı bir biçimde yeniden şekillendirmektedir. Günümüzün genç nesilleri, geleneksel iletişim araçlarının yerine daha hızlı ve kullanım kolaylığı sağlayan internetin de insan hayatında yaygınlaşmasıyla birlikte bilgisayar, cep telefonları ve tabletleri birlikte veya ayrı ayrı kullanmayı tercih etmektedirler.

Bilişim ve elektronik iletişim teknolojilerinin muazzam derecede gelişip toplumun günlük hayatında kolay ulaşılabilir tüketim maddeleri haline gelmesi yaşamımızı oldukça kolaylaştırmış ve bu durum yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Baker ve Kavşut, 2007). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu değişim, medyanın da etkisiyle insanların büyük ilgisini çekmekle beraber, hayatımıza yeni sorunlar eklemiştir: Siber zorbalık ve siber mağduriyet.

Siber zorbalık, cep telefonu kullanılarak kısa mesaj veya telefon konuşması yoluyla ve internet ortamında elektronik posta, anlık mesajlaşma, bloglar (ağ günlükleri) veya kişisel web siteleri kullanılarak zararlı, rahatsız edici yazı ve/veya görüntüleri diğerlerine göndermek, bu yazı ve görüntüleri yaymak, kişilerin dedikodusunu yapmak, sırlarını açığa çıkartmak, onlara zarar vermek amacıyla tehditlerde bulunmak, internette istenmeyen cinsel içerikli ve saldırgan davranışlarda bulunmak ve hakaret etmek gibi davranışları içeren bir zorbalık türü olarak ifade edilmektedir (Belsey, 2008; Beran ve Li, 2005; Bhat, 2008; Li, 2006; Mitchell, Wolak ve Finkelhor, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Willard, 2005; Wolak, Mitchell ve Finkelhor 2007).

Bu tür davranışları yapanlara siber zorba, bu davranışlara maruz kalan kişilere ise siber mağdur denmektedir. Siber mağduriyet, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşamaması durumudur (Arıcak, Kınay ve Tanrıkulu, 2012, Smith ve diğ., 2008). Hem zorba davranışlarda bulunan hem de zorba davranışlara maruz kalan kişilere de zorba-mağdur denilmektedir. Bununla birlikte zorba veya mağdur olmayan ama tanıklık yapanlarda vardır ki, bunlara da tanık denir (Patchin ve Hinduja, 2006).

Yapılan araştırmalar, siber zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerin okul yaşamları ile sosyal yaşamlarında ciddi problemlerle karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Siber zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerde okuldan soğuma, okuldan kaçma, okul başarısında düşüşler yaşama, derse odaklanamama, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşama, gergin ve kaygılı olma, kendini kötü, çaresiz ve yalnız hissetme, okula silah getirme gibi davranışları sergileyebildikleri; ayrıca ruh sağlığında korku, üzüntü, depresyon, stres, anksiyete ve intihara teşebbüse kadar varabilecek sıkıntıların meydana geldiği görülmektedir (Agatston, Kowalski ve Limber, 2007; Arıcak, 2011; Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2009; Raskauskas ve Stolz, 2007; Ybarra, West ve Leaf, 2007). Siber mağdurlarda yaşanan duygusal yoğunluk, yoğun öfke, üzüntü, mutsuzluk ve bunlarla birlikte çaresizlik, dışlanma hayal kırıklığı, depresyon, arkadaş ve aile problemleri gibi bazı psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir (Hinduja & Patchin, 2009).

Hem siber zorba hem siber mağdur olan bireylerin özelliklerine bakıldığında ise, aile içi çatışmalar yaşadıkları, fiziksel şiddete maruz kaldıkları, sorunlu davranış sergiledikleri, depresif belirtiler gösterdikleri, sigara ve alkol kullanma eğilimleri olduğu görülmektedir (Wolak, Mitchell, Finkelhor, 2007; Ybarra, Mitchell, 2004; Ybarra, Espelage, Mitchell, 2007; Yaman, Eroğlu, Peker, 2011).

Siber zorbalık davranışları farklı şekillerde görülmektedir. Yapılan çalışmalar siber zorbalığın görülme biçimlerini belli başlıklar altında toplayarak açıklamaktadır. Bu kategorik sınıflamayla siber zorbalığın şu şekillerde görüldüğü söylenebilir. Bunlar: Kızdırma – kışkırtma, taciz, karalama / iftira, taklit etme, ifşa etmek, dışlama, rahatsız edici mesaj ve aramalar olarak sıralanır.

Siber zorbalığın nedenlerine bakıldığında; kimliğini gizleme imkânı bulunduğu için bireyin kendisine ulaşamayacağını düşünmesi (Lenhart, 2007), arkadaşlarının onayını almak, ilgisini çekmek ve saygınlığını kazanmak (Dilmaç, 2009), yüz yüze iletişimde, siber zorbanın iletişim kurduğu bireyin cinsiyetinden, ırkından, sosyal statüsünden dolayı söyleyemediklerini online ortamda söyleyebilme fırsatı olması (Suler, 2002), problemli olduğu kişilerden intikam alma isteği (Kowalski, Limber, Agatston, 2008), aile ilişkilerinde sıcak bir ortam yoksunluğu, ebeveyn ile çocuklar arasındaki bağlılığın zayıf olması ve ebeveynlerin zorba davranışları olması (Li, 2010) siber zorbalığın nedenleri olarak belirtilmektedir.

Yaygınlaşan internet kullanımının gençler üzerinde önemli etkileri olmaktadır. İnternet kullanım yaşının düşmesi, internete ulaşım kolaylığı ve beraberinde tüm sosyal ağlar üzerinden kişilere de ulaşım kolaylığı sağlaması, bilinçsiz internet kullanımı ile birleştiğinde ciddi sorunlara neden olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin bu hızlı gelişimine rağmen herhangi bir denetim veya sınırın olmaması, online ortamda kimliğini gizleme fırsatı olması kullanıcıların siber zorbalık yapmasına veya siber mağdur olmasına neden olduğu söylenebilir. Özellikle, bireylerin ergenlikten genç yetişkinliğe geçtikleri döneme denk gelen üniversite yıllarında siber zorbalık ve siber mağduriyet olayları görülmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalar siber zorba ve siber mağdur sayılarında artış olduğunu göstermektedir (Calvete ve diğ., 2010; Serin, 2012; Peker, 2013; Spears ve diğ., 2015; Topçu, Erdur-Baker, 2016).

Problem Durumu

Bu araştırma ile üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin bazı kişisel değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin bazı kişisel değişkenlere göre incelenmesini planlayabilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla şu denenceler test edilmiştir:

Denence 1: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine cinsiyetinin etkisi bulunmaktadır.

Denence 2: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine ebeveyn tutumlarının etkisi bulunmaktadır.

Denence 3: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine algıladıkları ekonomik gelir düzeyinin etkisi bulunmamaktadır.

Denence 4: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine online ortamda kimlik gizlemenin etkisi bulunmaktadır.

Denence 5: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine psikolojik yardım alma durumunun etkisi bulunmaktadır.

Denence 6: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine aktif spor yapma durumunun etkisi bulunmaktadır.

Denence 7: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine günlük internete giriş süresinin etkisi bulunmaktadır.

Yöntem

Araştırma bir durumu var olduğu haliyle belirlemeyi amaçlayan karşılaştırmalı türden betimsel bir çalışmadır.

Evren – Örneklem

Araştırmanın evrenini 2017-2018 eğitim öğretim yılında Sinop Üniversitesinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Belirtilen evrenden, örneklem tablosundan yararlanılarak ve küme örneklem yöntemi kullanılarak belirlenmiş olan 327 üniversite öğrencisi, araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu araştırma için gerekli veriler, doğrudan doğruya örnekleme giren ebeveynlerin kendilerinden toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada bağımsız değişkenler olarak ele alınan üniversite öğrencilerine ait, cinsiyet, ebeveyn tutumları, algıladıkları ekonomik gelir düzeyi, online ortamda kimlik gizleme durumu, psikolojik yardım alma durumu, aktif spor yapma durumu ve günlük internete giriş süresi gibi değişkenler hakkındaki bilgilerin toplanması için araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği

Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ), Çetin, Yaman, Peker (2011) tarafından geliştirilmiştir. SMZÖ; siber sahtecilik (SS), siber dilsel zorbalık (SDZ) ve kimliğini gizleme (KG) boyutlarından birisi siber mağduriyet ve diğeri siber zorbalık olmak üzere ve her biri 22 soru içeren iki ölçekten oluşmaktadır. Katılımcılar siber mağdur olma durumlarını “Bana Yapıldı” kısmında yer alan “Daima (5)”dan “Asla (1)”ya uzanan beşli likert tipi bir derecelendirmeyi kullanarak bildirmektedir. Siber zorbalık içeren davranışlara katılma derecelerini ise yine aynı biçimde “Ben Yaptım” kısmında yer alan ve “Daima (5)”dan “Asla(1)”ya uzanan beşli likert tipi derecelendirmeyi kullanarak yanıtlamaktadır.

Ölçeğin Siber Mağduriyet Ölçeği'nden yüksek puan alma siber zorbalığa maruz kalma durumunun, Siber Zorbalık Ölçeği'nden yüksek puan alma ise siber zorbalık davranışları yapma durumunun yüksekliğine işaret etmektedir. SMZÖ'den hem ölçeğin tümü hem her bir alt boyut için toplam puan elde edilebilmektedir. Gerek ölçeğin tümü gerekse alt boyutlar için elde edilen toplam puan artışı siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalma durumunun arttığını göstermektedir.

Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeğinin (SMZÖ) Geçerlik ve Güvenirliği

Ölçeğini geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları yapılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışması için, SMZÖ'nün faktör yapısını belirlemek amacıyla, açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. AFA sonucunda Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) toplam varyansın %46.38'ini açıklayan üç faktörlü yapı elde edilmiştir. Bu faktörlerin birincisi 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 27., 28.ve 29. maddeler olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri .49 ile.78 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın %17,6'sını açıklayan bu faktör (SS) olarak ifade edilmiştir. Ölçekte yer alan ikinci faktör de 2., 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. maddeler olmak üzere toplam yedi madde yer almaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri .53 ile .74 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın %15.51'ini açıklayan bu faktör (SDZ) olarak isimlendirilmiştir. Ölçekte yer alan üçüncü faktör ise 10., 11., 12., 15. ve 16. maddeler olmak üzere toplam 5 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri ise .37 ile .72 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam varyansının %13.26'sını açıklayan bu faktör ise (KG) olarak adlandırılmıştır.

AFA sonucunda Siber Zorbalık Ölçeği(SZÖ) toplam varyansın %49.18'ini açıklayan üç faktörlü yapı elde edilmiştir. Bu faktörlerin birincisi 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 27., 28.ve 29. maddeler olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri .32 ile .80 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın %20.87'sini açıklayan bu faktör (SS) olarak ifade edilmiştir. Ölçekte yer alan ikinci faktör

de 2., 3., 4., 5., 6., 7. ve 8. maddeler olmak üzere toplam yedi madde yer almaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri .49 ile .74 arasında değişmektedir. Ölçekteki toplam varyansın %16.53'ünü açıklayan bu faktör (SDZ) olarak isimlendirilmiştir. Ölçekte yer alan üçüncü faktör ise 10., 11., 12., 15. ve 16. maddeler olmak üzere toplam 5 maddeden oluşmaktadır. Bu faktördeki maddelerin yük değeri ise .49 ile .76 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam varyansının %11.78'ini açıklayan bu faktör (KG) olarak adlandırılmıştır.

Ayrıca, yapılan doğrulayıcı faktör analizinde elde modelin uyum indeksleri incelenmiştir. SMÖ'nün uyum indeksi değerleri RMSEA=.058, NFI=.94, CFI=.96, IFI=.94, RFI=.93, GFI=.90 ve NNFI=.96, SZÖ'nün uyum indeksleri ise RMSEA=.056, NFI=.95, CFI=.97, IFI=.95, RFI=.94, GFI=.91 ve NNFI=.97 olarak bulunmuştur.

Ölçeğini güvenirlik çalışmaları da yapılmıştır. İç tutarlık güvenirlik katsayısı Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) için .89 olarak bulunmuştur. Ayrıca iç tutarlık katsayıları SMÖ'nün SS alt boyutu için .86, SDZ alt boyutu için .80 ve KG alt boyutu için .68 olarak belirlenmiştir. Siber Zorbalık Ölçeği'nin (SZÖ) iç tutarlık katsayısı .89 bulunmuştur. Siber Zorbalık Ölçeği'nin iç tutarlılık katsayıları ise, SS alt boyutu için .83, SDZ alt boyutu için .81 ve KG alt boyutu için de .69 olarak tespit edilmiştir.

Ölçeğin test-tekrar test güvenirliği Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ) için .85, Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ) için ise .90 olarak bulunmuştur. SMÖ'nün alt boyutları açısından test-tekrar test güvenirlik katsayıları SS için .87, SDZ için .80 ve KG için .69 olarak bulunmuştur. SZÖ'nün alt boyutları açısından test-tekrar test güvenirlik katsayıları incelendiğinde SS için .86, SDZ için .73 ve KG için .72 olarak bulunmuştur. Yapılmış olan geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeğinin (SMZÖ) üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin belirlenmesinde kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin elde edilebilmesi için ölçekler üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın bağımlı değişkenleri, siber zorbalık ve siber mağduriyettir. Bağımsız değişkenleri ise, cinsiyet, ebeveyn tutumları, algıladıkları ekonomik gelir düzeyi, online ortamda kimlik gizleme durumu, psikolojik yardım alma durumu, aktif spor yapma durumu ve günlük internete giriş süresidir.

Bulgular

- Bu bölümde araştırmanın denencelerini test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizlere ve bu analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Denencelerin incelenmesinde, her katılımcı için Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen toplam puanlar ele alınmış; parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis H testi ve Mann Whitney U testi kullanılarak denencelere göre karşılaştırmalar yapılmıştır. İstatistiksel analiz sonucu elde edilen bulgular denence sırasına göre verilmiştir.

Denence 1: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine cinsiyetinin etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Cinsiyet Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

<i>Cinsiyet</i>		<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>U</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Kız	112	162.31	18179.00	11851.00	.816
	Erkek	215	164.88	35449.00		
Siber Mağduriyet	Kız	112	163.60	18323.00	11995.00	.956
	Erkek	215	164.21	35305.00		

P<.001

Tablo 1’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, kız öğrencilerin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir [U = 11851.00, p<.001].

Tablo 1’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında erkek öğrencilerin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, kız öğrencilerin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerine cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmektedir [U = 11995.00, p<.001].

Bu sonuç araştırmamızın 1. denencesini desteklememektedir.

Denence 2: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine ebeveyn tutumlarının etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının ebeveyn tutumu değişkenine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle

Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Ebeveyn Tutumu Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları $P < .001$

<i>Ebeveyn Tutumu</i>		<i>N</i>	<i>Sıra Ortalama</i>	<i>Sd</i>	χ^2	<i>P</i>
(i) Siber Zorbalık	(ii) Otoriter-Baskıcı	68	206.42	5	21.417	.001
	(xi) Tutarsız-Dengesiz	49	172.23			
	(xii) Aşırı Korumacı	82	157.74			
	(xiii) Mükemmeliyetçi	66	145.8			
	(xiv) Demokratik-Hoşgörülü	36	141.46			
	(xv) İlgisiz	26	134.67			
	(xvi) Toplam	327				
(xix) Siber Mağduriyet	(xx) Otoriter-Baskıcı	68	121.57	5	11.981	0.001
	(xxx) Tutarsız-Dengesiz	49	151.5			
	(xxxi) Aşırı Korumacı	82	173.82			
	(xxxii) Mükemmeliyetçi	66	184.41			
	(xxxiii) Demokratik-Hoşgörülü	36	181.26			
	(xxxiv) İlgisiz	26	191.83			
	(xxxv) Toplam	327				

- Tablo 2’de görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarının ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, siber zorbalık ölçeği puan ortalamaları ile ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir farklılığın

olduğu görülmüştür [$\chi^2_{(5)} = 21.417, p=.001$]. Buradan üniversite öğrencilerinin ebeveynlerinin tutumlarının siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Tablo ebeveyn tutumlarına göre üniversite öğrencilerinin siber zorbalık puanlarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Mann Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonunda bu farkın otoriter-baskıcı tutum ile mükemmeliyetçi, demokratik-hoşgörülü ve ilgisiz tutumlar arasında olduğu belirlenmiştir.

- Tablo 2’de görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, siber mağduriyet ölçeği puan ortalamaları ile ebeveyn tutumu arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [$\chi^2_{(5)} = 11.981, p=.001$]. Buradan üniversite öğrencilerinin ebeveynlerinin tutumlarının siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarını etkilediği söylenebilir. Tablo ebeveyn tutumlarına göre üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Mann Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonunda bu farkın otoriter-baskıcı tutum ile aşırı koruyucu, mükemmeliyetçi, demokratik-hoşgörülü ve ilgisiz tutumlar arasında olduğu belirlenmiştir.

Bu sonuç araştırmamızın 2. denencesini desteklemektedir.

- Denence 3: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine algıladıkları ekonomik gelir düzeyinin etkisi bulunmamaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının algılanan ekonomik gelir düzeyine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri

neniyle parametrik olmayan tekniklerden Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Algılanan Ekonomik Gelir Düzeyine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Algılanan Ekonomik Gelir		N	Sıra Ortalaması	Sd	X ²	P
(i) Siber Zorbalık	(ii) Düşük	127	171.07 (iii)	2 (iv)	51	2.5 (v) .2
	(vi) Orta	135	164.98			
	(vii) Yüksek	65	148.15			
	(viii) Toplam	(ix) 27	3 (x)			
(xi) Siber Mağduriyet	(xii) Düşük	127	155.09 (xiii)	2 (xiv)	21	2.8 (xv) .2
	(xvi) Orta	135	165.07			
	(xvii) Yüksek	65	179.18			
	(xviii) Toplam	(xix) 27	3 (xx)			

P<.001

- Tablo 3'te görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarının algılanan ekonomik gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, siber zorbalık ölçeği puan ortalamaları ile algılanan ekonomik gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür [$X^2 (2) = 2.551, p > .001$]. Buradan üniversite öğrencilerinin algılanan ekonomik gelir düzeyinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

- Tablo 3'te görüldüğü gibi üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının algılanan ekonomik gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına

ilişkin yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre, siber mağduriyet ölçeği puan ortalamaları ile algılanan ekonomik gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı görülmüştür [$X^2_{(2)} = 2.821, p > .001$]. Buradan üniversite öğrencilerinin algılanan ekonomik gelir düzeyinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

Bu sonuç araştırmamızın 3. denencesini desteklemektedir.

Denence 4: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine online ortamda kimlik gizlemenin etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının online ortamda kimlik gizleme durumuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Online Ortamda Kimlik Gizleme Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

<i>Online Ortamda Kimlik Gizleme</i>		<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>U</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Gizleniyor	186	203.34	37822.00	5795.00	.000
	Gizlenmiyor	141	112.10	15806.00		
Siber Mağduriyet	Gizleniyor	186	125.97	23431.00	6040.00	.000
	Gizlenmiyor	141	214.16	30197.00		

$P < .001$

Tablo 4’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında online ortamda kimliğini gizleyen üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının,

kimliğini gizlemeyen üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine online ortamda kimlik gizleme durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [$U = 5797.00, p < .001$].

Tablo 4’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında online ortamda kimliğini gizlemeyen üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, kimliğini gizleyen üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerine online ortamda kimlik gizleme durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [$U = 6040.00, p < .001$].

Bu sonuç araştırmamızın 4. denencesini desteklemektedir.

Denence 5: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine psikolojik yardım alma durumunun etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının psikolojik yardım alma durumuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Psikolojik Yardım Alma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

<i>Psikolojik Yardım Alma</i>		<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>U</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Yardım Aldı	90	91.12	8200.00	4105.500	.000

	Yardım Almadı	237	191.68	45427.50		
Siber Mağduriyet	Yardım Aldı	90	234.83	21135.00	4290.000	.000
	Yardım Almadı	237	137.10	32493.00		

P<.001

Tablo 5’te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında psikolojik yardım alan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, psikolojik yardım almayan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine psikolojik yardım alma durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 4105.50, p<.001].

Tablo 5’te görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında psikolojik yardım alan üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, psikolojik yardım almayan üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerine psikolojik yardım alma durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 4290.00, p<.001].

Bu sonuç araştırmamızın 5. denencesini desteklemektedir.

Denence 6: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine aktif spor yapma durumunun etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının aktif spor yapma durumuna göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle

parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Aktif Spor Yapma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

<i>Aktif Spor Yapma</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>U</i>	<i>p</i>	
Siber Zorbalık	Spor Yapıyor	75	59.14	4435.50	1585.500	.000
	Spor Yapmıyor	252	195.21	49192.50		
Siber Mağduriyet	Spor Yapıyor	75	267.70	20077.50	1672.500	.000
	Spor Yapmıyor	252	133.14	33550.50		

P<.001

Tablo 6’da görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında aktif spor yapan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, aktif spor yapmayan almayan üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha düşük olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine aktif spor yapma durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 1585.50, p<.001].

Tablo 6’da görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında aktif spor yapan üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, aktif spor yapmayan üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerine aktif spor yapma durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 1672.500, p<.001].

Bu sonuç araştırmamızın 6. denencesini desteklemektedir.

Denence 7: Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine günlük internette kalma süresinin etkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarının günlük internette kalma süresine göre bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla öncelikle Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeğinden elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için alınan puanların normallik dağılımlarına (Kolmogorov-Smirnov) bakılmıştır. Dağılımların normal dağılım sergilememeleri nedeniyle parametrik olmayan tekniklerden Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Ölçeği Puan Ortalamalarının Günlük İnternette Kalma Süresine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

<i>Günlük İnternette Kalma Süresi</i>	<i>N</i>	<i>Sıra Ortalaması</i>	<i>Sıra Toplamı</i>	<i>U</i>	<i>p</i>	
Siber Zorbalık	0-2 saat	136	113.86	15485.50	6169.500	.000
	3 saat ve üzeri	191	199.70	38142.50		
Siber Mağduriyet	0-2 saat	136	212.70	28855.50	6436.500	.000
	3 saat ve üzeri	191	129.70	24772.50		

P<.001

Tablo 7’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında günde 3 saat ve üzeri internette zaman geçiren üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, günde 2 saate kadar internette zaman geçiren üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine günlük internette zaman geçirme durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [U = 6169.50, p<.001].

Tablo 7’de görüldüğü gibi, sıra ortalamaları dikkate alındığında günde 3 saat ve üzeri internette zaman geçiren üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarının, günde 2 saate kadar internette zaman geçiren üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ölçeği puan ortalamalarına ait sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerine günlük internette zaman geçirme durumunun anlamlı bir farklılık oluşturduğu görülmektedir [$U = 6436.50, p < .001$].

Bu sonuç araştırmamızın 7. denencesini desteklemektedir.

Tartışma Ve Yorum

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin bazı kişisel değişkenlere göre irdelenmesi sonucunda elde edilen bulgular tartışılıp yorumlanmıştır.

Yapılan istatistiksel analizler den üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine cinsiyet değişkeninin ve algılanan ekonomik gelir düzeyinin anlamlı düzeyde etki etmediği, ebeveyn tutumlarının, online ortamda kimlik gizleme durumunun, psikolojik yardım alma durumunun, aktif spor yapma durumunun, günlük internette zaman geçirme durumunun üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerine anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmada, cinsiyete göre üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, cinsiyetin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri üzerinde etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür incelendiğinde araştırma bulgularımızın aksine araştırmalar olduğu görülmektedir. Li (2007), Calvete ve diğerleri (2010), Erdur-Baker (2010) ve Peker, Eroğlu, Ada (2012) tarafından yapılan araştırmalarda, erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorba davranışlarda buldukları tespit edilmiştir. Dooley ve diğerleri (2010) ve Özer (2016) tarafından yapılan araştırmalarda ise, erkeklerin siber zorbalığa kızlara göre daha çok

maruz kaldıkları belirlenmiştir. Perren ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, erkeklerin kızlara göre hem daha fazla siber zorbalık yaptıkları hem daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur. Ayrıca, erkeklerin kızlara göre daha fazla siber zorba/mağdur olduğu da bulunmuştur. Şahin ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırmalarda, erkeklerin kızlara göre hem daha fazla siber zorbalık yaptıkları hem daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir. Sakallı, Çiftçi (2016) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmeni adayı olan kızların erkek adaylardan daha fazla siber zorbalık yaptığı görülmüştür. Bunun nedeni olarak, alanyazında yer alan bazı araştırmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyeti değerlendiren ölçeklerin ve örneklemin farklı olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Literatür incelendiğinde araştırma bulgularımızı destekleyen araştırmalar olduğu da görülmektedir. Bunun yanında bir grup araştırma, siber zorbalık yapmada ve siber mağduriyette cinsiyet açısından anlamlı bir farklılığın olmadığını vurgulamıştır (Hinduja ve Patchin, 2008; Slonje ve Smith, 2008; Slonje, ve ark., 2012; Willams ve Guerra, 2007; Ybarra ve Mitchell, 2004). Peker (2013), Li (2006), Smith ve arkadaşları (2008), Ybarra ve arkadaşları da (2007) araştırma sonuçlarında siber mağduriyet açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Siber mağduriyet açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark olmamasını, elektronik iletişim araçlarını zarar vermek amacıyla kullanmanın hem erkeklerde hem de kızlarda aynı etkiye yol açması şeklinde açıklanabilir.

Araştırmanın sonucunda, ebeveyn tutumlarına göre üniversite öğrencilerinin siber zorbalık puanlarının anlamlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Ebeveyn tutumu otoriter baskıcı olanların siber zorbalık düzeyleri, mükemmeliyetçi, demokratik-hoşgörülü ve ilgisiz olanların siber zorbalık düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Ebeveyn tutumlarına göre üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet puanlarının anlamlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Ebeveyn tutumu otoriter baskıcı olanların siber mağduriyet düzeyleri, aşırı koruyucu, mükemmeliyetçi, demokratik-Hoşgörülü ve İlgisiz olanların siber zorbalık düzeylerinden yüksek çıkmıştır.

Konuyla ilgili alanyazına bakıldığında, araştırma sonuçlarını destekleyen araştırmaların olduğu görülmektedir. Dilmaç, Aydoğan (2010) tarafından yapılan araştırmada, baskıcı-otoriter anne-baba tutumlarının siber zorbalığa yol aıtığını belirtmiştir. Makri-Botsari, Karagianni (2014) tarafından yapılan araştırmada, otoriter ebeveynlerin çocuklarının demokratik ve ilgisiz ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla siber zorbalığa eğilimi olduğu sonucuna varılmıştır. Ybarra, Mitchell (2004) ve Ybarra, Mitchell (2007) tarafından yapılan araştırmalarda, ebeveynlerin çocukları ile duygusal bağlarının zayıf olması siber zorbalık davranışları artırmada önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Eroğlu'nun (2011) yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise, aile desteği arttıkça siber zorbalıkla ilişkili davranışların azaldığı bulunmuştur. Akbaba, Eroğlu (2013) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, ebeveyn denetiminin artmasının öğrencilerin siber zorbalık içeren davranışlarda bulunmalarını azalttığı belirlenmiştir. Soydaş (2011) tarafından ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Siber zorbalık statüleri ile ebeveyn izlemesi arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde; siber zorbalığa karışmayan katılımcıların ebeveynlerinin siber mağdur, siber zorba ve siber zorba/mağdur statülerinde yer alan katılımcıların ebeveynlerinden; çocuklarının nerede ve kimlerle oldukları, bilgi ve iletişim teknolojilerini hangi amaçlarla kullandıkları gibi konularda daha fazla bilgi sahibi oldukları bulunmuştur.

Araştırma sonucunda, ekonomik gelire göre niversite ğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırma bulgumuzu destekleyen araştırmalar olduğu görülmektedir. Erdur-Baker, Kavşut (2007), Eroğlu (2011) ve Akbaba, Eroğlu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile siber zorba siber mağdur olma durumu arasında ilişki olmadığını göstermiştir. Çiftçi (2010), Serin (2012) ve Türkoğlu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda ise, gelir düzeyinin siber zorbalığı etkilemediği sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni olarak, günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla birlikte internete erişim maliyetinin düşmesi, herkesin kullanmasına olanak sağlaması olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda, ekonomik gelire göre üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Yapılan araştırmalar incelendiğinde, araştırma bulgumuzu destekleyen araştırmalar olduğu görülmektedir. Erdur-Baker, Kavşut (2007), Eroğlu (2011) ve Akbaba, Eroğlu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile siber zorba siber mağdur olma durumu arasında ilişki olmadığını göstermiştir. Çiftçi (2010), Serin (2012) ve Türkoğlu (2013) tarafından yapılan araştırmalarda ise, gelir düzeyinin siber zorbalığı etkilemediği sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni olarak, günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla birlikte internete erişim maliyetinin düşmesi, herkesin kullanmasına olanak sağlaması olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın sonucunda, online ortamda kimliğini gizleyen öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri online ortamda kimliğini gizlemeyen öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinden yüksek çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda da online ortamda kimliğini gizlemenin siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerinde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde, Li (2007) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre, siber zorbanın kimliğini gizleyebilmesi siber zorbalık davranışını arttıran bir sebep olarak görülmektedir. Yaman, Peker (2012) tarafından ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunun kimliklerini gizleyerek siber zorbalık yaptıkları belirlenmiştir. Türkoğlu (2013) tarafından yapılan araştırmada, kimlik gizleme ile siber zorbalık davranışlar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Online ortamda bilgisayar ve cep telefonların bireylerin kimliğini gizlemesine ve bir başkasıymış gibi davranmasına olanak sağlamanın neden olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda günlük internette zaman geçirme durumunun üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerine anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. İnternet kullanım sürelerine bakıldığında, Hinduja ve Patchin (2008), interneti sık kullanan ve kullanmayan bireyleri karşılaştırmış ve mağdur olanların, zorbalığa hiçbir şekilde bulaşmamış olanlardan

daha fazla internet kullandığını belirtmiştir. Başka bir çalışmada ise interneti kullanma durumuna göre zorbalığa bakılmış ve internet kullananların kullanmayanlardan daha fazla zorbalıkla karşılaştıkları görülmüştür (Serin, 2012). Özdemir ve Akar (2011), 336 öğrenciyle yaptıkları bir çalışmada, öğrencilerin internet kullanım süreleriyle zorbalık puanları arasındaki ilişkiyi incelemiş; beş saatten daha fazla internet kullanan öğrencilerin diğerlerine göre daha fazla siber zorbalık yaptığını bulmuşlardır. İnterneti kullanma süresi artıça siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının arttığı sonucuna ulaşıldığı söylenebilir. Bu bulgu, alanyazındaki birçok araştırma bulgusu ile desteklenmektedir (Erdur-Baker, 2010; Hinduja ve Patchin, 2008; Serin, 2012; Smith et. al., 2008; Walrave ve Heirman, 2011).

Psikolojik destek alan öğrencilerin psikolojik destek almayan öğrencilere oranla daha çok sanal zorbalığa uğradıkları ve daha çok sanal zorbalık yaptıkları bulundu. Bu sonuç alanyazındaki diğer sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Arıca (2009) yaptığı çalışmada düşmanca duyguların ve psikotik belirtilerin sanal zorbalığı açıklayan iki temel değişken olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kişiler arası duyarlılık ve psikotik belirtilerin sanal zorbalık olma olasılığını anlamlı düzeyde açıkladığını saptamıştır. Badiuk (2006), sanal zorbalıkların anti sosyal davranışlar sergilemeye daha eğilimli oldukları ve ruh sağlığı merkezlerine daha çok başvuru yaptıklarını ifade etmiştir. Dilmaç (2009), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada saldırganlık ve ilgi görme psikolojik ihtiyaçlarının sanal zorbalığı olumlu olarak, sebat ve yakınlık psikolojik ihtiyaçlarının ise sanal zorbalığa uğrama durumunu negatif yordadığını, duyguları anlama ile sanal zorbalık arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Araştırma bulgularına göre aktif spor yapma durumunun, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerine anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Bununla ilgili alanyazında çalışmalara rastlanılmamıştır. Ancak spor yapmak ve zararlı alışkanlıklardan korunma için önemlidir. Ayrıca spor yapmak özellikle gençlerde sorumluluk duygusunu artırır, öfke kontrol edebilme yetisini güçlendirir. Bu açıdan düşünüldüğünde aktif sporla uğraşan birey siber zorbalık veya

mağduriyet durumu ile karşılaşma oranı sporla uğraşmayan kişiye göre yüksektir.

Sonuç Ve Öneriler

Araştırmanın bulgularına göre, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerine cinsiyet değişkeninin ve algılanan ekonomik gelir düzeyinin anlamlı düzeyde etki etmediği, ebeveyn tutumlarının, online ortamda kimlik gizleme durumunun, psikolojik yardım alma durumunun, aktif spor yapma durumunun, günlük internette zaman geçirme durumunun üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerine anlamlı bir farklılık oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Literatürdeki bilgiler de bu sonucu doğrular niteliktedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, bazı önerilerde bulunulabilir. Bunlardan bir kısmı aşağıda özetlenmiştir.

1. Siber zorbalık davranışları, bu davranışların sebep ve sonuçları, siber mağdurların yaşadığı sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileriyle ilgili okul yöneticileri, psikolojik danışman ve rehberlik uzmanları, öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik konuyla ilgili bilgilendirici çalışmaların yapılabilir.
2. Siber zorbalığa maruz kaldıktan sonra nasıl bir müdahale yapılacağı ve önlemler alınacağına yönelik müdahale programları hazırlanabilir.
3. Toplumun her kesimine siber zorbalık farkındalık eğitimleri verilebilir.
4. Özellikle siber teknolojiler ve siber teknolojinin güvenli kullanımı hakkında bilgilendirme toplantıları düzenlenebilir.
5. Daha geniş kapsamlı örnekleme ve farklı yaş grupları ile çalışılabilir.
6. Sanal zorbalığa uğrayan ve sanal zorbalık yapanlara yönelik yapılacak nitel çalışmalar sanal zorbalığı önleme de önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Student's perspective on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6), 59–60.

Akbaba, S. ve Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde Siber Zorbalık Ve Mağduriyetin Yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26*(1), 105-121

Arıcağ, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 6*, 10–11.

Baker, Ö. E. ve Kavşut, F. (2007). "Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık". *Eğitim Araştırmaları (EJER), 27*: 31-42.

Arıcağ, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research, 34*, s: 167-184.

Arıcağ, O.T., Kınay, H. ve Tanrıkulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 101-114.

Badiuk, W.B. (2006). Cyberbullying in the global village: The worldwide emergence of high-tech as a weapon for bullies. <http://members.shaw.ca/alappel/cyber.html>, Erişim Tarihi: 08.03.2018.

Belsey, B. (2008). Cyberbullying: An emerging threat to the “AlwaysOn” generation. http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Beran, T. ve Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32*(3), 265-277.

Bhat, C. S. (2008). Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal of Guidance & Counselling, 18*(1), 53–66.

Calvete, E., ve diğeri (2010). Cyberbullying In Adolescents: Modalities And Aggressors' Profile. *Computers in Human Behavior*, 26 (5), 1128-1135.

Çetin, B., Yaman, E. ve Peker, A. (2011). Cyber Victim and Bullying Scale: A Study of Validity and Reliability. *Computer&Education*, 57(4), 2261- 2271.

Çiftçi, S. (2010). Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Dilmaç, B. (2009). Sanal Zorbalığı Yordayan Psikolojik İhtiyaçlar: Lisans Öğrencileri İçin Bir Ön Çalışma. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9(3), 1291-1325.

Dilmaç, B. ve Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes As A Predictor Of Cyber Bullying Among Primary School Children. *International Journal Of Psychological And Brain Sciences*, 10, 649-653.

Dooley, J. J., Grading, P., Strohmeier, D., Cross, D., & Spiel, C. (2010). Cyber-victimisation: The association between help-seeking behaviours and self-reported emotional symptoms in Australia and Austria. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 20(2), 194-209.

Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying And Its Correlation To Traditional Bullying, Gender And Frequent And Risky Usage Of İnternet-Mediated Communication Tools. *New Media And Society*, 12(1), 109-125.

Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 27, 31-42.

Eroğlu, Y. (2011). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları Ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29, 129-156.

Hinduja, S., & Patchin, J.W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. California: Carwin Pres.

Kowalski, R.M., Limber, S.P. & Agatston, P.W. (2008). *Bullying In The Digital Age*. Boston: Blackwell Publishing.

Lenhart, A. (2007). *Cyberbullying And Online Teens*. http://www.pewinternet.org/PPF/r/216/report_display.asp. adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.

Li, Q. (2007). Bullying in The New Playground: Research into Cyberbullying And Cyber Victimization. *Australasian Journal of Educational Technology*, 23(4), 435-454.

Li, Q.(2010). Cyberbullying In High Schools: A Study Of Students' Behaviors And Beliefs About This New Phenomenon. *Journal Of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(4): 372-392.

Makri-Botsari, E. & Karagianni, G. (2014). Cyberbullying in Greek Adolescents: The Role Of Parents. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 16, 3241-3253.

Mitchell, K. J., Wolak, J. ve Finkelhor, D. (2008). Are blogs putting youth at risk for online sexual solicitation or harassment? *Child Abuse & Neglect*, 32(2), 277-294.

Özdemir, M. & Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.

Özer, G. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri İle Siber Zorbalığın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri Ve

Öğrencilerin Siber Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.

Peker, A. (2013). İnsani Değerler Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Problemlili İnternet Kullanımı Ve Siber Zorbalık Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Peker, A., Eroğlu, Y. & Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın Ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.

Perren, S., Dooley, J., Shaw, T., & Cross, D. (2010). Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 4(1), 10.

Raskauskas, J. ve Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.

Sakallı, H. ve Çiftçi, S. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeyleri İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram Ve Uygulama*, 6(2), 100-119.

Serin, H. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalık / Siber Mağduriyet Yaşantıları Ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen Ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry*, 49(4), 376-385.

Soydaş, D.K. (2011). Ergenlerde Ebeveyn İzlemesi, Sanal Zorbalık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkilerin Cinsiyete Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Spears, B. A., Taddeo, C. M., Daly, A. L., Stretton, A., & Karklins, L. T. (2015). Cyberbullying, help-seeking and mental health in young Australians: Implications for public health. *International journal of public health*, 60(2), 219-226.

Suler, J. (2002). Conflicts İn Cyberspace: How To Resolve ConflictOnline.<http://users.rider.edu/~suler/psycyber/therintro.html>. adresinden 25.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Şahin, M., ve diğerleri. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma Ve Maruz Kalma Durumlarında İlişkin Görüşleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 21, 257-270.

Topçu, Ç. & Erdur-Baker, Ö. (2016). Zorbalık Mağdurlarının Yardım Alma Davranışı ve Yardım Kaynakları. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 127-145.

Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımları İle Siber Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Walrave, M., & Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*, 25, 59-72.

Willard, N. (2005). Educator's guide to cyberbullying addressing the harm caused by online social cruelty. http://www.asdk12.org/MiddleLink/AVB/bully_topics/Educators_Guide_Cyberbullying.pdf adresinden 26.02.2018 tarihinde edinilmiştir.

Wolak, J., Mitchell, K. J., ve Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51-58.

Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). Okul Zorbalığı Ve Siber Zorbalık. (1.bs.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yaman, E. & Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *University Of Gaziantep Journal Of Social Sciences*, 11(3), 820-832.

Ybarra, M. L., Diener-West, M. & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42–50.

Ybarra, M.L., Espelage, D.L., Mitchel, K.J. (2007). The Co-Occurrence Of Internet Harassment And Unwanted Sexual Solicitation Victimization And Perpetration: Associations With Psychosocial Indicators. *Journal Of Adolescent Health*, 41(6), 31-41.

Ybarra, M.L., Mitchel, K.J. (2004). Online Aggressor/Targets, Aggressors, And Targets: A Comparison Of Associated Youth Characteristics. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 45,(7), 1308-1316.

Sosyal Medyanın Çocuklar Üzerinde Yol Açtığı Travmalar

Adem Dölek, Erzincan Üniversitesi

Mehmet Özbaş, Erzincan Üniversitesi

Giriş

Çocuklar; kalbimizin meyveleri¹, geleceğimizin teminatı, istikbâlimizin ve istiklâlimizin koruyucu adaylarıdır. Bu bakımdan çocukların en güzel şekilde korunması, beden ve rûhen sağlam bir şekilde yetiştirilmesi gerekir ki kendilerinden beklenen neticeler alınabilsin. Aksi hâlde bütün çalışmalar ve beklenen neticeler akîm kalacaktır. Bir fidanın yetiştirilmesi ve istenilen meyvenin alınabilmesi için gerekli tüm şartların mükemmel olarak yerine getirilmesinin zorunlu olduğu gibi, bizim için hayatî önem taşıyan çocukların da arzu edilen şekilde yetişmesi için gerekli tüm şartların en iyi şekilde planlanması gerekir. İşte böyle bir plan çerçevesinde maddî ve mânevî açıdan sağlıklı, özgüvene sahip, ufku geniş, şefkat ve merhameti gelişmiş, bencillikten ve şiddet uygulama hislerinden arınmış etkin ve yetkin şahsiyetler olabilirler. Çocukların, bu özellikleri taşıyan bireyler olabilmesi için onların temiz hayal ve ruh dünyalarını, gönül âlemlerini kirleten, tahrip eden şiddet içerikli programlardan ve davranışlardan korunması zorunlu bir hâldir. Çocukların yetişmesinde ebeveyn ve ailesinin rolleri kadar, sosyal çevrenin, okulların, sosyal ve görsel medyanın olumlu ve olumsuz etkileri o kadar fazladır. Bu sebeple de özellikle sosyal medyanın yayınlamış olduğu her türlü şiddet içerikli yayınların çocukların şuur altına yerleştirildiğinin farkında olmamız gerekir. Çocukların isteyerek ya da istemeyerek izledikleri her türlü şiddet olayları, onların saf dimağlarını yıkıp yok ettiği bir vakiadır. Buna karşı aile, devlet ve millet olarak duyarlılığımızı kaybetmememiz lazımdır.

¹ Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Çocuk, kalbin meyvesidir/الْوَلَدُ ثَمَرَةُ الْقَلْبِ*”, (Ebû Ya’lâ, *Müsned*, II, 304). Hz. Hasan için de “*Gönlümün meyvesi/ثَمَرَةُ قَوْلَادِي*” demmiştir (İbnu Kesîr, İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve’n-Nihâye*, IX, 239).

Görsel Medyanın Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Görsel medya aracılığıyla sunulan şiddet olaylarının çocuklarda birçok psikolojik travmalar oluşturduğu bir vakıadır. Görsel medya aracılığıyla sunulan her türlü şiddet içerikli olaylar mahalli kalmıyor. Küreselleşerek çok geniş alanlara sirayet ediyor. TV’de şiddet içeren programları seyreden çocukların karakter ve kişiliklerinde şiddete yönelme olduğu ifade edilmektedir (Turam, 1996; s.393-401).

Dünyadaki şiddet olayları ve görsel medyadaki şiddet içerikli tüm yayınlar, çocukları sadece fiziksel olarak değil, psikolojik olarak etkilediği gibi anne-babalarına, diğer insanlara; hatta diğer varlıklara karşı da hırçınlaştırıp saldırgan hâle getiriyor. Öyle ki çizgi filmlerdeki şiddet içerikli durumları çocukların aynen taklit ettiklerinin görünmesi bunun en bâriz örneklerindedir.

İzlenen ya da uygulanan her türlü şiddet, çocuklarda ihânet, hıyânet, güvensizlik, stres, hırçınlık, saldırganlık gibi olumsuz davranışları tetikliyorve aynı zamanda düşmanlık, öfke, çekememezlik duygularını da ortaya çıkarıyor.

Şiddet uygulama duygusuna kapılan bir çocuk, esas itibariyle başkalarından önce kendisine şiddet uygulamaktadır. On sene önce (2007) Şanlıurfa’da 12 yaşındaki bir kız çocuğunun, televizyonda izlediği filmde geçen bir intihar sahnesinden etkilenecek kendisinin de aynı rolü oynayarak kendini öldürmesi bunun en büyük şahididir.

Çocuklar, izlediği şiddet olaylarının etkisiyle başkalarına karşı da aynı şekilde şiddet davranışları sergileyebiliyor². Onun için görsel medyada yayınlanan savaş sahneleri, özellikle savaş senaryolarının yayınlanması ve gösterilmesi, şiddet içerikli olayların neşredilmesi, çocukların zihin dünyalarını tahrip ediyor ve âdetâ çocuklara, dünyayı bir savaş meydanıymış ya da yaşamı, savaştan ibaretmiş gibi öğretiyor. Bunun en bâriz örneği, çocukların kendi aralarında oynarlarken genellikle şiddet içerikli olay ve sahneleri taklit etmeleridir. Aynı şekilde çocukların,

² Turam, s.397.

evlerinde, kardeşlerine ya da anne-babalarına bağıarak konuşmaları ve kızdıkları arkadaşlarına şiddet uygulamaya kalkışmaları gibi durumlarıdır.

Savaş çevrelerinde, mesela Filistin, Suriye, Irak, Afganistan, Myanmar, Libya, Yemen gibi İslâm ülkelerinin çoğunlukta olduğu bölgelerde özellikle çocukların maruz kaldığı şiddet olayları hem oradaki çocuklar hem de dünyanın farklı bölgelerindeki diğer çocuklar üzerinde çok değişik travmalar meydana getirmektedir. Hiçbir şekilde, muhatapı ya da tarafı olmadıkları halde savaşlar, en büyük olumsuzlukları çocuklar üzerinde yaşatmaktadır. Savaşın yol açtığı şiddetin, çocuklar üzerinde oluşturduğu çok büyük sosyal, psikolojik, fiziki travmalar vardır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17. maddesinin e bendine göre taraf devletler “Çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.”³ hükmüne göre çocuklara uygulanan şiddet, çok büyük bir suç olmasına rağmen İsrail’in, çocukları katletmesi, bütün dünya üzerinde küresel çapta büyük bir etki ortaya çıkarmaktadır. Ancak Birleşmiş Milletler, kendisinin koyduğu kuralları hiçe saymakta; İsrail’e karşı sessiz kalarak, bir bakıma doğrudan destekleme yolunu seçmektedir. Bu durum, özellikle İslâm ülkelerinde, çocuklara karşı uygulanan şiddeti olağan hâle getirmekte; medya aracılığıyla da bütün dünyaya normalmiş gibi servis edilmesini sağlamakta ve başka çocukları da olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Bunun çarpıcı örneklerinden biri, birkaç hafta önceki (03.04.2018) Afganistan’daki yüzlerce masum çocuğun üzerine bomba yağdırılıp yüz çocuğun şehit edilmesi olayıdır.

Radyo, tv., internet gibi görsel olan veya olmayan sosyal medyada şiddet olayları çocuklarda çok yoğun bir stres, korku, heyecan, kaygı meydana getiriyor. Özellikle polisiye olayların medyada yayınlanması çocuklarda şiddet duygusunu doğallaştırıp günlük hayatın bir parçasıymış gibi algılanmasını sağlıyor. Bu durumlar, çocukları şiddete meylettiriyor. Çünkü çocuklar, güya o

³ Bkz. www.unicef.org, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, erişim tarihi, 28.03.2018.

kahramanları taklit ediyor; onlar gibi olmak istiyor. Aynı şekilde, çocuklar tarafından izlenen çizgi filmlerindeki şiddet içerikli durumlar veya filmlerdeki insanların birbirlerine uyguladıkları şiddet olayları, onlar üzerinde tahrip edici roller oynamaktadır⁴.

Bu bağlamda, dînimiz şiddet içerikli her türlü olayı olumsuz görmektedir. Mesela, terörü ve anarşiyi yasaklıyor. Şiddet, terör ve anarşi çıkaranlara karşı öncelikle önleyici tedbirler alıyor. Bu olayları çıkaranlara karşı da çok büyük cezalar ön görüyor. Aynı şekilde cinsiyet ayrımcılığı yapmayı ve adâletsizliği yasaklıyor; âdil olmayı da emrediyor (Meselâ, “Allah, kesinlikle adâletli davranmayı emrediyor.../ان الله يأمر بالعدل” Nahl, 16/90; Peygamberimiz de “Çocuklarınız arasında adaletli davranın/العطية/اعدلوا بين اولادكم في العطفية” buyurmuştur (Buhârî, , Muhammed b. İsmail, *Sahih*, İst., 1992, Hibe, 12). Bir başka rivâyette de “Çocuklarınızın size iyilik ve şefkat etmeleri hususunda adil davranmalarını arzuladığınız gibi siz de çocuklarınıza verdikleriniz hususunda adaletli davranın/اللطيف/اعدلوا بين اولادكم في النحل كما تحبون ان يعدلوا بينكم في البر و اللطف” buyrulmuştur (İbnu Balban, *İhsan*, XI, 503).). Nitekim günümüzde birçok şiddet olaylarının temelinde cinsiyet ayrımcılığının ve adâletsizliğin olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.

Görsel medyanın, sosyal değerleri ve normları dikkate almadan şiddet içerikli haber, film, dizi, çizgi film vs. yayınları her zaman ve her yerde yayın kuşaklarında sunması; çocukları çok yönlü olumsuzluklarla karşı karşıya getirmektedir. TV kanallarının, yalnızca reyting kaygılarıyla şiddet içerikli yayınları izlenme oranlarının yoğun olduğu zaman dilimlerinde yayınlaması, toplumu çok yönlü önlemler alınması gerektiği konularında düşüncelere sevk etmektedir. Hükümet yetkililerinin, devlet görevlilerinin; aynı zamanda RTÜK başta olmak üzere, bu konularda sorumlu olan tüm kesimlerin yükümlülüklerini de kamuoyuna karşı yerine getirmeleri gerekir.

Bütün görsel medyanın, örneğin sinema, tiyatro, özellikle tv’lerin yaygın bir şekilde olağanlaştırdığı şiddetin, çocuklar tarafından normal davranışlar gibi algılanması, kabul edilmesi sağlanmaktadır. Çocukların tv başta olmak üzere sosyal medyanın,

⁴ Bkz. Yazıcı, Elif, *Televizyon Yayınlarının Olumsuz Etkilerinden Çocukların Korunmasına Yönelik Düzenlemeler* (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2011, s. 58 vd.

sinema, tiyatro vb. görsel medyanın şiddetinden yeterince korunmaması, ebeveynlerinin de sorumsuzluk, duyarsızlık, cehalet ve etkisizliklerinin bir göstergesidir. Çocukların, bilinçsiz aile ya da ebeveynler aracılığıyla medyanın şiddetinden korunamamaları, onların en yakın sosyal çevreleri açısından sahip oldukları talihsizlikleri göstermektedir. Bu durum, görsel ya da sosyal medyanın şiddetinden korunmaları konularında, ailelerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bahçelerde, parklarda, evlerin önünde oynayan çocukların oyunlarına dikkatle bakıldığında, genellikle tv’lerde izledikleri savaşlar ya da savaş içerikli sahneleri tekrarladıkları görülmektedir. Bunun neticesi olarak da sinirlendikleri veya kızdıkları zamanlarda “Şöyle vuracaksın, şöyle öldüreceksin, bir kurşunla işlerini bitireceksin!” gibi sözlerle birlikte, pervasızca çocukların birbirlerine öldürücü ve yaralayıcı âletlerle şiddet uyguladıkları; fırsatını bulduklarında da birbirlerine silah çektikleri görmemezlikten gelinemez.

Şiddet içerikli oyunları izleyen ergenlik çağındaki çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada“Şiddet içeren oyunlarla 45 dakika geçiren çocukların diğerlerine göre sekiz kat daha fazla hile yaptığı” ortaya konmuştur (Bkz. www.chip.com.tr, erişim tarihi, 29.03.2018.).

İslâm, şakayla bile olsa bir kişiye silah doğrultulmasına müsaade etmemektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurur: “*Biriniz kardeşine silah doğrultmasın, ola ki şeytan onu elinden alır ve onu cehennem çukura düşürür.*” Yani, kişi, silahıyla kardeşinin ya da arkadaşının ölümüne sebep olur kardeşi kabre giderken, kendisi de azabı hak etmiş olur.Bir başka hadiste de “*Bize silah çeviren bizden değildir.*” demek suretiyle haksız yere vazifesi olmaksın insanların birbirlerini öldürmeleri ya da silahla şakalaşmaları doğru değildir. Durum böyle olunca görsel medyada her vesile ile silahlı veya öldürücü alet kullanma sahnelerinin sürekli verilmesi ya da savaş sahnelerinin sık sık gösterilmesi, çocukların da aynı rolleri yapmalarınaimkân vermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), kasıtlı olarak birine silah doğrultma ya da kılıç çekmek bir tarafa, elinde ok ya da mızrağı olan bir kişinin,

her hangi bir işi için bir topluluğun olduğu yere girdiğinde okunun ya da mızrağının uçundan tutarak kasıt olmaksızın başkalarına zarar vermemesini tavsiye etmiştir. Nitekim Câbir b. Abdillâh'ın naklettiğine göre bir keresinde Mescid-i Nebevî'ye elinde okları bulunan bir adam girmişti. Rasûlullah (s.a.v.) ona “*Okların uçlarını elinle tut*” (Buhârî, Mesâcid, 33; Müslim b. el-Haccâc, *Sahih*, İst., 1992, Birr, 120, 121.) buyurarak hatâen başkalarına her hangi bir zarar vermemesini istemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), bir başka tavsiyesinde de “*Her kim yanında ok varken mescidlerimizden veya çarşılarımızdan bir işi için geçecek olursa eliyle okların (uçların)dan tutsun ki, her hangi bir müslümanı yaralamasın.*” Buyurmuştur (Buhârî, *Sahih*, Mesâcid, 34; Müslim, Birr, 124.). Mescidler ve çarşılar, insanların toplu bulunduğu yerlerdir. Dolayısıyla silah, ok, mızrak, bıçak vb. yaralayıcı ve zarar verici âletlerle insanların toplu olarak bulunduğu yerlere girip tedbirsiz olarak başkalarına zarar verecek şekilde dolaşmanın kötülüğü bu hadîslerle en güzel şekilde öğretilmiş olmaktadır. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), her hangi bir kazaya sebep olması ihtimaline karşı kişilerin birbirlerine kılıç alıp verirken kınından çıkarılmış şekilde alınıp verilmesini yasaklamış (Tirmizî, *Sünen*, İst., 1992, Fiten, 5.) ve kişinin, kardeşine veya arkadaşına silah, bıçak, hançer, ok ve benzeri öldürücü ve yaralayıcı her hangi bir demirle (Tirmizî, Fiten, 4.) işaret edene meleklerin lanet edeceğini bildirmek suretiyle insanı yaralayacak ve eziyet verecek şeylerle işaret edilmemesini istemiştir (Dölek, 2011;s.1722-173). Durum böyle olunca, henüz, gerçeğe gerçek olmayanı ayırt edebilecek aklî seviyesine gelmemiş olan çocukların safî zihinlerine silah, öldürücü ya da yaralayıcı âletlerin kullanıldığı sahnelerin sıkça gösterilmesi asla uygun olmasa gerekir.

Sonuç

Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızı rûhen ve bedenlen sağlam ve sağlıklı yetiştirilebilmek için görsel medya araçlarında sahneleştirilen her türlü şiddet içerikli yayınlardan veya tekrar tekrar gösterilen haberlerden korumak, her ebeveynin görevidir. Devlet yetkililerimizin de böyle programların yayınlanmasına karşı tedbirmaları gerekmektedir. Aynı şekilde bu programları yayınlayanların da reyting uğruna çocukları kurban etmekten son

derece kaçınmaları gerekir. Onun yerine çocuklarımızı beden ve ruhen sağlıklı, millî ve mânevî değerlerimize uygun, vatanını ve milletini sevdireci, çalışkanlığa özendirici, düşündürücü ve zihinsel gelişimlerine yardımcı, üretmeye ve keşfetmeye yönlendirici, cesaret ve özgüven kazandıracak programların yapılmasına ve yayınlanmasına özen göstermeleri gerekir. Aksi hâlde geleceğimizi kendi ellerimiz ile yok eden ve geçmişine lanet okuyan bir neslin yetiştirilmesinin faturası çok pahalıya mâl olacaktır.

Kaynakça

Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/870), *el-Câmiu'l-Müsnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Sünenihî ve Eyyâmihî*, (I-VII), İst., 1992.

Dölek, Adem, *Şiddet Mağdurları ve Şiddete Karşı Tavır*, Erzincan, 2011.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali (v.307/), *Müsned* (Tahk: Hüseyin Selim Esed), (I-XIV), Dâru'l-Me'mun li't-Türâs, 1986.

İbnu Balbân, Ali (v.731/1330), *el-İhsân bi Tertîb-i Sahih-i İbni Hibban Hibban* (I-IX), Beyrut, 1987.

İbnu Kesîr, İsmail b. Ömer (v. 774/), *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (I-XXI), Dâru Hicr, ts.

Müslim b. el-Haccâc (v. 261/874), *Sahih* (I-III), İst., 1992.

Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/892), *Sünen*, (I-V), İst., 1992Turam, Emir, "TV'deki Şiddetin Çocuklara Etkileri Üzerine Farklı Bir Bakış". *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Kış-Bahar '96, (6. Baskı), 1996.

www.chip.com.tr, erişim tarihi, 29.03.2018.

www.unicef.org., "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", erişim tarihi, 28.03.2018.

Yazıcı, Elif, *Televizyon Yayınlarının Olumsuz Etkilerinden Çocukların Korunmasına Yönelik Düzenlemeler* (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2011.

Üniversite Öğrencilerinde Cep Telefonu Problemleri Kullanım Durumunun Ve Yalnızlık Düzeyinin Belirlenmesi

Arife BAYRAM, Selçuk Üniversitesi

Aydan KAHVECİ, Selçuk Üniversitesi

Aynur YILDIZ, Selçuk Üniversitesi

Emine DOĞANAY, Selçuk Üniversitesi

Emine OĞUZİĞİT, Selçuk Üniversitesi

Fatmanur ÖZDEMİR, Selçuk Üniversitesi

Hatice Nur ŞEN, Selçuk Üniversitesi

Mehtap ÖZKURT, Selçuk Üniversitesi

Meral YAYLACI, Selçuk Üniversitesi

Şaziye DUMAN, Selçuk Üniversitesi

Zahide Gül TEKE, Selçuk Üniversitesi

Tuba ÖZAYDIN, Selçuk Üniversitesi

Giriş

İnternet, sağladığı pek çok olanak nedeniyle insan yaşamını kolaylaştırmakta, çeşitlendirmekte, zenginleştirmekte ve geliştirmektedir (Ceyhan 2011). Graham Bell tarafından telefonun icadı ile başlayan telefon teknolojisi her ne kadar gelişim gösterse de kablolu olması nedeniyle bir yere bağlı kalmıştır. Zaman içinde mobilite kavramı ile yeni nesil kablosuz iletişim araçları gelişmeye başlamış ve kullanıcı sayısının her geçen gün arttığı mobil

telefonlar dünyada en hızlı şekilde gelişen sektörlerden biri olmuştur (Kalba 2008).

Teknolojik gelişmelerle daha güçlü, kolay kullanımı olan, uygun bir şekilde taşınabilir, daha kişisel ve küçük gelişmiş araçlar ortaya çıkmıştır. Bunun için en güzel örnek; cep telefonu ve avuç içi bilgisayar teknolojilerini tek bir cihazda buluşturan akıllı telefonlardır (Chun 2011). Hayatın vazgeçilmezlerinden olan akıllı telefonlar; günün her saatinde arama ve mesaj kontrolü yapılan, kitap ve gazete okunan, sosyal medya, e-mail takibi yapılan ve her an internete girilen hatta alışveriş yapılabilen bir araç haline gelmiştir (Minaz ve Bozkurt 2017).

Günümüzde hem internet kullanan hem de sosyal medya kullanan kişi sayısı gittikçe artmaktadır.

Erişim olanaklarının artması, sosyal ağların ve etkileşim kanallarının giderek yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler akıllı telefonları ile uzun zaman harcamaya başlamıştır. Bu durum bireylerde sosyal, fiziksel ve psikolojik birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak internetin aşırı ve bilinçsiz kullanımı; cinsel istismar, kişiler arası ilişkilerde ve iletişimde bozulma, toplumsal ilişkilerde zayıflama, dolandırıcılık gibi toplumsal ve ahlaki zararlarının yanı sıra fiziksel olarak boyun, sırt ve bel ağrıları, eklem rahatsızlıkları gibi birçok soruna sebep olmaktadır. Psikolojik olarak kaygı, üzüntü, yalnızlık, sosyal destek algısının zarar görmesi, içe dönüklük, utangaçlık, kişilik bozuklukları, sosyal fobi, nomofobi (mobil cihazın olmama korkusu), netlesfobi (gündemden uzak kalma korkusu) gibi bazı sorunlara da yol açmaktadır (Bardak ve Alkar 2016).

Yapılmış olan bir çalışma sonucunda aşırı internet kullanımının; iş, aile, akademik ve sosyal zorunluluklar gibi günlük hayatın pek çok önemli bileşenlerinin ihmal ile ilgili olduğunu ve insanların finansal zorluklar, fiziksel komplikasyonlar, yalnızlıkla karşı karşıya bıraktığı belirtilmektedir. Yalnızlığın üniversite öğrencileri arasında da yaygın olarak yaşandığı görülmektedir. Ailelerinden uzakta üniversite ortamına gelen gençlerde; bir grubun üyesi olma bir meslek sahibi olma ve geleceğe yön verme idealleriyle yeni bir okula, yeni bir şehre ve yabancı bir çevreye

uyum sağlama çabaları pek çok öğrencide değişik sorunlar ortaya çıkartmakta, öğrenciler geleneksel düzene ve kendilerine yabancılaşabilmektedir.

Bu durumu telafi edebilmek için öğrenciler, yeni insanlar tanımak ve arkadaşlıklar edinmek, gerçek dünyada var olan arkadaşları ile sanal ortamda da iletişim kurmak, diğer insanlar tarafından paylaşılan içerikleri merak etmek veya eğlence amaçlı olmak üzere pek çok açıdan sosyal medyaya karşı bir istek duymaktadırlar (Ceyhan 2011). Griffiths 'e göre heyecan veren her şey bağımlılık yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında son teknoloji akıllı telefonlar da bireye heyecan verdiği için bağımlılık yapmaktadır. Bağımlılık kişinin; biyolojik, genetik yatkınlığı, psikolojik bünyesi, sosyal çevresi gibi birçok faktörün etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Günümüzde bağımlılık sadece ilaç veya uyuşturucu madde kullanma anlamına gelmemekte, aynı zamanda kumar oynama, internet ve oyunlar hatta akıllı telefonlara olan düşkünlük anlamına da gelmektedir (Aktaş ve Yılmaz 2017). Yapılan bir çalışmada problemlili akıllı telefon kullanımının günlük telefon kullanımının süresi açısından değerlendirildiğinde mobil telefon kullanım süresi arttıkça bağımlılık düzeyinin de arttığı bulunmuştur (Batıgün ve Hasta 2010).

Bağımlılık ile hemşirelik rolleri incelendiğinde ise; bağımlılık çok boyutlu bir sorundur ve bireylerin gereksinimlerinde farklılık göstermektedir. Bu nedenle bireye özgü bir bakım esastır (Gürhan 2016). Bu alanda çalışan hemşirelerin bilgi ve becerilerini deneyimlerle kendilerine sürekli geliştirmeleri, kliniklerde aktif roller almaları, hasta merkezli çalışmaları ve ekip iş birliğini önemsemeleri gerekmektedir. Hemşirelerin özellikle; iletişim, sorun çözme, kriz yönetimi ve analitik düşünme konularında kendilerini geliştirmelerini, izlem danışmanlığı yapabilmeleri hemşirelik uygulamalarına önemli katkılar sağlayacaktır. Sağlığı koruma ve geliştirmede hemşirelik modelleri kullanılarak bireylerde kalıcı davranış değişikliği sağlayabilmektedir (Kaya ve Şahin 2013). Hemşireler akıllı telefon bağımlılığı ve yalnızlıkla ilgili NANDA hemşirelik tanıları kitabında bazı girişimlere yer verilmiştir (Erdemir 2012).

Sonuç olarak günümüz mobil telefonlarının sağladığı işlevsellikler, insanların bu teknolojik araçlarla oyun, sosyal medya ve internet gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Akıllı telefonlarının bilinçsiz kullanımı sebebiyle kötü sonuçlar doğurabileceği için hemşireler olarak bizlere de sorumluluklar düştüğünden böyle bir çalışma yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Tipi

Üniversite öğrencilerinde cep telefonu problemleri kullanım durumunun ve yalnızlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışma tanımlayıcı türdedir.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Araştırma Konya Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Kampüsü içerisinde yer alan Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde 2018 15 Ocak-15 Mart tarihleri arasında yapılmıştır. 1975 yılında kurulan üniversite bünyesinde 21 fakülte, 22 meslek yüksekokulu, 6 enstitü, 6 yüksekokul bulunmaktadır. Sağlık Bilimleri Fakültesi'nde Sosyal Hizmet Bölümü'nde 343, Sağlık Yönetimi Bölümü'nde 594, Ebelik Bölümü'nde 522, Hemşirelik Bölümü'nde 755, Çocuk Gelişimi Bölümü'nde 272, Beslenme ve Diyetetik Bölümü'nde ise 85 olmak üzere toplam 2471 öğrenci öğrenim görmektedir. Selçuk Üniversitesi'nde toplam 95672 öğrenci öğrenim görmektedir.

Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evreni Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi 2017-2018 Ebelik Bölümü 2. ve 3. sınıfta okumakta olan, 18 yaş ve üzeri toplam 200 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmanın Örnek Büyüklüğü/Seçimi Belirlenmesi

Örnek Seçimi

Herhangi bir örnek seçimine gidilmeksizin tam sayım yöntemi kullanılarak Ebelik Bölümü 2. ve 3. Sınıfta okuyan toplam 200 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak bazı öğrencilerin derse devam etmemesi ve araştırmaya katılmak istemediği için toplam 165 öğrenciye ulaşılmıştır.

Dahil Etme/Dışlama Kriterleri

Araştırmaya 1. sınıfta 18 yaş ve altı bireyler olabileceği ve intörlük uygulaması nedeniyle; 18 yaş ve üzeri 2. ve 3. sınıf ebelik öğrencileri dahil edilmiştir.

Veri Toplama Şekli Ve Araçları

Bu araştırmada öğrencilerin, demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen “Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Veriler; Bilgi Formu, Cep Telefonu Problemleri Kullanım Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Bilgi Formu;

Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerini içeren demografik bilgi formu araştırmacılar tarafından ilgili literatür doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu formda öğrencilerin yaşı, kaçınıcı sınıfta okuduğu, algılanan ekonomik durumu ve en uzun süre yaşadığı yer gibi demografik sorular bulunmaktadır.

Cep Telefonu Problemleri Kullanım Ölçeği;

Cep Telefonu Problemleri Kullanım Ölçeği (CPÖ), Augner ve Hacker (2010) tarafından Avusturya’da geliştirilmiştir. Ölçek Çiğdem Tekin tarafından 2014 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek cep telefonu aşırı kullanımı, cep telefonu ile bazı psikolojik değişkenlerin ilişkisi ve cep telefonunun uzun süreli kullanımına bağlı oluşabilecek olumsuz etkileri ölçmek amacıyla Almanca olarak geliştirilmiştir. Cep Telefonu Problemleri Kullanım Ölçeği;

1. Bağımlılık (9 soru), 2. Sosyal ilişkiler (7 soru), 3. Sonuçlar (10 soru) olmak üzere üç alt bölümden oluşmaktadır. Bağımlılık ve Sosyal ilişkiler bölümünde yer alan her bir madde 0-4 puan (0 = kesinlikle katılmıyorum, 4 = kesinlikle katılıyorum), Sonuçlar bölümünde yer alan her bir madde ise 0 (hiç) – 4 (çok sık) puan likert skalası aracılığı ile puanlandırılmaktadır. Alınan her bir cevabın puanları toplanarak toplam puana ulaşılmaktadır. Ölçeğin tamamı için toplam puan 0-104 arasında değişmektedir. Yüksek puan almak, kişinin cep telefonunu problemleri kullandığını göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formu, kapsam (içerik) geçerliliğini saptamak üzere uzman değerlendirme formu oluşturularak

10 uzmana verilmiş. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda ölçeğin birinci alt boyutunun (bağımlılık) Cronbach Alfa değeri 0.729, ikinci alt boyutunun (sosyal ilişkiler) Cronbach Alfa değeri 0.603 ve üçüncü alt boyutunun (sonuçlar) Cronbach Alfa değeri ise 0.846 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tümü için Cronbach Alfa değeri 0.854 bulunmuştur.

Ucla Yalnızlık Ölçeği; İlk defa Yaparel (1984) tarafından Türkçeye çevrilmiş ve kullanılmıştır. Daha sonra Demir (1989) tarafından ele alınmış ve çeviri çalışması son şeklini almıştır. Dörtlü likert tarzda 20 sorudan oluşmaktadır ve 1, 4, 5, 6, 8, 10, 15, 16, 20. sorular işaretlediğinin tersi şeklinde puan alır. Diğer sorular normal puanlandırılır. En yüksek puan 80, en düşük 20'dir. Puanlar arttıkça yalnızlık duygusu artar, azaldıkça yalnızlık duygusu azalır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,96 olarak belirlenmiştir. Hem klinik hem de organizasyonel örneklerde geçerliği test edilmiştir.

Veri Toplama Şekli

Selçuk Üniversitesi Alaeddin Keykubat Kampüsü içerisinde yer alan Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü 2. ve 3. sınıf öğrencilerine toplu bir şekilde yüz yüze görüşme tekniği ile sınıfta yapılmıştır.

Araştırmanın Değişkenleri

1.Bağımlı Değişken

- 1.Cep Telefonu Problemlili Kullanım Ölçek Puanı
- 2.Ucla Yalnızlık Ölçek Puanı

2.Bağımsız Değişken

- 1.Yaş
- 2.Algılanan ekonomik durum
- 3.En uzun süre yaşanan yer

Verilerin Analizi:

Verilerin analizinde; SPSS 22 programı kullanılmıştır. Çalışmada bağımsız gruplarda t testi, Kruskal Wallis varyans analizi, Mann whitney u analizi, güvenilirlik analizi, ve sayı yüzdeleri hesaplandı.

Ön Uygulama

Veri toplama araçları Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü 4. sınıf öğrencilerinden 10 kişiye yapılmıştır. Veri toplama araçlarında herhangi bir sorunla karşılaşılmemiştir. Veri toplama araçlarının doldurulması 10 dakika zaman almıştır.

Etik Boyut

Cep Telefonu Problemlili Kullanım Ölçeğini Türkçeye uyarlayan Çiğdem Tekin'den (2014) ve Ucla Yalnızlık Ölçeğinin çalışmasını son şeklini yapmış olan Demir'den (1989) e-mail yoluyla gerekli olan yazılı izin alınmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Cep telefonu problemlili kullanım düzeyinin sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı

Sosyo-demografik Özellikler	Ort±SS	p	Önemlilik Testi
Yaş			
19 -24 yaş	48,38±14,04	0,107	0,893
25 yaş ve üzeri	84,00±14,04		
Algılanan Ekonomik Durum			
İyi	33±11,55	0,434	0,840
Orta	124±14,76		
Kötü	8±12,04		
En Uzun Yaşanılan Yer			
Köy\Kasaba	25±17,34	0,172	1,778
İlçe	45±13,93		
Büyükşehir\ İl	95±13,03		

Tablo 1'e göre cep telefonu problemlili kullanım düzeyinin yaş, en uzun yaşanılan yer ve algılanan ekonomik durum arasında istatistiksel anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 2. Öğrencilerin yalnızlık düzeyinin sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı

Sosyo-demografik Özellikler	Ucla Meanrank	P	Önemlilik Testi
Yaş		0,971	240,00
19-24	82,98		
25+	84,00		
Gelir Durumunu Algılama		0,035	6,732
İyi	68,02		
Orta	85,03		
Kötü	113,38		
En Uzun Yaşanılan Yer		0,740	0,602
Köy/Kasaba	85,72		
	86,68		
İlçe			
Büyükşehir/İl	80,54		

Tablo 2’ye göre çalışmanın yapıldığı öğrencilerin yalnızlık düzeyi ile yaş ve en uzun yaşanan yer arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur. Ancak öğrencilerin yalnızlık düzeyi ile algılanan ekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu farkın ekonomik durumu kötü ve iyi olanlardan arasında olduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik durumu kötü olanların ucla yalnızlık düzeyi ölçek puanı ortalaması diğerlerine göre daha yüksektir ve puanın yüksek olması yalnızlık durumunun daha fazla olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 3: Öğrencilerin cep telefon bağımlılığı ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin dağılımı

AKILLI TELEFON BAĞIMLILIĞI	N	r	Korelasyon Katsayısı
Ucla Yalnızlık Düzeyi	165	0,136	0,117

Tablo 3’e göre çalışmaya katılan öğrencilerin cep telefon bağımlılığı ile yalnızlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Tartışma

Öğrencilerin cep telefonu problemleri kullanım durumu ile yalnızlık düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulgular; yaş ile yalnızlık düzeyi arasında istatistiksel anlamda bir ilişki bulunamamıştır. Aktaş ve Yılmaz’ın, Batıgün ve Hasta’nın da yapmış oldukları çalışma da aynı sonuç bulunmuştur (Aktaş ve Yılmaz, 2017). Yılmaz ve arkadaşlarının, Karakoç ve Taydaş’ın çalışmalarında, ise çalışma gruplarının farklı olmasından dolayı yaş ile yalnızlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Yılmaz, Yılmaz, Karaca, 2008),(Karakoç,

Taydaş, 2013). Çalışmadaki bu farklılıklarının sebebinin evrenlerinin farklı olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda en uzun süre yaşanan yer ile yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Özsarı ve Karaduman'ın yaptığı çalışmalarda öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ile en uzun süre yaşanan yer arasındaki ilişkiye bakılmış ve çalışmamızla aynı sonuca ulaşılmıştır (Özsarı ve Karaduman, 2016).

Yalnızlık ölçeğinden alınan toplam puanların ortalamasına göre algılanan ekonomik durum ile anlamlı bir ilişki olduğu; çalışmamıza katılan; ekonomik durumunu kötü algılayan öğrencilerin kendilerini yalnız hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz ve arkadaşlarının da yaptığı çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır (Yılmaz, Yılmaz, Karaca, 2008). Ekonomik durumunu kötü olarak algılayan öğrencilerin; sosyal aktivitelere katılımının kısıtlı veya hiç olmaması, kendine hobi edinmemesi, arkadaş ortamına uyum sağlayamaması gibi nedenlerden dolayı kendini yalnız hissettiği düşünülmektedir.

Çalışmamızda yaş ile cep telefonu problemleri kullanım durumu arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur. Minaz, Çetinkaya Bozkurt da aynı sonuca ulaşmıştır (2017).

Çalışmamızda en uzun yaşanan yer ile cep telefonu problemleri kullanım ile istatistiksel anlamda bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Çalışmamızda algılanan ekonomik durum ile cep telefonu problemleri kullanım arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Jackson'ın yapmış olduğu çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır (Jackson, 2003).

Çalışmamızda yalnızlık ile cep telefonu problemleri kullanım arasında istatistiksel anlamda bir fark bulunamamıştır. Bir başka yapılan “İnternet Kullanma Temel Nedenlerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Problemleri İnternet Kullanımı ve Algıladıkları İletişim Düzeyleri ” adlı çalışmada eğlenmek ve tanımadığı kişiler ile sosyal ilişkiler için interneti kullanan üniversite öğrencilerinin temelde bilgi elde etmek için interneti kullanan öğrencilerden fazla olduğu;internet kullanımının sosyal medyada aktifliği arttırırken,

gerçek yaşamda yalnızlığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal medya kullanımı ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu araştırmada bizim çalışmamızdan farklı sonuçlara ulaşılmıştır (Ceyhan, 2011). Sosyal medya kullanımı ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılması; farklı çalışma grubu seçimi (Anadolu Üniversitesi'nin Edebiyat, Eğitim, İktisat ve İdari Bilimler Fakültesinde, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu), sosyodemografik özelliklerin değişkenliği gibi nedenlerdir. Başka bir çalışmada akıllı telefon bağımlılık düzeyleri ve kullanım amaçlarının farklı değişkenler açısından incelendiği, en çok sosyal ağlara girmek amaçlandığı, bunun dışında sosyal ortam, siyaset ve eğitime kadar her alanda kullanıldığı, yaşamın bir parçası olduğu gözlenmiştir (Aydın, 2016).

Aktaş ve Yılmaz, Oktan, Özseri ve Karaduman, Bardak ve Alkar, Minaz ve Çetinkaya'nın yaptığı çalışmada çalışmamızı desteklemektedir. (Oktan, 2014), (Özseri ve Karaduman, 2016), (Bardak, Alkar, 2016), (Minaz, Çetinkaya Bozkurt, 2017), (Aydın, 2016) (Aktaş, Yılmaz, 2017). Ayrıca Ceyhan ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada problemler internet kullanımı ve yalnızlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. çalışmamızı desteklemektedir (Ceyhan ve Ceyhan, 2008).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada cep telefonu kullanımı ile yalnızlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Cep telefonu ile yalnızlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu gruptaki gelir düzeyinin kötü olarak algılayanların yalnızlık yönünden desteklenmesi gerektiği, sosyal desteklerinin artırılmasını sağlama, aile fertlerinin bilinçlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Zamana ve kaynak yetersizliği nedeniyle Selçuk Üniversitesi Ebelik bölümü öğrencileri üzerinde yapılan bu araştırmanın sonuçlarını başka üniversitede okuyan öğrencilerin yalnızlık düzeyleri cep telefonu kullanımları arasında farklılık göstereceği düşünülmektedir.

İlerde yapılacak olan çalışmalarda akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkili olabilecek örneğin; cinsiyet, cep telefonu kullanma süresi, evrenin genişletilmesi gibi değişkenlerin üzerinde durulması araştırmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, cep telefonu kullanımı gelecekte hayatın her alanında vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelecek, hatta bazıları için gerçek mekanlardan daha çok sanal gerçeklik öne çıkacaktır. Bu durum ise ilerde daha fazla insanları yalnızlığa iteceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Alfawareh, HM. & Jusoh, S. (2014). Smartphones Usage Among University Students: NajranUniversity Case, *International Journal of Academic Research*, Vol. 6. No. 2.

Aktaş, H. & Yılmaz, N. (2015). *International Journal of Social Sciences and Education Research*; Volume: 3(1).

Akyazı E, Ünal T. A (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin amaç, benimseme, yalnızlık düzeyi ilişkisi bağlamında sosyal ağları kullanımı. *Global Media Journal*, 6, 1-24.

Anderson, K.J. (2001). Internet use among college students: An exploratory study. *Journal of American College Health*, 50 (1), 21-26. pp.321-326

Aydın, İrem Erdem. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerinde Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı, 35, (373-386).

Bardak, F. & Y. Alkar, Ö. (2016). *Bağımlılık Dergisi*, Cilt:17, Sayı:2, s:55-65.

Ceyhan, A. A., & Ceyhan, E. (2008). Üniversite öğrencilerinin problemleri internet kullanım düzeyleri ile denetim odağı, antisosyal eğilim ve sosyal normlara uyum düzeyleri arasındaki ilişkiler. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Chun, H. Lee, H. & Kim, D. (2012). The Integrated Model of Smartphone Adoption: Hedonic and Utilitarian Value Perceptions of Smartphones Among Korean College Students, *Cyberpsychology, Behavior, And Social Networking*. Volume 15, Number 9.

Ceyhan, A. A. (2011). Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Educational Sciences. *Theory&Practice* 11(1) Kış/Winter 59-77. Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.

Durak, A. & Erdemir, F. (2012). Hemşirelik tanıları: el kitabı. Nobel Tıp Kitabevleri.

Durak, A. & Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11:213-219.

Erdemir, F. (2012), Hemşirelik Tanıları El Kitabı, İstanbul, Nobel Tıp Kitap Evi.

Gürhan N (2016), Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği, Ankara, Nobel Tıp Kitap evi ;653-655.

Jin, B. S., Yoon, S. H., & Ji, Y. G. (2013). Development of a continuous usage model for the adoption and continuous usage of a smartphone. *International Journal of Human-Computer Interaction*, 29(9), 563-581.

Kaya Y, Şahin N (2013) Kadınlarda Madde Kullanımı ve Hemşirenin Rolü; *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi* ,10 (1): 3-7.

MİNAZ, A. & BOZKURT, Ö. Ç. (2017) Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılık Düzeylerinin Ve Kullanım Amaçlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21), 268-286.

OKTAN, V. (2015). Problematic internet use, loneliness and perceived social support among university students. *Kastamonu Education Journal*, 23(1), 281-292.

Özsarı, A. G. D. İ., Karaduman, G. B., & Fakültes, H. A. Y. E. (2016). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı Ve Yalnızlıklarının İncelenmesi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 5(41).

Park N, Lee H.D, Ph.D (2012). Department of Mass Communication, Konkuk University, Chungju-si, Republic of Korea.

Sevindik, F. (2011). Fırat üniversitesi öğrencilerinde problemleri internet kullanımı ve sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının belirlenmesi.

Talan, T., Korkmaz A, & Gezer, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Mobil Telefon Bağımlılık Düzeylerinin İncelenmesi Üzerine Bir Çalışma: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği, *Internatioanal Contemporaray Educational Researc Congress*.

Yılmaz, E., Yılmaz E, & Karaca Celal, F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi, *Genel Tıp Dergi*, 18(2): 71.

Bilgi Toplumu (Bilişim Kullanımı)

**Betül BATTALOĞLU İNANÇ, Muğla Sıtkı Koçman
Üniversitesi**

E. Neşe YENİÇERİ, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Oğuzer USTA, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Bilgi, tarih boyunca toplumların zenginliğinin en önemli kaynağı olmuştur. Daha fazla ve daha nitelikli bilgiye sahip olan ve bilgiyi etkin bir siyasal, ekonomik ve sosyal örgütlenme ile doğru biçimde kullanabilen toplumlar diğerlerinin önüne geçerek, daha yüksek bir refah seviyesine erişmiştir. Özellikle 20'nci yüzyılın ortalarından itibaren elektronik alanında yaşanan gelişmeler, bilginin elde edilmesi, depolanması, işlenmesi ve iletilmesi açısından bir çığır açmış ve bilgi toplumuna dönüşüm sürecini de önemli ölçüde hızlandırmıştır. Son yıllarda ise bilgi ve iletişim teknolojileri, ekonomik ve sosyal hayatın tüm alanlarında kullanılan genel amaçlı bir teknoloji haline gelmiştir. Bu süreçte bilgi ve iletişim teknolojilerinin bizzat kendisi, bilgi içeriği ve katma değeri yüksek bir sektör olarak belirmiş, bu teknolojilerin diğer sektörlerde kullanımı da yeni bilgilerin üretilmesine, yeni ve daha etkin iş yapış yöntemlerinin geliştirilmesine, üretim faktörlerinin üretkenliğinin artmasına, yeni iş ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır.

Bu gelişmeler ekonomik, sosyal ve bireysel yaşamı yoğun biçimde etkilemektedir. Ülke ekonomileri arasındaki rekabet de bu gelişmelerden etkilenmekte; bilgi ve iletişim teknolojilerini ve bilgiyi etkin kullanan ülkeler uluslararası rekabet avantajı kazanmaktadır. Dijital dönüşüm, bilgi toplumu aktörleri olarak ifade edilebilecek bireyler, girişimler, kamu kurumları ve sosyal kurumları yeni düzenin ruhuna uygun niteliklere sahip olma baskısıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu açıdan, bilgi üretme motivasyonu yüksek, günlük hayatında ve karar alma süreçlerinde bilgiyi doğru şekilde yorumlayıp işleyebilen, sistematik düşünme yeteneği gelişmiş, kendisini ve yaşadığı çevreyi sorgulayan ve sürekli/hayat boyu öğrenen bireylerin ve kurumların ağırlıkta olduğu bir toplum yapısı ön plana çıkmaktadır.

Ülkemizde, Bilgi Toplumu Stratejisi ile 4 aktör grubuna yönelik belirlenen 7 temel stratejik öncelik eksenindeki strateji, hedef ve eylemler ortaya konmuştur. Buna göre, kamu kesimi, özel kesim, bireyler ve bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünü kapsayan aşağıdaki stratejik öncelik alanları üzerinde odaklanılmıştır:

1. Sosyal Dönüşüm: Vatandaşların gündelik ve iş yaşamlarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı ile ekonomik ve sosyal faydanın artırılması amaçlanmıştır.
2. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin İş Dünyasına Nüfuzu
3. Vatandaş Odaklı Hizmet Dönüşümü
4. Kamu Yönetiminde Modernizasyon
5. Küresel Rekabetçi Bilgi Teknolojileri Sektörü
6. Rekabetçi, Yaygın ve Ucuz İletişim Altyapı ve Hizmetleri
7. Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi

Bu bağlamda, çalışmamız, 2004-2017 yılları arasındaki bilgisayar ve internet kullanımlarını incelemiştir. Girişimlerde kullanılan bilgisayar ve internet erişimi yıllar içinde artmıştır. Ancak, hanelerde, 2004'te bilgisayar kullanımı %23,6; internet kullanımı %18,8 iken; 2017'de hanelerde bilgisayar kullanımı %56,6 (%100 üzerinde artış); internet kullanımı %66,8'e (%300 üzerinde artış) yükselmiştir.

Akıllı cihaz kullanımındaki artışa paralel şekilde, mobil uygulama pazarının da hızla artması, reklamların tüketimdeki etkisi olarak bu artışı açıklayabiliriz, düşüncesindeyiz. Bilgi iletişim ve teknolojilerinin, bireylerin günlük yaşamlarında köklü değişikliklere yol açtığını; haber alma, eğlence, eğitim, kültür, alışveriş, kamu hizmeti gibi alanlarda tüketim ve hizmet alma alışkanlıklarında bu değişim görülmektedir. Haber alma amacıyla radyo, gazete, televizyon gibi geleneksel medya kanallarını kullananların oranı azalırken interneti ve sosyal medya kanallarını kullananların oranı hızla artmaktadır. Evet, insanların eğitimlerinden, haberleşmelerinden, alışverişlerinden ve finansal

işlerine kadar hayatlarının içlerinde olan bu kullanımlar, kişisel ve toplumsal gelişim olarak oldukça önem arz etmektedir. Dünyanın en büyük bilgi havuzudur. Sanal bir kütüphanedir. Milyonlarca kişi birbirleriyle zaman-mekan kısıtlaması olmadan görüşebilmektedir.

Ancak; sosyal hayatın dijital ortama kayması ve yeni nesil mobil cihazlarla birlikte oyun sektörünün büyümesi ve bu kapsamda konsol oyunları, mobil/ tablet oyunları ve sosyal oyunların payının artması da beklenmektedir. Sosyal ve mobil oyunlar, pazara giriş bariyerinin düşük olduğu alanlar olup, büyük şirketler yanında bireysel geliştiriciler de bu pazardan pay alabilmektedir.

- Şiddet ağırlıklı oyunlar, şiddet ve pornografik bilgiler içeren siteler toplumun ruh sağlığını bozmaktadır.
- İnternetin başında geçirilen uzun zaman internete bağımlılık gelişmesine sebep olabilmektedir.
- İnternette fazla zaman geçirilmesi kişileri yalnızlaştırmakta ve yüz yüze ilişki kurmakta güçlük çekebilme sebeptir.
- Sosyal medya üzerinden gerçekleşen intihar ve dolandırıcılık her geçen gün artmaktadır.
- Zararlı örgütlenmeler, kandırılmalar da ciddi boyutlardadır.

Örneğin, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Medya Hastalıklarını şöyle belirtmiştir.

- Fare-klavye hastalığı
- Hikikomori (Kelime anlamı: "içeri çekilme, hapsedilmiş olma" olan Japonca bir kelimedir.)
- Ego sörfü
- Blog ifşacılığı
- Youtube narsisizmi
- Myspace taklitçiliği

- Google takibi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, Ülkemizin de kabul ettiği, toplumun eğitilmesinden, afet yönetimine kadar farklı ve çeşitli kullanım alanı olsa da, bilgi kullanımının seçiciliği de önem arz etmektedir. Kullanım artışının çok bariz olduğu ve yaygınlığının, kullanım alanının her geçen gün fazlaştığı bilgiye ulaşım ve kullanımda, gerekli güvenlik ve gizlilik politikalarının da kullanıcılara öğretilmesi gerekliliğinin de olduğu görülmektedir. Çünkü kitlelerin de kullanımı, çok ciddi oranda artış göstermiştir. Bilgiye güvenli, sağlıklı ulaşım, temel hedef olmalıdır. Güvenli internet kullanımı konusunda kolay kullanılabilir yazılımlar, eğitim materyalleri ve çevrimiçi eğitim siteleri internet servis sağlayıcıları ve diğer kurumlar tarafından ücretsiz bir şekilde ailelerin kullanımına sunulmalı, okullarda da derslerin içine konu ile ilgili içerikler eklenmeli, düşüncesindeyiz. Sokağa çıkan çocuğumuza yabancılarla konuşmaması, çantasına dikkat etmesi, karşıdan karşıya geçerken neler yapması gerektiği konusunda nasıl tavsiyeler veriyorsak, artan bilgisayar ve internet ortamında da, neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğine dair, ailelerin yol gösterici bilinç ve sorumluluk içinde olması gerektiğine inanmaktayız.

Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Bağımlılıklarının Saldırganlık Eğilimleri Üzerindeki Rolü

Bozkurt Koç, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Aysu Gül, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Doğan Güneş Temli, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Cansu Aksoy, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Sezanur Arslantürk, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Büşra Küçükeskici, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

Bireylerin en önemli sosyal ihtiyaçlarından biri de, diğer bireyler ile iletişim halinde olmak ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmektir. Bireyler çevreleriyle iyi ilişkiler kurabildikleri gibi saldırganca tutumlar da sergileyebilmekte ya da saldırganca tutumlara maruz kalabilmektedir. Bireyin engellenmelerle karşılaştığı durumlarda öfke, öfkenin kontrol edilemediği durumlarda ise saldırgan davranışlar ortaya çıkmaktadır (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007; Yükselgün, 2008). Saldırganlık toplumsal yaşamın önemli sorunlarından biri olarak değerlendirildiğinde; saldırganlığın nedenleri, etkileri ve saldırganlıkla ilgili çözüm önerileri de kaçınılmaz olarak daha fazla merak edilen ve araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir konu haline gelmektedir. Alanyazın incelendiğinde, şiddet ve saldırganlıkla ilgili davranışların, uzun yıllar antropoloji, biyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından farklı şekillerde tanımlandığı ve nedenleri konusunda çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmektedir (Bjorkly, 2006). Araştırmacılar genel anlamda saldırganlığı, amacına ulaşım ulaşmadığının önemli olmadığı, kasıtlı olarak bir grubun bütünlüğüne, bir kişiye veya bir şeye zarar ya da acı vermeye yönelik yapılan kızgınlık, öfke, nefret dolu yıkıcı fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış olarak tanımlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2013; Aronson, Wilson ve Akert, 2012; Abay ve

Tuğlu, 2000; Budak, 2009; Heckhausen, 1991; Kirsh, 2006: 10; Bjorkly, 2006). Birçok tanıma göre davranışın saldırganlık olarak nitelendirilebilmesi için, davranışın karşıdaki kişiye zarar verme niyetiyle yapılmış olması gerekmektedir (Anderson ve Bushman, 2002: 28-29; Krahe, 2001: 10; Geen, 2001). Saldırganlığın hedefi diğer insanlar olabileceği gibi, genelleşerek kurumlar, fiziksel evre ya da depresyon ve intiharda olduğu gibi kişinin kendisi de olabilmektedir (Budak, 2009: 627). Bütün bu tanımlamalardan farklı olarak Lorenz (2002)'e göre saldırganlık, insanlarda ve hayvanlarda aynı türün üyelerine yöneltilen mücadele içgüdüsü olarak ifade edilmektedir.

Saldırganlığın farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Buss ve Perry (1992)'e göre saldırganlık 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Modele göre fiziksel ve sözel saldırganlık başkalarına zarar vermeyi ve canını yakmayı içeren motor davranışlar olarak tanımlanırken; düşmanlık, kişinin diğerlerinden hoşlanmama ve adaletsizlik duygularını içeren diğerlerini olumsuz olarak değerlendirmesine neden olan tutum; saldırganlığın bilişsel boyutu olarak tanımlanmıştır. Öfke ise fiziksel, sözel saldırganlık ve düşmanlık boyutları arasında köprü görevi görmektedir ve saldırganlığın duygusal boyutunu oluşturmaktadır. Berkowitz (1993) saldırganlığı, öfke duygularından kaynaklanan düşmanca saldırganlık ve acı verme amaçlı olmayan araçsal saldırganlık boyutları içerisinde değerlendirmektedir (Akt. Aronson, Wilson, Akert, 2012:675-676; Kağıtçıbaşı, 2013: 385). Fromm (1995) ise saldırganlığı amacı zarar vermek olan yıkıcı saldırganlık ve yaşamsal çıkar veya bir tehdit karşısında ortaya çıkan savunucu saldırganlık olarak sınıflandırmıştır (Anderson ve Bushman, 2002; Geen, 2001).

Bu konuda yapılan araştırmalarda, saldırgan davranışların kaynağı ile ilgili olarak çeşitli kuramlar ne sürülmüştür. Bazı bilim adamları saldırganlığı insanın doğasının bir parçası olarak, bazıları da öğrenme ve evre etkinliklerine bağlı olarak ortaya çıkan davranışlar şeklinde değerlendirmektedir (Köksal, 1991). Freud'un Psikanalitik kuramı, Lorenz'in Etiyolojik kuramı ve Engellenme-Saldırganlık (dürtü) kuramları, saldırganlığın doğuştan gelen, sonradan öğrenilmeyen bir güdü olduğunu

savunmaktadır (Krahe, 2001; Yükselgün, 2008). Freud'un psikanalitik kuramına göre ölüm içgüdüleri sıklıkla saldırganlık güdülleri ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Akt, Fromm,1995). Freud'un kuramında saldırganlık yıkıcılığa hizmet ederken, Lorenz için saldırganlık hayatta kalmaya, yaşamaya hizmet etmektedir (Lorenz, 2002). Engellenme-Saldırganlık Kuramına göre insanlar hedefleri engellendiğinde saldırgan bir şekilde tepki vermektedir (Eron,1994). Saldırganlığın sonradan kazanılan bir davranış olduğunu savunan Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramına göre ise birey taklit ve pekiştirme yoluyla yeni davranışlar kazanmaktadır (Krahe, 2001; Yükselgün, 2008). Aynı şekilde saldırgan davranışlar da diğerinin saldırgan davranışını gözlemleyerek ve taklit ederek çevre yoluyla öğrenilmektedir (Bandura, 1978; Krahe, 2001). Yapılan deneysel araştırmalar saldırganlığın öğrenilir bir davranış olduğu konusunda önemli bulgular sağlamaktadır (Kağıtçıbaşı, 2013: 388-389)

Bilim insanları şiddet aracılığıyla kendini ifade etmeye çalışan bireylerin ve toplumların bazı ortak özelliklerinin (otoriter görünme ihtiyacı, özgüven eksikliği, ego doyumu, adalet ve düzen anlayışı) bulunduğunu belirtmektedir. Modern yaşamın, insanı bireyselleştirmeye çalışırken bencilleştirmesi de, şiddetin sebeplerinden birisi olarak görülmektedir. Nitekim Freud mutluluk tanımlamasında "insanların zevklerini tatmin için yaşayan varlıklar olduğunu belirtmektedir (Tarhan, 2014:19-20). Sosyalleşmenin yanında, bireyselleşen dünyamızda son zamanlarda saldırganlık davranışlarındaki artış herkes tarafından bilinen bir gerçek halini almıştır (Korkut, 2002). Saldırganlığa doğrudan maruz kalmasalar da, toplumsal düzeydeki şiddet artışının hemen hemen bütün insanlarda dolaylı ve sinsi etkileri, saldırganlığın insan yaşamının her yanına nüfuz ettiğini ve yaşamın bir parçası haline geldiğini göstermektedir (Hogg ve Vaughan, 2014: 453).

Dünyada gittikçe yaygınlaşan ve önemli bir sorun haline alan şiddet ve saldırganlığın, özellikle ülkemizdeki gençler arasındaki yaygınlığı dikkat çekmektedir (World Health Organization, 2002; TBMM, 2007). Bu konuda yapılan araştırmalarda, biyolojik, çevresel, psikolojik, toplumsal ve sosyal nedenler, kişilik

özellikleri, durumsal faktörler, tahrik, engellenme, rahatsızlık, ailede şiddetin gözlemlenmesi ya da şiddete maruz kalma, baskıcı disiplin yöntemleri, ailede ilgi ve sevgi eksikliği, kitle iletişim ve teknoloji araçları ile medyanın olumsuz etkileri, bağımlılık yapan maddeler vb. etkenlerin saldırganlık ve şiddetin nedenleri içerisinde sıralandığı görülmektedir (Koç, 2011: 65-66; Renfrew, 1997: 86; Anderson ve Bushman, 2002: 28, 32-38, 42-45; Anderson ve ark., 2003: 81-105; Tarhan, 2014: 21; Camadan ve Yazıcı, 2017; Yıldız ve Erci, 2011; Kılınç ve Murat, 2012; Gündoğdu, 2010; Karataş, 2008; Brezina, Piquero ve Mozerolle, 2001; D’Zurilla, Chang ve Sanna 2003; Albayrak Sargın, 2008; Arslan, Hamarta, Arslan ve Saygın, 2010).

İlgili araştırmalarda kitle iletişim araçları da saldırganlığın nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Güler ve Hasta, 2013). Günümüzde internet üzerinde şiddet unsurunu içeren sayısız web sitesi bulunmakta, farkında olmadan her türlü şiddet unsuruyla karşılaşılabilen ve bu durum şiddet ile ilgili algıları değiştirebilmektedir (Ko, Yen ve Yen, 2009; Alavi ve Maracy, 2011). Bu anlamda en popüler ve dikkat çeken medya araçlarından biri olan internetin olumsuz davranışların kazanılmasında “sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde” büyük bir etkiye sahip olduğu ve özellikle çocuk ve gençlerin açık hedef haline geldiği bildirilmektedir. İnternet bağımlılığı konusunda yapılan araştırmalarda internet üzerinden gerçekleştirilen aktiviteler (online sohbet, online oyun, online kumar gibi) ile saldırgan davranışlar arasında ve internet bağımlılık düzeyi ile tüm saldırganlık özellikleri ve şiddet arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (Şahin, 2014; Ko ve ark., 2009; Gümüş ve ark., 2015; Koo ve Kwon, 2014; Hwang ve ark., 2014; Ko, Yen ve Yen, 2009; Alavi ve Maracy, 2011). Aynı zamanda internet bağımlılığı ve saldırganlığın birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği saptanmıştır (Lim ve ark., 2015).

Çağımızın en önemli iletişim aracı olan İnternet’in kısa bir zaman dilimi içerisinde hızlı bir şekilde yaygınlaşması, geleneksel medyanın toplumlar içerisindeki konumunu derinden sarsmıştır (Aktaş, 2012: 2). İnternet kullanıcılarının internete girmek için sıklıkla tercih ettikleri aletler ise akıllı telefonlardır. 2015 tarihli

PEW'in (Spring 2016, Global Attitudes Survey) raporuna göre, Türkiye akıllı telefona sahip olma konusunda (%59) dünyadaki birçok ülkeyi, özellikle de birçok Avrupa ülkesini geride bırakmıştır ve 2013-2015 yılları arasında akıllı telefona sahip olmada en çok artış gösteren ülkedir (%42 artış). "We Are Social"ın (2016) dijital dünya araştırmasına göre de Türkiye'de akıllı telefonların pazar payı %56 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı Nisan ayı verilerine göre ise hanelerin %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunurken, sabit telefon bulunma oranı %25,6'dır. Bu veriler günümüzde bilgisayarların yerini akıllı telefonların aldığını düşündürmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu).

İletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler akıllı telefonların kapasitelerini ve dolayısıyla kullanım alanlarının sınırını da geliştirmektedir. Bu kullanım özelliklerine bağlı olarak akıllı telefon kullanımı da artmaktadır (Tüzüntürk, 2017; Akçay, 2013: 59). Her yaş grubu akıllı telefon kullanıcısı olabilese de en çok uyum sağlayanlar bilgisayar, internet ve cep telefonlarının hayatın merkezinde olduğu zamanlarda dünyaya gelen ve yetişen Y ve Z kuşaklarıdır. "Dijital yerli" olarak da adlandırılan bu kuşaklar sosyal medya ile haberleşmekte ve sosyalleşmektedir (Choudhary, 2014: 10-11; Bayhan, 2013). Toplumsal boyutta akıllı telefonların önemli özelliklerinden biri de sosyal medya nedeniyle "sürekli bağlantıda olma" halidir (Dede Özdemir, 2014). Özellikle çocuk ve genç kuşak için bilinçli ve dozunda kullanıldığında bir gereklilik olarak görülse de sosyal medya, sanal oyun, sanal sosyal iletişim vb. uygulamalarla tedavi edilmesi gereken bağımlılık problemi oluşturabilmektedir (Bayhan, 2013). Bu açıdan internet, medya ve telefon bağımlılığından kaynaklanan zihinsel ve psikolojik sorunlara, psikologların ve psikiyatristlerin dikkatlerini yöneltmesi gerekmektedir (Alavi ve ark., 2011). DSM'ye göre akıllı telefon kullanımındaki tolerans kavramı, akıllı telefonla geçirilen zamanın giderek artması olarak açıklanmakta ve akıllı telefonla geçirilen zamanın giderek artması da bağımlılığın gelişmesine katkı sağlamaktadır (Griffiths, 2005; Kuss ve Griffiths, 2011). Henüz psikiyatrik olarak net bir tanımlama yapılmasa da akıllı telefon bağımlılığı, akıllı telefon kullanım sıklığına bağlı olarak gelişen bir bağımlılık türü olarak önemli bir

araştırma ve tartişma konusu olmuştur. Çoğunlukla telefonda uzak kalamama, sık sık telefonu kontrol etme, aşırı akıllı telefon kullanımını nedeniyle uykusuzluk ve uyku kalitesinin bozulması gibi belirtilerle ortaya çıktığı belirtilmektedir. Akıllı telefon bağımlılığının altında yatan en temel unsurlardan biri, akıllı telefon aracılığı ile internete bağlanabilmektir (Sevgi, 2013). Yapılan araştırmalar akıllı telefon bağımlılığının neden olduğu fiziksel ve psikolojik sorunlara, özellikle gençlerin psikolojik gelişimlerine olan etkileri üzerine odaklanmaktadır. Akıllı telefon bağımlılığının artması telefonun yokluğunda panik ve stres içine girmelerine neden olmaktadır. Telefonunun şarjının bitmesi kullanıcının panik yaşamasına ve çok değerli bir varlıktan yoksun kalmışlık duygusu yaşamasına neden olabilmektedir (Kuyucu, 2017).

Dünya’da yaklaşık 1.91 milyar akıllı telefon kullanıcısı olduğu ve ülkemizde de yaklaşık 72 milyon cep telefonu kullanıcısının bulunması, akıllı telefon bağımlılığı ve etkilerinin incelenmesinin önemini ortaya koymaktadır (Bulduklu ve zer, 2016). Akıllı telefon bağımlılığının, psikolojik olarak sağlıklı nesillerin yetişmesini tehdit edici yönünün incelenmesi ve toplumsal açıdan da sigara ve alkol bağımlılığı seviyesine gelmeden önce gerekli önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır (Kuyucu, 2017).

Alanyazın incelendiğinde akıllı telefon bağımlılığı ile saldırganlık arasındaki ilişkinin araştırmacılar tarafından merak edilen konulardan biri olduğu görülmektedir. Yeterli sayıda araştırma bulunmamakla birlikte saldırganlıkla ilişkisi incelenen değişkenlerden biri de akıllı telefon kullanımıdır. Bu araştırmada da niversite örnekleminde akıllı telefon bağımlılığının saldırganlık üzerindeki rolü incelenmektedir. Bunun yanında bazı demografik değişkenler ile saldırganlık ilişkisi değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- 1) Akıllı telefon bağımlılığı saldırganlık düzeyini etkilemekte midir?
- 2) Akıllı telefon bağımlılığının saldırganlık alt boyutlarından fiziksel saldırganlık, dūřmanlık, öfke ve sözel saldırganlık ile ilişkisi var mıdır?
- 3) Cinsiyet, saldırganlık ve akıllı telefon bağımlılığını etkilemekte midir?
- 4) Sınıf düzeyi, saldırganlık ve akıllı telefon bağımlılığını etkilemekte midir?
- 5) Akıllı telefon kullanım amacı, saldırganlık ve akıllı telefon bağımlılığını etkilemekte midir?
- 6) Algılanan iletişim becerisi, saldırganlık ve akıllı telefon bağımlılığını etkilemekte midir?

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemi 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinin 1. (176), 2. (106), 3. (53) ve 4. (42) sınıflarında öğrenim gören toplam 377 gönüllü katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma örneklemi tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmada katılımcı gönüllülüğü esas alınmıştır. Aşırı uç değerlere sahip ve ölçek maddelerini eksik ve/veya hatalı yanıtlayan 35 katılımcının verileri analize dahil edilmemiştir. Katılımcıların 217'si (%58) kadın, 160'ı (%42) erkektir. 215 katılımcı (%57) "17-20" yaş aralığındayken, 162 katılımcı (%43) "21-35" yaş aralığındadır. Bu değerlendirme katılımcıların gelişimsel olarak içinde buldukları yaş dönemine göre yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların yaş, cinsiyet, akıllı telefon kullanım sıklıkları gibi demografik özellikleri Kişisel Bilgi Formu kullanılarak belirlenmiştir. Akıllı telefon bağımlılığı "Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu", saldırganlık eğilimi ise "Buss Perry Saldırganlık Ölçeği" ile değerlendirilmiştir.

Ölçekler katılımcılara sınıf ortamında grup halinde ve online anket yönetimiyle uygulanmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılar araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir.

Akıllı Telefon Bağımlılığı Ölçeği Kısa Formu (ATBÖ-KF): Türkçe'ye Noyan ve arkadaşları (2015) tarafından çevrilen ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliği Üniversite örnekleme ile yapılmıştır. Ölçek uyarlama çalışması yapılmadan önce ölçeği geliştiren Kwon ile (2014) e-posta yolu ile iletişime geçilerek izin alınmıştır. Yapılan çalışmada ATBÖ-KF güvenilirliğini gösteren Cronbach Alpha korelasyon katsayısı .867 olarak ölçülmüştür. Test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .926'dır. Elde edilen bulgulara göre ATBÖ-KF, genç yetişkinlerde akıllı telefon bağımlılığını değerlendirmek için uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Ölçeği dolduran katılımcıların 10 sorudan oluşan ATBÖ-KF'yi dikkatleri dağılmadan ve daha kısa sürede dolduracak olmaları bu ölçeğin uygulanabilirliği açısından avantajlı olduğunu göstermektedir (Noyan ve ark., 2015).

Buss Perry Saldırganlık Ölçeği (BPSÖ): Saldırganlık davranışını ölçmek için Buss Perry (1992) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması, Madran (2012) tarafından üniversite örnekleminde gerçekleştirilmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan Buss Perry Saldırganlık Ölçeği beşli likert ve 29 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin 9 maddesi fiziksel saldırganlık, 8 maddesi düşmanlık, 7 maddesi öfke, 5 maddesi ise sözel saldırganlık alt boyutlarını oluşturmaktadır. Beş seçenekli likert tipinde hazırlanan ölçeğin güvenilirlik katsayısını bulmak için Cronbach Alpha yöntemi kullanılmış ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı; fiziksel saldırganlık için .78, sözel saldırganlık için .48, öfke için .76, düşmanlık için .71 olmak üzere toplam Cronbach Alpha değeri .85 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirliğini belirlemek için Pearson korelasyon katsayıları hesaplanmış ve bulunan korelasyonların anlamlı olduğu görülmüştür. Belirlenen katsayılar sırasıyla, sözel saldırganlık .82; fiziksel saldırganlık .98; öfke .85; düşmanlık .85 ve toplam puan .97 şeklindedir (Madran, 2012).

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 20.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce normal dağılıma sahip olup olmadıkları incelenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın amacı doğrultusunda demografik değişkenler, akıllı telefon bağımlılığı, saldırganlık ve saldırganlık alt boyutları ilişkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilişkileri test etmek için araştırmada T testi, Anova, Tukey ve Doğrusal Regresyon Analizi uygulanmıştır.

Demografik bilgi formundan elde edilen verilere göre katılımcı grubun özellikleri şu şekilde belirlenmiştir. Katılımcıların 273'ü (%72) kişilerarası ilişkilerde iletişim becerilerini iyi olarak değerlendirirken, 93'ü (%25) iletişim becerilerini orta, 11'i ise (%3) iletişim becerilerini kötü olarak değerlendirmiştir. Akıllı telefonlarını sıklıkla hangi amaç için kullandıklarını öğrenmeye yönelik sorulan soruya ise, katılımcıların 194'ü (%71) sosyal medya, 46'sı (%19) mesajlaşma, 16'sı (%5) mail-haber okuma-eğitici programlar, 16'sı (%5) oyun ve diğer uygulamalar şeklinde yanıt vermiştir. "Günlük akıllı telefon kullanımınız ortalama kaç saattir" şeklinde sorulan soruya katılımcıların 83'ü (%22) 1-3 saat arası, 157'si (%42) 3-5 saat arası ve 137'si (%36) 5 saat ve üzerinde akıllı telefonu ile zaman geçirdiklerini belirtmiştir.

Demografik Değişkenler ile Saldırganlık ve Akıllı Telefon Bağımlılığı Arasındaki İlişki

Tablo 1: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Cinsiyetiniz	N	\bar{X}	s.s.	P
Sözel Saldırganlık	Kadın	217	77,34	15,29	,000
	Erkek	160	85,01	16,81	
Öfke	Kadın	217	31,65	9,80	,000
	Erkek	160	27,35	9,41	
Düşmanlık	Kadın	217	24,35	5,36	,321
	Erkek	160	23,81	5,22	
Fiziksel Saldırganlık	Kadın	217	18,98	6,19	,000
	Erkek	160	25,66	7,38	
Saldırganlık Toplam	Kadın	217	77,34	15,28	,000
	Erkek	160	85,01	16,81	
Akıllı Telefon Bağımlılığı	Kadın	217	31,65	9,81	,000
	Erkek	160	27,35	9,41	

Cinsiyete göre saldırganlık düzeyi, saldırganlık alt boyutları ve akıllı telefon bağımlılığının farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan t testi sonuçları Tablo 1’de görülmektedir.

Bulgulara göre, cinsiyet ile sözel saldırganlık, öfke ve fiziksel saldırganlık alt boyutları ($p<.05$) arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. Sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık alt boyutlarında erkek katılımcıların puan ortalamalarının kadın bireylerden yüksek olduğu, öfke alt boyutunda ise kadın katılımcıların puan ortalamalarının erkek bireylerden yüksek

olduğu görülmektedir. Düşmanlık ($p>.05$) alt boyutunda ise cinsiyete göre istatistiksel olarak bir farklılık görülmemektedir.

Bazı araştırma bulgularına göre saldırganlık alt boyutları açısından kadınların yıkıcı saldırganlık ve edilgen saldırganlık düzeyleri anlamlı olarak erkeklerden düşük bulunmuştur (Hasta ve Güler, 2013). Bazı araştırma bulgularında ise saldırganlık alt boyutları (atılgenlik, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık) ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009: 234; Can, 2002: 44). Araştırma bulgularımızı destekler nitelikte bir diğer araştırma bulgularına göre de, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre fiziksel saldırganlık puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (Donat Bacıoğlu ve Özdemir, 2012). Yine Buss ve Perry (1992) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre erkekler kadınlara oranla daha fazla fiziksel, sözel saldırganlık ve düşmanlık sergilerken; öfke düzeyleri açısından kadınlar ile erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırma bulgularımıza göre saldırganlık toplam puanları açısından, erkeklerin saldırganlık toplam puan ortalamalarının kadınların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmalarda bulgularımızı destekler şekilde bazı araştırmalarda, cinsiyetin saldırganlığı ve şiddeti yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Gümüş ve ark., 2015). Üniversite öğrencileri ile yapılan bazı araştırmada da bulgularımızı destekler şekilde, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur (Koç, 2014; Aksoyak, 2015; Camadan ve Yazıcı, 2017; Kılınç ve Murat, 2012; Arslan ve ark., 2010). Ortaokul ve lise öğrencileri üzerinde yapılan bazı araştırmalara göre de erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin kız öğrencilerin saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Mutluoğlu ve Bulut Serin, 2010; Kılıçarslan, 2009; Efiltili, 2006; Kaplan, 2012: 100; Başaran, 2008: 58-59; Uğur, 2013: 61-62, 83; Koç, 2008; Uysal, 2003: 112). Bazı araştırmalara göre ise saldırganlığın cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Ağlamaz, 2006; Karataş, 2005). Cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyle ilgili sonuçlar arasındaki bu farklılığın, değişik sosyalleşme tecrübelerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Anderson ve Bushman, 2002: 35-36).

Meadows'a (1986) göre erkekler büyük oranda daha güçlü, daha bağımsız, kadınlardan daha cesur şekilde yetiştirilmektedir ve onların saldırganlığı kabul edilmektedir, hatta sosyal ortamlarda teşvik edilmektedir. Kadınlar ise daha sakin ve daha zayıf, daha bağımlı, daha fazla korunmaya ihtiyaç duyan, naif tarzda yetiştirilmektedir. Bu gibi kültürel etkenler de cinsiyete göre saldırganlık ve saldırganlık alt boyutları açısından farklılaşmalara neden olabilmektedir.

Araştırma bulgularımıza göre akıllı telefon bağımlılığı puanları açısından kadınların akıllı telefon bağımlılığı puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili araştırmalarda cinsiyetin problemleri internet kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir (Kim ve ark., 2015; Gümüş ve ark., 2015; Durak Batıgün ve Kılıç, 2011). Kim ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan bir araştırmada ise, araştırma bulgularımızın aksine erkeklerde akıllı telefon bağımlılığının kadınlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumun araştırma yapılan ülkelerdeki örneklemin farklı kültürel özelliklere ve sosyal yaşantı farklılıklarına sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 2: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın yaş değişkenine göre karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Yaş	N	\bar{X}	s.s.	P
Sözel Saldırganlık	<21	215	14,52	3,02	,348
	\geq 21	162	14,81	3,10	
Öfke	<21	215	20,17	5,16	,533
	\geq 21	162	19,81	5,76	
Düşmanlık	<21	215	24,63	4,93	,035
	\geq 21	162	23,44	5,69	
Fiziksel Saldırganlık	<21	215	22,31	7,41	,137
	\geq 21	162	21,15	7,55	
Saldırganlık Toplam	<21	215	81,63	15,72	,159
	\geq 21	162	79,23	17,16	
Akıllı Telefon Bağımlılığı	<21	215	30,39	9,38	,202
	\geq 21	162	29,08	10,45	

Yaş kategorileri ile saldırganlık alt boyutları, saldırganlık toplam puanları ve akıllı telefon bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yapılan t testi sonuçları Tablo 2’de görülmektedir.

Bulgulara göre, sözel saldırganlık, öfke ve fiziksel saldırganlık alt boyutları, saldırganlık düzeylerinin, yaş değişkeni açısından istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmektedir ($p>.05$). Ancak yaş kategorilerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark düşmanlık alt boyutunda ortaya çıkmaktadır ($p<.05$). Buna göre 21 yaşın altında olan katılımcılar 21 yaşın üzerinde olan katılımcılardan daha fazla düşmanlık sergilemektedir. Benzer araştırma bulguları incelendiğinde araştırmamızı destekler şekilde genel saldırganlık düzeyi ve alt boyutlar açısından yaşa göre anlamlı farklılıklar olmadığı belirtilmiştir.

Örneğin, Kafali ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmada, yaş ortalaması 22.5 olan katılımcılardan yaş ortalamasının altında ve üstünde olan bireylere göre saldırganlık ve saldırganlık alt boyutlarından alınan puanlarda istatistiksel olarak anlamlılık değeri taşıyan bir fark bulunmamıştır. Araştırmamızda olduğu gibi yaş gruplarının 21 yaş üstü ve 21 yaş altı olarak gruplandırıldığı bir araştırmanın bulgularına göre de, saldırganlık ölçeğinden ve alt ölçeklerinden (atılganlık, yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık) alınan puanlar ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak ilişki olmadığı saptanmıştır (Erşan, Doğan ve Doğan, 2009). Bacıoğlu ve Özdemir (2012) ise çocuklar ile yaptıkları bir araştırmada yaş arttıkça çocukların saldırgan davranışlarında artış olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Erdoğan (2017) tarafından yapılan araştırmada ise genç yetişkinlerde (18-41 yaş) yaş ile saldırganlığın sözel saldırganlık boyutu hariç diğer boyutları (fiziksel, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yaşa göre saldırganlık alt boyutlardan alınan puanlar arasındaki farklılıklar 41 yaş üzerindeki gruptan kaynaklanmakta olup bu grubun saldırganlık puanları her alt boyutta daha yüksektir.

Araştırma bulgularımıza göre, yaş değişkeni ile akıllı telefon bağımlılığı düzeyleri arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir

farklılığın bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$). Akıllı telefon bağımlılığı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmalarda da araştırma bulgularımızı destekler nitelikte, üniversite öğrencilerinin yaşları ile akıllı telefon bağımlılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (Sanal ve Özer, 2017; Minaz ve Çetinkaya, 2017; Mert ve Özdemir, 2018). Bu durum, örneklem olarak belirlenen üniversite öğrencileri arasındaki yaş farkının, akıllı telefon bağımlılığını ortaya çıkarabilecek düzeyde bir farklılığa ulaşmadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda akıllı telefon bağımlılığı ile yaş arasındaki ilişkinin inceleneceği araştırmalarda, daha ileri yaşlardaki katılımcıların da araştırma örneklemine dahil edilmesi önerilir.

Tablo 3: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın sınıf düzeylerine göre karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	s.s.	P	1	2	3	4
Sözel Saldırganlık	1. sınıf	176	82,19	15,79	,065
	2. sınıf	106	82,25	16,75	
	3. sınıf	53	76,11	16,28	
	4. sınıf	42	75,40	16,41	
Öfke	1. sınıf	176	30,32	9,79	,409
	2. sınıf	106	28,56	9,44	
	3. sınıf	53	29,74	10,08	
	4. sınıf	42	31,10	10,88	
Düşmanlık	1. sınıf	176	24,30	5,01	,018
	2. sınıf	106	25,06	5,15		.	.	.	*
	3. sınıf	53	22,94	5,55	
	4. sınıf	42	22,50	6,05		.	*	.	.
Fiziksel Saldırganlık	1. sınıf	176	22,84	7,38	,02	.	.	*	.
	2. sınıf	106	21,87	7,87	
	3. sınıf	53	19,74	7,00		*	.	.	.
	4. sınıf	42	20,02	6,85	
Saldırganlık Toplam	1. sınıf	176	82,19	15,79	,012
	2. sınıf	106	82,25	16,75	
	3. sınıf	53	76,11	16,28	
	4. sınıf	42	75,40	16,41	
Akıllı Telefon Bağımlılığı	1. sınıf	176	30,32	9,79	,409
	2. sınıf	106	28,56	9,44	
	3. sınıf	53	29,74	10,08	
	4. sınıf	42	31,10	10,88	

Katılımcıların öğrenim gördükleri üniversite sınıf düzeyleri ile (1., 2., 3. ve 4. sınıf) saldırganlık düzeyleri, saldırganlık alt boyutları ve akıllı telefon bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonuçları Tablo 3'te görülmektedir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıf ile sözel saldırganlık ve öfke alt boyutları, akıllı telefon bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>.05$). Ancak sınıf düzeyine göre düşmanlık ve fiziksel saldırganlık alt boyutları ve saldırganlık düzeyi istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($P<.05$). Üniversite 2. sınıftakilerle, üniversite 4. sınıftakilerin düşmanlık puan ortalamaları ve üniversite 1. sınıftakilerle, üniversite 3. sınıftakilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Üniversite 2. sınıftakilerin düşmanlık puan ortalamaları ($\bar{X}=25,06$), üniversite 4. sınıftakilerin düşmanlık puan ortalamalarından ($\bar{X}=22,50$) anlamlı düzeyde daha yüksek bulunurken; üniversite 1. sınıftakilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X}=22,84$), üniversite 3. sınıftakilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamalarından ($\bar{X}=19,74$) daha yüksektir. Saldırganlık düzeyi açısından ise ortalamalar arasında farklılık bulunmamaktadır. Bu sonuçlar, öğrencilerin ilerleyen süreçte uyumu yakalamaları, sosyal ortamda kendilerini ifade etme becerisi kazanmaları ve okudukları meslek gelişim programlarının etkisiyle, son sınıfa doğru saldırganlık eğilimlerinin azalmış olmasıyla açıklanabilir. Bu araştırma sonuçlarını destekler nitelikte Aksoyak (2015) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, üniversite birinci sınıfta okuyan öğrencilerin toplam saldırganlık oranları, son sınıfta okuyan öğrencilerden daha yüksek çıkmıştır. Aynı zamanda birinci sınıf öğrencilerinin fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve düşmanlık puanları, son sınıf öğrencilerinden daha yüksek çıkmıştır (Özkan ve Yılmaz, 2010).

Tablo 6: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın iletişim becerilerine göre karşılaştırılması

Alt Boyutlar	İletişim Becerilerini Değerlendirme	N	\bar{X}	s.s.	P	1	2	3
Sözel Saldırganlık	1. İyi	273	14,77	3,11	,096	.	-	-
	2. Orta	93	14,48	2,82		-	.	-
	3. Kötü	11	12,82	3,12		-	-	.
Öfke	1. İyi	273	19,87	5,64	,627	.	-	-
	2. Orta	93	20,48	4,60		-	.	-
	3. Kötü	11	19,64	6,74		-	-	.
Düşmanlık	1. İyi	273	23,35	5,27	,000	.	*	*
	2. Orta	93	25,82	4,56		*	.	-
	3. Kötü	11	28,91	6,33		*	-	.
Fiziksel Saldırganlık	1. İyi	273	21,99	7,74	,646	.	-	-
	2. Orta	93	21,20	6,83		-	.	-
	3. Kötü	11	22,55	6,36		-	-	.
Saldırganlık Toplam	1. İyi	273	79,99	17,08	,474	.	-	-
	2. Orta	93	81,99	14,14		-	.	-
	3. Kötü	11	83,91	16,56		-	-	.
Akıllı Telefon Bağımlılığı	1. İyi	273	29,33	9,92	,011	.	-	*
	2. Orta	93	30,29	8,96		-	.	*
	3. Kötü	11	38,27	12,39		*	*	.

Kişilerarası iletişim becerilerini değerlendirme (iyi, orta, kötü) ile saldırganlık düzeyi, saldırganlık alt boyutları ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır (Tablo 6).

Katılımcıların iletişim becerilerini değerlendirmelerine göre sözel saldırganlık, öfke, fiziksel saldırganlık ve saldırganlık düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Bunun yanında düşmanlık alt boyutu açısından katılımcıların algıladıkları iletişim becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<.05$). İlgili ortalamalar incelendiğinde iletişim becerilerini olumsuz olarak yorumlayan katılımcıların, daha fazla düşmanlık besledikleri görülmektedir. Çoklu karşılaştırma sonucuna göre; iletişim becerilerini kötü ve orta olarak değerlendiren katılımcıların düşmanlık puanları ve iletişim becerilerini iyi olarak algılayan katılımcıların düşmanlık puanları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. İletişim becerilerini kötü ($\bar{X}=28,91$; $S=\pm 6,33$) ve orta ($\bar{X}=25,82$; $S=\pm 4,56$) olarak değerlendiren katılımcıların düşmanlık puan ortalamaları, iletişim becerilerini iyi olarak algılayan katılımcıların düşmanlık puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($\bar{X}=23,35$; $S=\pm 5,27$). Her ne kadar saldırganlığın tek boyutu açısından ilişki ortaya konmuş olsa da; benzer şekilde Gümüş ve arkadaşları da, arkadaş ilişkilerinin şiddet eğilimini yordadığı sonucuna ulaşmışlardır (Gümüş ve ark., 2015).

Aynı zamanda katılımcıların iletişim becerilerini değerlendirmeleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. ($p<.05$). Çoklu karşılaştırma sonucuna göre iletişim becerilerini kötü olarak değerlendiren bireyler ile iyi ve orta olarak değerlendiren katılımcıların akıllı telefon bağımlılık ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. İletişim becerilerini kötü olarak algılayan ($\bar{X}=38,27$; $S=\pm 12,39$) katılımcıların, iletişim becerilerini iyi ($\bar{X}=29,33$; $S=\pm 9,92$) ve orta ($\bar{X}=30,29$; $S=\pm 8,96$) olarak değerlendiren bireylere göre akıllı telefon bağımlılık ortalamaları daha yüksek bulunmuştur.

Anderson ve Dill (2000) tarafından yapılan araştırmada, akıllı telefon bağımlılığının kişilerarası ilişkilerle karşılıklı etkileşimde olduğu; ilişkileri zayıf olan katılımcıların daha çok bağımlı olduğu, akıllı telefona bağımlı olan katılımcıların ise sosyal ilişkilerinin zayıflayabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, internet ve telefon kullanıcılarının gerçek sosyal

ilişkilerden kaçındığı ve sosyal ilişkilerinin kötüleştiği görülmektedir. Yoğun olarak kullanan bireylerde gerçek sosyal etkileşimler ve yüz yüze iletişim azalmakta, yalnızlık artmakta ve asosyal bireyler türemektedir (Batıgün ve Hasta, 2010; Bayhan, 2013). Sosyal gereksinimleri sanal yollarla gidermeye çalışma da yine bağımlılık için bir risk faktörü oluşturmaktadır (Batıgün ve Hasta, 2010; Batıgün ve Kılıç, 2011; Cömert ve Ögel, 2010). Yani bu süreç bireyleri “bağımlılık-sosyalleşememe-sosyalleşmek için daha bağımlı olma” şeklinde bir kısır döngüye sokabilmektedir. Ancak bu iki ilişkiyi daha detaylı inceleyecek araştırmaların yapılması daha açıklayıcı sonuçlar verecektir.

Tablo 7: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın akıllı telefon kullanım sürelerine göre karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Akıllı Telefon Kullanım Süresi	N	\bar{X}	s.s.	P	1	2	3
Sözel saldırganlık	1-3 saat	83	14,18	3,08	,041	.	-	-
	3-5 saat	157	14,45	3,03		-	.	-
	5 saat ve üzeri	137	15,15	3,01		-	-	.
Öfke	1-3 saat	83	22,27	5,51	,000	.	-	*
	3-5 saat	157	23,95	5,42		-	.	*
	5 saat ve üzeri	137	25,45	5,05		*	*	.
Düşmanlık	1-3 saat	83	22,27	5,54	,000	.	*	*
	3-5 saat	157	23,95	5,17		*	.	*
	5 saat ve üzeri	137	25,45	4,96		*	*	.
Fiziksel Saldırganlık	1-3 saat	83	22,04	7,66	,047	.	-	
	3-5 saat	157	20,75	7,14		-	.	*
	5 saat ve üzeri	137	22,90	7,64		-	*	.
Saldırganlık Toplam	1-3 saat	83	77,07	17,14	,000	.	-	*
	3-5 saat	157	78,60	16,10		-	.	*
	5 saat ve üzeri	137	85,02	15,33		*	*	.
Akıllı Telefon Bağımlılığı	1-3 saat	83	22,28	8,56	,000	.	*	*
	3-5 saat	157	29,85	8,27		*	.	*
	5 saat ve üzeri	137	34,38	9,51		*	*	.

Akıllı telefon kullanım süresi ile saldırganlık düzeyi, saldırganlık alt boyutları ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 7’de görülmektedir.

Katılımcıların gün içerisinde akıllı telefon kullanım saatlerine göre sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık puanları ve saldırganlık düzeyi ile akıllı telefon bağımlılığı puanları istatistiksel olarak farklılaşmaktadır ($p < .05$). İlgili ortalamalar incelendiğinde akıllı telefonları ile fazla zaman geçiren katılımcıların daha fazla düşmanlık sergilediği ($\bar{X} = 25.45$; $S = \pm 4.96$), daha öfkeli oldukları ($\bar{X} = 21.53$; $S = \pm 5.05$), sözel saldırganlıkta daha çok buldukları ($\bar{X} = 15.15$; $S = \pm 3.01$), akıllı telefon bağımlılığı ($\bar{X} = 34.38$; $S = \pm 9.51$) ve saldırganlık düzeylerinin ($\bar{X} = 85.02$; $S = \pm 15.33$) daha yüksek olduğu söylenebilir. Fiziksel saldırganlık boyutunda farklılık 3-5 saat ile 5⁺ saat arasında; öfke boyutunda ve saldırganlık düzeyinde 5⁺ saat ile 1-3 saat ve 3-5 saat arasında; düşmanlık boyutunda ve akıllı telefon bağımlılık puanında 1-3 saat, 3-5 saat ve 5⁺ saatin her biri arasında bulunmuştur. Ancak çoklu karşılaştırmaya göre sözel saldırganlık puanı açısından akıllı telefon kullanım süresi arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Durak Batıgün ve Kılıç (2011) benzer bir araştırmada, yapılan bir seri istatistik analiz sonucunda, öğrencilerin günde ortalama 1.53 saat internete bağlı kaldıkları; %18.89’unun internet bağımlısı olarak tanımlanabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Bağımlılık tanımlaması yapılırken genel anlamda kullanım süresinin uzunluğuna ve sıklığına dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla internet kullanım süresi uzun olan katılımcıların akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinden daha yüksek puan alıyor olmaları beklenen bir sonuçtur.

Tablo 8: Akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlığın akıllı telefon kullanım amaçlarına göre karşılaştırılması

Alt Boyutlar	Akıllı Telefon Kullanım Amaçları	N	\bar{X}	s.s.	P	1	2	3	4	5
Sözel Saldırganlık	1. Sosyal medya	194	14,60	2,78	,07	.	-	-	-	-
	2. Mesajlaşma	46	14,46	3,42		-	.	-	-	-
	3. Konuşma	40	14,18	3,43		-	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	15,44	2,53		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğ. uygulamalar	16	16,56	3,86		-	-	-	-	.
Öfke	1. Sosyal medya	194	20,37	5,56	,622	.	-	-	-	-
	2. Mesajlaşma	46	19,67	5,55		-	.	-	-	-
	3. Konuşma	40	19,03	5,41		-	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	20,50	4,75		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğ. uygulamalar	16	19,38	5,11		-	-	-	-	.
Düşmanlık	1. Sosyal medya	194	24,57	5,41	,478	.	-	-	-	-
	2. Mesajlaşma	46	23,33	5,70		-	.	-	-	-
	3. Konuşma	40	23,28	4,85		-	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	23,50	5,62		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğ. uygulamalar	16	24,38	6,32		-	-	-	-	.

Tablo 8: Devam

Alt Boyutlar	Akıllı Telefon Kullanım Amaçları	N	\bar{X}	s.s.	P	1	2	3	4	5
Fiziksel Saldırganlık	1. Sosyal medya	194	21,60	7,09	,003	.	-	-	-	-
	2. Mesajlaşma	46	18,52	7,14		-	.	-	-	*
	3. Konuşma	40	21,88	8,31		-	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	23,94	6,12		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğr uygulamalar	16	26,25	7,66		-	*	-	-	.
Saldırganlık Toplam	1. Sosyal medya	194	81,14	15,54	,124	.	-	-	-	-
	2. Mesajlaşma	46	75,98	16,27		-	.	-	-	-
	3. Konuşma	40	78,35	18,51		-	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	83,38	16,05		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğr uygulamalar	16	86,56	18,57		-	-	-	-	.
Akıllı Telefon Bağımlılığı	1. Sosyal medya	194	31,88	9,31	,000	.	-	*	-	-
	2. Mesajlaşma	46	28,76	9,76		-	.	-	-	-
	3. Konuşma	40	24,58	10,81		*	-	.	-	-
	4. Mail-habe eğitici program	16	26,06	8,59		-	-	-	.	-
	5. Oyun ve diğr uygulamalar	16	26,06	8,28		-	-	-	-	.

Akıllı telefon kullanım amaçları ile saldırganlık düzeyi, saldırganlık altboyutları ve akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır (Tablo 8).

Akıllı telefonu kullanım amaçları açısından sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık alt boyutları ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Ancak akıllı telefon kullanım amacına göre fiziksel saldırganlık puanları ve akıllı telefon bağımlılığı puanları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde

farklılaşmaktadır. ($p < 0.05$). İlgili ortalamalar incelendiğinde akıllı telefonunu sosyal medya için kullanan katılımcıların en yüksek akıllı telefon bağımlılık puanına sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda oyun ve diğer uygulamalar ve mail-haber okuma-egitici amacıyla kullananların diğer kullanım amaçlarına göre daha fazla fiziksel saldırgan davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Kullanıcıların sıklıkla medyada ve oyunlarda şiddet içerikli görüntü, haber ve görsellerle karşılaşılıyor olmalarının bu konuda etkili olduğu söylenebilir. Akıllı telefonunu sıklıkla oyun ve diğer uygulamalar için kullanan bireyler ile mesajlaşma için kullanan katılımcıların fiziksel saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Sonuçlara göre akıllı telefonunu sıklıkla oyun ve diğer uygulamalar için kullanan katılımcıların ($\bar{X}=26,25$; $S=\pm 7,66$), mesajlaşma için kullanan bireylere ($\bar{X}=18,52$; $S=\pm 7,14$) göre fiziksel saldırganlık puanları anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur. Bunda oyunlardaki şiddet içeriğinin etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca akıllı telefonunu sosyal medya için kullanan katılımcıların ($\bar{X}=31,88$; $S=\pm 9,31$) akıllı telefon bağımlılık ortalamalarının, konuşma için kullanan bireylere ($\bar{X}=24,58$; $S=\pm 10,81$) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Nitekim sosyal medyanın bireyleri sürekli iletişim halinde olmaya adeta zorunlu tutması bunun önemli etkenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Akıllı Telefon Bağımlılığının Saldırganlık Düzeyi ve Saldırganlık Alt Boyutlarını Yordamasına İlişkin Bulgular

Tablo 9: Akıllı telefon bağımlılığı ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişki

Değişkenin Adı	B	Standart Hata	B	t	p
Sabit	68,216	2,608		26,154	,000
Akıllı telefon bağımlılığı	,415	,083	,250	4,999	,000

P < .001

Tablo 10: Akıllı telefon bağımlılığı ile düşmanlık boyutu arasındaki ilişki

Değişkenin Adı	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	18,437	,815		22,619	,000
Akıllı telefon bağımlılığı	,191	,026	,355	7,345	,000

P< .001

Tablo 11: Akıllı telefon bağımlılığı öfke boyutu arasındaki ilişki

Değişkenin Adı	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	15,653	,860		18,195	,000
Akıllı telefon bağımlılığı	,146	,027	,266	5,341	,000

P< .001

Tablo 12: Akıllı telefon bağımlılığı ile fiziksel saldırganlık boyutu arasındaki ilişki

Değişkenin Adı	B	Standart Hata	B	t	p
Sabit	20.079	1.227		16.362	.000
Akıllı telefon bağımlılığı	.058	.039	.077	1.489	.137

P< .001

Tablo 13: Akıllı telefon bağımlılığı ile sözel saldırganlık boyutu arasındaki ilişki

Değişkenin Adı	B	Standart Hata	B	t	p
Sabit	14.047	.501		28.040	.000
Akıllı telefon bağımlılığı	.020	.016	.065	1.257	.210

P < .001

Tablolar incelendiğinde (Tablo 9, 10, 11, 12, 13), akıllı telefon bağımlılığının, saldırganlık düzeyi, öfke ve düşmanlık alt boyutları ile anlamlı ilişkiler gösterirken sözel ve fiziksel saldırganlık alt boyutları ile anlamlı ilişkiler göstermediği görülmektedir. Sonuçlara göre araştırmamızın temel hipotezi olan akıllı telefon bağımlılığının saldırganlık üzerindeki rolü, yapılan regresyon analizi ile doğrulanmıştır. Aynı zamanda saldırganlığın “başkalarına zarar vermeyi ve canını yakmayı içeren motor davranışlar” olarak tanımlanan sözel ve fiziksel saldırganlık boyutları üzerinde herhangi bir etkisi yokken duygusal ve bilişsel boyutları olarak tanımlanan öfke ve düşmanlık boyutları üzerinde etkisinin olduğu görülmektedir. Bu bulgular, akıllı telefon kullanımının tek başına saldırganlığın davranışa dönüşmesine neden olacak düzeyde saldırganlığı etkilemediğini ancak tutumlara ve duygulara etki ettiğini göstermektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, bağımlılık durumunda akıllı telefonların, bireylerde daha saldırgan tutumların ve daha olumsuz duygu durumların oluşmasına etki etme riski bulunmaktadır. Bu da kişiyi normalden daha saldırgan yapabilmektedir. Araştırma bulgularımızı destekler nitelikte üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada da akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlık arasında pozitif korelasyon bulunmuştur (Kim ve ark., 2015). Nitekim internet ve alkol bağımlılığı tedavisi gören hastalar üzerinde yapılan bir araştırmada, internet bağımlılığı ve alkol bağımlılığının, kişilik, mizaç ve duygu bakımından benzer

özellikler taşıdığı ve saldırganlığa yol açabilecek ortak özelliklere sahip olduğu bulunmuştur (Hwang ve ark., 2014). Bir başka araştırmada şiddet eğilimini yordayan en güçlü değişken problemlili internet kullanım düzeyi olarak belirlenmiştir. Diğer yandan şiddet eğiliminin de problemlili internet kullanımı üzerinde yordayıcı etkisi bulunmuştur. Bu durum internetin şiddet eğilimi yüksek olan katılımcıların şiddet ve saldırganlık gereksinimlerini gideren ve bu eğilimlerini dışa vurmalarını kolaylaştıran bir araç olabileceği şeklinde değerlendirilmiştir (Gümüş ve ark., 2015). Günümüzün en popüler ve dikkat çeken medya araçlarından biri olan internetin ve internete ulaşımın sıklıkla sağlandığı akıllı telefonların olumsuz davranışların kazanılmasında büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bazı araştırmalarda internet üzerinden gerçekleştirilen aktivitelerle (online sohbet, online oyun, online kumar gibi) saldırgan davranışlar arasında ve internet bağımlılık düzeyi ile tüm saldırgan özellikler arasında ilişki olduğu belirtilmiştir (Ko, Yen, Huang ve Yen, 2009; Koo ve Kwon, 2014). Benzer başka bir araştırmada da bilgisayar ve internet kullanan ergenlerin saldırganlık ortalamalarının kullanmayan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Ulusoy, 2008). Bilgi (2005) ise bilgisayar oyunu ve saldırganlık konulu araştırmasında, bilgisayar oynama süresi arttıkça anti sosyal saldırganlığın arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Güler ve Hasta (2013)'ya göre teknolojinin bizlere sağladığı pek çok kolaylık ve yararın yanında, bu gelişim ve değişim ile birçok sorun da beraberinde gelmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan sorunlardan biri de siber zorbalıktır ve Peker (2015)'in ergen bireyler ile yapmış olduğu saldırganlık ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırması bunu destekler niteliktedir. Peker (2015)'in araştırmasına göre ergen bireylerde dolaylı ve fiziksel saldırganlık puanlarının siber zorbalığı anlamlı düzeyde açıkladığı ve siber zorbalık ile saldırganlık arasında orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Yine bu bağlamda yapılan bir başka araştırma ise internet bağımlılığı ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur (Şahin,2014). Bu alanda yapılan araştırmalardan bir diğerinde ise çok oyunculu çevrimiçi video oyunu bağımlılığı puanları ile saldırganlık puanları arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki bulunmuştur. Bir başka deyişle

bireylerin bağımlılık düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri de artmaktadır (Demirtaş Madran ve Ferligül Çakılcı, 2014). İnternet bağımlılığı, medya ve çevrimiçi video oyunları ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuş olması günümüzde bizlere hem interneti hem oyun seçeneklerini bir arada sunan, her an her yerde yanımızda bulunabilen, cep bilgisayarı özelliğindeki akıllı telefonların da saldırganlıkla ilişkili olarak bulunmasının olağan oluşunu göstermektedir. Alanyazında her ne kadar birebir akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlık ilişkisini inceleyen çalışmalar sınırlı olsa da benzer araştırma bulguları araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir. Nitekim araştırma bulgularına göre de bu ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur.

Sonuç

Toplumlarda önemli problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilen saldırganlık, uzun yıllardır birçok bilim dalının ilgisini çeken ve araştırılan bir konu olmuştur. Saldırganlık kişilik özellikleri, aile yapıları, toplum yapıları, kuşak farklılıkları, kültür ve teknoloji gibi birçok faktörden etkilenebilmekte ve birçok faktör üzerinde de etki gösterebilmektedir. Günümüzde, değişen ve gelişen teknolojinin beraberinde toplum yapılarında da farklılaşmalara neden olması, saldırganlığı ortaya çıkarabilecek yeni faktörlerin de olabileceğini düşündürmektedir. Bu amaçla araştırmamızda da, bireylerin hayatına hızla giren ve büyük bir kullanım alanı olan akıllı telefonların saldırganlık üzerinde ne gibi etkilerinin olabileceği tespit edilmektedir.

Sonuçlara göre akıllı telefon bağımlılığı, saldırganlık alt boyutlarından düşmanlık ve öfke boyutu ile saldırganlık düzeyini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Elde edilen bulgulara göre saldırganlığın davranış ve aracı boyut olarak tanımlanan sözel ve fiziksel saldırganlık boyutları üzerinde herhangi bir etkisi yokken duygusal ve bilişsel boyutları olarak tanımlanan öfke ve düşmanlık boyutları üzerinde etkisinin olduğunun tespit edilmesi oldukça dikkat çekici bir bulgudur. Bu bulgular, akıllı telefon kullanımının tek başına saldırganlık davranışları ortaya çıkarmasa da bireylerin düşünce ve duygu dünyasına etki ederek saldırgan davranışların ortaya çıkma

ihtimalini arttırabileceğini göstermektedir. Her anımızda ihtiyaç duyduğumuz ve sıklıkla kullandığımız bu teknolojinin daha öfkeli ve düşmanca tavırlar gösterilmesi üzerinde etkili olduğu düşünüldüğünde, hızla gelişen teknoloji ile birlikte saldırganlığın, toplumsal açıdan önemli bir problem olmaya devam edebileceğini göstermektedir.

Bulgulara göre aynı zamanda saldırganlık düzeyi ve alt boyutlarından sözel saldırganlık, öfke ve fiziksel saldırganlık cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Erkeklerin saldırganlık düzeylerinin, sözel saldırganlık ve fiziksel saldırganlık puan ortalamalarının kadınlardan daha yüksek olduğu, kadınların ise öfke puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Özetle erkeklerde saldırganlık daha çok davranışsal boyutlarda ortaya çıkıyorken, kadınlarda duygusal boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden bireylere yüklenen davranış beklentileri ile açıklanabilir. Diğer taraftan akıllı telefon bağımlılığı açısından değerlendirildiğinde kadınların akıllı telefon bağımlılık puan ortalamaları erkeklerden daha yüksektir.

Katılımcıların akıllı telefon puan ortalamaları yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermezken, düşmanlık puan ortalamaları ile yaş arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre 21 yaşından küçük olan katılımcıların düşmanlık puan ortalamaları 21 yaşından büyük olanlara göre daha yüksektir. Diğer alt boyutların (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, saldırganlık düzeyleri) puan ortalamaları ile yaş arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Katılımcıların sınıf düzeyi ve sözel saldırganlık, öfke ve akıllı telefon bağımlılık puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken sınıf düzeyi ve düşmanlık, fiziksel saldırganlık ve saldırganlık toplam puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ortalamalar incelendiğinde 1. sınıftaki katılımcıların düşmanlık, fiziksel saldırganlık ve saldırganlık toplam puan ortalamalarının diğer sınıf düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların saldırganlık düzeyleri üzerinde yaşlarına bağlı olarak düşmanlık boyutu dışında belirgin

bir farklılık oluşmazken, sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı farklılıkların örölmesi üniversitede geçirilen zamanın etkisine dikkat çekmektedir.

İletişim becerilerini kötü olarak algılayan katılımcıların iyi ve orta olarak algılayanlara kıyasla daha fazla düşmanlık beslediği, daha yüksek akıllı telefon bağımlılığı puan ortalamasına sahip olduğu görölmektedir. İletişim becerilerini kötü olarak algılayan bireylerin yetersizlik duygularının ve kendilerini engellenmiş hissetmelerinin, çevrelerine ve kendilerine karşı daha fazla düşmanca tutumlar sergilemeleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde sosyal hayatta iletişim kurmakta zorlanmaları nedeniyle bu yetersizliği, akıllı telefonla telafi etmeye çalıştıkları düşünülebilir ve bundan hareketle bireylerin yetersiz hissettikleri kadar akıllı telefona bağlanmaları olağan karşılanabilir.

Katılımcıların akıllı telefon ile geçirdikleri zaman arttıkça akıllı telefon bağımlılığı ve saldırganlık düzeyleri artmaktadır. Diğer yandan akıllı telefon kullanım amacı ile fiziksel saldırganlık ve akıllı telefon bağımlılığı puan ortalamaları arasında da anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Akıllı telefonunu mesajlaşma için kullanan bireyler en düşük fiziksel saldırganlık puan ortalamasına sahipken, oyun ve diğer uygulamalar için kullanan bireyler diğer amaçlara göre en yüksek fiziksel saldırganlık puan ortalamasına sahiptir. Bu bulgular doğrultusunda, bağımlılık ve saldırganlık odaklı müdahale programlarında akıllı telefon kullanımının ötesinde, akıllı telefonla geçirilen zamana ve kullanım amaçlarına odaklanılması gerektiğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak elde edilen bulguların, toplumsal bir problem olan saldırganlık ile ilgili alanyazına ve ilgili eğitim programlarına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda akıllı telefon bağımlılığı ile saldırganlık ilişkisini birlikte inceleyen araştırmaların kısıtlılığı da bulguların önemini arttırmaktadır.

Katılımcıların yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması ve akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin kısa formunun kullanılması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Yapılacak

araştırmalar için akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin uzun formunun kullanılarak akıllı telefon bağımlılığının alt boyutları ile saldırganlık ve saldırganlık alt boyutlarının ilişkisi değerlendirilebilir. Sosyal öğrenmenin etkisiyle yeni kuşakların kontrollü akıllı telefon kullanma alışkanlığı kazanabilmeleri adına, saldırganlık ve akıllı telefon kullanımının, ebeveynler ve diğer yetişkin örneklemi ile de çalışılması anlamlı olabilir. Böylece yeni kuşakların kontrollü akıllı telefon kullanma alışkanlığı kazanabilmeleri kolaylaştırılabilir ve çevrelerinden bağımlılığı ve dolayısıyla saldırganlığı öğrenmelerine yönelik önlemler alınabilir. Aynı zamanda yeni kuşakların saldırganlık ile karşılaşma riskleri ve bunda teknoloji ve akıllı telefonların payı farklı açılardan incelenerek, ilgili kişisel gelişim eğitimlerinin düzenlenmesinde katkı sağlayabilir.

Kaynaklar

Abay, E. & Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3,21-26.

Ağlamaz, T. (2006). Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin gelir düzeyi açısından incelenmesi. *International Journal of Social Science*, 26, 57-66.

Akçay, D. (2013). The effects of interaction design in mobile publishing: Research on newspaper web pages compality to mobile devices. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aksoyak, M. (2015). Üniversite öğrencilerinin benlik saygısı yaşam tatmini ve saldırganlık düzeyi farklılıkları ve ilişkileri: Erciyes Üniversitesi Besyo Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktaş, C. (2012). Hızlı yanıt veren kod aracılığı ile geleneksel gazete ile yeni medyanın yakınsaması. *Global Media Journal TR Edition*, 1-18.

Alavi, S. S., Maracy, M. R., Jannatifard, F., & Eslami, M. (2011). The effect of psychiatric symptoms on the internet addiction disorder in Isfahan's University students. *Journal of research in medical sciences: the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*, 16(6), 793.

Albayrak Sargın, Y. (2008). Ergenlik dönemindeki öğrencilerin saldırgan davranışları ile öfke ve sosyal problem çözme becerilerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Anderson C. A. ve Dill K. E. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *J Personality SocPsychol*, 78, 772-790.

Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.

Anderson, C. A., & Berkowitz, L. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4 (3).

Aronson. E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji*. (O. Gündüz çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9(1), 379-388.

Bandura A. (1978). Social learning theory of aggression. *Journal of Communication*, 28,12-29.

Başaran, C. (2008). Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Batıgün A. D. ve Hasta D. (2010). İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 213-219.

Batıgün, A. D ve Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26,1-10.

Bayhan, V. (2013). Gençlik, sosyal medya ve internet bağımlılığı. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 4 (23), 61-80.

Bilgi, A. (2005). Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bjorkly, S. (2006). Psychological theories of aggression: Principles and application to practice. In *Violence in Mental Health Settings*. Richer D and Whittington R. (Eds.). Springer Science and Business Media, LLC, New York, 27-46.

Brezina, T., Piquero, A. R. ve Mazerolle, P. (2001). Student anger and aggressive behavior in school: An initial test of Agnew's macro-level strain theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(4), 362-386.

Budak, S., & Sözlüğü, P. (2009). Bilim ve Sanat Yayınları.

Bulduklu, Y. ve Özer, N. P. (2016). Gençlerin akıllı telefon kullanım motivasyonları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2963-2986.

Buss, A. H ve Perry, M. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452-459.

Camadan, F. ve Yazıcı, H. (2017). Üniversite öğrencilerinde gözlenen saldırganlık eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(2), 255-234.

Can, S. (2002). ‘Aggression Questionnaire’ adlı ölçeğin Türk popülasyonunda geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği Uzmanlık Tezi, İstanbul.

Choudhary, A. (2014). Smartphones and their impact on net in comeper employee for selected U.S. firms. *Review of Business and Finance Studies*, 5(2), 9-17.

Cömert, I. T. ve Ögel K. (2009). İstanbul örnekleminde internet ve bilgisayar bağımlılığının yaygınlığı ve farklı etkenlerle ilişkisi. *Türkiye Klinikleri: J. Foren Med*, 6(1), 9-16.

Dede Özdemir, Y. (2014). Yeni medya ortamlarında akıllı telefonlar üzerine düşünmek. *XIX. Türkiye’de İnternet Konferansı (Tam Metin Bildiri)* (Yayın No:2206937).

Demirtaş Madran, H. A. (2012). Buss Perry saldırganlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24 (2), 1-6

Demirtaş Madran, H. ve Ferligül Çakılcı, E. (2014). Çok oyunculu çevrimiçi video oyunu oynayan bireylerde video oyunu bağımlılığı ve saldırganlık. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(2),99-107.

Donat Bacıoğlu, S. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 169-187.

D’zurilla, T. J., Chang, E.C. ve Sanna L. J. (2003). Self esteem and social problem solving as predictors of aggression in college students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(4), 424-440.

Efilti, E. (2006). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik öz elliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Erdoğan, B. (2017). Yetişkinlerde mutluluğun merhamet ve saldırganlıkla ilişkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eron, L. D. (1994). Theories of Aggression. In *Aggressive behavior* (pp. 3-11). Springer, Boston, MA.

Erşan, E., Doğan, E. ve Doğan, S. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin sosyo-demografik açıdan değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 31, 231-238.

Fromm, E., & Alpagut, Ş. (1993). İnsandaki yıkıcılığın kökenleri. Payel Yayınevi.

Geen, R. G. (2001). Human aggression. Philadelphia: Open University Press.

Griffiths, M.D. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*; 10, 191-197.

Gümüş, A.B., Şıpkın, S., Tuna, A. ve Keskin, G. (2015). Üniversite öğrencilerinde problemlili internet kullanımı, şiddet eğilimi ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*; 14, 458-465.

Gündoğdu, R. (2010). 9. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 257-276.

Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Heckhausen, H. (1991). Motivation and action (PK Leppmann, Trans.). Belfin. Heidelberg.

Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2014). Sosyal Psikoloji (2. Baskı).(çev. İ. Yıldız ve A. Gelmez). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Hwang, J. Y., Choi, J. S., Gwak, A. R., Jung, D., Choi, S. W., Lee, J., Lee, J. Y., Jung, H. Y. ve Kim, D. J. (2014). Shared psychological characteristics that are linked to aggression between patients with internet addiction and those with alcohol dependence. *Annals of General Psychiatry*, 13(1), 6.

Kafalı, S., Hünkar, İ., Keçeci, O. ve Demiray, E. (2017). Bireysel spor ve takım sporu yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin araştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50).

Kagıtcıbası, Ç. (2013). Günümüzde İnsan ve İnsanlar.

Kaplan, B. (2012). Ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), 277-294.

Kesen, N. F., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: Yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 353-364.

Kılıçarslan, S. (2009). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kılınç, E. ve Murat, M. (2012). Genel lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin bazı değişkenlere ve sürekli kaygı düzeylerine göre saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 835-853

Kim M., Kim H, Kim K, ve ark. (2015). Smartphone addiction: (Focused depression, aggression and impulsion) among college students. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(25).

Kirsh, S. J. (2006). Children, adolescents, and media violence: A *Critical Look at the Research*. London: Sage Publications.

Ko C-H, Yen J-Y, Liu S-C, Huang C-F ve Yen C-F. (2009). The associations between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *J Adolesc Health*; 44, 598-605.

Koç, B. (2011). Okullarda şiddet:(lise öğrencilerinde şiddet, saldırganlık ve dindarlık ilişkisi). E Yazı.

Koç, V. (2008). Kişilerarası tarz, kendilik algısı, öfke ve depresyon. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Koç, B. (2014). Kişilerarası ilişki tarzlarının saldırganlık ile ilişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 160-182.

Koo, H. J. ve Kwon, J. H. (2014). Risk and protective factors of internet addiction: A meta-analysis of empirical studies in Korea. *Yonsei Med J*; 55, 1691-1711.

Korkut, F. (2002). İfade Edici Saldırganlık Ölçeğinin (İSÖ) Türkçeye Uyarlanması Üzerine Bir Ön Çalışma. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(23), 48-53.

Köksal, F. (1991). Denetim odağı ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Krahe, B. (2001). The social psychology of aggression. Hove, UK: Psychology Press.

Kuss, D. R. ve Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction: A review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8, 3528-3552.

Kuyucu, M. (2017). Gençlerde akıllı telefon kullanımı ve akıllı telefon bağımlılığı sorunsalı: “Akıllı Telefon(Kolik)” üniversite gençliği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14).

Lim, J. A., Gwak, A. R., Park, S. M., Kwon, J. G., Lee, J. Y., Jung, H. Y., Sohn, B. K., Won Kim, J., Kim, D. J. ve Seok Choi, J. (2015). Are adolescents with internet addiction prone to aggressive behavior? The mediating effect of clinical comorbidities on the predictability of aggression in adolescents with internet addiction. *Cyber psychol Behav Soc Netw*, 18, 260-267. doi: 10.1089/cyber.2014.0568

Lorenz, K. (2002). On aggression. (M. K Wilson çev.). London: Routledge.

Meadows, S. (1986). *Understanding child development*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.

Mert, A. ve Özdemir, G. (2018). Yalnızlık duygusunun akıllı telefon bağımlılığına etkisi. *OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8, 88-107.

Minaz, A. ve Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2017). Üniversite öğrencilerinin akıllı telefon bağımlılık düzeylerinin ve kullanım amaçlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21), 268-286.

Mutluoğlu, S. ve Bulut Serin, N. (2010). İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı sosyo demografik özellikler açısından incelenmesi (Kuzey Kıbrıs Örneği). *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11.

Noyan, C. O., Enez Darçın, A., Nurmedov, S., Yılmaz, O. ve Dilbaz, N. (2015). Akıllı telefon bağımlılığı ölçeğinin kısa formunun üniversite öğrencilerinde Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(1), 73-81.

Özkan, S. ve Yılmaz, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin üniversite yaşamına uyum durumları (Bandırma Örneği). *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 5(13), 153-171.

Peker, A. (2015). Ergenlerin saldırganlık ve siber zorbalık davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 61(61), 323-336.

Pew (2016), Global Attitudes Spring 2015 Survey, <http://www.pewglobal.org/2016/02/22/smartphone-ownership-rates-skyrocket-in-many-emerging-economies-but-digital-divide-remains/> (erişim tarihi: 27.03.2018).

Renfrew, J. W. (1997). *Aggression and its causes: A bio psycho social approach*. New York: Oxford University Press.

Sanal, Y. ve Özer, Ö. (2017). Smartphone Addiction and the use of social media among university students. *Mediterranean Journal of Humanities* 2,367-377.

Sevgi, L. (2013). Teknoloji, toplum ve sağlık: Cep telefonları ve elektromanyetik kirlilik tartışmaları, http://www.emo.org.tr/ekler/e73a9a0d37efb96_ek.pdf (Erişim Tarihi: 22.03.2018)

Şahin, M. (2014). Üniversite öğrencilerinde internet bağımlılığı ve saldırganlık. *Düşünen Adam Dergisi*, 27,43-52.

Tarhan, N. (2014). *Toplum psikolojisi*. (8. Basım). İstanbul: Timaş.

TBMM Araştırma Komisyonu. (2007). Çocuklarda ve gençlerde artan şiddet eğilimi ile okullarda meydana gelen olayların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırması komisyon raporu. Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/arastirma_onergesi_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=491.

Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. Haber Bülteni, Sayı: 21779

Türkiye İstatistik Enstitüsü Kurumu *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*, (2004-2017). (Erişim tarihi 23.03.2018). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028.

Tüzüntürk, S. (2017). Uyum analizi kullanarak Y kuşağı akıllı telefon kullanıcılarının tüketici davranışlarının anlaşılması: Bursa örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), 257-280.

Uğur, E. (2013). Lise öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve saldırganlık tepkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Ulusoy, O. (2008). Ergenlerde bilişim teknolojileri kullanımı ve saldırganlık ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.

Uysal, A. (2003). Şiddet Karşıtı Programlı Eğitimin Öğrencilerin Çatışma Çözümleri. Şiddet Eğilimleri ve Davranışlarına Yansımaları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

We Are Social (2016). Digital in 2016”,<http://wearesocial.com/uk/special-reports/digital-in2016> (Erişim Tarihi: 23.03.2018).

World Health Organization (2014). Global statusreport on violence prevention.

World Health Organization (2002). World report on violence and health. Geneva.

Yıldız, E. ve Erci, B. (2011). Ana baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.

Yıldız, S. (2009). Spor yapan ve spor yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Yurttaş, S. (2016). Spor yapan ve yapmayan üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Yükselgün, Y. (2008). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Televizyonun Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı ve Suç Korkusu Üzerindeki Etkisi

Hasan Hüseyin TAYLAN, *Sakarya Üniversitesi*

Giriş

Yoğun bir şiddet içeriğine sahip bir kitle iletişim aracı olan televizyonu (Morgan, 2002: 11; Özer, 2005; Trend, 2008: 11) vurgulayan televizyon şiddetinin, *saldırganlığı artırma*; ekrandaki şiddete karşı *duyarsızlaşma*; suç ve şiddet korkusu; *acımasız ve tehlikeli dünya algısı* şeklinde etkileri sıralanmaktadır (Potter, 1999; Morgan, 2002: 12; Signorielli, 2005). Özellikle televizyon şiddetinin, acımasız ve tehlikeli dünya algısını yetiştirdiği (ektiği) fikri, medya etki araştırmaları literatüründe önemli bir yerdedir. *Acımasız ve tehlikeli dünya algısı*, George Gerbner (2014; vd. eserlerde) tarafından Yetiştirme teorisi vasıtasıyla televizyonun, sürekli bir şiddete uğrama korkusu ya da mağdur olma korkusunu; dünyanın acımasız ve tehlikelilerle dolu olduğu algısını; diğerlerine karşı güvensizliği ve dünyanın şiddet dolu bir yer olduğu fikrini yaydığını ifade etmek için kullanılmıştır.

Yetiştirme teorisi, televizyonu sosyal gerçekliğin kurulumunda başat bir rolde değerlendirir. Yaklaşımın en temel iddiası, televizyona çok maruz kalanların (televizyonu çok izleyenlerin), televizyona az maruz kalanlardan (televizyonu az izleyenlerden) televizyonun sosyal gerçeklikle ilgili algısına uygun bir algılamaya (televizyon cevabı) daha fazla sahip olacağıdır (Taylan, 2011a; 2011b; 2011c). Gerbner ve arkadaşları (2014: 281-282), televizyonla büyümenin ve yaşamanın neye mal olduğunu göstermeyi amaçlar. Televizyon dramatik programları, reklamları, haberleri ve diğer programları ile heterojen türdeki geniş kitleyi, hâkim kültürdeki imaj ve mesajları iletir. Hâkim kültürdeki yaygın imaj ve mesajlar daha çok şiddet ve korku ile bağlantılıdır. Onlara göre, eğer kişi insanların çok televizyon izlediği bir evde yaşıyorsa o kişi aynı dünyada yaşayan ama daha

az televizyon izleyen yan komşusundan daha kötü bir dünyada yaşıyor demektir. Gerbner'in görüşüne göre, çok fazla televizyon izlemenin başka bir sonucu, kişinin televizyonda gösterilen şiddetin normal olduğuna –herkesin bunu yaptığını ve sorunları çözmenin iyi bir yolu olduğuna– inanmaya başlamasıdır. Bazı araştırmalar, insanlar ne kadar çok televizyon izlerlerse, özellikle geceleri sokağa çıkıp halkın arasına karışmaktan; yabancılardan ve yeni insanlarla tanışmaktan o kadar çok korktuklarını göstermiştir (Trend, 2008: 139).

Televizyon programlarındaki şiddetin Sakarya il merkezindeki televizyon izleyicileri üzerindeki yetiştirme etkisinin incelendiği bu çalışmada, televizyon şiddetinin etkisi, G. Gerbner'in Yetiştirme teorisi açısından ele alınmıştır. Bu çalışmada, Sakarya örneğindeki izleyicilerin, televizyon izleme alışkanlıklarının, izleyicilerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı, şiddet algısı, suç korkusu, toplumdaki şiddetin ve toplumdaki suçlu oranının tahmini gibi sosyal gerçekliğe ilişkin algılamaları üzerindeki etkisinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada televizyon şiddetinin Sakarya'daki televizyon izleyicileri üzerindeki yetiştirme etkisini ortaya koymak için hazırlanan soru formu, 2017 yılının Mayıs ayında Sakarya il merkezindeki 121 kadın ve 121 erkek toplam 242 kişiye uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı üzerinden Ki-kare, T-testi ve Regresyon analizi gibi istatistik teknikleri yardımıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Hipotezler

Araştırmanın temel amacı olan televizyon şiddetinin izleyiciler üzerindeki Yetiştirme etkisini ortaya koymaya yönelik ilk önce, televizyonu az izleyenler ile çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısına ilişkin Yetiştirme farkının olup olmadığı analiz edilecektir. İkinci olarak televizyon izlemenin suç korkusu üzerindeki Yetiştirme etkisi ortaya konulacaktır. Üçüncü olarak da

Yetiştirme kuramının temel kavramlarından olan ve televizyon şiddetine maruz kalmanın sonuçlarından kabul edilen *Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısını hangi faktörler etkilemektedir? Hangi faktörler ne kadar etki etmektedir?* sorularına da yanıt aranacaktır. Her üç konuya ilişkin hipotezler;

H1: “Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir”.

H2: “Televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahiptir”.

H3: “Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı üzerinde televizyon izleme süresi, program türleri ve sosyo-demografik değişkenler etkilidir”.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Sakarya il merkezindeki televizyon izleyicileridir. Örneklem ise Sakarya il merkezinde basit tesadüfi örneklem tekniğine göre seçilmiş 242 televizyon izleyicisidir. Örneklemeye ilişkin bilgiler aşağıdadır:

Tablo 1. Örneklem tanıtımı

	%
Cinsiyet	
Kız	50,0
Erkek	50,0
Yaş (37,02)	
18-25	27,0
26-35	21,3
36-45	22,5
46-55	27,2
56 +	2,1
Gelir (2.647,8 TL)	
Ortalama gelirin altı	50,7
Ortalama gelirin üzeri	49,3
Eğitim durumu	
Okur-yazar değil	1,1
İlkokul mezunu	6,2
Ortaokul/İlköğretim mezunu	35,1
Lise ve dengi okul mezunu	33,8
Üniversite öğrencisi veya mezunu	23,9

121 kadın, 121 erkek televizyon izleyiciyle görüşülmüştür. 18 yaş üzerindeki görüşülen kişilerin yaş ortalaması 37'dir. Yarısına yakını 35 yaş altı kişilerden oluşmaktadır. Genelde genç ve orta yetişkinlerle görüşülmüştür. Katılımcıların aylık ortalama aile gelirleri 2647 TL civarındadır. Görüşülen kişilerin eğitim düzeyi Türkiye geneli eğitim seviyesinden yüksektir. Görüşülen her dört kişiden biri üniversite öğrencisi ya da üniversite mezunudur.

Veri Toplama Araçları

Alan tarama (Survey) araştırma tekniği kullanılan bu çalışmada, veri toplama aracı olarak da kullanılan soru formu üç ana bölümden oluşmaktadır. Soru formunun ilk bölümünde televizyon izleme eğilimleriyle ilgili sorular; ikinci bölümünde “Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı” (Mean World Syndrome) ölçeği (Taylan, 2011) ve suç korkusuyla ilgili sorular, üçüncü ve son bölümde ise cinsiyet, yaş, gelir ve eğitim düzeyi gibi sosyo-demografik bilgi sorulardan oluşmaktadır.

Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı Ölçeği

Acımasız ve tehlikeli dünya algısı için sorular, Gerbner ve arkadaşlarının Kültürel Göstergeler Projesi kapsamında yürüttükleri araştırmalardan ve sonraki Yetiştirme araştırmalarından derlenerek oluşturulmuştur. Acımasız ve tehlikeli dünya algısını ölçmek için oluşturulan soruların, katılımcıların verdikleri 1 ile 5 arası (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) cevapların aritmetik ortalamaları alınmak suretiyle oluşturulan acımasız ve tehlikeli dünya indeksi oluşturulmuştur. İndeksi oluşturan söz konusu bu sorular aşağıdadır:

Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı (Mean World Syndrome)

“tehlikeli bir dünyada yaşamaktayız”

“geceleeri dışarıda yalnız dolaşmak tehlikelidir”

“birçok insan eline fırsat geçtiğinde dürüst olmak yerine sizden yararlanmaya çalışır”

“insanlar yardımcı olmak yerine sadece kendilerini düşünürler”

“günümüzde artık çoğu insan kendini güvende hissetmiyor”

“günümüzde çoğu insana güvenilmez”

“insanlar ne derse desinler çoğu insan için hayat daha da kötüye gidiyor”

“ortam çocuk dünyaya getirmek için uygun değil”

Yetiştirme etkisinin en temel göstergesi olan Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı, insanların dünyayı şiddet dolu, tehlikeli ve acımasız (diğerlerine karşı güvensizlik) bir yer olarak düşünüp düşünmediğini gösteren birleşik bir ölçümdür (Gerbner vd., 2002: 52; Signorielli, 2005: 61; Chandler ve Bushman, 2007: 488). Ölçeğin üç temel kavramı vardır: dünyayı acımasız (mean world), ötekilerine güvensizliğe dayalı (interpersonal mistrust), şiddet dolu ve tehlikeli bir yer olarak görme (scary world). Acımasız ve tehlikeli dünya algısını ölçmek için kullanılan ölçekte her üçü de birleştirilmiştir. Ölçek daha önce 2011 yılında Taylan tarafından Konya’da lise öğrencileri üzerinde kullanılmış ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı %69,7 olarak açıklanmıştır.

Sakarya il merkezindeki televizyon izleyicileri üzerine yürütülen çalışmada (2017) kullanılan “Acımasız ve Tehlikeli Dünya Ölçeği”nin güvenilirlik katsayısı ise %91,8 olarak bulunmuştur.

Suç Korkusu ya da Suç Mağduru Olma Korkusu (Fear of Crime ya da Fear of Victimization)

“Bir yıl içinde şiddet içerikli bir suçun mağduru olma ihtimaliniz var mıdır?” sorusuyla suç korkusu (fear of crime) ya da suç mağduru olma korkusunu (fear of victimization) ölçmeye yönelik bir sorudur. Yetiştirme kuramının şiddet ve korku araştırmaları için en iyi bilinen televizyon şiddetinin sonuçlarından biri de mağdur olma korkusudur (Signorielli, 2005: 19). Yetiştirme araştırmalarında çok televizyon izleyenler, az izleyenlerle

karşılaştırıldığında çok izleyenler, az izleyenlere göre şiddete uğrama ihtimalini olduğundan daha fazla değerlendirmekte ve daha fazla suç korkusu duymaktadırlar (Gerbner vd., 1980; Shrum ve Bischak, 2001; Signorielli, 2005: 48; Salmi, Smolej ve Kivivuori, 2007; Erdönmez, 2009).

Araştırmada Kullanılan İstatistik Teknikleri

Çalışmada, başta belirtilen amaca uygun olarak kurulan hipotezleri test etmek üzere Ki-Kare, Bağımsız Örneklem T-Testi ve Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Televizyon İzleme Eğilimleri

Tablo 2. Televizyon izleme alışkanlıkları

	Sayı	%
TV izleme süresi (3 sa 18 dk.)		
Az (1-3 sa.) izleme	62	26,0
Çok (4 sa. +) izleme	177	74,0
TV izleme zamanları		
Sabah (7-12)	28	11,6
Öğleden sonra (13-18)	37	15,3
Akşam (19-24)	113	47,0
Gece (24'den sonra)	63	26,1

Sakarya'daki izleyicilerin televizyonu günlük izleme süresi ortalama üç saatin biraz üzerindedir (3 saat 18 dakika). Günlük ortalama üç saat televizyonu izleme süresi, Türkiye geneli televizyon izleme süresine göre düşüktür. Türkiye genelinde günlük ortalama televizyon izleme süresi hafta içi 3 saat 34 dakika; hafta sonu ise 3 saat 59 dakikadır (RTÜK, 2016). Televizyonu 1-3 saat izleyenlerin oranı %26 oranındayken; 4 saatin üzerinde televizyon izleyenlerin oranı ise %74'tür.

Televizyon izleyicileri en çok “akşam kuşağı” denilen 19-24 saatleri arasında televizyon izlemektedir. Genelde en çok izlenen saatler aynı zamanda *prime-time* da denilen 19:00-24:00 saatleri arasındadır. Bu saatler haberlerin, reklamların ve çok izlenen dizi ve filmlerin yayınlandığı saatlerdir ve aynı zamanda şiddet içerikli yayınların da yer aldığı izleme dilimleridir.

Tablo 3: Televizyon programları izlenme sıklıkları

<i>Program Türleri</i>	<i>Her gün izlerim</i>	<i>Çoğunlukla izlerim</i>	<i>Ara sıra izlerim</i>	<i>Çok nadir izlerim</i>	<i>Hiç izlemem</i>
<i>Haber ve Tartışma Programları</i>	30,8	26,7	25,1	13,7	3,7
<i>Spor Programları</i>	1,9	44,3	23,7	10,3	19,7
<i>Belgeseller</i>	-	5,6	25,2	4,0	65,1
<i>Yerli Diziler</i>	20,0	25,7	42,3	3,7	8,3
<i>Yerli ve Yabancı Filmler</i>	5,6	28,2	23,7	28,1	14,4
<i>Eğlence Programları</i>	5,8	19,1	23,6	27,5	23,9
<i>Çizgi Filmler</i>	-	-	1,1	24,3	74,6
<i>Evlilik, Kadın ve Magazin Programları</i>	16,5	-	19,9	2,6	60,9

Hergün ve çoğunlukla izlenen televizyon programları en çok izlenme sırasına göre haber ve tartışma programları, yerli diziler ve spor programlarıdır. Bu üç program türü de izleyicilerin yarısı tarafından ya hergün ya da çoğunlukla tercih edilen türlerdendir. Hiç izlenmeyen televizyon program türleri arasında çizgi filmler ve belgeseller yer almaktadır. Evlilik, kadın ve magazine programları ise genelde az tercih edilen bir program türüdür. Ancak hergün düzenli olarak evlilik, kadın ve magazin programı izleyenlerin oranı azımsanmayacak orandadır (%16) ve izleyenlerin büyük çoğunluğu kadındır.

Tablo 4: En çok tercih edilen içerikler

<i>İçerikler</i>	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>
<i>Şiddet, aksiyon, macera</i>	77,0	23,0
<i>Aşk, duygusallık, aile</i>	74,4	25,6
<i>Spor</i>	66,6	33,4
<i>Eğlence, müzik</i>	50,5	49,5
<i>Korku, gerilim</i>	48,9	51,1
<i>Komedi, mizah</i>	45,8	54,2
<i>Haber, bilgi, kültür, sanat</i>	43,9	56,1
<i>Siyaset, güncel</i>	32,0	68,0

En çok tercih edilen televizyon program içerikleri şiddet, aksiyon ve macera içerikli programlardır. Daha sonra sırasıyla aşk, duygusallık, aile içerikli programlar ve spor içerikli programlardır. En az tercih edilenler siyaset ve güncel içerikli programlardır. Sakarya sahasından elde ettiğimiz veriler, en çok seyredilen televizyon kanallarının en çok izlenen saat dilimindeki (prime time- akşam kuşağı) program içerikleriyle genel itibariyle örtüşmektedir. En çok izlenen akşam kuşağındaki dizi ve filmler, genelde ya şiddet, aksiyon, macera içerikli ya da aşk, duygusallık ve aile içerikli dizi/filmlerdir.

Tablo 5: En Çok tercih edilen yerli diziler

<i>Yerli Diziler</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Anne	51	21,1
Savaşçı	42	17,3
Diriliş	41	17,0
İsimsizler	17	6,9
Fazilet Hanımın Kızları	16	6,8
İçerde	15	6,4
Adı Efsane	6	2,6
Evlat Kokusu	5	2,1
Kara Yazı	4	1,6
Diğer	35	14,6

Araştırmanın yapıldığı 2017 yılı Mayıs ayı itibariyle en çok tercih edilen yerli diziler sırasıyla anne, savaşçı ve diriliş'tir. İlki hariç diğer ikisi şiddet ve aksiyon içerikli dizilerdir. Anne dizisi ise aile içerikli bir dizidir.

Televizyon İzlemenin Yetiştirme Farkına Dair Bulgular

Genel olarak televizyonu az ve çok izleyenlerin sosyal gerçeklik algılamaları arasındaki fark, bize aynı zamanda yetiştirme farkını verecektir. Yetiştirme farkı, televizyonu az ve çok izleyenlerin verdikleri cevapların farkıdır. Yetiştirme teorisi, televizyonu çok izleyenlerin, az izleyenlere göre daha fazla “televizyon cevabı” vereceklerini öngörür. Çalışmada, televizyonu az ve çok seyredenlerin *acımasız ve tehlikeli dünya algısı* ve *suç korkusu*

açısından ne tür farkların olduğu *t-testi* ve *ki-kare* istatistik teknikleri yardımıyla ortaya konulmuştur.

Tablo 6: Televizyon izlemeye göre acımasız ve tehlikeli dünya algısı farkı

<i>TV İzleme Süresi</i>	<i>Sayı</i>	<i>Ortalama</i>	<i>S.sapma</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Az izleyenler (1-2 saat)	62	4,1107	,52051	-1,834	0,048
Çok izleyenler (3 saat üzeri)	177	4,2598	,63335		

Tablo 6'ya göre, televizyonu az ile çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı bakımından t-testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p < ,05$). Televizyonu az izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalaması 4,1107 ve televizyonu çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalaması 4,2598 olduğu saptanmıştır. Az ve çok televizyon izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı farkı 0,14912 olarak bulgulanmıştır. Aradaki fark aynı zamanda yetiştirme farkı olarak ele alınmıştır. T-testi sonucuna göre televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir. Buna göre, araştırmanın 1. hipotezi olan “televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir” hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 7: Televizyon izlemeye göre suç korkusu farkı

<i>TV İzleme</i>	<i>Şiddet içerikli suçun mağduru olma ihtimali</i>		
	<i>Evet, var</i>	<i>Hayır, yok</i>	<i>Toplam</i>
Az izleyenler	72,6%	27,4%	100,0%
Çok izleyenler	89,3%	10,7%	100,0%
Toplam	84,9%	15,1%	100,0%
$\chi^2=9,991$		$sd=1$	$p=,002$
$Kruskal\ Tau = ,042 (p=,002)$			$\Phi = ,204 (p=,002)$

Tablo 7’ye göre, televizyonu az izleyenler ve çok izleyenler ile şiddet içerikli bir suça maruz kalma korkusu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ($p<,05$) olduğu için araştırmanın 2. hipotez olan “televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahiptir” biçimindeki hipotez kabul edilmiştir. Televizyonu az izleyenler, şiddet içerikli bir suça maruz kalma ihtimalini %72,6 oranında değerlendirirken; çok izleyenler %89,3 oranında şiddet içerikli bir suçun mağduru olma ihtimali olduğunu değerlendirmektedirler. Böylece televizyonu çok izleyenler, az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahip olduğu görülmektedir. Televizyonu çok izleme ve az izleme ile suç korkusu arasında negatif yönde düşük düzeyde bir ilişki vardır (Phi (Ki-kare testinde hem bağımlı hem de bağımsız değişkenin ya da en az birinin nominal olduğu durumlarda kullanılan Phi ilişkisinin gücü hakkında bilgi verir ve 0 ile 1 arasında (negatif ya da pozitif yönde) bir değer alır. Değer, 1’e yaklaştıkça ilişkinin gücü artar, 0’a yaklaştıkça ise ilişkinin gücü azalır.) =,204; $p<,05$). Televizyon izleme ile suç korkusu arasındaki ilişkinin ise %4,2’sini açıklayabilmekteyiz (Kruskal Tau (Ki- Ki-kare testinde hem bağımlı hem de bağımsız değişkenin ya da en az birinin nominal olduğu durumlarda kullanılan Kruskal Tau iki değişken arasındaki ilişkinin açıklama gücünü göstermektedir.) = ,042; $p<,05$). Televizyon şiddet içerikli görüntülerle doludur. Televizyonu çok seyredenler aynı zamanda televizyondaki şiddete de çok maruz kalmaktadırlar. Böylece televizyon şiddeti, izleyicilerine suç korkusunu artırıcı bir işlev sağlamaktadır.

Televizyon İzlemenin Yetiştirme Etkisi İçin Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

“Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı üzerinde televizyon izleme süresi, program türü, program içerikleri ve sosyo-demografik değişkenler etkilidir” hipotezini test etmek için Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırma hipotezlerini test etmek için araştırmanın bağımlı değişkeni olan acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde etkili faktörler için televizyon izleme süresi; televizyon programları (haber programları, spor programları eğlence programları yerli diziler yerli ve yabancı filmler kadın ve evlilik programları çizgi filmler); ve sosyo-demografik değişkenlerin etkisini ölçmeye yönelik olarak yaş; ailenin geliri; cinsiyet; eğitim düzeyi bağımsız değişkenleri regresyon modeline konulmuştur. Regresyon

analizinde kullanılacak değişkenlerden bazıları korelasyon testinde kullanılabilir bulunmuştur. Söz konusu teste dair tablo aşağıdadır.

Tablo 8: Korelasyon analizi bulguları

	Tehlikeli Dünya	TV İzleme	Haber	Spor	Dizi	Film	Cinsiyet	Yaş	Gelir
Tehlikeli Dünya	1,000	,165	,244	,457	,303	,396	-,190	,181	-,100
Tehlikeli Dünya		,005	,000	,000	,000	,000	,002	,002	,051

Televizyon izleme süresi ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=,165$ ($p=,005$)]; haber programları ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı [$r=,244$ ($p=,001$)]; spor programları ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=,457$ ($p=,001$)]; dizi izleyenler ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=,303$ ($p=,001$)]; film izleyenler ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=,396$ ($p=,001$)]; cinsiyet ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=-,190$ ($p=,002$)]; yaş ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=,181$ ($p=,002$)]; gelir düzeyi ile acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasında [$r=-,100$ ($p=,05$)] doğrusal (Pearson korelasyon) bir ilişki vardır.

Hipotezleri test etmek üzere oluşturulan çoklu regresyon modeli genel olarak anlamlıdır ($F=26,567$; $p<,05$). Kurulan model varyansın %46'sını açıklamaktadır (Adj. $R^2=,460$). Buna göre, kurulan modelin açıklama gücü iyi düzeydedir. Acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde etkili olan faktörlerin etkisini ölçmeye yönelik oluşturulan çoklu regresyon modelinin diğer verileri Tablo 9'da gösterilmektedir:

Tablo 9: Çoklu regresyon analizi sonuçları⁵

Model	B	St. H.	Std. Beta	t	p
(Sabit)	4,068	,202		20,140	,000
TV izleme süresi	,058	,024	,133	2,451	,015
TV Program türleri					
Haber ve tartışma	,093	,089	,064	1,047	,296
Spor programları	,299	,094	,247	3,171	,002
¹ Dizi izleme	,434	,093	,254	4,676	,000
Film izleme	,288	,062	,256	4,658	,000
Sosyo-demografik özellikler					
Cinsiyet (kadın)	-,119	,060	-,107	-1,972	,050
Yaş	,006	,003	,131	2,360	,019
Gelir düzeyi	-9,688	,000	-,140	-2,811	,005
R=,709		Adj. R ² =,478		F=21,002	
p=0,0001					

Tablo 9’da araştırmada yetiştirme etkisini ortaya koymak üzere kullanılan regresyon analizi bulguları, kurulan regresyon modelinin anlamlı olduğu göstermektedir. Buna göre; televizyon izleme süresi; spor programları seyretme (seyretmemeye göre); dizi seyretme (seyretmemeye göre); film seyretme (seyretmemeye göre); kadınlar (erkeklerle göre); yaş; gelir düzeyi, acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde etkili faktördür.

Regresyon analizi bulgularına göre, başlangıçtaki her bir saatlik televizyon izlemenin acımasız ve tehlikeli dünya algısını ,058 puan artırdığı görülmektedir. Spor programlarını seyretmeyenlere göre seyredenler (,299 birimlik); dizi seyretmeyenlere göre seyredenler (,434 birimlik); film seyretmeyenlere göre seyredenler

⁵ Acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde etki eden faktörleri saptayabilmek için kullanılan bağımsız değişkenlerin bazıları kategorik değişken olduğundan dummy değişkene (kukla değişken) dönüştürülmek suretiyle kullanılmıştır. Örneğin çok spor programı izleyenler kullanıldığında hiç spor programı izlemeyenler referans olarak alınmıştır. Acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerindeki tür etkisini ölçmek için kullandığımız diğer program tercihlerinin her biri için de hiç izlemeyenler referans olarak alınmıştır. Cinsiyet değişkeni içinse erkekler referans olarak alınmıştır. Okul türü içinse genel liselerde öğrenim gören öğrenciler için Anadolu liselerinde öğrenim gören öğrenciler referans olarak alınmıştır.

(,288 birimlik) acımasız ve tehlikeli dünya algısını artırdığı tespit edilmiştir. Erkeklerle göre kadınlar dünyayı daha az (-,119 birimlik) acımasız ve tehlikeli bulmaktadır. Yaş arttıkça dünyayı acımasız ve tehlikeli bulma da artmaktadır (,006 birim). Gelir düzeyi arttıkça dünyayı acımasız ve tehlikeli bulma düşmektedir (-9,688 birimlik).

Acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde yetiştirme etkisinin olduğu faktörler sırasıyla film seyretme (ki genelde çok şiddet var); dizi izleme (en çok şiddet içerikli diziler izleniyor); spor programları seyretme (şiddet içeriklidir); gelir düzeyi; televizyon izleme süresi; yaş ve cinsiyettir.

Sonuç

Sakarya il merkezindeki televizyon izleyicileri üzerindeki Yetiştirme etkisinin incelendiği 2017 tarihli bu çalışmada, şu bulgulara ulaşılmıştır:

Sakarya'daki izleyicilerin televizyonu günlük izleme süresi ortalama üç saatin biraz üzerindedir (3 saat 18 dakika). Televizyon izleyicileri en çok "akşam kuşağı" denilen 19-24 saatleri arasında televizyon izlemektedir. Hergün ve çoğunlukla izlenen televizyon programları en çok izlenme sırasına göre haber ve tartışma programları, yerli diziler ve spor programlarıdır. En çok tercih edilen televizyon program içerikleri şiddet, aksiyon ve macera içerikli programlardır. Daha sonra sırasıyla aşk, duygusallık, aile içerikli programlar ve spor içerikli programlardır.

Araştırmada televizyonu az ile çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı bakımından t-testi sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. T-testi sonucuna göre televizyonu çok izleyenler, televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir. Buna göre, araştırmanın 1. hipotezi olan "*televizyonu çok izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahiptir*" hipotezi kabul edilmiştir.

Televizyonu az izleyenler ve çok izleyenler ile şiddet içerikli bir suça maruz kalma korkusu arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olduğu için araştırmanın 2. hipotez olan "*televizyonu çok*

izleyenler televizyonu az izleyenlerden daha fazla suç korkusuna sahiptir” biçimindeki hipotez kabul edilmiştir. Televizyonu çok seyredenler aynı zamanda televizyondaki şiddete de çok maruz kalmaktadırlar. Böylece televizyon şiddeti, izleyicilerine suç korkusunu artırıcı bir işlev sağlamaktadır.

“Acımasız ve Tehlikeli Dünya Algısı üzerinde televizyon izleme süresi, program türü, program içerikleri ve sosyo-demografik değişkenler etkilidir” hipotezini test etmek için Çoklu Regresyon Analizi kullanılmıştır. Hipotezleri test etmek üzere oluşturulan çoklu regresyon modeli genel olarak anlamlıdır. Acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde etkili olan faktörlerin etkisini ölçmeye yönelik oluşturulan çoklu regresyon modelinin sonucunda acımasız ve tehlikeli dünya algısı üzerinde yetiştirme etkisinin olduğu faktörler sırasıyla film seyretme (ki genelde çok şiddet var); dizi izleme (en çok şiddet içerikli diziler izleniyor); spor programlar seyretme (şiddet içeriklidir); gelir düzeyi; televizyon izleme süresi; yaş ve cinsiyettir.

Kaynaklar

Chandler, J. J. ve Bushman, B. J. (2007), “*Mean World Syndrome*”, Encyclopedia of Children, Adolescents, and The Media (Cilt: 2). (Ed.: J. J. Arnett), Sage Pub., Thousand Oaks, CA.

Erdönmez, E. (2009), “*The Effect of Media on Citizens’ Fear of Crime in Turkey*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of North Texas.

Gerbner, G. vd. (1980), “The Mainstreaming of America: Violence Profile No:11”, *Journal of Communication*, 30(3).

Gerbner, G. vd. (2002), “*Growing up with Television: The Cultivation Perspective*”, Media Effects: Advances in Theory and Research, Ed. Jennings Bryant ve Dolf Zillmann, Lawrence Erlbaum.

Gerbner, G. (2014), *Medyaya Karşı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Morgan, M. (2002), *Violence and Effects Research*, Television Studies, T. Miller (ed.), British Film Institute, London.

- Özer, Ö. (2005), “Yetiştirme Kuramı: Televizyonla Yaşamının İdeolojik Kültürel Sonuçlarına Yönelik Yapılan Araştırma”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), Eskişehir.
- Potter, W. J. (1999), *On Media Violence*, Sage Publications, London.
- Salmi, V., M. Smolej ve J. Kivivuori (2007), “*Crime Victimization, Exposure to Crime News and Social Trust Among Adolescents*”, *Young*, 15.
- Shrum, L. J., ve Bischak, V. D. (2001), “Mainstreaming, Resonance and Impersonal Impact: Testing Moderators of The Cultivation Effect For Estimates of Crime Risk”, *Human Communication Research*, 27 (2).
- Signorielli, N. (2005), *Violence in the Media: A Reference Handbook*, ABC Clio inc., Santa Barbara, California.
- Taylan, H.H. (2011a), “Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Taylan, H.H. (2011b), “Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26.
- Taylan, H.H. (2011c), *Televizyonla Yetişmek*, Çizgi Yayınları, Konya.
- Trend, D. (2008), *Medyada Şiddet Efsanesi: Eleştirel Bir Giriş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Teknoloji ve Sosyal Medyanın Psikososyal Etkileri

Dr. İbrahim Demirci, Sinop Üniversitesi

Giriş

Modern dünyada insanların büyük bir çoğunluğu teknolojik iletişim araçlarını kullanarak iş yaşamında çalışmaktadır. İnternet, akıllı telefonlar, sosyal medya birçok iş alanı için çalışma alanları oluşturmaktadır. Peki, çalışma hayatlarının dışında insanlar nasıl vakit geçirmektedir? İnsanlar boş zamanlarının büyük bir çoğunluğunu akıllı telefonlardan ya da bilgisayarlardan gündemi ya da başkalarının hayatlarını takip etmekle geçirmektedirler. Eğlenceli zaman geçirmek isteyenler de oyunlara, dizilere ve filmlere yönelmektedir. Yeni arkadaşlar edinmek isteyen, sosyal sermayesini geliştirmek isteyen, romantik ilişkiler kurmak hatta evlenmek isteyen insanlar bile interneti bu amaçlar için kullanmaktadır. Yaşamın her alanına bu derece işlemiş teknoloji ve sanal alem sağladığı fırsatların yanında riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu risklerin başında teknoloji bağımlılığının geldiği söylenebilir.

Teknoloji bağımlılığı

Teknolojinin yaşamı kolaylaştırdığı neredeyse herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Teknoloji korkusu olabildiğince bütün teknolojiden kaçınmayı ifade eden bir kavramdır. Bunun diğer ucunda ise teknoloji bağımlılığı yer almaktadır. Uygun kullanım ise bilinçli teknoloji kullanımını işaret etmektedir. Bilim ve teknoloji insanın hayatını kolaylaştırırken boş zamanların da arttığı ifade edilmektedir. Ancak sanılanın aksine insanlar zamanın çoğunu telefon, televizyon, bilgisayar ve internet gibi sanal alemlerde vakit geçirerek harcamakta kendileri ve aileleriyle gerçekten ilgilenememektedir. Teknoloji bağımlılığı ve teknolojinin olumsuz etkileri artmaktadır. Teknoloji bağımlılığı özel olarak oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, porno bağımlılığı, bahis (kumar) bağımlılığı gibi çeşitli bağımlılık türleriyle ortaya çıkmaktadır. Bağımlılıklar kişinin yalnızlaşmasına toplumdan soyutlanmasına, insan ilişkilerini olumsuz etkileyerek aile birliğinin sarsılmasına, iş

hayatını bozulmasına ve ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Türkiye internet ve sosyal medya ağlarının kullanımı bakımından dünyada en üst sıralarında yer almaktadır. Türkiye’de 54.33 milyon (%67) aktif internet kullanıcısı bulunurken, 51 milyon (%63 aktif facebook 33 milyon (%41) instagram kullanıcısı bulunmaktadır. 59.05 milyon (%73) telefon kullanıcısı bulunurken bunların 44 milyonu (%54) telefon sosyal medya için kullanılmaktadır. İnternet ve sosyal medya üyelikleri her geçen yıl giderek artmaktadır. Ülkenin %77’si akıllı telefona sahiptir. Türkiye’de insanlar günde ortalama 7 saat 9 dakika internette ve 2 saat 48 dakika sosyal medyada vakit geçirilmektedir. Ocak 2018 İnternet ve sosyal medya kullanım istatistiklerine genel olarak bakıldığında, Türkiye’de de en çok kullanılan sosyal medya platformu olan Facebook kullanıcı sayısını her geçen gün arttırmaktadır. Türkiye’de bu siteyi kullanan katılımcıların 3.3 milyonu 13-17 yaş 10 milyonu 18-24 yaş arasında bulunmaktadır (We are Social, 2018).

TÜİK (2016) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması’na göre Türkiye’de insanlar en çok sosyal medyayı kullanmak için interneti kullanmaktadır. TÜİK (2013) 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya araştırmasına göre İnternet kullanmaya başlamanın ortalama yaşı 9 olurken bu yaş grubundaki kişilerin %53,5’ü interneti sosyal medya kullanımı için internete girmektedir. TBMM (2012) araştırma komisyonu çalışmasının sonuçları Lise öğrencilerinin %83,4’ünün ilköğretim okulu öğrencilerinin %74,9’unun sosyal medya üyelikleri bulunduğunu göstermektedir.

“İnternet bağımlılığı” kavramı ilk olarak Amerikan Psikoloji Birliği tarafından 1996 yılında kullanılmıştır. 600 vaka üzerinde yapılan araştırmada internet bağımlılığının klinik belirtileri incelenmiştir. İnternet bağımlılığının klinik belirtileri DSM-IV’ün patolojik kumar ölçütlerine göre uyarlanarak incelenmiştir (Young, 1996). İnternet bağımlılığının çeşitli alt türleri bulunmaktadır. Aşırı oyun oynayanlar, çevrimiçi cinsel meşguliyet içerisinde olanlar ve mesajlaşanlar bu kategorileri oluşturmaktadır

(Young, 1996). Sosyal medya mesajlaşma aktivitesini farklı bir boyuta taşıyarak sunduğu imkânlarla son zamanlarda oldukça popüler olmuştur.

Facebook kullanımı kişilik özellikleriyle de ilişkilendirilmektedir. Narsizmin sosyal medyada yansıması çok fazla “selfie” çekerek ve sosyal etkileşime girerek kendini yüceltme çabası olarak görülmektedir. Bu anlamda sosyal medya narsistik benliklerin yansıtılması için bir fırsat olmaktadır (Buffardi ve Campbell, 2008). Sosyal medya kullanımı arttıkça narsizm artarken sorumluluk azalmaktadır. İçedönük ve dışadönük bireyler de sosyal medyayı farklı ihtiyaçlarla kullanmaktadır. Dışadönükler sosyal ilişkilerin gelişimi için sosyal medyayı kullanırken içedönükler sosyal ilişkilerin telafisini sanal ortamda arayabilmektedir (Kuss ve Griffiths, 2011). Sosyal medya kullanımının ilişki problemlerinin yaşanmasını, gerçek yaşam ilişkilerinde azalmaya, ilişki problemlerinin yaşanması ve akademik başarının düşmesi gibi olumsuz sonuçlarının olduğu vurgulanmaktadır (Kuss ve Criffiths, 2011). Sosyal medya kullanımı ve sosyal medyadaki arkadaş sayısı arttıkça akademik uyum ve akademik başarı azalmaktadır (Kalpidou, Costin, & Morris, 2011).

Sosyal medya bağımlılığı sürekli olarak sosyal medyayı kullanmayı düşünmek için çok zaman harcamayı ifade eden aşırı düzeyde zihinsel uğraş; sosyal medyanın başarısızlıkla sonuçlanan sosyal medyayı bırakma ya da kısıtlama deneyimlerini ifade eden tekrarlama; sosyal medyada daha fazla zaman geçirme zorunluluğunu ifade eden tolerans; sosyal medyanın iş hayatını ya da okul a-hayatını olumsuz etkilemesini ifade eden kişilerarası çatışma; sosyal medyayı kullanarak kişisel sorunlardan uzaklaşmayı ifade eden ruh halinde değişiklik; sosyal medya kullanımının engellenmesinin kişide strese yol açmasını ifade eden yoksunluk boyutlarıyla değerlendirilebilmektedir (Andreassen, Torsheim, Brunborg ve Pallesen, 2012; Brown, 1993; Akın, Demirci ve Karar, 2017).

İnternet bağımlılığının tedavisi için çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan en önemlisinin ve en etkilisinin bilişsel davranışçı yaklaşım olduğu söylenebilir. Davis (2001) internet bağımlılığının tedavisi için; internetten uzak kalma, bilgisayarın yerini değiştirmek, diğer insanlarla internet kullanma, internete bağlanma zamanının değişmesi ve internet tatillerinin verilmesi gibi davranışsal; sosyal becerilerin geliştirilmesi, spor aktiviteleri yapılması ve gevşeme egzersizleri uygulanması eylemsel; internetin kullanımıyla ilgili otomatik düşüncelerin farkedilmesi, internette yapılanlarla ilgili not defterlerinin oluşturulması, internetle ilgili yaşadığı sorunların yakınlarıyla paylaşılması ve farklı kimlik kullanımlarından vazgeçilmesi gibi bilişsel ve etkileşimsel müdahaleler önermektedir.

Sanal kimlikler ve sanal hayatlar

Sosyal medya sağladığı imkanlarla ve ortaya çıkardığı risklerle benliğin yeniden inşasına neden olmaktadır. İnsanlar dünyaya bağlanmak için internet, televizyon, cep telefonları, mesajlaşma, e-postalar, medya vb. iletişim kanallarıyla benliklerini yeniden inşa etmektedir. Agger (2011) bu durumu sanal benlik kavramıyla açıklamaktadır. Benlik psikolojisi açısından baktığımızda bireyin kendini olduğu gibi göstermesi tam olarak mümkün olmasa da kişilik bütünlüğünün önemli bir göstergesi olarak kabul edilir. Mevlana “her ne olursan ol, ya olduğun gibi görün, ya görüdüğün gibi ol” sözüyle bu durumun önemine dikkat çekmiştir. Ancak modern dünyada çoğu zaman bu mümkün değildir. İnsanlar toplumun kendilerinden beklediklerini karşılamak ya da kendi ihtiyaçlarını karşılamak için maskeler (persona) kullanmaktadırlar. Sanal dünyada ise bu durum daha sık yaşanmaktadır. Kişi kendini olduğundan farklı olarak göstermekte, bu durumda kişi bazen olmayı istediği kişi olarak, bazen olduğunu sandığı kişi olarak bazen de başkalarının olmasını istediği kişi olarak kendini yansıtmaktadır. Bu anlamda kişi kendine yabancılaşmaya başlamaktadır.

Sosyal medya kişinin olumlu özelliklerini gösterip olumsuz yanlarını gizleyebildiği bir ortamdır. Bu nedenle sosyal medyada kişi kendini olduğundan farklı bir şekilde yansıtarak arzu ettiği,

idealindeki kişi olabilmektedir. Ya da arzu ettiği kişiyymiş gibi davranabilmektedir. Bylyce insanın günlük hayatta kullandığı maskeler sosyal medya sayesinde daha kolay kullanılabilir.

Benliğin farklı bir şekilde gösterilmesi sosyal medyayla başlamamış ancak sosyal medya bunu kolaylaştırmıştır. Goffman 1959 yılında yazdığı “Gündelik Yaşamda Benlik Sunumu” (The Presentation of Self in Everyday Life) adlı eserinde insanın yaşamıyla tiyatro arasında benzerlik kurarak kişinin oynadığı rolleri ve izleyicilerin bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır. Benliğin sunumu kişinin sahneye çıkararak kendini sunması ve gözlemcilerin onu algılamasıyla gerçekleşmektedir. Sahnedekiler kendilerini seyircilerde çıkarlarına uygun bir şekilde izlenim bırakacak şekilde sunmaktadır. Bu noktada kişinin yaymak istediği izlenim ile yayılan izlenim arasında farklılıklar olabilmektedir. İzlenim yönetimi kişinin kendini başkalarının algılamasını istediği şekilde sunmasını ifade etmektedir. Bir diğer durum belli bir süre sonra kişi performansını sergilerken oynadığı role inanmaya başlamaktadır. Kullandığı “maske”leri sıklıkla kullanmaya başlamasıyla bir süre sonra maskelerden ibaret bir yaşama sahip olabilmektedir. Ayrıca kişi oynadığı rolü idealize ederek toplum tarafından kabul edilebilir hale getirmektedir. Kişinin benliğini sunarken takındığı tavır, tutumları, görünüşü ve kişisel özellikleri vitrini yansıtılmaktadır. Verilen izlenim ile gerçek arasındaki fark ne kadar azsa kişi o lde sahici olur. Öte yandan kendini gizleyerek ya da başkalarını aldatarak yanlış sunum yapanlar görünen ile gerçek arasındaki tutarsızlığı temsil etmektedir.

Benliğin internet ortamında sunulmasıyla ilgili bir diğer kavram da sanal kimlik kavramıdır. Sanal kimlik kişinin evrimii ortamlarda kendini algılama biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kişinin yayınladığları bilgilerin kişiliklerine ve olmak istediği kişiye uydurma yeteneği sanal kimliği ifade etmektedir (Kardaş, 2017; Van Kokswijk, 2008). Sanal kimliğin narsistik eğilimlerle pozitif ilişkili olduğu spiritüel iyi oluş ile ise negatif ilişkili olduğu bulunmuştur. Sanal kimlik sanal aidiyet, sanal cretkrlık, sanal beğenirlik, sanal sosyal duyarlılık ve sanal kaınganlık boyutlarıyla incelenebilmektedir (Kardaş, 2017). Sosyal medyada

kullanılan profil resimlerini seçerken en çok önem verilen konun çekici görünmek olduğu bulunmuştur. Sanal kimlikler sayesinde kişi en iyi izlenimi oluşturmayı amaçlamaktadır. Profil resimleri de bunun önemli bir aracı olarak görülmektedir (Zheng, Yuan, Chang ve Wu, 2016)

Christakis ve Fowler, (2012) sosyal medyanın kullanılmasıyla birlikte gerçek hayatta birbirleriyle hiç karşılaşmayacak birçok insanı bir araya getirdiğini ve insanların birbirlerinden daha fazla etkilendiği insan türüne “homo dictyous” yani “ağ insanı” ismini vermektedir. Sosyal medya yeni imkanlar sunsa da yazarlara göre tarih öncesi zamanlarda kamp ateşi etrafında birbirine hikayeler anlatan insanların temel eğilimleriyle sosyal ağlarda paylaşımda bulunanların eğilimleri arasında çok da büyük farklılıklar bulunmamaktadır.

Sosyal medyadan sokağa yansıyan şiddet

Sosyal medya üzerinden iletişim kolaylaştıkça insanlar yüz yüze söyleyemeyeceği şeyleri internet üzerinden paylaşmaktadır. Bu durum “sanal alem delikanlılığı” olarak ifade edilebilir. Sanal alemde ortaya çıkan tartışmalar, sosyal medyadaki karşılıklı atışmalar gerçek hayata taşınmaktadır. Bunun sonucunda yaralanmalara hatta ölümlere neden kavgalar yaşanabilmektedir. “Sosyal medyada başlayan kavga kanlı bitti” ifadesi haberlerde sıklıkla karşılaşılan başlıklardan bir haline geldi. Siber zorbalık kavramı da bu bağlamda iletişim araçlarını kullanarak sistematik bir şekilde kişiye zarar verilmesini işaret etmektedir. Siber zorbalık nedeniyle psikolojik sorunlar, okul terkleri hatta intiharlar yaşanabilmektedir.

Siber zorbalık

İnternetin hayatımıza getirdiği bir diğer kavram da siber zorbalıktır. Geleneksel zorbalıkta kendini savunamayan bir kişinin ya da grubun bilinçli ve istekli bir şekilde başka bir kişi ya da grup tarafından sürekli bir şekilde rahatsız edici ve istenmeyen davranışlara maruz kalması şekline tanımlanabilir (Olweus, 2013). Siber zorbalık da bu tanımın sanal ortama yansımaları içermektedir. Bu sefer kendini savunamayan bir kişi ya da grubun

kasıtlı bir şekilde başka bir grup tarafından sürekli tekrarlanacak şekilde teknoloji temelli iletişim araçlarını kullanılarak rahatsız edici ve saldırganca davranışlara maruz kalmaktadır (Arıcak, 2009; Smith, Mandavi, Carvalho, Fisher, Russel ve Tippett, 2008). Okullarda eski zamanlardan beri görülen saldırganlık, şiddet ve zorbalık bilişim teknolojilerinin kullanımının artmasıyla sanal aleme taşınmıştır (Erdur-Baker ve Topçu, 2008). Teknolojik araçların sahte hesapların oluşturmaya imkan vermesi sanal alemin zorbalık için daha uygun bir mekan haline gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca geleneksel zorbalıktan farklı olarak siber zorbalık davranışları çok büyük bir kitle tarafından görülebilmekte ve sürekli olarak erişime açık olmasıyla siber zorbalığın tekrarlanmasına neden olabilmektedir (Shariff, 2008). Bu anlamda internetin ve sosyal medyanın kullanımının artması siber zorbalık riskini arttırmakta ve sanal alemin sıklıkla kullanılan siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir (Smith ve arkadaşları, 2008).

Zorbalıkta zorba ve mağdur olmak üzere iki taraf bulunduğu görülmektedir. Ancak üçüncü bir taraf vardır ki yaşanan zorbalığa seyirci kalan izleyiciler zorbalığın önlenmesinde ya da devam etmesinde aracı rol oynayabilmektedir. Siber zorbalık çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Siber zorbalık cep telefonu, kısa mesaj, elektronik posta, mail grupları, Whatsapp grupları, sosyal medya uygulamaları gibi çeşitli araçlar kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Siber zorbalıkta kişiyle ilgili bilgileri, sesleri, fotoğrafları ve videoları paylaşma; iletişim araçlarını kullanılarak alay etme, ad takma, dedikodu çıkarma, tehdit etme, hakaret etme, taciz etme; kimliğini gizleyerek çağrı bırakma, mesaj ya da e-posta atma; kişinin kimliğini kullanarak profil oluşturma ya da kişinin kimliğini ele geçirme ve bu profilde kişiye zarar verecek, rahatsız edecek, küçük düşürecek paylaşımlarda bulunma şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlar mağdurların ciddi psikolojik sorunlar yaşamalarına, kişilerarası problemlerle karşılaşmalarına, hukuki yaptırımlara uğramalarına, kendine zarar vermelerine ve intihar etmelerine neden olabilmektedir.

Sosyal medya ve mahremiyet

Sosyal medyanın en önemli kullanım amaçlarından bir kişinin kendini anlatma ihtiyacıdır. İnsan kendisiyle ilgili bilinmesini istediği şeyleri başkalarıyla paylaşmak ister. Ama bu başkaları normal durumlarda kişinin kendine yakın gördüğü insanlardır. Ancak sosyal medya aracılığıyla insan tanıdıklarıyla, tanımadıklarıyla kendi mahremiyetlerini paylaşmaktadır. Mahremiyetin paylaşılması özellikler gençler için ciddi riskler ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun ihmali ve istismarı sosyal medya aracılığıyla gerçekleşebilmektedir.

Sosyal medya ve romantik ilişkiler

Sanal alemin temel özelliği diğer insanlarla iletişimi kolaylaştırmasıdır. Bu anlamda sosyal medya romantik ilişkilerin başlatıldığı, sürdürüldüğü ve sonlandırıldığı bir mecra halini almaktadır. Sanal ortamlarda kurulan birliktelikler gerçek hayatta düşünüldüğü gibi yaşanmamaktadır. Birbirini yeterince tanımadan yapılan evlilikler kısa zamanda sonlandırılabilir. Bunun yanında sanal alemde kurulan evlilik dışı ilişkiler ve birliktelikler evlilikleri sonlandırabilir. Bu anlamda sanal alemin yuva yapıcı özellikleri olduğu gibi yuva yıkıcı özellikleri de bulunmaktadır.

Medyanın duyarsızlaştırıcı etkisi

Medya ve televizyonun toplum üzerindeki etkisi de üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Televizyon ve medya bilgiye ulaşmayı kolaylaştırdığı gibi toplum için zararlı olabilecek davranışların öğrenilmesine, yaygınlaşmasına ve normal kabul edilmesine neden olabilmektedir. Şiddet, argo kullanımı, sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, aileye ve öğretmene saygısızlık, duygusal ilişkilerin ve cinselliğin erken yaşanması, gerçek hayatın yanlış algılanması, marka merakı, medyadaki karakterlere ilişkin tüketim çılgınlığı gibi sorunlar medya ve televizyonun etkisiyle yaygınlaşmaktadır.

Sonuç olarak teknolojinin sağlamış olduğu fırsatların yanında birçok riski de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu risklerin

teknoloji bağımlılığı gelmektedir. Bu kavramı açacak olursan sosyal medya, akıllı telefon, oyun, kumar, bahis, alışveriş ve porno bağımlılıkları teknoloji bağımlılığının boyutlarını içermektedir. Bu durumun karşı boyutu da her türlü teknolojinin kullanılmasını uygun görmeyen teknoloji korkusu bakış açısıdır. Öte yandan uygun ve bilinçli teknoloji kullanımı birçok fırsatı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle belli amaçlar doğrultusunda, gerçek yaşamdan ve gerçek ilişkilerden kopmadan, aile ve arkadaşlık ilişkilerini bozmadan, okuldaki veya işteki sorumlulukları aksatmadan, farklı kimlikler kullanmadan, mahremiyete özen göstererek ve insanların haklarına saygı göstererek teknolojiyi ve interneti kullanmak faydalı olacaktır.

Kaynakça

Agger, B. (2011). *Sanal benlik*. (Çev: Volkan Hacıoğlu). Babil Yayınları.

Akın, A., Demirci, İ. ve Kara, S. (2017). Facebook Bağımlılığı Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 59, 65-72.

Andreassen, C. S., Torsheim, T., Brunborg, G. S., & Pallesen, S. (2012). Development of a Facebook Addiction Scale. *Psychological Reports*, 110(2), 501-517.

Arıca, O.T. (2009). Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying Among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.

Brown, R. I. F. (1993). Some contributions of the study of gambling to the study of other addictions. In: Eadington, W.R. and Cornelius, J.A. (Eds.), *Gambling Behaviour and Problem Gambling*, (s. 241–272). University of Nevada Press, Reno.

Christakis, N. A. ve Fowler, J. H. (2012). *Sosyal ağların şaşırtıcı gücü ve yaşantımızı biçimlendiren etkisi*. D. Yüksel (Çev.) İstanbul: Varlık yayınları.

Cyberbullying, Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385.

Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in human behavior*, 17(2), 187-195.

Erdur-Baker, Ö. ve Topçu, Ç. (2008). Siber Zorbalık. Deryakulu, D. (Ed). *Bilişim Teknolojileri Öğretiminde Sosyo-Psikolojik Değişkenler*, Maya Akademi.

Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. Barış Cezar (Çev). İstanbul: Metis Yayınlar

Kalpidou, M., Costin, D., & Morris, J. (2011). The relationship between facebook and the well being of undergraduate college students. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14, 183-189.

Kardaş, S. (2017). Sanal kimlik ve spiritüel iyi oluşun üniversite öğrencilerinin narsistik eğilimlerini yordayıcılığı, Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011). Addiction to social Networks on the Internet: a literature review of empirical research. *International Journal of Environmental and Public Health*, 8, 3528-3552.

Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual review of clinical psychology*, 9, 751-780.

Shariff, S. (2008). *Cyber-bullying. Issues and Solutions Fort He School. The Classroom and The Home*. New York: Oxon Published

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. ve Tippett, N. (2008).

TBMM Araştırma Komisyonu (2012). Bilgi toplumu olma yolunda bilişim sektöründeki gelişmeler ile internet kullanımının başta çocuklar, gençler ve aile yapısı üzerinde olmak üzere sosyal

etkilerinin araştırılması amacıyla kurulan meclis araştırması komisyonu raporu. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss381.pdf> adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2016). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2016.* <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> adresinden alınmıştır.

Van Kokswijk, J. (2008). Granting personality to a virtual identity. *International Journal of Humanities & Social Sciences*, 2(4), 207.

We Are Social (2018). Digital in 2018 Global Overview. Available from <https://www.slideshare.net/wearesocial/digital-in-2018-in-western-asia-part-1-northwest-86865983>

Young, K. S. (1996). Psychology of computer use of the Internet, a case that breaks the stereotype. *Psychological Reports*, 79, 899-902.

Zheng, W., Yuan, C-H., Chang, W-H., Wu, Y-C, J. (2016). Profile pictures on social media: gender and regional differences. *Computers in Human Behavior*, 63, 891-898.

Medya Şiddetinin Eğitimci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Gül, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

Her gün televizyon haberlerinde şiddetle ilgili haberlere rastlanmaktadır. Bunlar kadına şiddet, okulda şiddet, hayvanlara şiddet ya da doğaya karşı şiddet gibi konuları içermektedir. Üzücüdür ki şiddet olayları her gün artış göstermekte ve şekil değiştirmektedir. İnsanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici bir edim olarak tanımlanabilir (Ünsal, 1996, 29). Dünya Sağlık Örgütü şiddeti tanımlarken kişinin kendisine veya bir başkasına ya da bir gruba karşı gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır.

Şiddetin nasıl ortaya çıktığı konusunda farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Bu görüşlerden birisine göre, şiddet öğrenilmiş bir davranıştır. Şiddetin öğrenilmesinde ilk gençlik yılları önemlidir. Bu dönemde çocuklar şiddete yönelik davranışları kolayca benimserler (Yavuz vd, 2000). Şiddetin topluma nasıl sunulduğu da önemlidir. Kabul gören şiddet meşru kabul edilir ve sorun çözmenin bir aracı olarak kabul edilir (Ergil, 2001). Bilgisayar oyunlarının oynanması gibi medya araçları yoluyla işlenen şiddetin bazı türleri doğal kabul edilmektedir. Böylece çocuklar küçük yaştan itibaren şiddeti öğrenmektedirler.

Şiddetin önlenmesinde aile başta olmak üzere öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Öğretmenler öğrencilere sevgi ve hoşgörüyü aşıl原因 ve onları hayata hazırlayan kişilerdir. Bu bakımdan şiddetten uzak bir toplumun oluşturulmasında önemli bir konuma sahiptirler. Özellikle ergenlik döneminde çocuklar öğrenmiş oldukları davranışları yetişkinlik dönemine taşımaktadırlar (Çuhadaroğlu, 2000). Bu çalışma ile öğretmenlerin şiddete ilişkin görüşleri ortaya çıkarılacaktır.

Problem durumu

Şiddet farklı şekilde tanımlanan bir kavramdır. Şiddet kişi, kişiler arası ve toplu şiddet olarak gruplanmaktadır. Kişisel şiddet (intihar, kendini kötüye kullanma), kişiler arası şiddet aile (çocuk, eş, yaşlı) ve toplumsal (tanıdık, yabancı) olarak ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal şiddet (sosyal, politik, ekonomik) olarak gruplanmaktadır (Krug ve ark., 2002: Akt. Baran, 2008: 5). Şiddeti uygulanış biçimine göre, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak sınıflamak mümkündür (Tel, 2002).

Şiddet toplumsal açıdan ele alınarak incelenebilir. Burada elbette toplumda hangi davranışların şiddet olarak kabul edildiği önemlidir. Başka bir ifadeyle, şiddetin kültürel yapıyla ilişkisine bakılmalıdır (Çabuk, 2006). Ancak günümüzde birçok medya aracının başta çocuklar olmak üzere birçok kişiyi şiddete yönelttiği fark edilememektedir. Aslında görevi bilgi vermek veya birleştirici olması gereken medya, kontrolden çıktığında hayatımızda “Reis (bigboss)” toplumda ise ayrıştırıcı rol oynayabilmektedir (Kayhan, 2015: 85).

Şiddet, yaşamsal kayıplara da neden olabilmesi bakımından ergenler açısından tehdit edici bir boyuta ulaşmıştır (Kaskan ve Yıldırım, 2012: 170). Şiddet özellikle çocuk veya genç yaştaki kişileri hedef almaktadır. Bu yaşlarda bireyler daha hızlı davranmakta ve olayları sağlıklı olarak değerlendirememektedir. Yapılan araştırmalarda şiddeti besleyen kaynaklar ele alındığı zaman bunun üç noktada toplandığı görülür. Bunlar aile ve çevre, eğitim seviyesi ve medyadır (Ayan, 2006). Bunlardan birincisi bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Ancak medya ve eğitim seviyesinin şiddete nasıl destek verdiği konusu ele alınacaktır.

Medya şiddeti kendisini farklı şekillerde göstermektedir. Bunların başında bilgisayar oyunları gelmektedir. Bilgisayar oyunları tek başına insanları katil yapmaz. Bazı kişiler şiddet oyunları oynarken deşarj olurken başkaları bilgisayar oyunlarındaki şiddeti gerçek hayatın bir ön provası olarak kullanabilmektedir (Güdüm, 2016: 1991). İstanbul’da 13 yaşındaki bir çocuğun sanal oyunlar sonucunda ölümü üzerine uzmanlar “siber zorbalık” olarak

nitelenen probleme dikkat çekerek, ergenlik döneminde kendine güveni tam gelişmemiş bireylerin buna benzer davranışlardan daha kolay etkilenebileceği uyarısında bulunmuştur (Noyan, 2018).

Çocuklara şiddeti öğreten başka bir medya aracı da televizyondur. Çocuklar televizyon seyredirken yararlı şeyler öğrenirken şiddeti de öğrenebilmektedirler (Zorlu, 2016: 21). Sosyalleşmenin bir aracı olan televizyonun zararlı etkilerinden çocukları korumak daha çok ailelere düşmektedir. Öğrenmede başkalarını taklit etmenin önemini bilen aileler (Adak, 2004:32; Büyükkakkal, 2007:39).çocuklarını şiddet içeren filmlerden uzak tutmalıdırlar. Onların televizyonda neleri seyredeceğine karar vermelidirler.

Son zamanlarda akıllı telefonlar medya şiddetine en çok aracılık eden cihazlardan birisi haline gelmiştir. Birçok insanda bağıllık yapan bu araçlarda internet bulunması onu bilgisayardan farksız kılmaktadır. Pahalı olmasının yanında etkisi altına aldığı insanları düşünmekten alıkoyun veya onların kazalar yapmasına sebep olan cep telefonlarına karşı Diyanet İşleri Başkanlığı da uyarılarda bulunmaktadır. Cuma hutbelerinde, şu kısacık hayatın önemini, kıymetini ve ciddiyetini unutturan her türlü bağımlılığın bir tuzak olduğu belirtilmektedir (Sayın, 20128).

Medyada yer alan şiddetin insanlar üzerinde olumsuz etkilerini belirten ve bunların ortadan kaldırmaya yönelik bir takım görüşler bulunmaktadır. Şiddet yaşayan bölgelerde insanların risk altında olduğu ve bundan en çok çocuk, ergenler ve genç yetişkinlerin etkileneceği vurgulanmaktadır. Şiddetin şiddeti doğurduğu günümüzde basın kanallarına büyük sorumluluk düşmektedir. Bunun ilgililerce kontrol altına alınması ve engellenmesi yönünde adımlar atılmalıdır (Tüter, 2015).

Bazıları ise medyada şiddetin önlenmesi konusunda inanç ve ahlaklı olmanın önemi üzerinde durmaktadır. Burada daha çok işin eğitimle çözülmesi önerilmektedir. Anadolu İmam Hatip Liselerinde okutulan İslam Ahlakı kitabında bu konuya yer verilerek, kişinin sanal dünyada söylediği sözlerin hesabını vereceği vurgulanmaktadır. İletişim sistemlerine girmenin yani bir başkasının hesabına onun rızası olmadan erişmenin kul hakkı

olduğu belirtilmektedir (Telekomcular Derneği, 2017). Benzer konular farklı şekillerde ele alınarak bireylerin bu konuda eğitimi, şiddetin önlenmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Medyada yer alan bazı haberlerde, bir eğlence aracı olarak görülen internet oyunlarının büyük bir tehlikeyi beraberinde getirdiği, oyunlarda gördüğü hareketi yaparken veya onu kardeşinin üzerinde denerken ölenleri gördük. Selçuk Üniversitesinin hazırlamış olduğu bir rapora göre, internetteki şiddet oyunları çocukların dünyasını alt üst ediyor ve bağımlılık yapıyor. Çocuklar sanal ile gerçeği birbirleriyle karıştırıyorlar. Bu bakımdan şiddet oyunlarının yasaklanması, sanal bağımlılık tedavi merkezlerinin kurulması önerilmektedir (Haber7, 2010).

Son zamanlarda ürkütücü bir oyun yüzünden yüzlerce kişinin intihar ettiği haberini birçoğumuz duymuşuzdur. Oyunun özellikle çocukları ve gençleri hedef almaktadır. Oyunun gizlilik içerisinde, kötü niyetli insanlar tarafından atılan linkler ile yayıldığı biliniyor. Oyun, garip 50 görevi içine almaktadır. Bunlar, *bir gün boyunca kimseyle konuşma, yüksek sesle müzik dinle* gibi talimatlarla başlıyor, *derin olmayacak şekilde kol ve bacakların kesilmesiyle devam ediyor*. Kısaca 49 görev boyunca oyuncu fiziki ve psikolojik olarak çok fazla zarar görüyor, bu tahribatlar sonucunda hayattan koparılıyor Son görev de, *çıkabildiğin en yüksek noktaya çık ve oradan atla veya kendini as* talimatıyla son buluyor (Mavi balina, 2018).

Sanal âlemin görgüsüzlüğün normalleştirdiği de başka istenmeyen bir durumdur. Toplum genelinde görgüsüzlük olarak tanımlanan pek çok davranışın sanal âlemde normal kabul edildiği ve teşvik edildiği belirtilmektedir. Sanal âlem, daha özgün olanın daha popüler olacağı iddiasını paradoksal bir algıyla zihinlerimize nakşediyor (Karacan, 2016). Bundan daha da kötüsü sanal âlemin çift ilişkisini de olumsuz etkilediği ve cinsel işlev bozukluklarına zemin hazırladığı belirtilmektedir Bunun için sanal ortamdan uzak durmak, eş ile ilişkilere zaman ayırmak, internet kullanımına sınırlama getirmektir (Keçearih, 2014).

Günümüzde çocukları sakinleştirmenin yolu onların eline bir tablet veya akıllı telefon vermekten geçmektedir. Ancak bunun çocuklar üzerinde olumsuz etkileri pek düşünülmez. Okul başarılarının düşmesi, sırt ağrıları, gözlerinin bozulması, asosyalleşme, dikkat bozuklukları, yorgunluk, depresyon, sosyal fobiler gibi psikolojik sorunlar (Kapaklıkaya, 2016) bunlardan yalnızca bir kaçıdır. Bu tür sorunların giderilmesi için ebeveyn ve çocukların medyanın algı yönetimi, bilinçaltı etkisi ve arka planı hakkında eğitilmeleri gerekir (Kayhan, 2015: 85).

Buraya kadar özetlenen araştırma bulgularından hareket edilerek medyanın bu etkilerini ortaya çıkarmak ve bunun nasıl önleneceğine ilişkin olarak öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşlerinin alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmanın amacı, eğitimci görüşlerine göre medya şiddetine ilişkin görüşlerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenler ile öğretmen adayları medya şiddetini nasıl değerlendirmektedirler?
2. Öğretmen ve öğretmen adaylarının medya şiddetine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Araştırmada nicel araştırma yöntemi ve araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Bu model geçmişte veya halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Bu tür modelde, inceleme konusu olaya birden fazla farklı bakış açısıyla bakma ve dış geçerliğin yüksek oluşu tercih nedeni olarak görülmektedir (Bhattacharjee, 2012: 39).

Araştırmanın çalışma grubunu, Samsun Atakum ilçesinde farklı okullarda çalışan 105 öğretmen ile Eğitim fakültesinde öğrenim gören 122 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılanlar rastgele seçilmişlerdir. Araştırmaya katılanlara ilişkin kişisel bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 Araştırmaya Katılanlara İlişkin Kişisel Bilgiler

Değişken Türü	Değişken	f	%
Araştırmaya katılan	Öğretmen	100	48
	Öğretmen adayı	108	52
Cep telefonu kullanma	Evet	207	99,5
	Hayır	1	0,5
	Cep telefonu	169	81
En çok kullandığı medya aracı	Bilgisayar	18	9
	Televizyon	19	9
	Gazete	2	1

Araştırmaya katılanların çoğunluğunun kadın ve 24 yaşından büyük olduğu, katılımcıların benzer oranlarda öğretmen ve öğretmen adayından oluştuğu, en çok cep telefonu kullandığı ve bunu televizyon ile bilgisayarın izlediği ve gazete okuyan kişinin yok denecek kadar az olduğu, katılımcıların hemen hepsinin akıllı cep telefonu kullandığı görülmektedir.

Veri Toplama aracı Gül (2018) tarafından geliştirilmiş “Medya Şiddeti Ölçeğidir”. Ölçek altı boyutta 19 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik katsayıları sırasıyla, Şiddete Düşkünlük,72; Şiddetin Olumsuz Etkisi ,75; Şiddet Artışı ,76; Şiddeti Önleme Biçimi ,67; Şiddetle Mücadele ,73; Şiddetin Karakteri ,54 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısı ,82’dir.

Veriler iki yolla toplanmıştır. Araştırmaya gönüllü katılmak isteyen 105 öğretmene ilişkin veriler farklı okullardan toplanmıştır. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesinin farklı bölümlerinden 122 öğretmen adayları araştırmaya katılmıştır. Toplanan anketlerin incelenmesi sonucunda 19 ölçek değerlendirmeye alınmamıştır. Böylece 208 ölçek geçerli sayılmıştır.

Verilerin Analizi SPSS 21analiz programı ile yapılmıştır. Analiz öncesinde Kolmogorov Smirnov (normallik testi) yapılmış,

skewness ve kurtosis değerleri (– 1,5 ve + 1,5) normal kabul edilmiştir. Araştırma bulgularının çözümlenmesinde nicel çözümlene yöntemlerinden frekans, yüzde, Aritmetik Ortalama, bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Araştırma verilerinin araştırmanın alt problemlerine göre çözümlenmiştir. Bulgular tablolar halinde özetlendikten sonra yorumlanmıştır. Anlamlılık düzeyi olarak .05 düzeyi seçilmiştir.

Bulgular

1. Öğretmen Ve Öğretmen Adayları Görüşlerine Göre Medya Şiddeti

Araştırmaya katılanların görüşlerine göre medya şiddetinin nasıl algılandığı bazı değişkenler bakımından ele alınmış ve buna ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2 Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Medya Şiddeti

Medya Şiddeti Alt Boyutları	Değişken	X	S
Şiddete düşkünlük	Öğretmen	1,45	,39
	Öğretmen Adayı	1,98	,64
Şiddetin olumsuz etkisi	Öğretmen	3,42	,77
	Öğretmen Adayı	3,26	,73
Şiddet artışı	Öğretmen	4,33	,69
	Öğretmen Adayı	4,40	,60
Şiddeti önleme biçimi	Öğretmen	2,72	,97
	Öğretmen Adayı	2,66	,88
Şiddetle mücadele	Öğretmen	4,55	,62
	Öğretmen Adayı	4,54	,58
Şiddetin eğitsel karakteri	Öğretmen	4,02	,89
	Öğretmen Adayı	3,75	,90

Tablo 2’de araştırmaya katılan öğretmen ve öğretmen adaylarının medya şiddetine yönelik cevaplarının dağılımına bakıldığında, “şiddete düşkünlük” alt boyutunda öğretmenler “hiç katılmıyorum”, aday öğretmenler “biraz katılmıyorum” yanıtını vermişlerdir. “Şiddetin olumsuz etkisi” alt boyutunda, öğretmenler “oldukça katılıyorum”, aday öğretmenler ise “katılıyorum”

yanıtını vermişlerdir. “Şiddet artışı” alt boyutunda her iki grupta “çok katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. “Şiddeti önleme biçimi” alt boyutunda iki grupta “katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. “Şiddetle mücadele” alt boyutunda her iki grupta “çok katılıyorum” yanıtını verirken, “şiddetin eğitsel karakteri” alt boyutunda “çok katılıyorum” yanıtını vermişlerdir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının cevapları dağılımına bakıldığında standart sapmaların küçük olması cevapların benzerliğini göstermektedir.

2. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Medya Şiddetine Bakışı

Araştırmaya katılanların görüşlerinin öğretmen veya öğretmen adayı olma durumuna göre farklılık gösterip göstermediğinin anlaşılması için grupları iki karşılaştırılması yapılmıştır. Buna ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3 Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Medya Şiddetine Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bağımsız Gruplar t-Testi Sonuçları

Değişken	Türü	n	\bar{x}	s	sd	t	p
Ş. düşkünlük	Öğret.	100	1,45	,39	203	-6,96	,001*
	Öğr Adayı	105	1,98	,64			
Ş. olumsuz Etkisi	Öğret.	100	3,42	,77	203	1,455	,329
	Öğr Adayı	104	3,26	,73			
Ş. artışı	Öğret.	100	4,33	,69	203	-,691	,203
	Öğr Adayı	105	4,40	,60			
Ş. önleme biçimi	Öğret.	100	2,72	,97	203	,410	,706
	Öğr Adayı	105	2,66	,88			
Ş. mücadele	Öğret.	100	4,55	,62	203	,009	,279
	Öğr Adayı	105	4,54	,58			
Ş. eğit. Karakteri	Öğret.	100	4,02	,89	203	2,09	,260
	Öğr Adayı	105	3,75	,90			

P<,05

Tablo 3’te öğretmen ve öğretmen adaylarının medya şiddetine yönelik görüşleri karşılaştırıldığında “şiddete düşkünlük” alt boyutunda görüşler arasında bir farklılık olduğu görülmektedir. Yani bu konuda öğretmen ve öğretmen adayları farklı görüşlere sahiptirler. (Öğretmen=X=1,45; Öğretmen adayı X=1,98).

Tartışma

Öğretmen ve öğretmen adaylarının medya şiddetine yönelik cevapları birlikte değerlendirildiğinde, şiddete düşkünlük konusunda öğretmenlerin daha duyarlı davrandığı ve şiddete yönelik davranışlara hiç katılmadığı anlaşılmaktadır. Öğretmen adayları ise şiddete biraz katılmadıklarını bildirmişlerdir. Belki genç olmaları bu konuda etkili olabilir. Yavuz vd. (2000) göre, şiddet ilk gençlik yıllarında bireyleri daha çok etkilemektedir. Noyan (2018) da ergenlik döneminde gençlerin siber zorbalıktan daha kolay etkileneceklerini bildirmektedir. Bulgular araştırmalarla tutarlıdır.

Şiddetin olumsuz etkisine öğretmenler oldukça katılırken, öğretmen adayları ise katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Bazı medya araçlarının kötü etkisini fark etmekle birlikte öğretmenler kadar duyarlı olmadıkları görülmektedir. Kapaklıkaya (2016), akıllı telefon ve tabletlerin çocukların okul başarılarının düşmesinde önemli etkiye sahip olduğu bildirmektedir. Ayan’a (2006) göre şiddeti besleyen üç önemli yer aile ve çevre, eğitim düzeyi ve medyadır. Öğretmenler bu medya araçlarının kötü etkisini yaşayarak gördükleri için işin önemini kavramaktadırlar. Bulgular ile araştırmalar örtüşmektedir.

Şiddetin artışı alt boyutuna hem öğretmenler hem de öğretmen adayları çok katılıyorum yanıtını vererek şiddetin gittikçe arttığını onaylamaktadırlar. Gerçekten günümüzde medya şiddeti gittikçe artmakta ve bunun kötü etkileri hissedilmektedir. Kayhan (2015) medyanın asıl görevinin bilgi vermek olduğunu ancak ayrıştırıcı bir rol oynadığını belirtmektedir. Kaskan ve Yıldırım (2012) şiddetin ergenler açısından tehdit edici boyuta ulaştığını bildirmektedirler. Bulgular önceki araştırma sonuçlarıyla tutarlık göstermektedir.

Şiddeti önleme biçimine ilişkin hem öğretmen hem de öğretmen adaylarının görüşleri katılıyorum düzeyinde olup bunun önlenmesine katılmaktadırlar. Bu alt boyutta şiddeti önleme konusunun siyasilere ve güvenlik kuvvetlerine bırakılması önerilmiştir. Araştırmaya katılanlar şiddeti önleme konusunda farklı bir yol izlenmesi gerektiğini düşünmüş olabilirler. Bu bakımdan öğretmen ve öğretmen adayları bu alt boyuta katılıyorum yanıtını vermişlerdir. Yani çok katılmamışlardır. Çabuk' a (2006) göre, şiddetin kültürel yapıyla ilişkisine bakılmalıdır. Ergil (2001) göre de şiddet sorunun çözmenin bir aracı olarak kabul edilirse, kabul görmeye başlar. Bulgular araştırmalarla tutarlık göstermektedir.

Şiddetle mücadele etmeye öğretmen ve öğretmen adayları çok katıldıklarını bildirmişlerdir. Bu alt boyutta şiddetle mücadele etmenin doğru yolu önerildiği için hem öğretmen hem de öğretmen adayları mücadele etme yöntemlerine tamamen katılmaktadırlar. Karacan (2016) sanal alemin paradoksal bir algıyla zihni esir aldığı, Keçearih'e (2014) göre, çocukların sanal alemden uzak tutulması gerektiği belirtilmiştir. Kayhan 'a (2015) göre şiddeti önlemenin yolu eğitimden geçmektedir. Araştırma bulguları daha önceki araştırmaları desteklemektedir. Araştırmaya katılan öğretmen ve öğretmen adayları şiddetin eğitsel karakterini çok katılıyorum düzeyinde değerlendirmişlerdir. Güdüm'e (2016) göre, bilgisayar oyunlarındaki şiddet gerçek hayatın bir ön provası olup, Zorlu'ya (2016) göre çocuklar televizyon seyrederken şiddeti öğrenebilmektedirler. Çünkü öğrenmede taklit etmenin rolü büyüktür (Adak, 2004, Büyükbakkal, 2007). Bulgular araştırma sonuçlarıyla tutarlıdır.

Öğretmen ve öğretmen adaylarının görüşleri arasında bir farklılık olup olmadığına bakıldığında “şiddete düşkünlük” alt boyutunda görüşlerin farklılaştığı görülmektedir. Aday öğretmenler çoğunlukla 25 yaşından küçük olup şiddet içeren dizilerden ve oyunlardan halen hoşlanabilirler. Öğretmenler ise belli bir olgunluk yaşına gelmiş bireylerden oluştuğu için şiddete karşı daha duyarlıdırlar. Bu bakımdan bu iki grup arasında bir farklılık olması doğal karşılanmalıdır.

Sonuç ve öneriler

Öğretmen ve öğretmen adaylarının şiddete yönelik görüşlerinin birlikte değerlendirildiği bu çalışmada, öğretmen ve öğretmen adaylarının şiddetin altı alt boyutunda benzer görüşlere sahip olduklarını göstermektedir. Başka bir anlatımla şiddete düşkünlük, şiddetin olumsuz etkisi, şiddetin gittikçe arttığı, şiddeti önleme ve şiddetle mücadele, şiddetin eğitsel karakteri konusunda benzer görüşlere sahiptirler. Ancak öğretmen adayları gençlerden oluştuğu için sadece şiddete düşkünlük alt boyutunda biraz farklı düşünülmektedir. Yani şiddet içeren bazı araçları kullanma konusunda öğretmenlere göre daha yatkındırlar. Öğretmen adayları seçilirken bilgiler birinci sınıf öğrencilerinden toplanmış olup bulguların bu yönde çıkmasında bunun da önemli bir etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bu sonuçlara dayalı olarak, öğretmen adaylarına üniversitelerde şiddetle ilgili konferanslar verilmesi önerilebilir. Ayrıca eğitim fakültesi öğrencilerinin bütün sınıflarını içeren araştırmalar yapılarak sonuçları karşılaştırılabilir.

Kaynakça

Adak, N., (2004). Bir sosyalizasyon aracı olarak televizyon ve şiddet, *Bilig*, 30, 27-38.

Ayan, S. (2006). Şiddet ve fanatizm. *Ç. Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. 7(2), 191-209.

Bahattacherjee, A. (2012). *Social Science Research: Principles, Methods, and Practices*. Textbooks Collection.

Baran, G. K. (2008). Öğretmenlerin ve öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak okullarda şiddet ve okul Güvenliğinin incelenmesi: Keçiören örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Büyükbakkal, G., (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İÜ. İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 31-44.

Çabuk-Kaya, N. (2006). Şiddetin sosyal dinamikleri. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*. (105-119). 20-21 Mayıs Eğitim Sen Yayınları.

Çuhadaroglu, F. (2000). Ergenlik döneminde psikolojik gelişim. *Katkı Pediatri Dergisi*, 21(6), 863-868.

Ergil, D. (2001). Şiddetin kültürel kökenleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 399, 40-41.

Güdüm, S. (2016). Sanal yaşamlar ve bilgisayar oyunlarında pazarlanan şiddet. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1986-1992.

Haber7 (2010). Bilgisayar oyunlarındaki büyük tehlike. 24.02.2018 tarihinde erişildi: <http://www.haber7.com/medya/haber/565325-bilgisayar-oyunlarindaki-buyuk-tehlike>

Kapaklıkaya, B. (2016). Sanal alem Sosyal medya, asosyalleşen insanlar, 24.02.2018 tarihinde erişildi. <http://www.gundem.be/tr/birgul-kapaklikaya/sanal-alem>

Karacan, T. (2016). Sanal alem görgüsüzlüğü normalleştiriyor. 24.02.2018 tarihinde erişildi. <http://www.dunyabulteni.net/aile-saglik/383564/sanal-alem-gorgusuzlugu-normallestiriyor>

Kaskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012). Şiddet eğilimi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 165-177.

Kayhan, N. (2015). Medyadaki şiddet kültürünün çocuklara etkisi ve mağduriyetler, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9 (18) : 61-91.

Keçearih (2014). Sanal alem çift ilişkisini olumsuz etkiliyor! 24.02.2018 tarihinde erişildi: <https://dagmedya.net/2014/01/05/sanal-ortamda-flort-etmenin-sinirlarini-cizmek-oldukca-zor/>

Mavi balina (2018). Tehditler, şiddet dolu görevler ve can kayıpları: sanal ölüm tuzağı mavi balina hakkında bilinmesi gerekenler!<https://onedio.com/haber/sanal-olum-tuzagi-blue>

whale-namidiger-mavi-balina-hakkında-bilinmesi-gerekenler-795812 24.02.2018 tarihinde erişildi:

Noyan, O. (2017). Sanal zorbalık çocukları tehdit ediyor. 24.02.2018 tarihinde erişildi: <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/sanal-zorbalik-cocuklari-tehdit-ediyor-327690.html>

Sayın, İ. (2018). Bilgisayar oyunu bağımlılığı caiz değil. 24.02.2018 tarihinde erişildi: https://www.tamindir.com/haber/bilgisayar-oyunu-bagimliliği-caiz-değil_36054/

Tel, H. (2002). Gizli sağlık sorunu ev içi şiddet ve hemşirelik yaklaşımları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2): 1-8.

Telekomcular Derneği (2017). İslam ahlakı ve sanal alem. 24.02.2018 tarihinde erişildi: <http://www.telekomcularderneği.org.tr/haber-7632-islam-ahlaki-ve-sanal-alem.html>

Tüter, G., Ö. (2016). *Medyada Yer Alan Şiddetin İnsanlar Üzerindeki Etkileri*, Erişim: 24.2.2018, <http://www.dokudanismanlık.com/makaleler-medyada-yer-alan-siddetin-insanlar-uzerindeki-etkileri.php>

Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi.

Yavuz, R., Tarhan, N., Kocabaşoğlu, N. ve Savrun, M. (2000). Biyolojik, sosyolojik, psikolojik açıdan şiddet. (ed. İ. Balcıoğlu), İstanbul: Yüce Yayım.

Siber Zorbalık ve Önlenmesi

Güliz Dirimen Arıkan*, Yeditepe Üniversitesi

Işıl Işık, Yeditepe Üniversitesi

Volkan Ayaz, Yeditepe Üniversitesi

Işıl Can, Yeditepe Üniversitesi

Giriş

Günümüzde şiddet olaylarının birçok türüyle karşı karşıya gelmektedir. Literatürde sıklıkla göze çarpan konulardan biri, yaşları benzer okul çocuklarının birbirlerine uyguladıkları 'geleneksel akran zorbalığı' denilen şiddet türüdür. Teknolojinin gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bir diğer zorbalık türü olan siber zorbalık da günlük hayatta karşılaşılan bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Siber zorbalık, “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir birey ya da gruba yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda, zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan eylemler” olarak tanımlanmakta olup, ilkökul çocuklarından yetişkinlere kadar geniş bir grubu etkilemektedir (Belsey, 2006; Li, 2008).

Siber zorbalık konusunda yapılan araştırmaların genellikle çocuklar ve ergenler üzerine odaklandığı ve siber zorbalığın bu grupta görülme oranının %14,5 ile %72 oranında değiştiği belirlenmiştir (Patchin ve Hinduja, 2006; Mishna ve ark., 2012; Li, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Bayram ve Nazlı, 2013). Yaygın görülmesinin yanında siber zorbalık özellikle çocuk ve ergen mağdurlarda; depresyon (Gamez-Guadix ve ark., 2013), anksiyete (Kowalski ve Limber, 2013), düşük öz saygı (Cenat ve ark., 2014) ve yalnızlık (Şahin, 2012) gibi bir çok psikolojik sorun yaşanmasına neden olmaktadır. Siber zorbalık yetişkinlik dönemindeki bireyler üzerinde de özgüven azalması ve iş memnuniyetinde azalma (Farley ve ark., 2015) gibi sorunlar yaratmaktadır. Siber mağdur ve siber zorba olma durumunu yaş, cinsiyet ve kişilik özelliklerinin etkilediği bilinmektedir. İlgili

literatür siber zorbalık yaşayan mağdurların geleneksel zorbalık yaşayan mağdurlara oranla daha fazla etkilendiklerini ortaya koymaktadır (Wang ve ark., 2011; Cenat ve ark., 2014). Bu farkın ise siber zorbanın internet ortamında “isimsiz” ya da “görünmez” olması ve zorbalık için kullanılan materyal (fotoğraf veya video) ya da bilginin “hızla yayılması” gibi internet teknolojileri ile ilgili özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Siber zorbalığın önlenmesine yönelik müdahalelerin ülkemizde yetersiz olduğu ve genellikle orta ve yüksek öğretim öğrencilerine odaklandığı gözlenmektedir. Hukuki açıdan değerlendirildiğinde, siber zorbalığın önlenmesine yönelik doğrudan bir yasa bulunmamakla birlikte siber suçları kapsayan yasanın (5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Hakkında Kanun, 23.05.2007) bazı maddelerinin Türk Ceza Kanunu (TCK) ile ilişkilendirilmesi söz konusudur (TCK, 2004). Siber zorbalığı önlemeye yönelik müdahaleler planlanırken okul yönetimi, öğretmenler, öğrenciler ve aileleri kapsayan programların yanı sıra yasal düzenlemelerin de oluşturulması gerekmektedir.

Bu derleme ile; siber zorbalığın tanımlanması, siber zorbalık ile geleneksel zorbalık arasındaki temel farkların ortaya konulması, siber zorba ve siber mağdur özelliklerinin incelenmesi, siber zorbalığın mağdur üzerindeki etkileri ve siber zorbalığın önlenmesi konusunda yapılacakların ele alınarak sonraki araştırmalara rehber olunması amaçlanmıştır.

Siber Zorbalık Tanım

Geleneksel akran zorbalığı mağdur üzerinde kısa veya uzun dönem fiziksel, duygusal ve sosyal problemlere neden olabilen kişiler arası bir şiddet türüdür (Vivolo-Kantor ve ark., 2014). Olweus (1993) zorbalık türlerini fiziksel ataklar şeklindeki 'direkt zorbalık' ve sosyal dışlanma, zorlanma şeklinde yapılan “dolaylı veya ilişkisel zorbalık” olarak iki grupta toplamıştır. Yapılan ilk geleneksel akran zorbalığı tanımı 'kendini savunamayacak kadar güçsüz, zayıf ya da psikolojik olarak savunmasız bir kurban üzerinde, tekrarlayan fiziksel, sözel, psikolojik ataklar veya tehditler' şeklindedir (Olweus, 1993). Geleneksel akran zorbalığı

rollerinde; eziyet gören kişiye mağdur (kurban), mağdura eziyet eden kişiye ise zorba denilmekteyken, duruma göre kişi hem mağdur hem de zorba rolünde olabilmektedir. Bununla beraber zorbalık olayına şahitlik eden kişilere ise seyirciler denilmektedir (Vandebosh ve Cleemput, 2008). Geleneksel zorbalık, teknolojinin gelişmesi ile yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır.

Teknolojik gelişmelerin hızlanmasıyla günlük hayatta internet kullanımı yaygınlaşmış ve insanların vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Bu doğrultuda teknolojik gelişmelerin sağladığı imkanların yanı sıra teknolojinin ve internetin kötüye kullanımından kaynaklı sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. İnternet, akıllı telefon ve kısa mesaj servisi gibi sıkça kullanılan iletişim araçları kötü niyetli kişilerin eline geçtiğinde yarardan çok zarar vermeye başlamıştır (Arıcak, 2009). Bu durum, yeni bir şiddet türü olan siber zorbalık olgusunu yaratmıştır.

Siber zorbalık için birden fazla tanım yapıldığı göze çarpmaktadır. Siber zorbalığı Slonje ve Smith (2008) “geleneksel zorbalıktan farklı olarak saldırganlık içeren davranışların teknolojik araçla gerçekleştirilmesi” şeklinde tanımlarken; Belsey (2006) “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak, bir birey ya da gruba yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda, zarar vermek amacıyla kötü niyetle ve tekrarlayan eylemler” olarak tanımlamaktadır. Agatston ve arkadaşları (2007) ise siber zorbalığı “bir kişinin internet aracılığıyla bir kişi ya da toplumu rahatsız ve mutsuz eden davranışları sık sık ve belirli bir süre devamlılığı olacak ve kişiyi incitecek, korkutacak şekilde devam ettirmesi durumu” olarak tanımlamışlardır. Geniş bir bağlamda siber zorbalık olarak değerlendirilen davranışlar; bir kişi ya da bir grubun doğrudan başka bir kişiye; “öfkeli, kaba ve yakışsız (müstehcen) mesaj/lar göndermesi”, “tekrarlı bir şekilde saldırgan mesajlar göndermesi”, kişiyi “zarar verme tehdidi içerecek veya oldukça göz korkutucu şekilde sanal ortamda taciz etmesi”, kişiye “internet ortamında kötü, gerçek olmayan veya zalimce bir söz veya ifade göndermesi”, “o kişinin yerine geçerek kötü görünmesini sağlaması veya o kişiyi tehlikeye atacak şekilde bazı materyalleri göndermesi veya dağıtması”, “kişinin hassas olduğu veya onu utandıracak bir bilgiyi veya görseli paylaşması ve dağıtması”,

“kasten ve özel olarak bir kişiyi çevrimiçi bir gruba dahil etmemesi” olarak değerlendirilebilir (Li, 2008).

Davranış tipolojilerine göre bakıldığında ise siber zorbalık dört tip davranış şeklinde tanımlanabilmektedir (Nocentini ve ark., 2010);

- Yazılı-sözel davranışlar; telefon görüşmeleri, kısa mesajlar, e-postalar, anlık mesajlaşma, sohbetler, bloglar, sosyal ağ toplulukları, web siteleri.
- Görsellikle ilgili davranışlar; akıllı telefon veya internet üzerinden fotoğraf ve video gönderme veya paylaşma.
- Dışlama; çevrimiçi bir gruptan bir kişiyi bilinçli olarak dışlama.
- Kimliğe bürünme; kişisel bilgilerin çalınması ve yayınlanması, başka birinin adını ve hesabını kullanma.

Vivolo-Kantor ve arkadaşları'nın (2014) siber zorbalık ile ilgili yaptıkları meta analiz çalışmasında çarpıcı sonuçlar ortaya konulmuştur. Araştırmacılar, 1985-2012 yılları arasında bu alanda yapılmış çalışmaları incelemişler ve çalışmalarda büyük oranda farklı terminolojilerin kullanıldığı, farklı siber zorbalık tanımlarının yer aldığı ve ölçme araçlarının içeriklerinin de birbirinden oldukça farklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar gelecekte yapılacak siber zorbalık çalışmalarıyla öncelikle siber zorbalığın tam ve kesin bir tanımının yapılmasının ve buna göre uygun ölçme araçlarını geliştirmeye odaklanılmasının gerektiğini vurgulamışlardır. Ülkemizde yapılan araştırmalarda siber zorbalıkla ilgili kullanılan ölçme araçları incelendiğinde genellikle başka ülkelerde geliştirilmiş ve Türkçe'ye uyarlanmış ölçme araçlarının kullanıldığı görülmektedir (Sarı ve Camadan, 2016; Taştekin, 2016; Küçük ve ark., 2017). Değişik kültürlerde ve değişik popülasyonlarda siber zorbalığın nasıl algılandığı ve nasıl tanımlandığının niteliksel ölçme yolları ile ölçülüp ardından o topluma özgü olarak problemin tanımlanması ve bu doğrultuda ölçme araçlarının geliştirilmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla kendi kültürümüzde, bu sorunu bizzat yaşayan ya da tanık olan kişilerin bakış açılarıyla sorunu nasıl algılandıklarının derinlemesine bir şekilde ortaya konmasına ve ileride yapılacak

siber zorbalık ölçme aracının geliştirilmesine ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Siber Zorbalığın Geleneksel Zorbalıktan Farklılıkları

Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında birçok benzerlik ve aynı zamanda birçok da farklılık olduğu görülmektedir. Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farkları temel olarak şu şekilde sıralanabilir; zorbanın “isimsiz” ya da “görünmez” olması, kişinin internete ve akıllı telefona erişebildiği her yerde ve her zaman ortaya çıkabilmesi, çok hızlı ve çok sayıda kişiye ulaşabilmesi, fiziksel etkileşimin olmaması ve güç dengesizliğinin gerekmemesi, daha az planlama gerektirmesi, internette siber zorbalık davranışlarını denetleyecek birinin olmaması ve yakalanma riskinin düşük olmasıdır (Taştekin, 2016). Geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasındaki bir diğer fark zorbalık davranışının gerçekleştiği ortam ile ilgilidir. Siber zorbalıkta herhangi bir fiziksel ortam gerekliliği yoktur. Geleneksel zorbalık ise genellikle okul ya da işyeri sınırları içinde gerçekleşirken siber zorbalık için böyle bir sınırlama gerekmemektedir. Kişiler internete ulaşabildikleri her yerde siber zorbalık yapılabilmektedirler (Nocentini ve ark., 2010; Aksaray, 2011).

Geleneksel zorbalıkta mağdurların genellikle güçsüz olması tercih edilmektedir, fakat siber zorbalıkta böyle bir şarta ihtiyaç duyulmaz çünkü sanal ortamda bazen güçlü bir insan saldırıya uğrarken, bazen ise çeşitli nedenlerle cinsiyet, statü ve yaş bakımından farklı mağdurlar tercih edilebilmektedir (Vandebosh ve Cleemput, 2008).

Smith (2015) siber zorbalık ile geleneksel zorbalığın temel farklarını aşağıdaki gibi özetlemiştir;

- Siber zorbalık en azından bir dereceye kadar teknolojik uzmanlık gerektirmektedir.
- Yüz yüze olmaktan kolaydır ve siber zorbalık yapanların “görünmezliği” vardır.
- Fail genellikle mağdurun nasıl tepki verdiğini görmez, en azından kısa zamanda mağdur üzerindeki etkilerini bilmez.

- Siber zorbalıkta bu zorbalığı izleyen kişilerin varlığının mağdur üzerinde çok daha farklı etkileri vardır. Kimlerin gördüğü ve izlediği tam olarak bilinemez ve geleneksel zorbalıktan çok daha fazla insanın izleyici olabildiği durumlar yaratılabilir.
- İnsanların siber zorbalıktan kaçınmaları zordur.

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

İnternetin yaygınlaşması ve siber zorbalığı önleyen yasaların henüz yeterince olgunlaşmamış olması siber zorbalığın tüm dünyada yaygın görülen bir sorun olarak karşımıza çıkmasına sebep olmaktadır. Giderek yaygınlaşan internet kullanımı artık evimizdeki bilgisayarlarla sınırlı kalmayıp akıllı telefonlar ve tablet bilgisayarların kullanılmasıyla birlikte internet, yaşamımızın odak noktasında yerini almıştır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de son yıllarda sosyal ağ sitelerini kullananların sayısında bir patlama olmuştur. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin %80,7'si evden internete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2016 yılının aynı ayında %76,3 idi. Bilgisayar ve internet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %65,7 ve %75,1 iken, kadınlarda %47,7 ve %58,7 olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017). Çevrimiçi etkileşimler; sosyal destek, kendini tanıma ve kültürlerarası etkileşimlere fırsat tanıma gibi birçok yararının yanı sıra, özellikle siber zorbalık ve daha öncesine kıyasla zamanının büyük kısmını çevrimiçi olarak geçirme gibi birçok riski de beraberinde getirmektedir (Mishna ve ark., 2012).

Patchin ve Hinduja (2006) yaptıkları araştırmada ergenlerin %30'unun önemsenmediğinin hissettirilmesi, saygısızca davranılması, isim takılması, tehdit edilme, azarlanma, diğer insanlarla onunla ilgili dalga geçme ve dedikodu yapılması gibi siber zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Mishna ve arkadaşları (2012) Kanada'da 2186 ortaokul ve lise öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdikleri bir araştırmada öğrencilerin %30'unun siber zorbalığa maruz kaldığını, mağdurların sadece %25,7'sinin durumu rapor ettiğini

saptamışlardır. Li (2008) ortaokul öğrencileriyle yaptığı araştırmada ise öğrencilerin %31'inin geleneksel zorbalık, %14,5'inin siber zorbalık yaptığını ortaya koymuştur. Öğrencilerin %53,7'si geleneksel zorbalık mağduru olurken, %24,9'u siber zorbalık mağduru olmuştur. Aynı araştırmada öğrencilerin %22,4'ünün e-mail ile, %36,4'ünün sohbet odalarında, %40,9'unun ise e-mail, sohbet odaları ve akıllı telefon gibi birçok farklı kaynaktan siber zorbalığa maruz kaldığı belirlenmiştir.

Juvonen ve Gross'un (2008) 12-17 yaş arası 1424 ergen üzerinde çevrimiçi olarak gerçekleştirdikleri araştırmada katılımcıların %72'sinin son 1 yıl içinde siber zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır. En sık karşılaşılan siber zorbalık çeşitlerinin isim takma ya da tehdit olduğu ve sıklıkla anlık mesajlaşma ortamlarında gerçekleştiği bildirilmiştir. Bayram ve Nazlı'nın (2013) 612 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin %30,6'sı son 6 ay içerisinde herhangi bir kişinin kendisini küçük düşürmek amacıyla siber ortamlardan birini kullandığını ve yine son 6 ay içinde %56,9'unun sanal tacize şahit olduğu bulunmuştur.

Kişilerin siber zorbalık konusunda farkındalık kazanmaları, baş etme becerilerinin gelişmesi ve teknolojiyi daha bilinçli kullanabilmeleri açısından yapılan çalışmalar hem akademik hem de sosyokültürel anlamda önem teşkil etmektedir (Aksaray, 2011). Bu bağlamda son yıllarda siber zorbalık konusunda yapılan çalışmalarda artış görülse de çalışmaların genellikle çocukluk ve ergenlik dönemindeki örneklem gruplarıyla yapıldığı, tüm yaş gruplarında ve daha büyük örneklem gruplarında yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Siber Zorba ve Siber Mağdur Özellikleri

Siber ortam ile ilgili en güzel metaforlardan birisi “pencere” kelimesidir. Bilgisayar veya telefon üzerinden dışarıya açtığımız pencerelerle pencerenin diğer ucundaki yabancılarla görsel ve işitsel iletişim kurarız, tıpkı gerçek hayattaki pencereler gibi. Söz konusu siber zorbalığı fark etmek ve engellemek olduğunda en

önemli konulardan birisi, bu pencerenin iki ucundaki kişileri anlamak ve neden bu pencereyi birbirlerine zarar vermek için kullandıklarını belirlemektir. Elbette bu konuda pencerenin yani internet ortamının yapısı ve insanlar üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez. Ancak interneti tek başına bir şiddet sebebi olarak göstermek ve günah keçisi olarak kullanmak bize internetin potansiyeline zarar vermektense siber zorbalığı çözmek yerine üstünü kapatmaktan başka bir kazanç sağlamayacaktır. Özetle bu başlık altında bir pencereden diğerine taş fırlatan ve taşlanan kişileri ele almak amaçlanmıştır.

Her ne kadar siber zorbalık nispeten yeni bir kavram olsa da yapılan araştırmalarla siber mağdur ve siber zorbanın bazı özellikleri ortaya konulabilmiştir (Arıca, 2009; Kowalski ve Limber, 2013). Bunlarda ilki sadece bir mağdur ve zorbanın olmayışıdır. Bir mağdur aynı zamanda zorba, bir zorba aynı zamanda mağdur, olay ile ilişkisi olmayan kişi aynı zamanda bir seyirci, siber zorbalıkla karşılaşmadığını düşünen bir birey bir siber zorba veya siber mağdur olabilmektedir. Siber ortam bilgi kirliliğinin yoğun olduğu ve gerçek hayattaki insan iletişiminden farklı özellikler taşıyan bir iletişim yapısına sahip bir ortamdır. Bu özellikler çoğu zaman insanların farkında olmadan birbirlerine zorbalık yapmalarına, hedef gösterilen birisine kitlece sosyal linç girişiminde bulunulmasına veya uğradığı siber zorbalık sonrasında kişilerin internette iletişim kurma şeklini yanlış değerlendirmesine ve başkalarına kendisine yapıldığı gibi zorbalık yapmasına neden olabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı siber zorbalık söz konusu olduğunda çoğu zaman mağduru ve zorbayı tespit etmek zorlaşmaktadır. Arıca, (2009) üniversite öğrencilerinde yaptığı çalışmada katılımcıların %19,7'sinin en az bir kez siber zorbalık yaptıklarını ve %54,4'ünün en az bir kez siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Çalışmada sadece öğrencilerin %2'sinin siber zorbalığa maruz kalmadığı halde siber zorbalık yaptığı öte yandan, %17,7'nin daha önce siber zorbalığa maruz kaldığı ve bunun üzerine siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Yazar ayrıca siber zorbalık yapan kişilerin de siber zorbalığa maruz kalma risklerinin arttığını ifade etmiştir.

Bir toplum sağlığı sorunu tartışılırken risk grupları sıklıkla cinsiyetler açısından değerlendirilmektedir, dolayısıyla siber zorbalık üzerine yapılan birçok çalışmada da cinsiyet ile siber zorbalığı deneyimleme ilişkisi irdelenmiştir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2006; Kowalski ve Limber, 2007). Ancak siber zorbalık açısından hangi cinsiyet grubunun daha fazla ön plana çıktığı üzerine yapılan çalışmaların birbirlerinden farklı sonuçlar verdiği görülmektedir. Bazı alışmalar erkeklerin kadınlardan daha fazla siber zorbalık yaptığını belirtirken (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2006), bazı çalışmalar ise her iki cinsiyetin eşit oranda bu zorbalığı yaptığını veya kadınlarda siber zorbalığın daha yaygın olduğunu belirtmektedir (Kowalski ve Limber, 2007). Bu tutarsızlıkların en büyük sebeplerinden biri anonimliktir. Geleneksel zorbalık incelenmek istendiğinde zorbayı ve mağduru tespit etmek kolaydır çünkü olay zaten okul ortamında olmaktadır ve herkesin görebileceği şekilde gerçekleşmektedir, ancak söz konusu siber zorbalık olduğunda mağduru ve zorbayı tespit etmek zorlaşmaktadır. Çoğu zaman mağdur bile karşısındakinin cinsiyetini bilememektedir. Cinsiyetin belirlenmesindeki bir diğer engelin ise zorbalığın nasıl tanımlandığı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda kadınların dedikodu yayma gibi daha dolaylı zorbalık şekillerini kullandıkları, öte yandan erkeklerin tehdit ve hakaret gibi daha doğrudan zorbalık şekillerini kullandıkları tespit edilmiştir (Wolak ve ark., 2007). Bu farklılıktan dolayı çalışmalarda ele alınan siber zorbalık şekline göre cinsiyetler açısından birbirinin karşıtı sonuçlar ortaya çıkabildiği gözlenmiştir. Söz konusu mağdur olduğunda ise ağırlıklı olarak kadınlar ve eşcinsellerin siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları belirtilmektedir (Wensley ve Campbell, 2012; Zerach, 2016). Ancak Karabacak ve arkadaşlarının (2015) sekizinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada erkek öğrencilerde siber zorbalık ve siber mağdurluğun kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özetle mağdur ve zorbalının cinsiyetlere göre dağılımları ile ilgili literatürde ortak bir görüş ortaya konulamamıştır.

Zorbalık bireyler arasındaki güç farkı ile ilişkilidir; yaş veya fiziksel avantajlar gibi g farkı yaratabilecek özellikler her zaman zorbalının belirleyici özellikleri olmuştur ancak söz konusu siber

zorbalık olduğunda bu özellikler geçerliliklerini kaybetmektedir. Siber zorbalık söz konusu olduğunda bir öğretmen mağdur, öğrencisi ise zorba olabilir. Elbette zorbanın mağdura karşı kullanabileceği bir güce hala ihtiyacı vardır, bunlardan ilki daha önce de sözü geçen seyircilerdir. Siber zorbalar genellikle istedikleri içeriği kısa sürede çok sayıda kişiye ulaştırabilecek popülerliğe veya internet hakkında teknik bilgiye sahip olan kişilerdir. Siber mağdura en çok zarar veren şey kendisi hakkındaki rahatsız edici içeriklerin birçok kişiyle paylaşılmasıdır; bu durum hem mağduriyetin şiddetinin artmasına hem de mağduriyetin tekrarlanmasına neden olmaktadır. Bir diğer güç farkı ise zorbanın mağdura her an her yerde ulaşabiliyor olmasıdır. Geleneksel anlamdaki zorbalık mağdurun zorba ile birlikte olduğu zamanlar ile sınırlı iken, örneğin okulda zorbalığa uğrayan kişi zorba ile sadece okul saatleri içinde karşılaşırken, siber zorbalıkta mağdur sürekli olarak zorbanın ulaşabileceği konumdadır ve bu durum mağdurun mağduriyetini artırırken zorbanın mağdura karşı gücünü artırmaktadır. Forsell (2016), çalışan yetişkinlerde yaptığı çalışmada yönetici pozisyonunda çalışanların diğer çalışanlara göre daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir. Bu çalışmada da görüldüğü üzere geleneksel anlamda güçlü olması beklenen bir çalışan siber ortamda mağdur olabilmektedir. Ayrıca yaşın da siber zorbalıkta geleneksel zorbalıkta olduğu gibi bir etken olabildiği gözlenmiştir. Yapılan çalışmalarda artan yaşın öğrencilerde siber zorbalık yapma veya hem siber mağdur hem de siber zorba olma ihtimalini arttırdığı tespit edilmiştir (Mishna ve ark., 2012).

İnternet başında geçirilen süre ile siber zorbalık ve mağdurluk arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki sadece yüzeysel olarak incelendiğinde önemsiz gibi görünse de, zorba ve mağdur hakkındaki önemli bir detayı barındırmaktadır. Siber zorba ve siber mağdurun uzun süreli internet kullanımlarının sebebi ilgi arayışı ve gerçek hayatta kuramadıkları insan ilişkilerini internet yolu ile telafi etme çabalarıdır (Antoniadou ve Kokkinos, 2013). Bu durum kişilerin riskli internet kullanımına yol açmakta, riskli sitelere girmek, tanımadıkları insanlar ile özel bilgilerini paylaşmak gibi ve zorbalıkta bulunma/maruz kalma ihtimallerini artırmaktadır (Görzig ve Frumkin, 2013). Uzun süreli internet

kullanımında ilgi arayışı ilişkili tek faktör değildir. İlkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinde ilgi arayışı dışında başka faktörler de tespit edilmiştir. Mishna ve arkadaşları'nın (2012) ortaokul ve lise öğrencilerinde yaptıkları araştırmada günde bir saatten fazla bilgisayar kullanımının, şifrelerini arkadaşları ile paylaşmanın ve tanımadıkları insanlar ile internet üzerinden konuşmanın siber zorbalık yaşantısı olan öğrencilerde, zorba ya da mağdur olarak, siber zorbalık yaşantısı olmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Kavuk ve Keser'in (2016) ilkokul öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada interneti oyun oynama, film izleme, yeni insanlarla tanışma veya sohbet etme amacıyla kullanan öğrencilerin daha fazla siber zorba ve siber mağdur olduğunu, haber okumak için kullanan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptığını ve vatandaşlık hizmetlerinden yararlanmak için kullanan öğrencilerin daha fazla siber mağdur olduğunu tespit edilmiştir.

Siber zorbalık ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla mağdur ve zorbanın psikolojik yapıları da incelenmiştir (Del Rey ve ark, 2016; Antoniadou ve ark, 2016; Kokkinos ve ark. 2014). Düşük empatiye sahip olan, sosyal iletişimleri sınırlı olan ve şiddet eğilimleri fazla olan bireylerde siber zorbalığın daha yaygın olduğu görülmüştür. Bu özellikleri taşıyan kişilerin saldırgan dürtülerini internet ortamında zarar görmeyeceklerini bilerek ortaya çıkardıkları düşünülmektedir. Del Rey ve arkadaşları (2016) bilişsel ve duygusal empati puanlarındaki düşüşün tüm cinsiyet, yaş ve ırklarda hem siber hem de geleneksel zorbalığa maruz kalma veya zorbalıkta bulunma risklerini artırdığını tespit etmişlerdir. Ancak tek başına düşük empatiye sahip olmanın bir etken olduğu ile ilgili yapılan çalışmalar çok sınırlıdır ve kişilerin yüksek empati özellikleri gösterebilir bile internet ortamında duygusal iletişimin kısıtlı olmasından dolayı bu kişilerin de siber mağdur veya zorba olabildikleri gözlemlenmiştir (Antoniadou ve ark., 2016). Ayrıca düşük sosyal iletişim becerilerinin siber mağdurluğu artırdığı gözlemlenmiştir. Kokkinos ve arkadaşları (2014), yaptıkları çalışmada siber mağdurlarda sosyal anksiyetenin yüksek olduğunu ve bu durumun kişileri internet üzerinden sosyalleşmeye ittiğini tespit etmişlerdir. Bu özellik

ayrıca yaşadıkları bir siber mağdurluk sonrasında siber zorbaya dönüşen kişilerde de ön plana çıkmaktadır.

Siber zorbalık ile ilgili yapılan bir çalışmada zorbanın amacının eğlence, şaka, teknoloji gücünü ve becerisini sergilemek, daha önce maruz kaldığı bir şiddetin intikamını almak veya karşısındakinin duygularını incitmek olduğu belirtilmiştir (Vandebosh ve Cleemput, 2008). Tanrıku (2015) yaptığı çalışmada siber zorbalığın amaçları ile kişilik özelliklerini incelemiş çevrimiçi disinhibisyon (kişinin istenmeyen davranışlarını engelleyememesi), ahlaki ayrılma (kişinin yaptığı eylemlerinin ahlaki sorumluluğunu hissedememesi) ve agresyonun eğlence, intikam ve zarar verme amacıyla yapanlarda yüksek olduğunu, ayrıca üstünlük sağlama amacıyla yapanlarda ahlaki ayrılmaya ek olarak narsizmin de yüksek olduğunu tespit etmiştir. Antoniadou ve arkadaşları'nın (2016) lise öğrencilerinde yaptıkları çalışmada psikopatik özelliklerin, sosyal iletişimde düşüklüğün, daha önce yaşanmış olan siber zorbalık ve geleneksel zorbalığın ve çevrimiçi disinhibisyonun siber zorbalarda daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Sarı ve Camadan'ın (2016) adolesanlarda yaptıkları çalışmada hem siber zorbada hem de siber mağdurda şiddet eğiliminin fazla olduğu gözlenmiştir.

Genel anlamda zorbalık denildiğinde akla sıklıkla fiziksel ve sözel şiddet gelmekteyken, en az diğer şiddet şekilleri kadar yaygın olan izole etme, yani mağduru dışlayarak psikolojik bir şiddet uygulamak ise sıklıkla göz ardı edilmektedir. Siber zorbalıkta da yaygın olarak görülen izole etme/dışlama mağdurlar hakkında önemli bir tanımlayıcı özelliği barındırmaktadır. Zorba/zorbalar sıklıkla daha kolay dışlayabilecekleri kişileri hedef olarak seçmektedirler, bu da toplumsal olarak spektrumun iki ucunda olan kişileri siber zorbalık açısından riskli gruba sokmaktadır. Hassas gruplar olan öğrenme güçlüğü yaşayanlar (Didden ve ark., 2009), farklı cinsel yönelimleri olan bireyler (Cassidy ve ark., 2014), sosyal etkileşimde zorluk yaşayanlar (Kokkinos ve ark., 2014) gibi grubun dışına itilmesi daha kolay olan kişiler siber zorbalıkla daha sık karşılaşmaktadırlar.

Literatür incelendiğinde siber zorbalığın yaş, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden etkilendiği fakat tam olarak bir zorba ve mağdur özelliğinin ön plana çıkmadığı görülmüştür. Mağduriyet ve zorbalığın net bir çerçevesinin çizilebilmesi için ülkemizde bu özellikler üzerine çalışmalar yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Siber zorbalığın daha net anlaşılabilmesi için elbette mağdur ve zorbanın özelliklerini irdelemek önemli bir başlangıç noktasıdır. Çözümüne giden süreçte incelenmesi gereken bir diğer önemli konu ise siber zorbalığın kişiler üzerindeki etkisidir.

Siber Zorbalığın Mağdur Üzerindeki Etkileri

Frank Herbert, “Dune” isimli romanında hikâyenin kötü baronunu tanıttığı bölüme “karanlığı bilmeden ışığı görmeye yeltenmek, böyle bir şey mümkün değildir” sözleriyle başlamaktadır (Herbert, 2015). Bu bakış açısı farklı şekillerde birçok eserde kullanılmıştır ve oldukça basit bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bir olayı anlayabilmek için olayın karanlık yönlerini yani kötü sonuçlarını anlamının ilk adım olması gerektiği söylenebilir. Bu başlık altında siber zorbalığın çözüm önerileri irdelenmeden önce konunun öneminin daha açık bir şekilde anlaşılabilmesi için internette yapılan basit bir yorumun veya paylaşımın ortaya çıkarabileceği kötü ve korkutucu sonuçları, yani siber zorbalığın mağdurlar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

İlkokul öğrencilerinden yetişkin bireylere kadar geniş bir kitleyi etkileyen siber zorbalık mağdurda duygusal yönden derin izler bırakmakta, kişilerin sosyal hayatlarını, okul başarılarını ve çalışma hayatlarını kötü yönde etkilemektedir. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde bir dizi fiziksel, duygusal ve davranışsal problemler ortaya çıkmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde siber zorbalığa maruz kalan kişilerde depresyon (Gámez-Guadix ve ark., 2013; Patchin ve Hinduja, 2006; Cappadocia ve ark., 2013), anksiyete (Kowalski ve Limber, 2013), psikotik belirtiler (Magaud ve ark., 2013), madde ve alkol kullanımı (Gámez-Guadix ve ark., 2013), düşük öz saygı ve stres (Cenat ve ark., 2014; Kowalski ve ark., 2014), yalnızlık (Şahin, 2012), umutsuzluk ve intihar düşünceleri gibi diğer negatif duygular (Kowalski ve ark., 2014) yaşandığı görülmektedir. Patchin ve Hinduja (2006) siber

zorbalığa maruz kalan ergenlerde üzüntü, çaresizlik, depresyon, akademik uyum, aile ve arkadaşlara ilişkilerde bozulma gibi sorunlar geliştiğini bildirmişlerdir.

İntihar ve intihar girişimleri ile ilgili artan düşünceler, siber zorbalığa ve geleneksel zorbalığa maruz kalanlarda daha yüksektir ve bazı vakalarda tamamlanmış intiharlara neden olmaktadır (Smith, 2015). Kowalski ve Limber (2013), Hinduja ve Patchin (2012), Hay ve Meldrum (2010) siber mağdur olmanın intihar düşünceleriyle ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Bu çalışmalar, destekleyici ebeveynlik ve / veya önceden var olan depresyonun, mağduriyet ve intihar girişimlerini etkileyen önemli faktörler ortaya koymuştur. Mevcut literatür siber zorbalığın intihar için bir “sebebe” olduğunu söylemeyi zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, aile desteğinin yetersizliği ve depresyonun varlığı gibi bazı hazırlayıcı faktörlerin olması durumlarında siber zorbalığın intiharı kolaylaştırıcı rolü olabildiği söylenebilir (Smith 2015).

Siber zorbalığın mağdur üzerindeki etkileri üzerine yapılan araştırmaların büyük oranda çocuk ve ergenler üzerine odaklandığı, yetişkin grup üzerinde ise sınırlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir (Vivolo-Kantor ve ark., 2014). Farley ve arkadaşları'nın (2015) doktorlar üzerinde yaptıkları çalışmada, siber zorbalığa maruz kalan doktorların özgüvenlerinin azaldığı ve siber zorbalığın uzun süre devam etmesi halinde iş memnuniyetlerinin azaldığını tespit etmişlerdir.

Siber zorbalığa sıklıkla maruz kalan grubun ergenler olduğu bilinmektedir (Suparlı ve Ramdhani, 2015). Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan ergenler, toplumların en verimli insan gücü potansiyelini oluşturmalarının yanı sıra bu dönemde çok boyutlu ve karmaşık sorunlarla da karşı karşıya kalmaktadırlar. Ergenler, zor bir süreç olan kimlik kazanımı sürecine girme, benmerkezci düşünce tarzı, ambivalan (karşıt) duygular, gelecek konusunda kaygı, umutsuzluk, içinde bulunduğu akran grubundan fazlasıyla etkilenme gibi birçok sorun ile karşılaşmaktadırlar. Ergenlik döneminde karşılaşılan siber zorbalık ise yetişkinlik dönemine göre daha büyük sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalarda ergenlik

dönemindeki siber zorbalığın ergenlerin akademik ve psikososyal sorunlar yaşamalarına, depresyon, düşük öz saygı ve düşmanlık duyguları yaşamalarına sebep olduğu gösterilmektedir (Suparlı ve Ramdhani, 2015, Karabacak ve ark., 2015). Çalışma sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere, her yaşta insanın karşılaşılabileceği ve depresyon, anksiyete, psikotik belirtiler, madde ve alkol kullanımı, düşük öz saygı ve stres, yalnızlık, umutsuzluk ve intihar düşüncelerine kadar giden çok yaygın psikolojik etkileri olan siber zorbalığın önemli bir toplum sağlığı sorunu olduğu söylenebilir.

Mağdur Üzerinde Siber Zorbalığın Geleneksel Zorbalıktan Farklı Etkileri

Siber zorbalığın mağdur üzerindeki etkileri düşünüldüğünde geleneksel zorbalık ile benzerlik ve farklarını ortaya koymak gerekmektedir. Wang ve ark. (2011)'nin yaptıkları bir araştırmaya göre siber zorbalık mağdurları diğer zorbalıklara (fiziksel, sözel ve ilişkisel) maruz kalan insanlara kıyasla daha yüksek oranda depresif semptomlar yaşamaktadırlar. Benzer şekilde Cenat ve ark. (2014)'nin yaptıkları araştırmada da siber zorbalığa maruz kalan ergenlerde geleneksel zorbalığa maruz kalan ergenlere göre daha fazla psikolojik zorlanma ve daha düşük öz saygı saptanmıştır.

Mağdur üzerinde fazla psikolojik sorunlara neden olan siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklı olan iki önemli özelliği olduğu göze çarpmaktadır;

1. Siber zorbanın internet ortamında “isimsiz” ya da “görünmez” olması.
2. Zorbalık için kullanılan materyal ya da bilginin “hızla yayılması”.

Zorbanın “isimsiz” bir şekilde internet ortamında özgürce hareket etmesinin zorbalık davranışının şiddetini ve yoğunluğunu artırdığı söylenmektedir. Slonje ve Smith (2008) siber zorbalıkta zorbanın internet ortamında isimsiz olmanın verdiği “görünmez”liği kullanarak daha fazla özgür hissetmesi ve aslında bu davranışın sonuçlarının pek farkında olmamasının önemi üzerinde durmuşlardır. Yapılan araştırmalara göre siber zorbalık

mağdurlarının %40- %50 gibi bir oranı siber zorbayı tanımaktadır (Kowalski ve Limber, 2007, Williams ve Guerra 2007; Wolak ve ark., 2007). Örneğin kişinin tanımadığı bir kişi tarafından kendisine ait bir fotoğraf ya da videonun internet ortamında yayılması ile tehdit edilmesinin ya da kişiye fiziksel zarar vermekle tehdit eden mesajlar almasının mağdurlar üzerinde çok ağır etkileri olduğu bildirilmektedir (Ortega ve ark., 2012) Bu durum mağdura “savunmasızlık” ve “mahcup düşürülme” duyguları yaşatmaktadır. Mağdurlar, özellikle isimsiz kaynaklardan gelen siber zorbalık karşısında duruma yönelik kontrolün kendilerinde olmadığını hissetmektedirler. Nocentini ve arkadaşları'nın (2010) yaptıkları nicel bir araştırmada siber zorbanın “isimsiz” olup olmasının mağdurlar üzerindeki etkiyi değiştirdiğini belirlemişlerdir. Mağdurlar internette tanımadıkları kişilerden gelen siber zorbalık davranışları karşısında “korcu ve tehdit” gibi duygular hissederken, tanıdıkları bir kişinin yapması durumunda “kırgınlık, incinmişlik” duyguları hissettiklerini belirtmişlerdir. Siber ortamın sağlamış olduğu isimsizlik/görünmezlik zorbaya yakalanma korkusu taşımadan daha çok cesaret vererek saldırganlık şiddetini artırma fırsatı vermektedir. Zorba, karşısındaki kişinin mimiklerini görememekte, geri bildirim alamamakta ve empati yapma olanağı da bulamamaktadır. Mağdur açısından değerlendirildiğinde ise, siber zorbanın kim olduğunun bilinmiyor olması mağdurun korkusunu arttıran önemli bir faktör olmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Williams ve Guerra, 2007; Wolak ve ark., 2007).

Mağdur üzerindeki etkileri açısından siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran ikinci temel özellik ise zorbalık davranışının ya da o davranışın yarattığı etkinin “hızla yayılabilir” olmasıdır. Elbette bilgilerin ve paylaşımların hızlı yayılması ve anında binlerce insana ulaşması internet teknolojisindeki gelişmelerin insan hayatına getirdiği önemli katkılardan biridir. Kişiler hiçbir materyale gereksinim duymaksızın karşısındaki insanla iletişime geçebilmekte, bu sayede çok daha hızlı ve kolayca çok sayıda insana ulaşma fırsatı bulabilmektedirler (Solmaz ve ark., 2013). Öte yandan geleneksel zorbalıkta zorbalık için kullanılan, mağdur için özel anlamı olan bir materyal ya da tehdit sözcükleri genellikle mağdur ile zorba arasında kalmaktayken siber ortamda

binlerce bazen de milyonlarca insana anında ulaşabilmektedir. Bu bağlamda mağdur üzerindeki etkileri de daha ağır ve yıkıcı olabilmektedir. Siber zorbalıkta mağdur isimsiz bir zorba tarafından sahte ya da değiştirilmiş fotoğraflarının geniş bir sosyal ağda anında dağıtılması tehdidi yaşayıp bunun sonucu olarak saldırı anında izolasyon, kişiliksizleştirilme veya aciz olma gibi duygular hissedebilmektedir. Üstelik siber zorbalıkta alaycılık veya tehdit gibi durumlarla aşırı şekilde ve daha uzun süreli maruz kalınabilmektedir (Wang ve ark., 2011; Cenat ve ark. 2014). Konu ile ilgili yapılan bir çalışmada ise mağdurun “Siber zorbalık geleneksel zorbalıktan daha kötüdür. Çünkü bir sürü insan bunu görebilir, kaçmak daha zordur. Fakat geleneksel zorbalık daha zararlıdır diyebiliriz, çünkü bir metni görmezlikten gelmek daha kolaydır.” şeklinde ifade ettiği belirlenmiştir (Smith ve ark., 2008). Slonje ve Smith (2008)’in siber zorbalık ile ilgili yaptıkları bir araştırmada ise; zorbanın e mail ve mesaj atabileceği her durumda mağdura zorbalık etmeye devam edebilmesi imkanının olması ve siber zorbalığın yarattığı etkinin hızla yayılabilir olmasının siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan ayrılan temel özellikleri olduğu belirtilmiştir. İnternetin sağladığı imkanlar, insan hayatına büyük oranda katkılar sağlarken siber zorbanın geniş kitlelere ulaşabilmesine ve kişileri kolaylıkla mağdur etmesine de fırsat sağlayabilmektedir (Smith ve ark., 2008).

Siber zorbalığa maruz kalan kişilerin bu durumla karşılaştıklarında ne yaptıkları önemli bir konudur. Siber zorbalık mağdurlarının etkin başatme stratejilerini kullanarak bu sorunu çözüp çözmedikleri olayın mağdur üzerindeki etkilerini de değiştirecektir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar incelendiğinde sınırlı sayıda çalışma olduğu ve genellikle ergenler üzerinde yapıldığı görülmüştür (Parris ve ark., 2014; Zhou ve ark., 2013). Çin’de 16 yaşındaki ergenlerin siber zorbalıkla başa çıkma stratejilerinin öğrenilmesinin amaçlandığı bir araştırmada ergenlerin sıklıkla (%46) bu olayı görmezden geldikleri ya da olaya tepki vermedikleri belirlenmiştir. Bu deneyimle ilgili konuşma ve yardım arama davranışı ise %36 oranında görülmekte ancak yardım aradıkları kişilerin sıklıkla (%66) arkadaşları olduğu ebeveynlerine söyleme oranının ise sadece %29 olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin kullandıkları diğer yaygın başa çıkma

davranışlarının ise materyalleri silme (%32) ve ilgili çevrimiçi hesabını kapatma (%25) olduğu saptanmıştır. (Zhou ve ark., 2013). Mağdur üzerinde azımsanmayacak kadar büyük etkileri olan siber zorbalığın önlenmesi toplum sağlığının geliştirilmesi açısından önemlidir ve nasıl önleneceği konusunda harekete geçilmesi gerekmektedir.

Siber Zorbalığın Önlenmesi

Konuyla ilgili çalışmalar, yeni bir zorbalık türü olan siber zorbalığın özellikle okul yöneticileri ve öğretmenler için ek zorluklar getirdiğini vurgulamaktadır (Aksaray, 2011). Siber zorbalığın önlenmesi ile ilgili önleme-müdahale programlarına bakıldığında, öneri ve uygulamaların okul yönetimine, öğretmenler ile öğrencilere, ailelere-anne-babalara yönelik olanlar ve bireysel olanlar şeklinde sınıflandırıldığı dikkati çekmektedir. Bu bölümde önce konuyla ilgili olarak yurt dışında yapılmış çalışma ve yasal düzenlemelerden örnekler verilecek ardından, ülkemizdeki araştırmalara ve mevcut hukuki duruma değinilecektir.

Siber zorbalığın önlenmesi konusu ile ilgili ilk program, Norveç'te üç öğrencinin intihar girişiminin ardından 1983 yılında gündeme gelen Olweus Zorbalığı Önleme Programı olarak bilinen programdır. Bu programda ilgili müdahalelerin okul düzeyinde, sınıf düzeyinde, bireysel düzeyde ve toplumsal düzeyde ayrı başlıklar halinde ele alındığı görülmektedir (Olweus ve Limber, 2010). Daha sonra yapılmış kapsamlı bir diğer zorbalığı önleme programının, iş yerinde zorbalık ve bunun önlenmesi ile ilgili olduğu görülmektedir (Leymann, 1996). Bazı çalışmalarda iş yerinde yetişkinlere yönelik siber zorbalığın da ele alındığı dikkati çekmektedir (Gladden ve ark., 2013; Robin ve ark. 2018).

Ayrıca siber zorbalığın önlenmesi konusunda eğitimciler ve ailelere önerileri içeren, öğrencilerin de bilgilendirildiği, ilgili videoların da yer aldığı yabancı ve yerli kaynaklı web sitelerinin bulunduğu görülmektedir(www.kidscape.org;www.gov.uk;www.cyberbullying.org; www.internet-society.org; www.isoc.org.tr).

Literatüre bakıldığında, siber zorbalığın önlenmesi konusunda öncelikle “problemin tanınması”na dikkat çekildiği görülmektedir (Donegan, 2012). Ayrıca, siber zorbalığın kalıcı psikolojik etkilerinin giderilmesinde hem önleme programlarının, hem de ilgili yasaların birlikte uygulanmasının önemi vurgulanmaktadır (Donegan, 2012). Ramirez ve arkadaşları’nın (2016) yaptığı bir çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri’nin Iowa eyaletindeki “Zorbalık Karşıtı Yasa” değerlendirilmiştir. Iowa Sağlık Dairesi tarafından yürütülen, 6., 8. ve 11. sınıf öğrencilerinin (yaklaşık 253 bin öğrenci) dahil edildiği eyalet çapındaki Iowa Gençlik Araştırması’nın 2005, 2008 ve 2010 yıllarından alınan veriler bu çalışmada değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; diğer zorbalık türlerine (ilişkisel, sözel ve fiziksel) göre sıklığı en az zorbalık türünün siber zorbalık olduğu (çalışma dönemi boyunca %7-9) görülmüştür. Zorbalık türlerinin oluş sıklıkları yasa öncesi (2005) ve sonrası olarak karşılaştırıldığında; diğer zorbalık türlerinde azalma saptanırken, siber zorbalıkta 2008- 2010 yıllarında hafif bir artma olduğu gözlenmiştir. Bu sonucun nedeni olarak, teknolojinin ve internete erişimin artışı gösterilmiştir. Genel bir sonuca varmak doğru olmamakla birlikte bu sonuç, önümüzdeki dönemlerde siber zorbalığın diğer zorbalık türlerinden daha da fazla karşılaşılabilecek önemli bir zorbalık türü olduğuna işaret etmesi bakımından önemlidir. Aynı zamanda bu sonuç, diğer zorbalık türlerinden ayrı olarak, özellikle siber zorbalığın önlenmesi ile ilgili program ve müdahalelere ihtiyaç olduğunu da göstermektedir.

Yukarıda bahsi geçen çalışmada, kapsamı belirlenmiş, yasaklanmış davranışları tanımlayan ve bölgesel farklılıkları göz önünde bulunduran yasaların zorbalığın azalmasında etkili olduğu ortaya konulmuştur (Ramirez ve ark., 2016).

Siber zorbalığın “elektronik agresyon” olarak adlandırıldığı Amerika’da Ulusal Zorbalığın Önlenmesi Farkındalık Ayının Ekim 2016 raporunda, konuyla ilgili umut vadeden uygulamalara değinilmiştir. Raporda bu uygulamalar; okulda gözlenen zorbalığı önleme programının öğeleri arasında; zorbalığın saptanmasında öğrencilere danışmanlık verilmesi, okul kurallarının ve davranış yönetim tekniklerinin uygulanması ve farklı profesyoneller ile okuldaki görevliler ve anne babalar arasında iş birliğinin geliştirilmesi olarak sıralanmıştır (Centers for Disease Control and Prevention, 2016).

Siber zorbalık deneyimi yaşayan çocuk ve gençlerin çoğunun bu deneyimi ebeveynlerine anlatmadıkları için, özellikle ve öncelikle ebeveynlere farkındalık eğitimleri verilmesi ve aileler tarafından internet kullanımının denetlenmesi gereklidir (Aksaray, 2011). Siber zorbalığı önleme yöntemlerinden biri de Avusturalya’da hayata geçirilen toplum temelli bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu proje Avusturalya’nın Victoria bölgesinde siber güvenliğin ötesinde, “etik dijital vatandaş” kavramının yerleştirilmesi amacıyla tasarlanmıştır (Masters, 2013). Proje; eğitim kuruluşları, polis, sağlık profesyonelleri, iş ve sosyal hizmet derneklerini içeren çok sayıda toplum organizasyonlarının temsilcilerinden oluşan bir yönetim kuruluyla yürütülmüştür. Proje, özellikle üç bileşene odaklanmıştır. İlki; öğrencilere, ebeveynlere ve öğretmenlere uygulanan anketi içeren araştırma bileşenidir. İkinci bileşen eğitim faaliyetlerine ve üçüncü bileşen ise kaynak geliştirmeye odaklanmıştır. Proje kapsamında internet bağımlılığında siber zorbalık olgularına varan bir yelpazede sorunu araştırmak amacıyla, 9-18 yaş arası öğrencilere, ebeveynlere ve öğretmenlere bir anket uygulanmıştır. Bölgedeki çocuklar, ergenler ve yetişkinlere yönelik forumlar, bilgilendirme oturumları ve atölye çalışmaları (workshop) yapılmıştır. Projede yer alan bir ekip “etik vatandaşlık” kavramıyla ilişkili dijital ürünleri geliştirmek amacıyla gençlerle birlikte çalışmıştır. Ayrıca, konuyla ilgili bir belgesel çekimi ve öğrencilerin sesini duyuracak çeşitli yaratıcı medya kaynaklarının üretimini kolaylaştırmak için bir sinema filmi yapımcısı da projede yer almıştır. Projenin ilk ürünü 15 dakikalık bir film içeren ve lise öğrencilerini siber ortam hakkında bilgilendiren bir DVD olmuştur. Bir başka DVD’de ise

siber güvenlik ile ilgili farklı bakış açılarının ele alındığı toplum liderleriyle yapılan görüşmeler yer almıştır. Proje sırasında gerçekleştirilen atölye çalışmalarında ortaya çıkarılan bir başka ürün ise bir öğrenci kılavuzu olan “Dijital Etik Pasaport” olarak adlandırılmıştır. Projenin araştırma bileşeni, çocuk ve gençlerin internet ortamını yaşamlarında ayrı bir yer veya aktivite olarak görmediğini, internetin onların yaşadığı, sosyalleştiği, araştırdığı, oyun oynadığı ve yaratıcılığını sergilediği bir ortam olduğunu ortaya koymuştur (Masters, 2013). Bu durum, teknolojinin gelişmesiyle birlikte siber ortamın gençlerin adeta yaşam alanı haline geldiğini göstermekte ve etkileri ve sonuçları düşünüldüğünde siber zorbalığın önlenmesinin önemini gözler önüne sermektedir.

Çalışmalar, anne-baba-aile ilgisinin, okullara yönelik müdahale yöntemlerinin siber zorbalığın tanınmasını, gençlerde güven duygusunun oluşmasını ve bu güvenin sürdürülmesini sağladığını belirtmektedir (Aksaray, 2011). Ayrıca, aileyle birlikte yaşıyor olmanın, zorbalığın her türüne karşı koruyucu etkisinin olduğu da çalışmalarda vurgulanmıştır (Ramirez ve ark., 2016).

Ülkemizde siber zorbalığı önleme ile ilgili uygulamaların oldukça sınırlı olduğu ve çoğunlukta orta ve yükseköğretim öğrencilerine yönelik planlandığı dikkati çekmektedir (Topçu-Uzer ve Tanrikulu, 2017). Bu programların Eğitim Fakülteleri tarafından yürütülen ve yayın haline getirilmemiş doktora tez çalışmaları olduğu görülmektedir (Nedim-Bal ve Kahraman, 2015; Peker 2013). 2015–2016 eğitim öğretim yılında, Ankara'nın Keçiören ilçesinde seçilen altı ortaokulda görevli yedi rehber öğretmen, yedi bilişim teknolojileri öğretmeni ve yedi okul yöneticisiyle yapılan bir çalışmada, katılımcılara siber zorbalığın önlenmesiyle ilgili görüşleri sorulmuştur. Araştırma kapsamında öğretmenler; ailelerin çocuklarının internet ortamında yaptıklarını takip etmeleri gerektiğini, çocuklarını internet/ bilgisayar kullanımı konusunda ve siber zorbalık konusunda bilgilendirmeleri gerektiğini, devletin kamu spotu, bilgilendirici yayınlar vb. ile halkı bilgilendirme çalışmaları yapması gerektiğini ve siber zorbalık cezaları ile ilgili yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini belirtmişlerdir (Karaman ve Ünsal, 2016).

Siber zorbalık hakkında basında çıkan haberlerin değerlendirildiği bir çalışmada, siber zorbalığın önlenmesinde “Yeni Medya Okur-yazarlığı”nın önemine dikkat çekilmiştir (Narin ve Ünal, 2016). Çalışmalar, “Yeni Medya Okur-yazarlığı” dersinin okulların müfredatına eklenmesinin, gençlerin “internet etiği” kavramını öğrenmesi ve buna uygun davranması, riskli durumlarla baş edebilmesi açısından gerekli ve yararlı olduğunu ortaya koymuştur (Baştürk-Akca ve ark., 2015).

Hukuki açıdan incelendiğinde, ülkemizde doğrudan siber zorbalık ile ilgili bir yasa bulunmamakla birlikte, “5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Hakkında Kanun” 23 Mayıs 2007 yılında Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur. Bu kanunun 8.maddesinde, Türk Ceza Kanunu’nun özellikle “İntihara yönlendirme” (Madde 84)” ve “çocukların cinsel istismarı (madde 103, 1. fıkra)” gibi maddelerine atıfta bulunulmuştur ve bu suretle internet yoluyla işlenen suçlar etkileri bakımından cezai işleme tabi tutulabilmektedir.

Sonuç

Siber zorbalık, internet teknolojisinin gelişmesine paralel olarak zaman içinde artış gösteren bir zorbalık türüdür. Mağdurda ise geleneksel zorbalığa oranla daha fazla psikolojik sorun yaratmaktadır. Siber zorbalıkla mücadele için öncelikle bu olguyu ortaya çıkartan faktörlerin ve mağdur üzerindeki olumsuz etkilerin kaynaklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda göze çarpan özellikle siber zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran en temel farklılıkların “görünmezlik”, “isimsizlik” ile bilgilerin ve kullanılan materyalin (fotoğraf veya video) hızlı yayılması olduğu göze çarpmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle mağdur üzerinde korku ve güvensizlik duyguları yaratarak, anksiyete ve depresyon olmak üzer birçok psikiyatrik soruna neden olabilmektedir. Sonuç olarak tüm bu bilgilerin ışığında denilebilir ki; siber zorbalığın önlenmesi için, öncelikle sorunu tanıma açısından tüm paydaşlara farkındalık eğitimlerinin verilmesi, farklı yaş grupları için siber mağdur olmadan önce yapılması gerekenlerin tanımlanması, özellikle ilk ve ortaöğretim olmak üzere yükseköğretim

kurumlarını da içine alacak şekilde planlamalar yapılması gereklidir. Tüm bunları yaparken, sivil toplum kuruluşları ile ilgili profesyonellerin görüşlerine de başvurulması, etkili müdahale programlarının geliştirilmesi açısından yararlıdır. Aynı zamanda, gerekli yasal düzenlemelerin ivedilikle yapılarak kamuoyuna duyurulması da büyük önem taşımaktadır

Kaynaklar

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Hakkında Kanun. (23.05.2007-Resmi Gazete). Madde 8.

Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyber bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*(6),59-60.

Aksaray, P. D. S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2),405-431.

Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 405-432.

Antoniadou N., & Kokkinos C.M., (2013). Cyber bullying and cyber victimization among children and adolescents: Frequency and risk factors. *Preschool and Primaray Education, 1*, 138-169.
Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Possible common correlates between bullying and cyber-bullying among adolescents. *Psicología Educativa, 22*(1), 27-38.

Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER), 34*, 167-184.

Baştürk-Akca, E., Sayımer, İ., & Ergül, S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve siber zorbalık deneyimleri: Ankara örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition, 5*(10).

Bayram, N., & Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.

Belsey, B. (2006). Bullying. org: A learning journey. *Bulletin–Newfoundland and Labrador Teachers Association*, 49(4), 20.

Cappadocia, M. C., Craig, W. M., & Pepler, D. (2013). Cyberbullying: Prevalence, stability, and risk factors during adolescence. *Canadian Journal of School Psychology*, 28(2), 171-192.

Cassidy, W., Faucher, C., & Jackson, M. (2014). The dark side of the ivory tower: Cyberbullying of university faculty and teaching personnel. *Alberta Journal of Educational Research*, 60(2), 279-299.

Cénat, J. M., Hébert, M., Blais, M., Lavoie, F., Guerrier, M., & Derivois, D. (2014). Cyberbullying, psychological distress and self-esteem among youth in Quebec schools. *Journal of Affective Disorders*, 169, 7-9.

Centers for Disease Control and Prevention (2016) Announcement: National Bullying Prevention Awareness Month, October 2016, Weekly / October 7, 2016 Erişim Adresi: <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/65/wr/mm6539a6.htm> Erişim Tarihi: 20.04.2018.

Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Does empathy predict (cyber) bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship?. *Learning and Individual Differences*, 45, 275-281.

Diden, R., Scholte, R. H., Korzilius, H., De Moor, J. M., Vermeulen, A., O'Reilly, M., ... & Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neurorehabilitation*, 12(3), 146-151.

Donegan, R. (2012). Bullying and cyberbullying: History, statistics, law, prevention and analysis. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 3(1).

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut F. (2007) Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eğitim Araştırmaları (EJER)*, 27, 31-42.

Farley, S., Coyne, I., Sprigg, C., Axtell, C., & Subramanian, G. (2015). Exploring the impact of workplace cyberbullying on trainee doctors. *Medical Education*, 49(4), 436-443.

Forssell R. (2016). Exploring cyberbullying and face-to-face bullying in working life- prevalence, targets and expressions. *Computers in Human Behavior*, 58, 454-460.

Gámez-Guadix, M., Orue, I., Smith, P. K., & Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic internet use among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 53(4), 446-452.

Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2013). Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, Version 1.0. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention and U.S. Department of Education.

Görzig, A., & Frumkin, L. A. (2013). Cyberbullying experiences on-the-go: When social media can become distressing. *Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 7(1).

Hay, C., & Meldrum, R. (2010). Bullying victimization and adolescent self-harm: Testing hypotheses from general strain theory. *Journal of Youth and Adolescence*, 39(5), 446-459.

Herbert, F.(2015). Dune, İthaki Yayınları, İstanbul.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2012). Cyberbullying: Neither an epidemic nor a rarity. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 539-543.

Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds?-Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School health*, 78(9), 496-505.

Karabacak, K., Öztunç, M., Eksioğlu, S., Erdoğan, D. G., Yar, S., Ekenler, D., & Selim, K. (2015). Determination of the level of being cyber bully/victim of eighth grade students of elementary schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 176, 846-853.

Karaman, G. ve Ünsal, H. (2017). Ortaokul rehber öğretmenleri, bilişim teknolojileri öğretmenleri ve yöneticilerinin okullarda yapılan siber zorbalık çalışmaları hakkındaki görüşleri ve siber zorbalığın önlenmesi hakkındaki önerileri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 62- 85.

Kavuk, M., & Keser, H. (2016). İlköğretim Okullarında Siber Zorbalık Cyberbullying at Primary Schools.

Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyberbullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204-214.

Kowalski R.M., & Limber S.P. (2007) Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41, 22-30.

Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2013). Psychological, physical, and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53(1), 13-20.

Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073.

Küçük, S., İnanıcı, M. A., & Ziyalar, N. (2017). Siber zorbalık ölçeği Türkçe uyarlaması. *Adli Tıp Bülteni*, 22(3), 172-176.

Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), 165-184.

Li, Q. (2006) Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27, 157-170.

Li, Q. (2008). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(2).

Magaud, E., Nyman, K., & Addington, J. (2013). Cyberbullying in those at clinical high risk for psychosis. *Early Intervention in Psychiatry*, 7(4), 427-430.

Masters, J. Section 4, Prevention and Intervention Approaches, Chapter 11. The Loddon-Mallee Cyber Safety Project: An Australian Community Initiative to Nurture Digital Citizenship, in Hanewald, R. (2013). *From Cyber Bullying to Cyber Safety : Issues and Approaches in Educational Contexts*. Hauppauge, New York: Nova Science Publishers, Inc.

Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 63-70.

Narin, B., & Ünal, S. (2016). Siber zorbalık ile ilgili haberlerin Türkiye yazılı basınında çerçevelenişi. *Akdeniz İletişim*, (26).

Nedim-Bal, P. and Kahraman, S. (2015). The effect of cyber bullying sensibility improvement group training program on gifted students. *Journal of Gifted Education Research*, 3(2), 48-57.

Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R., & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 20(2), 129-142.

Olweus, D. (1993). Victimization by peers: Antecedents and long-term outcomes. *Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood*, 315, 341.

Olweus, D., Limber, S.B. (2010). The Olweus Bullying Prevention Program. Edited by Jimerson, S.R., Swearer, S.M. ve Espelage, D.L. In the handbook of bullying in schools: An international perspective. Routledge. 377-401.

Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., ... & Tippet, N. (2012). The emotional impact of bullying and cyberbullying on victims: a European cross-national study. *Aggressive Behavior*, 38(5), 342-356.

Parris, L. N., Varjas, K. & Meyers, J. (2014). “The internet is a mask”: High school students' suggestions for preventing cyberbullying. *Western Journal of Emergency Medicine*, 15(5), 587.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.

Peker, A. (2013). İnsani değerler yönelimli psiko-eğitim programının problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye.

Ramirez, M., Ten Eyck P., Peek-Asa, C., Onwuachi-Willig, A., & Cavanaugh, J.E. (2016). Evaluation of Iowa’s anti-bullying law. *Injury Epidemiology*, 3(15).

Robin, M., Kowalski, Allison, Toth & Megan Morgan (2018). Bullying and cyberbullying in adulthood and the workplace. *The Journal of Social Psychology*, 158(1), 64-81.

Sarı, S. V., & Camadan, F. (2016). The new face of violence tendency: Cyber bullying perpetrators and their victims. *Computers in Human Behavior*, 59, 317-326.

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154.

Smith, P. K. (2015). The nature of cyberbullying and what we can do about it. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15(3), 176-184.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4), 376-385.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z., & Demir, M. (2013). İnternet ve sosyal medya kullanımı üzerine bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 7(4), 23-32.

Suparlı, A. S., & Ramdhani, N. (2015). Does moral emotion plays role in cyber-bullying?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 165, 202-207.

Şahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 834-837.

Tanrıkulu, İ. (2015). The relationships between cyber bullying perpetration motives and personality traits: Testing uses and gratifications theory. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Taştekin E. (2016). Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Topçu-Uzer, Ç., Tanrikulu, İ. (2017). Siber zorbalığı önleme ve müdahale programları: Ulusal bir alanyazın taraması. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 1-17.

Türk Ceza Kanunu. (26.09.2004-Resmi Gazete). Madde 84, Madde 103-1.fıkra.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2017), Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1028

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.

Vivolo-Kantor, A. M., Martell, B. N., Holland, K. M., & Westby, R. (2014). A systematic review and content analysis of bullying and cyber-bullying measurement strategies. *Aggression and Violent Behavior*, 19(4), 423-434.

Wang, J., Nansel, T. R., & Iannotti, R. J. (2011). Cyber and traditional bullying: Differential association with depression. *Journal of Adolescent Health*, 48(4), 415-417.

Wensley, K., & Campbell, M. (2012). Heterosexual and nonheterosexual young university students' involvement in traditional and cyber forms of bullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(12), 649-654.

Williams, K. R., & Guerra, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 14-21.

Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2007). Does online harassment constitute bullying? An exploration of online harassment by known peers and online-only contacts. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), 51-58.

www.cyberbullying.org. Erişim Adresi:
<https://www.cyberbullying.org/cyberbullying-fact-sheet-identification-prevention-and-response>. Erişim Tarihi: 17.04.2018.

Erişim Adresi: <https://www.gov.uk/government/publications/preventing-and-tackling-bullying>. Erişim Tarihi: 17.04.2018.

www.internetsociety.org. Erişim Adresi:
<https://www.internetsociety.org/> Erişim Tarihi: 19.04.2018.

www.isoc.org.tr. Erişim Adresi: <http://www.isoc.org.tr/>. Erişim Tarihi: 19.04.2018.

www.kidscape.org.uk. Erişim Adresi:
<https://www.kidscape.org.uk/site-tools/search-results?q=cyber+bullying>. Erişim Tarihi: 17.04.2018.

Zerach, G. (2016). Pathological narcissism, cyberbullying victimization and offending among homosexual and heterosexual participants in online dating websites. *Computers in Human Behavior*, 57, 292-299.

Zhou, Z., Tang, H., Tian, Y., Wei, H., Zhang, F., & Morrison, C. M. (2013). Cyberbullying and its risk factors among Chinese high school students. *School Psychology International*, 34(6), 630-647.

Şiddetin Sosyal Medyada Travmatik Dışavurumu:Ahlaki Panik Kavramı Ekseninde Netnografik Bir İnceleme

M. Nur Erdem, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Recep Yılmaz, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

1. Sosyal Medyada Haber Üretimi Ve Yansımaları Üzerine

Kitle medyası, bireyler için en temel haber alma kaynaklarından biri olarak işlevini sürdürmektedir. Dahası kitle medyası bu işlevini sürdürürken, bilinçlendirme, gündem oluşturma, kamuoyu oluşturma, toplumsal sorunlara yönelik tepki üretimi sağlama gibi konularda da etkindir. Bununla birlikte, bu işlevlerini sürdürürken hiç şüphesiz bazı unsurların güdümünde hareket etmektedir.

Chomsky, kitle medyasının yayın politikalarını, diğer bir deyişle haber üretim süreçlerini ve topluma hangi konularda hangi mesajların iletebileceğini 6 katmanlı bir yapı ile belirlediğini ifade etmektedir. Chomsky bu katmanları haber süzgeçleri olarak nitelendirmektedir. Bu süzgeçler; (1) egemen kitle medyası firmalarının büyüklüğü, tekelleşmiş mülkiyeti, sahibinin serveti ve kâr yönelimi (2) kitle medyasının temel gelir kaynağı olarak reklamcılık, (3) medyanın, hükümetin, iş dünyasının, bu temel kaynakların ve gücün faillerinin onayladığı “uzman”ların sağladığı bilgilere dayanması, (4) medyayı disiplin altına alan bir araç olarak tepki üretimi, (5) ulusal bir din ve denetim mekanizması olarak anti – komünizm (ki son birkaç on yıldır yerini anti – İslam’a bırakmıştır), (6) son olarak da kutuplaştırma (2006: 81 – 82). Chomsky bu süzgeçler aracılığıyla esasen medya kurumlarının ekonomi – politik yapılarını resmetmekte ve işlerliklerini bir formül çerçevesinde sunmaktadır. Bu noktada vurgulanan, kitle medyasının haberlerini ekonomik ve politik güç odaklarının güdümünde ya da onlarla tam bir işbirliği ile yaptığı gerçeğidir. Öte yandan, kitle medyası –ticari yapıları gereği- reklamverenler ile iyi geçinmek zorundadır. Yanı sıra, kendi çıkarlarını göz etmek ve haber verebilmek için öncelikle haber almak zorunda olduklarından haber kaynakları ile olan ilişkilerini iyi tutmak

zorundadır. Vurgulanan bir diğerkonu ise kitle medyasının Batılı ve taraflı bakış açısıdır.

Geleneksel mecralarda hayli baskın olan bu tavır, yeni medya kapsamında da fazlabir değişiklik göstermemektedir. Dünün ve bugünün hakim medyası, yeni medya alanında da aktiftir. Bu büyük ve ticari kurumlar, internet üzerinde hem kendi web sitelerini oluşturmuşlardır, hem de sosyal medya hesaplarını aktif bir biçimde yönetmektedirler. Bugün, toplam dünya nüfusunun yarısı aktif bir biçimde interneti kullanmaktadır. Yaklaşık 3,5 milyar aktif mobil internet kullanıcısı, yaklaşık 2,8 milyar aktif sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu kullanım oranları içerisinde ağırlık 18 – 24 yaş arasıdır. Ve bu grubu çok yakın bir oranla 25 – 44 yaş aralığı takip etmektedir (<https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>; 2017). Bu veriler açıkça göstermektedir ki, geleneksel medyanın etkin kurumlarının izlerkitesinin tercihleri farklılaşmıştır. Özellikle de dijital yerli olarak nitelendirilen ve küresel nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan izlerkitle grubu, çevrimiçi ortamda bulunmayı tercih etmektedir. Bu durum, aynı izlerkitle grubunun habere ulaşma konusundaki eğilimlerini de farklılaştırmaktadır.

Bu nedenlerle, geleneksel gazetecilikteki ajans haberciliği mantığının internet haber sitelerine aktarıldığı ve geleneksel gazetecilikteki son dakika haberciliğinin de sosyal medyada gerçekleştiği görülmektedir. Dünya üzerinde özellikle Facebook kullanımı açısından netleşmiş bir strateji bulunmamaktadır. Daha çok son dakika gelişmelerinin duyurulması açısından etkindir. Facebook bu noktada videolar ya da görseller ile kullanıcıya ulaşmayı hedeflemektedir. Twitter, yapısı itibariyle olayların/haberlerin kapsamlı ve hızlı şekilde yayılmasına, paylaşılmasına imkân tanınmasından dolayı daha çok manşet tabanlı gazeteciliğinsosyal medyadaki hali olarak değerlendirilebilmektedir (Algül ve Sütçü, 2015: 22). Öte yandan sosyal medyanın etkileşimsellik özelliği, anında geri bildirim sağlaması, takipçi sayısının ölçümlenebilmesi ve haberin sosyal medya kullanıcıları tarafından yayılması dolayısıyla erişim alanının genişlemesi gibi unsurlar, medya kurumlarının bu

alandaki aktifliğini artırmaktadır. Sosyal medya, bu noktada medya kurumları için önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak sosyal medya haberciliği konusunda aktif olanlar sadece kurumsal ve ticari yapılanmalar değildir. Sosyal medya, pek çok kişi ve topluluk açısından da haber içeriklerini oluşturmada etkindir.

2000’li yılların başlangıcı itibarıyla web 2.0 teknolojisinin, sıradan kullanıcılara dahi içerik oluşturma, paylaşma ve yayma olanağı sağlaması, genel olarak internet üzerinde, özellikle olarak ise sosyal medyada haber ve bilgi paylaşımı odaklı pek çok oluşum meydana gelmiştir. Bu oluşumların başında yurttaş gazeteciliği gelmektedir.

1990’lı yıllarla birlikte, özellikle de 11 Eylül saldırıları gibi kriz dönemlerinde, medya kurumları açısından, yurttaş gazetecilerinin sağladığı bilgiler, videolar ve fotoğraflar etkin bir biçimde kullanılmıştır (Durgeç Aydoğan, 2017: 706).Ancak bu durumun bir diğer yönünü de, egemen medyanın habercilik anlayışına dair eleştirel bakış açısının gelişmesi oluşturmaktadır. Egemen kitle medyasının politikalarına karşı izlerkitlenin hoşnutsuzluğu, onların bu yeni gazetecilik türüne sempati duymalarını sağlamıştır. Hatta öyle ki, dünyanın pek çok ülkesinde yurttaşlardan gelen haberleri sunan web siteleri kurulmuştur.“Günümüzde sosyal medya haberlerin üretilmesi ve iletilmesinde öncelikli hale gelmeye başlamıştır. Egemen medya baskısını kırarak, haber alma hak ve özgürlüğüne yeni bir açılım getirecek alternatif birdüzenleme olarak gelişen yurttaş gazeteciliği sosyal medya olgusuyla birlikte yeni bir boyut kazanmıştır”(Alankuş, 2009:110).

Yurttaş gazeteciliği, etik ilkeleri önemseyen ve mümkün olduğunca tarafsız ve doğru habercilik anlayışıyla hareket etmeyi benimseyen bir alandır. Ancak, sosyal medya ve habercilik söz konusu olduğunda, üzerinde durulması gereken farklı kavramlar bulunmaktadır ki bunlar; dezenformasyon, bilgi kirliliği, yandaşlık, vb. türde olumsuz içeriklerdir. Sosyal medya, özellikle afet ve kriz dönemlerinde ya da egemen medyanın göz ardı etme eğiliminde olduğu olay ve olguları kamu gündemine taşıma konusunda etkindir. Bununla birlikte, bir o kadar da toplumu yanlış yönlendirme ve kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye

çalışan kişi ve topluluklar da bulunmaktadır.Sosyal medyada takipçi sayısını artırmanın beraberinde getirdiği maddi kazanç sağlama odaklı düşünce, belli bir ideolojinin taraftarlarının karşıtlarını karalama kampanyaları, bu noktada örnek olarak gösterilebilir. Bu nedenle, sosyal medyada bütünüyle yalan ya da gerçeğin olduğundan çok daha farklı aktarıldığı çok sayıda bilginin ilgili ilgisiz pek çok kişi ve sayfa tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Bu durumun ise bazı sonuçları bulunmaktadır. Toplumda infiale, ahlaki paniğe ve daha da ötesi toplumsal travmalara yol açma gibi durumlarla da karşılaşılabilir.

2. Geleneksel Ve Sosyal Medyada Tetiklenen Ahlaki Panik

Bilinen bir gerçekliktir ki, geleneksel ya da yeni medyada yer alan haberler, kapsadıkları alan, belli bir konunun yer alma sıklığı ve kullanılan haber dili, ahlaki paniği tetikleyen itici bir güçtür. Ahlaki panik, medya çalışmaları alanında üzerinde bir dönem oldukça fazla durulan, ancak zaman içerisinde popülaritesini yitirmiş olan bir kavramdır. Psikoloji, kriminoloji, adalet psikolojisi ve sosyoloji alanları tarafından da ele alınan ahlaki panik kavram ve yaklaşımı, suç ve sapkınlık konularıyla yakından ilintilidir (Yıldız ve Sümer, 2010: 36).Kavramı ilk olarak ele alan Stanley Cohenise ahlaki paniği şu şekilde açıklamaktadır:

Toplumlar kimi zaman ahlaki panik dönemlerine maruz kalmaktadırlar. Bir durum, bir olay, bir insan ya da bir insan topluluğu, toplumsal değerlere ve çıkarlara yönelik bir tehdit unsuru olarak tanımlanacak biçimde ortaya çıkmakta; ortaya çıkan bu unsurun yapısı, medya tarafından geleneksel ve basmakalıp bir şekilde sunulmakta; editörler, din adamları, politikacılar ve akliselim kabul edilen insanlar tarafından ahlaki barikatlar konmakta; toplumsal açıdan itibarlı kabul edilen bu insanlar duruma yönelik tanılarını ve çözümlerini telaffuz etmekte; sorunla başa çıkma yolları geliştirilmekte veya daha sıklıkla itibarlı kabul edilen bu bireylere danışılmakta;sonrasında sorun ya ortadan kaybolmakta ve bastırılmakta ya da kötüleşerek daha görünür hale gelmektedir. Kimi

zaman paniğe yol açan konu oldukça yenidir, bazen de uzun süredir var olan olgulardır ancak bir anda daha görünür hale gelerek, ilgi odağına yerleşirler. Panik bazen geçici olur ve halkın kolektif bilincinde unutulur; bazen de çok daha ciddi boyutlardadır ve uzun süreli etkilere sahiptir. Bu noktada yasal ve sosyal politikada ve hatta toplumun kendini nasıl algıladığı gibi noktalarda değişimlere yol açabilmektedir(2002: 1).

Ahlaki panik yaklaşımının kökeninde Howard Becker'ın etiketleme kuramı yer almaktadır. Becker bu kuramının temelinde sapkınlık, suç ve anti – sosyal davranışların kökenine dair bazı sorular yer almaktadır.

Sapkınlık – toplumun normları ve değerlerini tehdit eden anti – sosyal davranışlar veya suçluluk – toplumun yasalarını ihlal eden anti – sosyal davranışlar: bütün bunlar doğuştan getirilen özelliklerin sonuçları mıdır, yoksa kişinin içinde doğduğu veya yetiştiği sosyal çevrenin ürettiği davranışlar mıdır? İnsanlar sapkın olarak mı dünyaya gelirler? Onlar suçlu olarak mı doğarlar, yoksa onlara bu şekilde davranan ve tepki veren toplum mu onları anti – sosyal kılar? (Slattery, 2008: 215)

Becker, yaptığı araştırmalar sonucu bu kuramı ortaya koyarken, esasen sapkınlık diye bir şey olmadığını, bir davranışın sadece ve sadece başkaları onu böyle tanımladığı için sapkın olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle, sapkın davranış yoktur, başkaları tarafından onaylanmayan ve sapkın olarak nitelendirilen davranışlar vardır. Bu nitelendirme, etiketlemedir, dolayısıyla davranış kimin tarafından, kimin karşısında, nasıl ve ne zaman sergilendiği, davranışın nasıl etiketleneceğini de belirlemektedir. Etiketleme kuramı bu yönüyle kriminoloji, tıp, antropoloji, sosyoloji, eğitim ve feminizm gibi pek çok alanda çok sayıda çalışmanın yolunu açmıştır.

Bununla birlikte, etiketleme kuramı, kuramsal belirsizliği ve ampirik bulgu eksikliği nedeniyle çok sayıda eleştiriye de maruz kalmıştır (Slattery, 2008: 219 – 220):

- Etiketleme kuramı, sapkınlığın kaynaklarını, yani çoğunluk yasalarına uyar ve itaat ederken, belirli bireyleri toplumsal normlar ve yasaları çiğnemeye iten faktörleri açıklayamaz.
- Yaklaşım, suç ve sapkınlığın tüm suçunu etiketleyicilere yüklemekte, sapkınları ise mağdurlar olarak göstermektedir. Diğer bir deyişle, bir birey kendi işiyle meşgulken, kötü niyetli toplum gelir ve onu yaftalayarak işlerinden alıkoyar.
- Etiketleme kuramı, sapkınları edilgin ve tutuklanıncaya kadar da yaptıklarının sapkın doğasından habersizmiş gibi gösterme eğilimindedir. Oysa sapkınlık veya suçlular çoğu kez her şeyin farkındadır ve hatta düzene karşı koymakla da gurur duymaktadırlar.
- Kuram, toplumsal tepkiyi, yani diğerlerinin neden bir davranışa tepki gösterdiğini, bazı bireyler etiketlenirken nasıl olup da diğerlerinin etiketlenmediğini, sapkınlığı tanımlayan kuralları kimin koyduğunu açıklamamaktadır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, etiketleme kuramı pek çok açıdan eksik bulunmakta ve eleştirilmektedir. Ancak, pek çok farklı alanda yeni çalışmaların da yolunu açmış, farklı yaklaşım ve kuramların ortaya konmasını sağlamıştır. Ahlaki panik de bu yaklaşımlardan biridir. Erol Mutlu (2004: 283), ahlaki panik yerine törel ürkü kavramını kullanmayı tercih ederek şu şekilde açıklamıştır: “Esasında ufak tefek toplumsal sapkınlık edimleri olan şeylere karşı abartılı ve iletişim araçlarınca da büyütülen toplumsal bir tepki”. Literatürde genel itibarıyla, sıradan olayların medyanın itici gücü aracılığıyla bir panik nedeni olarak yansıtılması şeklindeki söylem ağırlık kazanmaktadır. Ahlaki panik ile ilgili bir diğer tanımlama; “yaygın bir sosyal sorunun, sosyal bir sapkınlığın isimlendirilerek, örnek olaylarla kişileştirilerek ortaya çıkarılması, kamunun gündemine oturtulması ve bu soruna uzmanlar tarafından çözüm önerileri getirilmesi ahlaki paniği açıklamaktadır. Aslında ahlaki panik, sessizlik döngüsünün bozulmasıdır” (Soygüder, 2009: 2’den akt.

Şenol, 2014: 287) şeklindedir. Bu tanımdan anlaşılana ise ahlaki paniğin sadece önemsiz olayların abartılması olmadığı, halihazırda yaygın bir biçimde var olan toplumsal sorunların medyanın gündemine taşınması suretiyle somutlaştırılması söz konusudur.

Goode ve Ben – Yahuda'ya göre ahlaki paniğin ortaya çıkması için en az beş önemli unsur veya kriterin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar: Endişe, düşmanlık / karşıtlık, toplumsal fikir birliği, oransızlık ve geçiciliktir. Öncelikle, belirli bir grup ya da sınıfın davranışları ve bu davranışın toplumun bir ya da daha fazla bölümü için muhtemelen neden olduğu / olacağı sonuçlar üzerinde yüksek bir endişe düzeyi olmalıdır. İkinci olarak, davranışa veya söz konusu duruma neden olan grup veya sınıfa karşı artan bir düşmanlık düzeyi olmalıdır. Üçüncüsü, bir durumu ahlaki bir panik olarak nitelendirmek için, önemli ya da yaygın bir mutabakata ya da fikir birliğine sahip olunmalıdır - yani, tehdidin gerçek, ciddi ve belli grup üyeleri ve onların yanlış davranışlarından kaynaklanması ve toplumun bir bütün olarak ya da belirli kesimlerinde en azından belli bir mutabakat ya da fikir birliği ölçüsü olmalıdır. Dördüncüsü, ahlaki panik teriminin kullanımında örtülü bir varsayım vardır ki, bu da toplumun pek çok üyesinin, esasen gerçekte olduğundan çok daha fazla sayıda kişinin söz konusu davranışla meşgul olduğu ve onlar için tehdidin bir anlamı olduğudur. Davranışın neden olduğu söylenen tehlike, ya da hasar, gerçekçi bir değerlendirmenin ne kadar sürdürebileceğinin ötesinde, orantısızdır. Ve son olarak, doğaları gereği, ahlaki panikler geçicidir. Oldukça ani bir biçimde ortaya çıkmaktadırlar (uzun zaman dilimlerinde hareketsiz ya da gizlilikle birlikte rağmen, zaman zaman tekrar ortaya çıkabilirler) ve genelde aniden ortaya çıkarlar (Goode ve Ben – Yahuda, 2009: 37).

Özellikle son yıllarda ahlaki paniklerin belli başlı konular üzerinde odaklandığı görülmektedir. Bunlar pedofili, ölümcül ve bulaşıcı hastalıklar, uyuşturucu, Satanizm, sağlık skandalları, vb. olarak sıralanabilmektedir (Laughey, 2010: 117). Cohen (2002: viii - xxii) ahlaki paniğe neden olan unsurların yedi bilindik sosyal kimlik kümesine ait olduğunu belirtmektedir: (1) Gençler, işçi sınıfı, şiddet eğilimi olan erkekler; (2) Okul şiddeti -ki bunlar zorbalık ve silahlı saldırılardır-; (3) Yanlış yerde yanlış insanlar

tarafından kullanılan uyuşturucu nitelikli ilaçlar; (4) Çocuk istismarı, Satanik ritüeller, pedofili vakaları; (5) Cinsellik, şiddet ve medyanın bu konudaki rolü; (6) Sosyal yardımlaşma konusundaki aldatmacalar ve bekar anneler; (7) Mülteciler ve sığınmacılar. Bu başlıklar hem dünyada hem de ülkemizde ahlaki paniğe neden olan konu başlıklarını yansıtmaktadır. Kimi zaman her biri ayrı bir panik unsuru olurken, kimi zaman da birbirleriyle bağlantılı algılanabilmektedirler.

Ahlaki paniğin ortaya çıkışının temel itici gücünün medya olduğu daha önce de ifade edilmişti. Bu noktada haberin dizaynı, geleneksel ya da yeni medyada yer alış biçimi ve sıklığı hiç şüphesiz etkili olmaktadır. “Ahlaki panik meselesinde, haber azami etkiyi yaratabilmek amacıyla imal edilir. Haber medyası fitilin ucunu ateşleyen değil, yangını körükleyen bir işleve sahiptir. Haber değerinin derdi gücü bundan ibarettir. Haberın değeri tipik olarak dram, gösteriş, önemli kişi, kısalık ve güncellik ile ölçülür” (Laughey, 2010: 121). Bu süreçte medya çalışanlarını çok fazla yormayacak türden haberlerin, olayla ilgili olsun olmasın kişilerin özel hayatlarına müdahalelerin, her şeyin yakın plan görüntülenmesinin, olayların teatral biçimde ele alınmasının söz konusu olduğu ifade edilebilir. Bunun sonucu ise sıklıkla bir birey, grup, sınıf ve / veya topluluğun linç kültürüne malzeme yapılması olmaktadır. Yukarıda ifade edilen konular, elbette medya tarafından ele alınmalıdır, elbette ki var olan sorunlara çözüm bulunması için medya itici bir güç, bir baskı unsuru olarak işlevini yerine getirmelidir. Ancak, toplumda infiale, paniğe yol açmak ve bir linç kültürü oluşturmak, dahası yasa koyucular ve yürütücülerin görevlerini yerine getirmediği yönünde bir algı oluşturarak toplumu kendi adaletini sağlama konusunda harekete geçirici yayınlar yapmak, kaos ortamının oluşmasına yol açabilmektedir. Bu süreçte egemen medyada olmasa dahi yeni medyada, özellikle de sosyal medyada herhangi bir etik kaygı gütmeyen, sadece korkutucu ve panik yaratıcı haberler (ve hatta çoğu zaman bilgi parçacıkları) eşliğinde takipçi sayısını artırma kaygısı güden kişi ya da toplulukların yönettiği sayfalar, asıl olarak üzerinde durulması gereken ahlaki panik üreticisi konumundadır. Söz konusu haberler ve / veya bilgi parçacıkları, bireyler üzerinde sanıldığından çok daha derin izler bırakabilmektedir. Öyle ki,

sürekli bu türden haber veya bilgi parçacıkları ile karşılaşan bireylerde oluşan güvensizlik duygusu toplumun geneline yansımakta ve bu da toplumsal bir travmayı tetikleyebilmektedir.

3. Bilgi Parçacıklarının Yarattığı Güvensizlik Ortami Ve Toplumsal Travma

Travma kavramı, bireyin ruhsal ve bedensel varlığını çok değişik biçimlerde sarsan, inciten, yaralayan her türlü olayı adlandırmak için kullanılmaktadır (Özen, 2017: 106). Travma tanımlarına bakıldığında, kavramın özellikle tıp bilimi açısından genel olarak bedensel ve gözle görülür yaralanmaları nitelendirmek için kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan ruhsal travmalar da en az bedensel travmalar kadar önem arz etmektedir. “Kişinin karşılaştığı stres verici bir olay ile onunla psikolojik açıdan baş edebilme kapasitesi arasındayışamsal bir dengesizlik ortaya çıktığında ruhsal travmadan söz edilir” (Şar, 2017: 114).1800'lü yılların sonlarından beri travma, şiddet, yaralanma ve kayıp deneyimlerinin ya da tehditlerinin bir dizi psikolojik etkisine atıf yapmaktadır.Travmatik olarak görülen olaylar arasında bireyin şiddetli kişisel saldırıya, tecavüze, fiziksel veya cinsel tacize, ağır otomobil kazalarına, yaşamı tehdit eden bir hastalığa, doğal veya teknolojik felaketlere, kaçırılmaya, savaşa, rehin alınmaya, terörist saldırıya, işkenceye ve savaş esiri olmaya ya da toplama kampında hapsedilmeye maruz kalma sayılabilmektedir (Kirmayer, vd., 2010: 156). Bu türden olaylar, bireysel ya da toplumsal olarak ciddi psikolojik sorunlara yol açabilmektedir.

Ruhsal travmalar dört farklı türde karşımıza çıkabilmektedir. Bu türler Tablo.1’de gösterilmektedir.

Tablo.1 Ruhsal Travma ve Stres Tipleri (Şar, 2017: 115)

Ruhsal Travma ve Stres Tipleri	Ortaya Çıkış Biçimi	Etkilenen Kesim	Sonuçlar
Tip I Travma	Rastgele, tek olay, yaşamın herhangi bir döneminde	Yetişkin, adölesan ya da çocuk	Travma sonrası stres bozukluğu, akut stres bozukluğu
Tip II (Kompleks) Travma	Çocuklukta, yineleyici, ilişkisel, bakmakla yükümlü kişilerden kaynaklanabilir.	Çocuk	Çok sayıda psikiyatrik tablo: Örneğin, dissosiyatif bozukluklar, yeme bozukluğu, konversiyon bozukluğu, Kompleks Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Simrda Kişilik Bozukluğu
Tip III Travma	Kitlesel, aynı anda çok sayıda kişi etkilenir.	Yetişkin, adölesan ya da çocuk	Travma sonrası stres ve akut stres bozukluğu, herhangi bir psikiyatrik tanıya uymayan (atipik) değişiklikler
Travmatik düzeye varmayan stres	Kronik ya da akut olabilir.	Yetişkin, adölesan ya da çocuk	Uyum bozukluğu, psikosomatik bozukluklar, akut dissosiyatif reaksiyon

Bu travma türleri içerisinde, çalışma kapsamında üzerinde durulacak olan, Tip III Travmalardır. Diğer bir deyişle, kitlesel ya da aynı anda çok sayıda kişinin etkilendiği türde ruhsal travmalar. Sosyal / toplumsal veya kolektif ya da kitlesel travma olarak adlandırılan bu travma türü, yetişkinler, adolesanlar ya da çocuklar üzerinde önemli etkilere yol açmaktadır.

Jeffrey Alexander (2012), bazı aşırı olayların bireysel ya da kolektif refahı yok ettiğini öne süren hakim bir travma teorisini tanımlar. O'na göre bu tür olayların bireylerde yarattığı travmalar psikolojik savunma mekanizmasını harekete geçirmektedir. Toplumsal travma üzerine yapılan çalışmalarda, bu tür travmaların nedeni ağırlıklı olarak savaşlar, terör saldırıları, sistematik kitlesel işkence, tecavüz ve taciz benzeri olaylar olduğu vurgulanmaktadır (Somasundaram, 2003, Allen, 1988, Bracken ve Petty, 1998, Coletta ve Cullen, 2000, Hinton, 2007, Resnick, vd., 2004, Galea, 2004).

Çeşitli travma türleri üzerine yapılan tartışmalarda, bir grup insan ya da nüfusun parçası tarafından toplu olarak tecrübe edilen travmalar ve bir bireyin yaşadığı travmalar arasında ayırım yapmak önemli olduğu vurgulanmaktadır. İlk kategoride savaş mağdurları, kasırgalar, tsunamiler, volkanlar ve depremler gibi doğal afetler, silahlı soygun sırasında bulunan insan grupları, otobüs veya otomobil kazasında çok sayıda yolcu, vb.; bir diğer kategoride ise istismar, tecavüz, ensest, kürtaj sonrası travma vb. olaylar yer almaktadır. Aynı acı verici olay nedeniyle birden fazla kişinin acı çekmesi durumunda, ortak bir yük vardır ve olay sırasında ve sonrasında bireysel travmadan ayrılma söz konusu olur. Zira bireysel travma belirli bir zamanda yalnız bir kurban tarafından yaşanırken, diğerinde toplumsal olarak üstesinden gelinmesi gereken acılar bulunmaktadır (Swart, 2010).

Yakın ve uzak geçmişte tüm dünya ülkelerinde büyük travmatik olaylar meydana gelmiştir. Bu tür olaylar ya doğadan (sel, deprem, fırtına, kıtlık, hastalık, tsunami, vs.) kaynaklanmaktadır; ya da kasıtlı olarak insanlar tarafından yaratılmış olabilir (savaşlar, terörist bombalamaları, soykırımlar, vs.). Buna ek olarak, büyük

yangınlar, tekne ve uçak kazaları, vb. gibi kasıtsız insan kaynaklı felaketler vardır (Kellermann, 2007: 37).

Bu tür olayların ardından, maruz kalınan fiziksel acıların çoğu zaman iyileştirilebildiği ancak psikolojik etkilerinin çok uzun süre devam ettiği de belirtilmektedir. Bu süreçte bireyler, bizzat kendileri zarar görmeseler dahi, şahit oldukları dolayısıyla da travma sonrası stres yaşamaktadır. Bu türden olaylar, aynı şeylerin tekrar yaşanacağına dair sürekli bir güvensizlik duygusunu, korkuyu, ilaç ya da alkol bağımlılığını, strese dayalı bedensel hastalıkları, ve daha birçok olguyu da beraberinde getirmektedir.

Travma ister bireysel isterse toplumsal düzlemde değerlendirilsin, açıktır ki başa çıkması zor bir süreci ifade etmektedir. Bireylerin acıyla yüzleşmeleri, iyileşme süreci açısından önemlidir. Ancak aynı şeylerin dramatik bir biçimde tekrar tekrar hatırlatılması çoğu zaman olumsuz etkide bulunabilmekte ve iyileşme sürecini yavaşlatabilmektedir. Özellikle medya politikaları da bu noktada önem taşımaktadır. Bireysel travmalar medya için haber değeri taşımaktadır, ancak toplumsal travmalara yol açan olaylar medya açısından çok daha uzun süreli tartışılacak, mercek altına alınabilecek durumlardır. Bu, medya için uzun süreli bir gündemi ifade etmektedir. Bu noktada, toplumu oluşturan bireylerin yaşadıkları travma ve sonrasındaki stres bozuklukları dikkate alınmadan yürütülen medya politikaları, sürekli olarak aynı travmatik görüntüler üzerine odaklanmakta, olası sonuçlar üzerine korkutucu tahminler ekranlardan yansıtılmakta, aynı olayların tekrarlanabileceğine dayalı vurgu sürekli yinelenmektedir. Ülkemizde 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Üzerinden 19 yıl geçmiş olmasına rağmen, şok edici görüntüler (hayatını kaybeden, ağır bir biçimde yaralanan ve / veya enkaz altında kalan bireylere dair) ekranlarda dönem dönem gösterilmeye devam edilmektedir. Depreme hazırlıklı olmak açısından önemli bir örnek olması dolayısıyla 1999 depremi önemlidir ve elbette hatırlanmalıdır. Ancak, olayın sürekli olarak insanların acılarını tazeleyecek biçimde verilmesi, üzerinde tartışılması gereken bir olgudur.

Toplumsal travma, çok sayıda kişinin maruz kaldığı acıyı ve buna dayalı olarak toplumsal bir travma sonrası stresle mücadele durumunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, topluma dair tehdit unsurlarının –hiç şüphesiz medya tarafından- sürekli gündeme getirilmesi ile oluşan travmatik sonuçları da bulunmaktadır. Bu noktada ahlaki paniğe neden olan olay / olgunun, bir toplumsal travmaya dönüşmesi söz konusu olabilmektedir. Çalışmanın son bölümünde üzerinde durulmakta olan medyada –özellikle de sosyal medyada- yer alan çocuklara yönelik cinsel istismar haberlerinin –sosyal medya söz konusu olduğunda bilgi parçacıklarının- sürekli ve çözüm odaklı olmaktan öte infiale oluşturmaya dayalı yer alması, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Zira bu haberler ya da bilgi parçacıkları, öyle bir şekilde dizayn edilmektedir ki, ne sorunun kökenlerine dayalı tespitleri, ne çözüm önerilerini içermektedir. Bu tür metinlerde net bir biçimde güvenli olmayan bir toplumsal yapı içerisinde yaşandığı, adalet sisteminin işlerliğinin olmadığı konularına vurgu yapılmakta, bu durum da bireylerde farklı ve “travmatik” olarak değerlendirilebilecek sonuçlara yol açmaktadır.

4. Geleneksel Ve Yeni Medyada Çocuklara Yönelik İstismar Haberleri

Geleneksel Medya bağlamında değerlendirildiğinde, çocuklara yönelik istismarın büyük bir sosyal problem olarak inşasında anahtar bir rol oynamakta olduğu ifade edilebilmektedir. Özellikle Batılı ülkelerde, 1960’lı yıllarda çok fazla dile getirilmeyen çocuk istismarı konusu, bu tarihlerden sonra medyada bir doyum noktasına ulaşmıştır. Dahası, bu konu çeşitli türde haber programlarına, TV dramalarına, filmlere, reality programlarına, dizilere dahil edilerek geniş kitlelere ulaşmıştır. Medya bu noktada farkındalık yaratma açısından oldukça önemli bir paya sahiptir ve özellikle bu konuyla ilgilenen sivil toplum kuruluşları ve aktivistlerin seslerini duyurmaları açısından da önemlidir (Powell ve Scanlon, 2014). Birçok insan, çocuklara yönelik bu türden olayların korku hikayeleri biçiminde yayınlanmasının, kötü muamelenin sosyal olarak tanınmasına, yasaların kabul edilmesine ve kötü muameleye uğramış çocukların tespiti ve korunması için daha etkili mekanizmalarla kurumların oluşturulmasına katkıda bulunduğuna inanmaktadır (Saint-Jacques, vd. 2012: 2).

Kitle medyasının çocuk istismarı (özellikle de cinsel istismar) konusunu işlemeye başlaması, ülkemizde çok daha geç dönemlerde söz konusu olmuştur. Bunda, cinsel istismar konusunun halihazırda tabu olması, mağdurun adının bu tür bir olayla duyulmasının onun geleceğini olumsuz yönde etkileyeceğine dayalı inanç, toplumun diğer bireyleri tarafından dışlanma korkusu vb. nedenler, konunun medyada konuşulmasını da engellemiştir. Konuşılmaya başlandığında ise çok sayıda etik sorunla karşılaşmıştır.

Doğrucan ve Yıldırım'ın (2011) yazılı basında çocuk istismarına dayalı yapmış oldukları çalışma bu noktada önemli veriler içermektedir. Yazarlar, medyada yer alan çocuk istismarı haberlerinin, konuya dair farkındalık yaratma açısından önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, sorunun haberlerin işleniş biçiminden kaynaklandığı belirtmektedirler. Örneğin araştırmanın yapıldığı dönemde incelenen gazetelerde, istismar mağduru çocukların %22'sinin adının açık bir biçimde verilmiş olması, %16'sının fotoğrafının açık bir biçimde yer alması, yanlış ifadelerin kullanılması ya da gereksiz detaylara yer verilmesi haberin işlenişinden kaynaklanan sorunları yansıtmaları açısından önemlidir.

Bu konuda görüş bildiren uzmanlar da bulunmaktadır. Prof. Dr. Arif Verimli, çocuğa yönelik cinsel istismar haberlerinin büyük bir titizlikle verilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Zira O'na göre bu tür haberler, çocuğu korumak adına toplumsal bir farkındalık yaratabileceği gibi, korkutucu trajedik bombardıman haline de gelebilir. Bu da hem ebeveynler, hem çocuklar, hem de toplumun geneli açısından bir korku kültürünün yerleşmesi ile sonuçlanabilmektedir. Prof. Dr. Nazan Aydın ise çocukların korumasız varlıklar olduğunu ifade ederek, şiddet, istismar gibi olayların hem maruz kalan çocukta hem de toplumda travmatik etkilere neden olabileceğine vurgu yapmıştır. "Bu haberler tarafsız bir biçimde olayı gündeme getirmez de medya tarafından istismar edilirse toplumsal kaygı ve öfkeyi arttırıcı, güveni zedeleyici etki gösterebilir ve toplum demoralize olur" şeklindeki söylemi ise oldukça dikkat

çekicidir.(<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/taciz-ve-istismar-haberleri-hassasiyetle-verilmeli-40082071>; 2018).

Yeni Medya bağlamında değerlendirildiğinde ise konu biraz daha tedirgin edici boyutlara ulaşmaktadır. Zira egemen medyanın internet ortamındaki varlığının ötesinde, sıradan kullanıcıların da içerik üretebilir olması, konu hakkında herhangi bir uzmanlığı olmayan, haber etiğinden bihaber bireylerin de konuyu ele almalarını sağlamaktadır. Esasen yeni medya, bireylerin toplumsal olaylara karşı tepkilerini gösterebilmeleri adına önemli bir özgürlük alanı yaratmıştır. Bununla birlikte, oldukça hassas bir konu olan çocuk istismarının ele alınış biçimi, özellikle sosyal medyadaki yer alış biçimleri değerlendirildiğinde ciddi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.

Bu sorunların başında, istismar mağduru çocukların özel hayatlarının deşifre edilmesi gelmektedir. Özellikle sosyal medyada yer alan bu türden çoğu haber hem –bu süreçte korunması ve hassasiyetle yaklaşılması gereken- çocuğa dair bilgileri deşifre etmektedir; hem de çoğu zaman gereksiz ya da toplumsal infiale yol açacak denli detayları içermektedir. Bu bilgiler gerek çocuklar gerek ebeveynler gerekse toplumun geneli tarafından endişeye yol açmaktadır. Dahası, haberden öte bilgi parçacığı sunma olarak ifade edilebilecek olan konuyu işleyiş biçimi, sosyal adalet duygusuna da zarar vermekte, toplum içerisinde belirli kesimlerin ötekileştirilmesine yol açmakta, ve hatta bir linç kültürünün oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Öyle ki bu noktada,devletin yasal kurumlarına yönelik güven duygusu da sarsılmaktadır.Çalışmanın temel odak noktasını da bu sorunların oluşmasına yol açan sosyal medya haberleri / bilgi parçacıkları oluşturmaktadır.

5. Sosyal Medyada Yer Alan Çocuk İstismarı İletileri Bağlamında Şiddetin Sosyal Medyada Travmatik Dışavurumu

Çalışmanın bu başlığı altında, sosyal medyada yer alan ve çocuğa yönelik cinsel istismar ile ilgili bazı metinler yer almaktadır. Bu noktada, egemen medyada da önemli yer tutan Adana’da Meydana Gelen Çocuk İstismar Vakası’na dair sosyal medyada özellikli olarak da Facebook’da yer alan iletiler, ardından kullanıcı yorumları değerlendirilmektedir.

Adana’da Meydana Gelen Çocuk İstismar Vakası

Bu bağlamda ele alınan ilk olay, Ocak 2018’de gerçekleşmiştir. Egemen medyada da günlerce işlenen bu olayda, Adana’da bir düğün esnasında, bir evde uyuyan çocuğun düğüne katılanlar şahıslardan biri tarafından cinsel saldırıya maruz kalması söz konusudur. Televizyon kanalları ve gazeteler, konuyu yakın takibe almışlar ve mümkün olduğu ölçüde doğru bilgilendirme sağlamışlardır. Bu süreçte, çocuk istismarına yönelik olarak farkındalık yaratmak üzere çeşitli uzmanların demeçleri televizyon kanallarında ve gazetelerde ağırlıklı yer bulmuştur. Ancak sosyal medyada haberin yer alış biçimi farklı bir süreci işaret etmektedir.

Olayla ilgili olarak, haberlerin yayınlandığı ilk aşamadan itibaren ciddi bir toplumsal tepki oluşmuştur. Son yıllarda bu türden olayların (ya da medyadaki yansımalarının) giderek artması, tüm internet kullanıcılarının olayla ilgili tepki vermesine yol açmıştır. #cocuksusarsensusma etiketiyle kullanıcılardan gelen pek çok tepki sosyal medyada yansıma bulmuştur. Ünlü isimlerin de olaya tepkilerini gösterdikleri videolarını paylaşmaları ve aldıkları destek de, toplumsal duyarlılığın giderek artmakta olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte, 17 Şubat tarihinde, çocuğun hayatını kaybettiğine yönelik haberler Facebook ve Twitter’da hızla yayılmaya başlamıştır. Her ne kadar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dahil resmi kurumlarca, çocuğun hayatını kaybetmemiş olduğu vurgulansa dahi, gerçeklik payı olmayan haberler (esasen daha önce de ifade edildiği üzere bilgi parçacıkları) farklı sosyal medya hesapları tarafından yayılmaya devam etmiştir. İstismara uğrayan çocuk ve yaşadıklarına dair

kişisel hesaplardan ve takipçi sayısı yüksek sayfalardan çok sayıda paylaşımda bulunulmuştur. Bununla birlikte, paylaşımlarda yer verilen unsurların gerçeklik payının olmadığı da yine resmi kurumlar tarafından açıklanmıştır.

Bununla birlikte, toplumsal bağlamda hayli travmatik olabilecek söylemler içeren iletilerin yayınlanması, resmi kurumların açıklamalarını dahi geri planda bırakacak niteliktedir:

“Adana'da 3 Yaşındaki Tecavüze uğrayan kız çocuğun anüs deliği hem öne, hem arkaya doğru olmak üzere iki ayrı yönde yırtılmış. Bağırsaklar da yırtılmış ve dışkı ile tecavüzcünün spermleri karın boşluğuna akarak tüm iç organları iltihaplandırmış. Saatler süren iki ayrı ameliyatla 60 küsur iç dikiş, 20 küsur dış dikiş atılarak çocuk ancak oturabilir hale getirilmiş. Dikişleri patlatmadan dışkılayabilsin diye yalnızca sıvı gıdalarla besleniyor ve dışkısının katılaşmasını engellemek için sürekli müşil veriliyor; dolayısı ile vücutta besin yetersizliği ve sıvı kaybı var. Ayrıca kendi dışkısının ve tecavüzcünün sperminin iç organlarda oluşturduğu iltihabın giderilmesi için kullanılan antibiyotikler yüzünden karaciğeri hasar görmüş. İdrar kesesi aşırı basınçtan tahriş olmuş, çocuk sürekli kan işiyor. Ağzı kapatılan çocuğun kendi çığlığının basıncından kulak zarı patlamış. Çocuk tanımadığı birini görünce; kolundaki serumları koparma pahasına, dikişlerini patlatma pahasına hastanedeki yatağından aşağı atlayıp yatağın altına saklanmaya çalışıyor.”

Yukarıda yer alan ifadeler, Facebook'ta “herkese açık” gönderiler kapsamında “Habur'un SESİ” (38 yorum – 5 paylaşım), “İzMİRLİYİZ BİR tAnEyizZ ” (19 yorum – 14 paylaşım), “Parayı Lidyalılar Kafayı İzmirli Bulmuştur” (92 yorum – 112 paylaşım), “Tedirgin” (114 yorum – 46 paylaşım), “T...O...” (Kişisel hesap, 70 yorum – 31 paylaşım), “Şifacı” (4 yorum – 20 paylaşım), “F.... A...” (Kişisel hesap, 25 yorum -52 paylaşım),

“U.... A....” (Kişisel hesap, 17 yorum – 68 paylaşım), “N..... A.....” (Kişisel hesap, 14 yorum – 41 paylaşım), “Ana – kız Örgüleri” (8 yorum – 68 paylaşım), “Y..... K.....” (Kişisel hesap, 7 yorum – 52 paylaşım), vb. pek çok sayfadan ve kişisel hesaptan paylaşılmıştır.

İleti içerisinde yer alan, çocuğun gördüğü fiziksel zarara yönelik söylemlerin, sosyal medya kullanıcılarında bulunduğu karşılık ağağında görüldüğü şekliyle özetlenebilmektedir:

- İletide yazılan her bir kelime, kaynağı belirsiz olmasına rağmen yorumcular tarafından inanılır bulunmuştur.
- Özellikle kadın kullanıcılar tarafından, dış dünyanın bu türden suçları işlemeye eğilimli çok sayıda erkeğin hakimiyetinde olduğu düşüncesi yaygındır.
- Kadın kullanıcılar, hem kendileri hem de çocukları için yüksek kaygı düzeyine sahip olduklarını dile getirmektedirler.
- Linç kültürü yaygınlaşmıştır, yorumcuların önemli bir kısmı suçlunun cezasının halk tarafından verilmesi gerekliliğini dile getirmektedir.
- Zanlının hapis cezası alması yetersiz görülmekte, bu noktada adalet devlet kurumlarından ve adli makamlardan değil, hapisanedeki diğer mahkumlardan beklenmektedir.
- Suçluyu, hapisanede cezalandırması beklenen mahkumlar, “delikanlı”, “şerefli”, “yiğit” vb. söylemlerle onurlandırılmaktadır.
- Toplum genelinde bu tür suçları işleyenlere yönelik yasa tasarılarında dile getirilen idam ya da kimyasal kastrasyon gibi cezalar yetersiz görülmekte, söz konusu suçlulara işkence edilmesi gerektiği savunulmaktadır.
- Kimi yorumcular tarafından, suçlunun ailesine de tecavüz edilmesi gerekliliği savunulmaktadır.
- Suçlunun ailesine yönelik çok sayıda negatif söylem yer almaktadır. Sadece suçlunun değil, ailesinin de cezalandırılması gerektiği savunulmaktadır.

- Erkeklere yönelik olarak ciddi boyutlarda negatif söylemler söz konusudur. (Cinsiyete dayalı bir genelleme yapılmaktadır)
- Devlet kurumlarının hiçbir şey yapmayacağı / yapamayacağı vurgulanmaktadır. Özellikle adalet kurumlarına yönelik ciddi bir güvensizlik kendini göstermektedir.
- Yorumcular arasında bu tür olayların iktidarın politikalarıyla doğrudan orantılı olduğunu savunanlar bulunmaktadır.
- Yanı sıra bazı kullanıcılar, tahrik edici bir biçimde giyinen kadınlara zarar veremeyen bazı erkeklerin, bu tür davranışları gerçekleştirdiğini savunmaktadır.
- Yorumcuların bir kısmı ise olayı yadsıma ve inkar etme noktasındadır.

Sonuç

Medya, insanların içerisinde yaşadıkları toplum ve dünya hakkında en temel haber alma kaynaklarından biridir. Öte yandan medya, toplumsal olaylara yönelik duyarlılık oluşturmada ve bu doğrultuda siyasikara alma mekanizmalarının gündemini de oluşturma aşamasında etkindir. Ancak 2000’li yıllarla birlikte, medya yapılanmasında ciddi değişiklikler söz konusu olmuştur. Bir yandan gelişen iletişim teknolojilerinin bireylerin kullanımına açılması dolayısıyla internet kullanım oranlarının artması medya kurumlarını kendilerini internette de var olmaya zorlarken; diğer yandan Web 2.0 teknolojisinin sıradan kullanıcıya dahi içerik üretebilme, paylaşabilme ve yayabilme olanağını sağlaması ve sosyal medyanın bunun için en etkin ortamlardan biri olması dolayısıyla, bireylerin haber ve bilgi edinme alışkanlıklarında da farklılaşmalar söz konusu olmuştur. Egemen medya kurumları, halen birincil kaynaklar durumunda olmakla birlikte, sosyal medya üzerinde yüksek takipçi sayısına sahip kişisel sayfalar veya topluluk sayfaları da bu aşamada önemli enformasyon kaynakları olarak kabul görmeye başlamışlardır. Hiç şüphesiz ortaya çıkan bu gelişmelerin bazı sonuçları bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, kaynağı belirsiz iletilerin internette - özellikle de sosyal medyada yayılması-, bu doğrultuda ortaya çıkan bilgi kirliliği, iletilerin genel yapısının toplumda infiale yol açacak biçimde sunulması, dahası sosyal medya kullanıcıları tarafından paylaşılarak etki alanının genişletilmesi gibi olguların toplumsal bağlamda ahlaki paniğe ve dahası toplumsal travmalara yol açmakta olduğu düşüncesinden yola çıkılarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle Ocak 2018'de Adana'da meydana gelen bir çocuk cinsel istismar haberinin sosyal medyadaki yansımaları üzerinden hareketle belli sonuçlara ulaşılmıştır.

Öncelikle, sosyal medyada yer alan bilgi parçacıkları açık bir biçimde bilgi kirliliği oluşturmaktadır. Bir diğer konu, bu türden bilgilerin hızla okunup paylaşılabilir olmasıdır. Açıkça görülmüştür ki, Facebook'ta (Adana – çocuk – istismar) anahtar kelimeleri arandığında ağırlıklı olarak çıkan sonuçlar, herkese açık gönderiler olarak düzenlenmiş olan kişisel ve / veya gruplara ait sayfalarda paylaşılan iletilerdir. Egemen medya tarafından ele alınan konuya dair iletiler çok az sayıda görünmektedir. Yanı sıra, medya kurumları tarafından doğrulanmış bilgilerin paylaşım oranları ile kişisel / gruplara ait sayfaların iletilerinin paylaşım oranları arasında çok ciddi rakamsal farklılıklar bulunmaktadır. Bu sayfalar olayı, hiçbir etik kurala riayet etmeden (ki paylaşımların hemen tümünde söz konusu tarihte suçu resmi kurumlarca onanmamış olmasına rağmen zanlının isminin açıkça paylaşılması bu durumun bir örneğidir), hiçbir kaynağa dayanmadan kaleme alınmış bir yazı üzerinden paylaşmıştır. Hemen tüm sayfalarda aynı metnin, belki küçük değişikliklerle paylaştığı görülmektedir. Çocuğun maruz kaldığı cinsel saldırı dolayısıyla vücudunda oluşan hasar son derece ağır bir dilde yazılmıştır. Bu noktada bir kez daha vurgulanması gereken nokta, yazılanların doğruluğunun hiçbir kaynağa dayandırılmamasıdır. Ancak olay o denli travmatiktir ki, diğer kullanıcılar tarafından doğru kabul edilmiş, yorumlanmış ve hatta paylaşarak yaygınlaşması sağlanmıştır. Öte yandan bu iletilere yapılan yorumların hemen tümünde büyük bir öfke yer almaktadır. Özellikle kadın kullanıcılar iletilerde yer alan ifadelere daha duygusal yaklaşmışlar, kendileri ve çocukları ile ilgili endişelerini dile getirmişlerdir. Bu noktada bir korku

kültürünün yerleşik hale geldiği çıkarsaması yapılabilmektedir. Erkek kullanıcılar açısından ise daha çok bir linç kültürünün yerleşik hale geldiği ifade edilebilir. Bu noktadaki yorumlar ağır küfürler içermekle birlikte, saldırıyı gerçekleştiren şahsın hem kendisine hem de ailesine de aynı şeylerin yapılması düşüncesi çerçevesinde odaklanmaktadır. Yorumlardan ortaya çıkan bir diğer bulgu devlet kurumlarına ve adalet sistemine olan güvensizliktir, öyle ki adaletin halk ya da hiç değilse suçlunun gönderildiği hapisanedeki diğer mahkumlar tarafından sağlanması yönünde beklentiler dile getirilmektedir.

Esasen sosyal medya, toplumdaki bireylerin toplumsal olaylara bakış açısını ortaya koyması ve kamuoyunun nabzının ölçülmesi aşamasında etkindir. Münevver Karabulut, Özgecan Arslan benzeri olaylarda, soruşturmanın hızla tamamlanarak suçluların adalete teslim edilmesinde, sosyal medyanın itici bir rol üstlendiği bilinmektedir örneğin. Ancak gelinen bu noktada, çalışma kapsamında ele alınan örnek çerçevesinde değerlendirildiğinde denilebilir ki, sosyal medya faydalı olduğundan çok daha fazla zarar verebilir konumdadır. Zira hiçbir denetlemeye tabi tutulmadan yayınlanan ve paylaşılan (kaynağı ve ne niyetle paylaşıldığı da belirsiz olan) bu türden iletiler, suçlunun ceza almasının hızlandırılmasından öte toplumsal bağlamda travmatik etkilere yol açabilir niteliktedir. Öyle görünmektedir ki, takipçi sayısını ve tıklanma oranını artırarak, kâr elde etme amacı güden sayfaların önemli bir kısmı, toplumsal duyarlılığı hiçe sayarak hareket etmektedir.

Bu doğrultuda alınması gereken acil önlemlerden söz edilmelidir. Bu önlemlerden ilki, ülkemizde medya okuryazarlığı eğitiminin küçük yaşlardan itibaren titizlikle verilmeye başlanması yönünde harekete geçilmesi yönündedir. Bir diğer önlem, haber doğrulama sitelerinin yaygınlaştırılması ve işlerlik kazanmasının sağlanmasıdır. Ne geleneksel ne de sosyal medya da sansür kabul edilemez olmakla birlikte, en azından denetleyici kurumların ivedilikle kurulması ve harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma kapsamında yalnızca bir tek olay üzerinden ortaya konan bu bulgular, sosyal medyanın bir özgürlük ortamı olmaktan öte farklı kaygılar doğrultusunda toplumsal infiale yol açmada sorun

görmeyen kesimin denetim altına alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Algül, A., Sütçü, C.(2015). “Değişen Haber Algısı: Kullanıcılar Sosyal Medyada Haberleri Nasıl Değerlendiriyorlar?”. *Global Media Journal*. 6(11), 18 – 34.

Alankuş, S.(2009). “*Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği*”. Der: Sevda Alankuş. Gazeteciliğe Başlarken. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Alexander, J. (2012). *Trauma: A Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

Chomsky, N. (2006). Rızanın İmalatı. Çev. Ender Abadoğlu. İstanbul: Aram Yayıncılık.

Cohen, S.(2002).*Folk Devils and Moral Panics*. New York: Routledge Publications.

Doğrucan, A., Yıldırım, Z. (2011). “Yazılı Basında Çocuk İstismarı Haberlerinin İncelenmesi: (Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Sabah, Yeni Şafak ve Zaman Gazeteleri Örneğinde)”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(2), 176 – 194.

Durgeç Aydoğan, P. (2017). “Alternatif Bir Medya Alanı Olarak Yurttaş Gazeteciliği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(50), 705 – 711.

Goode, E., Ben – Yahuda, N.(2009). *Moral Panics the Social Construction of Deviance*. UK: Blackwell Publishing.

Kellermann, P.F. (2007). *Sociodrama and Collective Trauma*. UK: Jessica Kingsley Publishers.

Kirmayer, L. J., vd.(2010). “*Trauma and Disasters in Social and Cultural Context*”. Ed. Craig Morgan ve Dinesh Bhugra.

Principles of Social Psychiatry. London: John Wiley & Sons Publications.

Laughey, D. (2010). Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar. Çev. Ali Toprak. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özen, Y.(2017). “Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi”. *The Journal of Social Sciences*. 1(2), 104 – 117.

Powell, F., Scanlon, M. (2014). “*The Media and Child Abuse*”. <https://discoversociety.org/2014/09/30/the-media-and-childabuse/>, 2018.

Saint-Jacques, M.C.(2012). “The Role of Media in Reporting Child Abuse”. *Journal of Social Service Research*. 1 – 13.

Slattey, M. (2008). Sosyolojide Temel Fikirler. Çev. Özlem Balkız, vd. İstanbul: Sentez Yayıncılık

Swart, I. (2010). The Influence of Trauma on Musicians. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Pretoria, Güney Afrika.

Şar, V. (2017). Savaş ve Terör Yaşantılarında Travma Sonrası Stres. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 33, 114 – 120.

Şenol, F.T.(2014). “Sosyal Medyadaki Ahlaki Panik Tepkisi: Facebook’taki “T.C.” Örgütlenmesi”. *Global Media Journal*. 4(8), 276 – 304.

Yıldız, S., Sümer, H.H.(2010). “Medya ve Ahlaki Panik”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(3), 35 – 46.

<https://wearesocial.com/special-reports/digital-in-2017-global-overview>, 2017

<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/saglik/taciz-ve-istismar-haberleri-hassasiyetle-verilmeli-40082071>; (2018).

Ergenler İçin Yeni Bir Tehdit: Siber Mağduriyet

Mahmut EVLİ, Erciyes Üniversitesi

Nuray ŞİMŞEK, Erciyes Üniversitesi

Nurcan UZDİL, Erciyes Üniversitesi

Giriş

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri her yaş, eğitim ve sosyo ekonomik düzeydeki bireylerin hayatında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Gençler arasında yaygın olarak kullanılan bilgisayar, internet, cep telefonu ve diğer teknolojik araçlar, yeni arkadaşlar edinme ve sürdürme, eğlence, bilgiye kolay erişim gibi birçok olanak sunmaktadır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

İnternet, sunduğu olanakların yanında bazı tehdit ve tehlikeleri de barındırmaktadır. İnternet ve oyun bağımlılığı, uyuşturucu ve pornografiye sürüklenme gibi sorunlar bu tehlikelerin önemli birkaçıdır. Son zamanlarda bu risklere siber zorbalık ve mağduriyetin de eklendiği görülmektedir.

Siber zorbalık, bilgisayar, cep telefonu ve diğer iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da gruba karşı yapılan kasıtlı ve tekrarlı zarar verme davranışları olarak tanımlanmaktadır (Arıca, Kınay ve Tanrıku, 2012; Tokunaga, 2010). Bir başka tanımda ise siber zorbalık, dijital teknolojinin diğer bireylere rahatsız edici mesajlar göndermek veya sosyal saldırganlık yapmak amacıyla kullanılması olarak ifade edilmiştir (Willard, 2006). Zorbalığın bu türünde zorba istediği sayıda kişiye, istediği zaman ve yerde ulaşabilmekte ve davranışlarının mağdurda yol açtığı olumsuz duygusal sonuçları görmediği için davranışından dolayı suçluluk veya sorumluluk hissetmemektedir (Eroğlu ve Peker, 2011). Teknoloji kullanımının giderek yaygınlaşması ve zorbalığın taşıdığı bu özellikler gençler arasında siber zorbalığın yaygın bir sorun haline almasında risk oluşturmaktadır.

Siber zorbalığın diğer tarafında da bu durumdan mağduriyet olgusu yer almaktadır. Gençler arasında siber mağduriyet önemli

bir olgudur. Yurt dışında yapılan çalışmalarda siber mağduriyet oranlarına bakıldığında, Kanada’da yapılmış bir çalışmada eğitim döneminin başında öğrencilerin %22.0’ı siber zorbalığı deneyimlediklerini belirtirken, eğitim yılının sonunda bu oranın %26.8 olduğu belirtilmiştir (Holfeld ve Leadbeater, 2015). Amerika’da yapılan bir çalışmada ise bilgisayar, e-mail, fotoğraf ve cep telefonu aracılığıyla mağduriyet yaşayan ergenlerin oranı %13.8 olduğu bildirilmiştir (Wang, Iannotti ve Nansel, 2009). Ülkemizde yapılan bir çalışmada sanal mağduriyet oranının %30 olduğu ifade edilmektedir (Baker ve Kavşut, 2007). Siber mağduriyet sonucunda zayıf akademik performans, okulu bırakma, fiziksel şiddet, intihar (Mark ve Rattliffe, 2011; Van Geel, Vedder ve Tanihon, 2014), sosyal geri çekilme, kaygı, depresyon ve somatik şikayetler, üzüntü, yalnızlık (Sjurso, Fandrem ve Roland, 2016; Underwood ve Ehrenreich, 2017), düşük benlik saygısı, madde kullanımı ve düşük yaşam memnuniyeti (Kowalski, Giunetti, Schroeder ve Lattaner, 2014) gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Ergenlerde Siber Mağduriyetle İlişkili Olan Durumlar

Ergenlerde siber mağduriyetin pek çok durumla ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Bu ilişkili olan durumlardan bir tanesi internette geçirilen süredir. İnternette geçirilen sürenin artması internetin olumsuzlukları ile karşılaşma riskini de artırmaktadır. Tsitsika ve arkadaşlarının (2015) yaptığı çalışmada günlük internet kullanım süresinin iki saati aştığı bireylerde siber mağduriyet oranlarının yüksek olduğu bulunmuştur (Tsitsika, Janikian, Wojcik, Makaruk, Tzavela vd., 2015). Benzer şekilde ülkemizde Peker, Eroğlu ve Ada’nın (2012) çalışmalarında da öğrencilerin haftalık internette geçirdikleri sürenin siber mağduriyet için açıklayıcı bir faktör olduğu ifade edilmiştir (Peker, Eroğlu ve Ada, 2012).

İnternette geçirilen sürenin yanında ergenlerin internette yaşamış oldukları sosyal ve duygusal tatmin de siber mağduriyetin önemli yordayıcılarından biridir. Ergenler kendi aile üyeleriyle karşılayamadıkları duygusal destek ve değerlilik hissini internet yoluyla gidermeye çalışabilmektedir. Eroğlu ve Peker’in (2011)

lise öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada aileden algılanan sosyal destek azaldıkça siber mağduriyetin arttığı bildirilmektedir (Eroğlu ve Peker, 2011). Yine Eroğlu ve Güler (2015) çalışmalarında, aile desteği ile siber mağduriyet arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamışlardır . Ergenlerde siber mağduriyet açısından aile desteği kadar algılanan sosyal destek de önemlidir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda öğretmenden, arkadaşlardan, aileden algılanan sosyal destek ile siber mağduriyet arasında negatif ilişki tespit edilmiştir (Eroğlu ve Peker., Bingöl ve Tanrikulu, 2014). Yurt dışında yapılan çalışmalarda siber mağduriyetin geleceğe yönelik iyimser bakışı, benlik saygısını ve sosyal destek algısını olumsuz etkilediği, (Smokowski, Evans ve Cotter, 2014; Fanti, Demetriou ve Hawa, 2012) bunun yanı sıra aile ve sosyal desteğin siber mağduriyet açısından koruyucu bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir (Tennant, Demaray, Coyle ve Malecki, 2015).

Ergenlerin kendilik algıları ve kendilerine verdikleri değerde siber mağduriyeti etkilemektedir. Öznel mutluluk ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasında negatif bir ilişki olduğu ve öznel mutluluk düzeyi yüksek olan ergenlerin daha az mağduriyet yaşadığı ifade edilmektedir (Akın, 2012; Padır, Eroğlu ve Çaişkan, 2015). Özdemir'in (2014) çalışmasında benlik saygısı siber mağduriyet arasında negatif bir ilişki olduğunu bildirilmektedir. Benzer şekilde Ayas'ın (2016) yaptığı çalışmada da siber mağduriyete uğrayanların benlik saygılarının düşük olduğu ifade edilmiştir. Yurt dışında yapılan bir çalışmada da sosyal ağları kullanan bireylerin kendilerine yapılan olumsuz geri bildirimler sonucunda benlik saygılarının düştüğü tespit edilmiştir (Valkenburg, Peter ve Schouten, 2006). Patchin ve Hinduja'nın (2010) yaptığı çalışmada da siber mağduriyete uğrayanların benlik saygılarının daha düşük olduğu ifade edilmiştir.

Ergenlerin kişilik özellikleri de siber zorbalık davranışları ya da mağdur olmaları ile ilişkili olabilmektedir. Ülkemizde orta öğretim kurumlarındaki öğrencilerde yapılan bir çalışmada dışadönük kişilik özelliği gösteren öğrencilerin daha az siber zorbalık ve mağduriyet yaşadığı, nevrozizm boyutunda ise puanlar arttıkça, siber zorbalık ve mağduriyet puanlarının da arttığı tespit edilmiştir

(Kağan ve Ciminli, 2016). Ayrıca siber mağduriyetin psikotizmle yakından ilişkili olduğu bilinmektedir (Özden ve İçellioğlu, 2014). Yine ülkemizde yapılan başka bir çalışmada ise siber mağduriyet ile sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük gibi insani değerler arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğunu saptanmıştır (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015). Yurt dışında yapılan bir çalışmada da siber zorbalık ve mağduriyetin kişilik özellikleri ile yakından ilişkili olduğu, sorumluluk ve duygusal dengesi yüksek olan bireyler daha az siber mağduriyete uğrarken, yumuşak başlılık ve daha fazla deneyime açık olma gibi kişilik özellikleri siber mağduriyete uğrama olasılığını artırmaktadır (Weijer ve Leukfeldt, 2017).

Siber Mağduriyetin Sonuçları

Sanal zorbalık olaylarına mâruz kalma ergenlerde bazı duygusal tepkilere neden olmaktadır. Siber mağduriyet yaşayanların öfke, üzüntü, incinmişlik, utanç ya da korku gibi duyguları yaşadıkları belirtilmektedir (Aktepe, 2013). Bunlara ek olarak akademik başarıda düşme, okula devamsızlık, benlik saygısında düşme, depresyon, intihar gibi ciddi sorunlar da görülebilmektedir (Özdemir, 2014; Ramsey, Dilalla ve Mccrary , Dalmaç ve Bayraktar, 2016). Amerika’da lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada siber mağduriyet yaşayan ergenlerin depresyon, anksiyete, paranoid düşünce düzeylerinin böyle bir deneyimi olmayanlardan daha yüksek olduğu ve bu ergenlerde intihar düşüncesi ve girişiminin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Schenk ve Fremouw, 2012). Yapılan başka bir çalışmada da siber mağduriyetin depresyon, anksiyete, somtaizasyon, düşmanlık, dürtüsellik, kişiler arası duyarlılık ve internet bağımlılığı ile pozitif ilişkili olduğu bildirilmiştir (Şahin, Aydın ve Sarı, 2012; İldırım, Çalıcı ve Erdoğan, 2017). Mağduriyet, depresyon ve alkol, sigara, mariuna gibi madde bağımlılıkları arasında da yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir (Luk, Wang ve Sion-Morton, 2010). Siber zorbalık ve mağduriyetinde intihar düşüncelerini ve madde kullanım oranlarını arttırdığı bilinmektedir (Litwiller ve Brausch, 2013).

Öneriler:

Sonuç olarak;

- Ergen ailelerinin çocuklarının internet kullanım içerik ve sürelerini kontrol etmeleri,
- Ergen ailelerinin çocuklarının duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının farkında olmaları ve daha fazla beraber zaman geçirmeleri ve gerektiğinde destek olmaları,
- Ergenlere güvenli internet kullanım hakkında bilgilendirme çalışmalarının yapılması,
- Ergenlerin benlik algılarına yönelik hem ailelere hem de ergenlere yönelik çalışmaların planlanması,
- Ergenlerin kişilik özelliklerine yönelik dikkate alınarak atılganlık eğitimleri verilmesi,
- Ergenlerin düzenli aralıklarla fiziksel ruhsal ve sosyal açıdan değerlendirilerek gerekli müdahalelerin yapılması, siber mağduriyetle mücadelede önerilen girişimlerdir.

Kaynaklar

Akın, A. (2012). The relationships between Internet addiction, subjective vitality, and subjective happiness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(8), 404-410.

Aktepe, E. (2013, February). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. *In Yeni Symposium (Vol. 51, No. 1)*.

Arıcağ OT, Kınay H, Tanrıku T. Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 2012; 17; 101-14.

Ayas, T. (2016). An Examination of the Relationship between Students Involved and not Involved in Cyberbullying Incidents and Self-Esteem and Extroversion. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 41(186).

Baker. Ö, E, Kavşut F.(2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27: 31-42.

Bingöl, N. ve Tanrikulu, T. (2014). Siber zorba ve mağdur olma ile algılanan sosyal destek düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 43: 1-17.

BÜYÜKYILDIRIM, İ., & DİLMAÇ, B. Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7-40.

Ciminli, A., & Kağan, M. (2016). Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin cinsiyet, sınıf, okul değişkenleri ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(2), 14-34.

Eroğlu, Y. & Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3): 118-29.

Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden ve arkadaştan algılanan sosyal destek ve siber mağduriyet: yapısal eşitlik modeliyle bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 27: 1-15.

Fanti, KA., Demetriou AG, & Hawa, VV., (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining riskand protective factors. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2).

Ildırım, E., Çalıcı, C., & Erdoğan, B. (2017). Psychological Correlates of Cyberbullying and Cyber-Victimization. *The International Journal of Human and Behavioral Science*, 3(2), 7-21.

Holfeld B, Leadbeater BJ. The nature and frequency of cyber bullying behaviors and victimization experiences in young

canadian children. *Canadian Journal of School Psych relational, and cyber*, 30(2): 116-35.

Kowalski RM, Giumetti GW, Schroeder AN, & Lattaner MR. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying among youth. *Psychological Bulletin*, 1072-137.

Luk, J. W., Wang, J., & Simons-Morton, B. G. (2010). Bullying victimization and substance use among US adolescents: Mediation by depression. *Prevention Science*, 11(4), 355-359.

Litwiller, B. J., & Brausch, A. M. (2013). Cyber bullying and physical bullying in adolescent suicide: the role of violent behavior and substance use. *Journal of youth and adolescence*, 42(5), 675-684.

Mark. L., & Ratliffe K, T. (2011). Cyber worlds: New playgrounds for bullying. *Computers in the Schools*, 28(2).

Ozden, M. S., & Icelliglu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4379-4383.

Özdemir, Y. (2014). Cyber victimization and adolescent self-esteem: The role of communication with parents. *Asian Journal of Social Psychology*, 17(4), 255-263.

PADIR, M. A., EROĞLU, Y., & ÇALIŞKAN, M. (2015). Ergenlerde Öznel Mutluluk ile Siber Zorbalık ve Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 32-51.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of school health*, 80(12), 614-621.

Peker, A., Eroğlu, Y, & Ada, Ő. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 12(2), 185-206.

Polat, Z. D., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, VI (I), 115-132.

Ramsey, J. L., DiLalla, L. F., & McCrary, M. K. (2016). Cyber victimization and depressive symptoms in sexual minority college students. *Journal of school violence*, 15(4), 483-502.

Schenk, A. M., & Fremouw, W. J. (2012). Prevalence, psychological impact, and coping of cyberbully victims among college students. *Journal of School Violence*, 11(1), 21-37.

Şahin, M., Aydin, B., & Sari, S. V. (2012). Cyber bullying, cyber victimization and psychological symptoms: A study in adolescents. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 41(1), 53-59.

Sjursø, IR. Fandrem, H. & Roland E.(2016). Emotional problems in traditional and cyber victimization. *Journal of School Violence*, 15(1), 114-131.

Smokowski, PR., Evans, CBR, & Cotter, KL. (2014). The differential impacts of episodic, chronic, and cumulative physical bullying and cyberbullying: The effects of victimization on the school experiences, social support, and mental health of rural adolescents. *Violence and Victims*, 29(6), 1029-46.

Tennant, JE., Demaray, MK., Coyle, S, & Malecki, CK. (2015). The dangers of the web: Cybervictimization, depression, and social support in college students. *Computers in Human Behavior*, 50, 348-57.

Tokunaga RS. Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyber bullying victimization. *Computers in Human Behavior* 2010; 26(3), 277-87.

Tsitsika, A., Janikian, M., Wójcik, S., Makaruk, K., & Tzavela, E.(2015). Cyberbullying victimization prevalence and associations with internalizing and externalizing problems among adolescents in six European countries. *Computers in Human Behavior*, 51, 1-7.

Underwood MK. & Ehrenreich SE.(2017). The power and the pain of adolescents' digital communication: Cyber victimization and the perils of lurking. *Am Psychol*, 72(2), 144-58.

Wang J, Iannotti RJ, & Nansel TR. (2009). School bullying among adolescents in the united states: physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368-375.

Willard N. Cyberbullying and Cyberthreats Effectively Managing Internet Use Risks in Schools 2006. http://www.cforks.org/Downloads/cyber_bullying.pdf (Erişim Tarihi:20.04.2018).

Valkenburg, P. M., Peter, J., & Schouten, A. P. (2006). Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. *CyberPsychology & Behavior*, 9(5), 584-590.

van de Weijer, S. G., & Leukfeldt, E. R. (2017). Big five personality traits of cybercrime victims. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(7), 407-412.

van Geel M, Vedder P, & Tanilon J. (2014). Relationship between peer victimization, cyberbullying, and suicide in children and adolescents: A meta analysis. *JAMA Pediatr*, 168(5), 435-42.

Yaman E, Eroğlu Y, Peker A. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*. Kaknüs Yayınları.

Dijital Oyunlardaki Şiddetin Toplumsal Yansımaları: Mavi Balina Oyunu Örneğinde Bir İnceleme

Muhsine Sekmen, Atatürk Üniversitesi

Zeynep Biricik, Atatürk Üniversitesi

Giriş

Toplumsal ve kültürel anlamda yaşanan her olgu, toplum bireylerine etki ederek, onların yaşamlarını derinden etkilemektedir. Kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, hayatımıza anıdalık ve hız unsurunu beraberinde getirmiştir. Önceleri radyo ve televizyon ile başlayan kitlesel haberleşme, sonraki yıllarda kendini internetin hızına bırakmış ve küreselleşen bir iletişim akımı başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler; toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda değişimlere de yol açmıştır.

Kültürel anlamda yaşanan değişimlerin etkilediği alanlardan biri oyunlar ve oyunları oynayan kitle yani çocuklardır. Önceleri geleneksel olarak oynanan oyunlar, modern zamanda biçim değiştirmiştir. Artık oyun oynayan birey ya da çocuk evden dışarı çıkmadan ya da başka birine ihtiyacı olmadan sadece bir ekran karşısında oyun edimini yerine getirmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler eşliğinde oyun oynama etkinliği dijitalleşmiş ve dijital oyunlar en sık tercih edilen oyunlardan olmuştur. Dijital oyun oynayan bireyler; evde bilgisayar, tablet ya da telefonda oyun oynadıkları için aile bireyleri tarafından bu durum olumlu karşılanmakta ve dışarıdaki tehlikelerden çocuklarını koruduklarını düşünmektedirler. Ama dijital oyunların barındırdığı zararlı içerikler, gözden kaçırılan önemli bir unsurdur. Düşünülenin aksine, içeride ekran karşısında oynanan bu oyunlar, günümüzde dışarıda oynanan geleneksel oyunların vereceği zararlardan çok daha ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Son zamanlarda sıklıkla dijital oyunların zararları medyada gündeme gelmektedir. Sanal dünyada oynanan bu oyunlar, çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine oldukça zarar vermektedir.

2017 yılı ve sonrasında 130 bireyin ölümüne neden olan Mavi Balina oyunu, günümüzde zararlı içerikleri ile oynayanların hayatların tehlikeye sokan oyunlardan biridir. Oyunun bir linke ulaşması ve linke tıkladığı anda oyunun içinde bulunan birey, şantaj ve tehditlerle oyundaki emirleri yerine getirmekte en sonunda da kendini öldürmektedir. Bu direktiflere uyup kendini öldüren insanlar, son bir yıl içerisinde de ülkemizde de görülmeye başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, şiddet içerikli dijital oyunların insanlara özellikle de çocuklara vermiş olduğu zararın çok ileri boyutta olduğunu gözler önüne sermek ve bu olayların yayılması ve medyada yer alması ile birlikte toplumda oluşan travmatik yapının ele alınmasıdır. Mavi Balina oyunu oynayıp intihar edenler ile ilgili yapılan haberler sonucunda aileler panik olmakta ve dehşete düşmektedirler. Bu bağlamda haberler korku, panik, dehşet ve travma yaratacak içerikler açısından incelenmiş aynı zamanda da ailelerin alması gereken tedbirler ve aile için yapılan uyarı haberlerine de yer verilmiştir. Medyada yayımlanan haberlerin korku ve travma yarattığı yönündeki algının yanında, haberler incelendiğinde aynı zamanda ailelerin bilinçlenmesi ve çocuklarını korumasına yönelik haberlerin de yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Dijital Oyunlar Ve Şiddet

Oyun, geçmişten günümüze, küçükten büyüğe bütün insanlar tarafından gerçekleştirilen bir etkinlik biçimi olarak tanımlanmıştır. Oyun oynama edimi, tarihsel süreç içerisinde konunun ilgilileri tarafından farklı açıklamalar ve kuramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Geleneksel kuramlar ve modern kuramlar ortaya atılmış, son noktada oyunun, fiziksel ve bedensel gelişim için çocuk sağlığı üzerinde çok faydalı olacağı sonucuna varılmıştır. Oyun oynarken çocuklar kendilerini, çevrelerini tanırlar ve gerçek dünyaya ilişkin bilgiler elde ederler. Geçmişte oyuncağın olmadığı dönemle şu an kıyaslandığında geçmişe oranla istenmeyecek derecede çok oyun ve oyuncak çeşitliliğine şahit olmaktadır.

Toplumsal ve ekonomik değişimlerin etkilediği alanlardan biri olarak oyun ve oyuncak kültürü görülmektedir. Özellikle

teknolojik gelişmeler, oyun ve oyun oynama anlamında çok büyük değişimleri beraberinde getirmiştir. İlk bilgisayar oyunu Pong'un icadından sonra, atari oyunları, konsol oyunları ve çok oyunculu çevrimiçi oyunların ortaya çıkması, oyun oynama formlarını da değiştirmiştir. Artık oyun oynamak için dışarı çıkmak, bir arkadaşla ihtiyaç duyma gibi etmenler ortadan kalkmış, elektronik bir araç ve kablo bağlantısı oyun oynamanın ve doyasıya eğlenmenin en önemli iki unsuru haline gelmiştir.

İlki video oyun olarak karşımıza çıkan dijital oyunlar, arcade (atari) oyunları, bilgisayar, konsol ve cep telefonları ile oynanan tüm oyunları kapsamaktadır (Binark, Sütcü,2008:43). Bugün dünya üzerinde çocuktan yetişkine kadar dijital oyunların oldukça sık oynandığı bilinmektedir. En çok tercih edilen oyunlar arasında ise spor ve şiddet içerikli oyunların tercih edildiği görülmektedir. Özellikle devasa çevrimiçi oyunlarda, çoklu oyuncuyla oynama imkanı sunan ve yenme zaferinin en çok yaşandığı oyunlar da, sıklıkla oynanan dijital oyunlar arasındadır (Ögel,2017:48).

Literatürde şiddet kavramının tanımlanmasına bakıldığında ise saldırganlık kelimesiyle eş değer olarak görülmektedir. Saldırı; başka bir kişiye kasten zarar vermek ya da başkalarına zarar verme düşüncesiyle harekete geçmek anlamına gelmektedir. Sosyal psikologlar saldırıyı tanımlamışlar ve alt kategorilere ayırmışlardır. Şiddet de saldırının altında bir tür olarak yer almaktadır (Anderson & Huesmann, vd, 2003: Akt. Anderson, Gentile vd, 2007:13-14).

Şiddet, saldırının altında bir tür olarak fiziksel, sözlü ve ilişkisel şiddet olarak üç grupta toplanmaktadır. Fiziksel şiddet, birine isteyerek, bilinçli olarak uygulanan şiddet anlamına gelirken, sözlü şiddet de birini sözsel davranışlarla rahatsız etmek, ona sözel olarak saldırmak olarak tanımlanmaktadır. İlişkisel şiddet ise, fiziksel ve sözlü şiddet ile ilişkisel olarak ortaya çıkan bir şiddet türüdür. İlişkisel şiddet, dijital oyunlarda tanık olduğumuz şiddetin biçimlerindedir. Ekranda sürekli şiddet içeriklerine maruz kalan bireyler, sonrasında bu şiddeti akranlarına, arkadaşlarına ve sosyal ilişkilerinde uygulamaya başlamaktadır. Çocuklar şiddet içerikleri ile donatılmış dünyadan çıktıktan sonra,

şiddeti özümseyip gündelik hayatlarında normal bir olguymuş gibi yerleştirmektedir (Anderson, Gentile vd. 2007:14).

Dijital oyunlar, çoğu zaman boş zaman etkinlikleri içerisinde değerlendirilmekle beraber, sadece eğlence ve boş zaman etkinliği olarak görmek, bu engin oyun dünyasını oldukça sığ bırakmaktadır. Dijital oyun oynarken, eğlencenin yanı sıra eğitim, ideoloji, tüketim ve haz gibi duyguların aşılması ve oyun oynayan bireylerin bu ihtiyaçlarına doyum sağladıkları görülmektedir. Aynı zamanda dijital oyunların zararlı içerikleri de bireyin bazı zorluklar yaşamasına ve büyük ölçüde zarar görmesine yol açmaktadır. Dijital oyunlardaki şiddet olgusu; bireyin şiddet kullanımını ortaya çıkarmakta, artırmakta ve bir davranışa dönüştürmektedir. Bazen de birey şiddete duyarsız kalmaktadır. “*Son iki yıldır yapılan araştırmalarda çocukların, oldukça zor durumlarla karşı karşıya kaldığı, zihinsel ve mental bozukluklar yaşadıkları bir alanda dijital uzamda oynadıkları çevrimiçi oyunlardır. Etkileşimli video ve bilgisayar oyunları, yeni multimedya ve dijital bilgisayar teknolojisi ile şekillenen bir kültürel yapıdır. Bu oyunlar özellikle genç insanlar arasında son 20-25 yıldır giderek daha popüler hale geldi. Başlangıçta hevesli gençler ve genç yetişkinler tarafından oynanan oyunlar, doksanlı yılların başında video ve bilgisayar oyunları çocuklarda dahil olmak üzere gündelik hayatta rutin olarak yapılan işler arasında yerini aldı*”(Fromme,2003:2, Akt. Yılmaz, Biricik, 2017:181).

Dijital oyunların yaygınlaşması beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Çocukların zekâ gelişimine yardımcı olan, etkin bir öğretim ortamı sağlayan oyunların yanı sıra bir de çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyen şiddet içerikli dijital oyunların yaygınlaştığı görülmektedir. Dijital oyunlardaki şiddetin çocuklara verdiği zararlarının boyutlarının incelendiği bu çalışmada; toplumda yarattığı travmatik etki de ele alınmıştır. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaygınlaşan ve 130 kişinin ölümüne yol açan Mavi Balina oyununun içinde barındırdığı şiddet ve korku öğeleri ile adım adım oyuncuları intihara sürüklediği gözlemlenmiştir. Bu kapsamda;

- Mavi Balina oyununda 50 gün boyunca sürekli zorluk seviyesi artan talimatlar verilmektedir. Oyunu oynayanların ellerine, bileklerine sivri bir cisimle balina resmi çizilmesi ve kesikler atması bu talimatlara bir örnek. Bunun yanı sıra oyundan kurtulanların anlattıklarına göre bazı günler gece saatlerinde uykudan uyandırılarak, oyun yöneticilerinin gönderdiği korkunç görüntülerin izlenmesi sağlanmaktadır. Tüm talimatlar yerine getirilip 50. göreve gelindiğinde ise “Balina olmak” denilerek oyuncuyu intihara zorladığı bilinmektedir.
- 2016 yılının Kasım ayında tutuklanan 21 yaşındaki Rusya vatandaşı Philipp Budeikin, birçok genç çocuğu öldürmekle suçlanmaktadır. Budeikin, çıkarıldığı son duruşmada, toplumda temizlik yaptığını söyleyerek, kurbanlarını “biyolojik atıklar” olarak tanımlamıştı. “Oyun Yöneticisi” adı verilen kişi ya da kişiler tarafından yönetilen oyunda, 8 tane ölüm grubu olduğundan şüphelenilmektedir. (<https://shiftdelete.net/olduren-oyun-mavi-balina-oyunu-nedir>).

Bu oyun hakkında neredeyse her gün medya da yayınlanan haberlerde, topluma panik ve dehşet verici duygular yaydığı ve bu oyunların sonucunda hayatını kaybeden kişilerin hikayeleri de toplumda bir travma yaratmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma; Hürriyet Gazetesinde yer alan Mavi Balina oyun haberlerini şiddet, ölüm, korku içerikleri bağlamında inceleyerek, medyanın toplumsal travmayı tetiklediğini ileri sürmektedir. Toplumsal travma, toplumdaki düzeni sarsan ve bireyleri korku kültürü ile sarmalayan bir yapıya sahiptir (www.psikolog.org.tr/). Bu anlamda Mavi Balina oyununun Hürriyet Gazetesinde yer alması incelenirken, oyunun insanlarda korku ve dehşete düşürecek öğeler içermesine göre değerlendirilecektir. *Kaygı, tehdit, tehlike, güven ve risk* gibi kavramlar, korkunun, bireysel ve toplumsal olarak ortaya çıkmasında etkili olsa da, soyut kavramlar olduğu dikkat çekmektedir. Ancak yaşadığımız dünya, korkuların somut göstergelerle ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Yurdigül,

Sekmen 2015:132). Mavi Balina oyunu da korkunun ve şiddetin somutlaşmış hali olarak medyada yer aldığı görülmektedir. Medya, insanlara gerçek yaşamı içeren haberleri üretirken haberin inandırıcılığı ve olayın vahameti ölçüsünde gerçekliği kurgulamaktadır. Buradan hareketle, medyada yer alan gerçeklikler, travmatik olayı yaşayan bireylerden başlayarak, toplumun geneline yayılmakta ve toplumsal travmaya dönüşmektedir.

Toplumda yaşanan doğal afetler gibi doğa temelli olayların yanında savaş, şiddet ve ölüm gibi olaylarda toplumsal travmaya neden olmaktadır. Travmanın bireyi etkileyen psikolojik yanına rağmen, toplumda yer alan diğer insanları etkileyen kolektif bir yapısı da bulunmaktadır (Audergon, 2004:16). Bu anlamda travmanın, bireylerden başlayarak topluma ait olan diğer insanlara da nüfuz etmesi, onun toplumsal travmaya dönüştüğünü göstermektedir. Bu nedenle travmaya maruz kalan insanlar için birincil travma ve ondan dolayı olarak etkilenen insanlar için ise, ikincil travma kavramına başvurulmaktadır. Kolektif travmanın tanımlanmasında üç ana unsura atıfta bulunmaktadır. Güçsüzlük, çaresizlik ve kişinin varlığının tehlikeye düşmesidir. Bu duruma maruz kalan insanların sadece ruhsal dünyası zarar görmemekte, bireylerarası ilişkilere de olumsuz manada yansması olmaktadır. Bireysel travma; bir kişinin iç dünyasına zarar verirken, kolektif travma toplumsal yapıya zarar vermektedir (Veerman- Ganzevoort 2001). Bireyin varlığını tehlikeye düşüren güçsüzlük, çaresizlik durumları, toplum içindeki güven duygusunu da sekteye uğratmaktadır. Böylece bireyler, tekil olarak deneyimledikleri travmatik olayların toplumsal yaşama yansmasını hissetmektedirler.

Öte yandan medyada yer alan bireysel travmatik olaylar, olayın vahameti, yayılımı önüne alındığında toplumsal travmatik bir yapıya evrilmektedir. Mavi Balina dijital oyununda da benzer şekilde, oyunu oynayan çocuklarda gözlenen intihar vakaları, çocukları dijital oyun oynayan bütün ebeveynleri tedirgin ederek travmatik bir boyuta ulaşmaktadır. Medyada yer alan intihar vakaları, ebeveynlere yol gösteren uzman görüşleri, kolektif travmanın önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Ancak internette hızla

yayılan ve gençleri savunmasız bir şekilde yakalayan Mavi Balina oyunu, medyada yer alan haberlere rağmen durdurulamamaktadır. Bu nedenle oyunun, bir ölüm makinasına dönüşmesi, kolektif bir travma yaşandığını göstermektedir.

Çalışmanın Kuramsal Dayanağı

George Gerbner Kültürel Göstergeler ve Ekme modeli ile kitle iletişimi ve kültür üzerine çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarda medyada yer alan şiddetin varlığını incelemeye çalışmıştır. Hem medya içeriklerinin hem de alan araştırmasıyla izleyicilerin medya içeriklerine vermiş olduğu reflekslerin incelendiği bu araştırma sonucunda, medyanın izleyiciler üzerinde davranış değişikliğinden ziyade tutumları üzerinde değişiklik yarattığı açığa çıkmıştır (Yaylagül, 2016: 76). Bu anlamda ekme çalışmaları, *izleyicilerin düşüncelerine televizyonun katkılarını açıklamaktadır*. (Erdoğan- Alemdar, 2002: 204).

Gerbner'in yürütmüş olduğu çalışmada açığa çıkan sonuçlar, televizyon izleme ve şiddet arasındaki ilişkinin bireylere olumsuz anlamda yansıdığını açığa çıkarmıştır (www.context.org).

Buna göre;

1. İnsanların dünyayı korkunç, endişe verici ve paranoyalarını⁶ güçlendirici olarak değerlendirmeye yol açtığını;
2. Televizyonda yer alan şiddetin normal ve doğal olarak sunulduğunu;
3. Televizyonda yer alan şiddetin *sonucunu anlama, empati kurma, direnme, protesto etme yeteneklerini yitirdiklerini*;
4. *Güvensizlik ve savunmasızlık hissi yaşadıklarını, ileri sürmektedir*

Gerbner, günde üç saatten fazla televizyon izlemenin insanların dünyaya bakış açılarını değiştirerek dünyayı daha korkulu, endişeli ve paranoyak olarak değerlendirmeye yol açtığını ifade

6 Paranoya: Abartılı gurur, kuşku, sanrı, güvensizlik ve bencillikle belli olan bir ruh hastalığı (<http://www.tdk.gov.tr>).

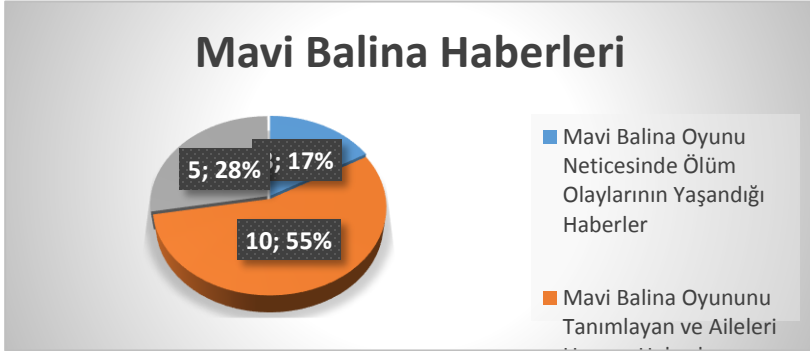
etmektedir. Buradan hareketle çalışmada; Gerbner'in Kültürel Göstergeler ve Ekme modeli, medyada yer alan haber içeriklerinin şiddet, korku ve ölüme yer vererek insanlarda kolektif travmayı tetiklemesi bağlamında kullanılmıştır. Medya içeriklerini sıkça kullanmanın, az kullananlara nazaran, daha fazla etkiye maruz kalması, kolektif travmayı artırmaktadır. Böylece medyada sunulan içerikleri sıkça kullanan insanlar, hep birlikte dünyayı daha korkutucu bir yer olarak değerlendirirken, aynı zamanda kolektif travmanın da parçası haline gelmekte ve dünyayı güvensiz ve savunmasız bir yer olarak görmektedirler. PNAS (Proceedings of The National Academy of Sciences of the United States Of America) dergisinin 2013 yılında yapmış olduğu araştırma, Boston maratonu saldırısını medyada sıkça izleyen insanların doğrudan yaşayan insanlara göre daha yüksek akut stres yaşadığını açığa çıkarmıştır (<http://www.pnas.org/content/pnas/111/1/93.full.pdf>). Boston ve New York'tan 4675 yetişkin üzerinden yapılan ankette Gerbner'in Kültürel Yetiştirme ve Ekme modeli ile uyumlu olarak kolektif travmanın medyaya maruz kalan insanlarda ortaya çıktığını desteklemektedir.

Araştırmaya Ait Bulgular Ve Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında Türkiye'nin en çok tiraj alan gazetesi olan Hürriyet gazetesi çalışmanın evreni olarak örneklemde ise Mavi Balina oyunu neticesinde en çok ölümlerin yaşandığı 2017 yılı seçilmiştir. Oyunun Hürriyet gazetesinde yer alma biçimine bakıldığında kronolojik sıralamaya göre, Mavi Balina oyunu neticesinde intihar olaylarının yaşandığı haberler ilk olarak dikkat çekmektedir. İkinci olarak medyada oyunun ne olduğunun ortaya çıkarılması ve ebeveynlerin oyuna ilişkin bilgilendirmelerin yer aldığı haber başlıkları görülmektedir. Üçüncü ve son olarak ise, oyunla ilişkili alınması gereken önlemler ve hükümet yetkililerinin uyarıları haber olmaktadır. Bu kapsamda 2017 yılı içerisinde yapılan Mavi Balina oyun haberlerinin niceliksel analizinde (Şekil:1) Mavi Balina oyunu neticesinde ölüm olaylarının yaşandığı haberlerin %17 oranında yer aldığı görülmektedir. Oysa gazetede Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyan Haberlerin %55 oranında yer aldığı dikkat çekmektedir. Buna göre, medyanın oyunun ölümcül sonuçlarından hareketle, oyunu

tanımlamaya ve ailelere uyardırmaya yönelik haber içeriklerine yer verdiğini söyleyebiliriz.

Şekil: 1. 2017 Yılında Hürriyet Gazetesinde Yer Alan Mavi Balina Haber Kategorileri

Ancak medyada yer alan uyarılara rağmen, oyunun oynanmaya devam etmesi ve ölüm neticesinin bulunması oyunla ilişkili önlemlerin yer aldığı ya da ailelerin yapması gerekenlerin aktarıldığı haber içeriklerine de yer verilmektedir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, %28 oranında Mavi Balina ile ilişkili önlemlerin aktarıldığı haberlerin yer aldığı görülmektedir.

Mavi Balina Oyunu Neticesinde Ölüm Olaylarının Yaşandığı Haberler: Mavi Balina oyununun toplumsal travmatik unsurlarının Hürriyet gazetesine yansımalarının incelendiği bu çalışmada haberler niteliksel olarak incelenmiştir. Bu incelemede haberlerin kronolojik sıralamasında ilk dikkat çeken Mavi Balina oyunu ekseninde ölüm olaylarının yaşanmasıdır. Bu kapsamda Mavi Balina ölüm olaylarının gazete haberine yansımada kullanılan şiddet, ölüm, korku unsurları incelemeye alınarak olayın toplumsal travmatik boyutu açığa çıkarılmak istenmektedir.

Ölmeden önce Mavi Balina oynamış (10.09.2017) başlıklı haberde, çocuk oyun ilişkisi yapı bozuma uğratarak, çocuğun oyundan eğlenerek keyif kazanması yerine ölümün soğuk yüzü dile getirilmektedir. Haberde sebep-sonuç ilişkisi oyun ve ölüm arasında kurulmaktadır. Haberin spotunda *130'dan fazla intihara neden olduğu gerekçesiyle hakkında soruşturma açılan 'Mavi*

Balina' adlı bilgisayar oyunu, Almanya'da 14 yaşındaki Furkan'ın da ölümüne neden oldu. Almanya, ABD, Fransa ve İngiltere'deki okulların ebeveynleri uyardığı 'Mavi Balina'nın virüs yoluyla kişisel bilgileri ele geçirerek çocuklara şantaj yaptığı, bu şekilde çocukların sonu intihar komutuyla biten talimatları yerine getirmeye zorlandığı iddia ediliyor." ifadelerine yer verilmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/>). Sayısal veriler eşliğinde sunulan haberin spotu 130'dan fazla intihar olayı- ölüme neden olmak- Almanya, ABD, Fransa ve İngiltere'deki okulların ebeveynleri uyarması- Mavi Balina'nın virüs yoluyla kişisel bilgileri ele geçirerek çocuklara şantaj yapması- çocukların sonu intihar komutuyla biten talimatları yerine getirmeye zorlanması gibi aileler üzerinde toplumsal travmaya yol açabilecek unsurların varlığı görülmektedir. Somut intihar vakası üzerinde şekillenen haberde intihar, ölüme neden olmak- şantaj yapmak- talimatları yerine getirmeye zorlanmak gibi hem korku unsurlarını hem de ölümü ifade eden kavramlar kullanılmaktadır.

Haberin ayrıntısında [Furkan Sen](#)'in odasındaki elbise dolabına kendini asarak intihar ettiği ve Polis, Furkan'ın intihar etmeden önce Blue Whale (Mavi Balina) isimli bir internet oyununu oynadığı ve oyunda 'gereğini yerine getirmek' için kendisini öldürmüş olabileceği ifade edilmektedir. Oyunu toplumsal işlevinden kopararak ölüm sonucunu doğuracak bir yapıya dönüşmesi oyun-ölüm ikilemini oluştururken, ailelerin dijital oyunlar oynayan çocukları için endişelenmelerine neden olmaktadır. Haber metninde on bir kez intihar ve ölüm kelimeleri kullanılmış, oyun-intihar ve ölüm ise aynı bağlamda beş kez kullanılmıştır. Uzman görüşüne yer verilen haberde, oyun gereği küçük çocukların tanımadığı kişilerle iletişime geçmesinin söz konusu olduğu ve ölümün O tarz birinden direktif gelmiş ve intiharla sonuçlanmış olabileceği aktarılmaktadır.

Aile suç duyurusunda bulundu: 'Mavi Balina' oğlumuzu aldı. (13.09.2017) başlıklı haberin spotunda "Gazi Üniversitesi öğrencisi Evrim Mertin (24), 5 Ağustos tarihinde intihar etti. Aile, çocuklarının son zamanlarda sürekli "Mavi Balina", (Blue Whale) oyunu oynadığını, davranışlarının çok değiştiğini, intiharda bu oyunun etkili olduğunu iddia ederek, sorumlular hakkında dava

açılması için Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulundu. Savcılık soruşturma başlattı.” cümlelerine yer verilmektedir. (<http://www.hurriyet.com.tr>). “*Mavi balina oğlumuzu aldı*” ifadesinde metaforik bir anlatım kullanılarak, ölüm ile Mavi Balina eşleştirilmiştir.

Haber metninde üç kere oyun ve intihar kelimelerinin bir arada kullanıldığı dikkat çekmektedir. Daha sonra oyun hakkında bilgi verilen haberde; oyunun dehşete düşürecek yanları aktarılmaktadır. *Bu oyun 50 günlük bir oyun olup, oyunculardan derin olmayacak şekliyle kol ve bacakların kesilmesi, verilen süre boyunca kimse ile görüşmemesi, vücuda zarar verici şeyler yapılması gibi şeyler istenilmekte ve en son gün ise intihar edilmesi istenilmektedir. Oyun yöneticisi oyuncudan, bu görevlerin yapıldığının ispat edilmesini istemekte ve bu nedenle bilgisayar kamerası kullanılmaktadır* (<http://www.hurriyet.com.tr/>). Haberde, kol ve bacakların kesilmesi, kimse ile görüşmemek, vücuda zarar verici şeyler yapmak ve sonuçta intihar etmek gibi insanları dehşete düşürecek kavramlara yer verilmektedir.

'Mavi Balina' oyunu bu kez Ordu'da can aldı. (10.11.2012)” başlıklı haber 2017 yılında Mavi Balina oyununun ölümle sonuçlandığı son haberdir. Haber başlığında yer alan *bu kez* ifadesi Mavi Balina oyununun ölümle olan ilişkisinin bir sonraki adresine işaret etmektedir. Oyunun ölüme neden olduğu bir sonraki vakayı işaret ederken, okuyucuların seri intihar olaylarıyla karşı karşıya olduğu izlenimi yaratmaktadır.

Haberin spotunda “*Dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca çocuğu tehdit eden 'Mavi Balina' oyunu, Türkiye'de yine bir gencin ölüme yol açtı*” ifadelerine yer verilmektedir. Haber başlığında dikkat çekici olan “*bu kez*” kelimesinin anlamı spotta *yine* ile sağlanmaktadır. Özellikle haber başlığında ve spotunda dikkat çekilmek istenen unsur, Mavi Balina oyununun bitmeyen yapısını göstermektedir. Haber tamamlanırken üç yerde Mavi Balina oyunu ile birlikte intihar ve canına kıymak ifadelerinin aynı bağlamda yer aldığı görülmektedir. Haberde “*annesi iş dönüşü eve geldiğinde oğlunun cansız bedeni ile karşılaştı*”- “*17 yaşındaki genci kendi canına kıymaya kadar götüren sebeplerin başında 'Mavi Balina'*

adlı internet oyunu olduğu belirtildi”.- “Verilen bu görevlerin sonunda oyuncunun kendini asarak ya da yüksek bir yerden atlayarak canına kıymasıyla oyun son buluyor.” cümlelerine yer verilmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr/>). *Cansız beden- cana kıymak- kendini asmak ya da yüksek bir yerden atlayarak cana kıymak* gibi ölümü anlatan ya da ölümle sonuçlanacak kavramların kullanıldığı görülmektedir.

Öncelikle çocuklarının Mavi Balina oyunu neticesinde intihar etmesi, aileleri üzerinde travmatik bir etkiye neden olmaktadır. Ancak olayın ulusal ve uluslararası doğası gereği, olayı salt yaşayan insanlar üzerinde değil, toplumun geneline yayıldığı görülmektedir. Travmanın topluma yayılması, çocukları internet oyunu oynayan ailelerden başlayarak, bütün topluma yayılmaktadır. Bunun neticesinde Mavi Balina Oyununun bireysel travmatik bir olay değil, toplumsal travmatik yapısı olduğu açığa çıkmaktadır.

Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyarın Haberler: Haberleri niteliksel olarak ayırdığımız bu başlıkta; Mavi Balina oyunu neticesinde ölüm olayları yaşanmasıyla birlikte oyunu tanımlamaya ve aileleri bu oyun konusunda uarmaya çalışan haberler yapıldığı görülmektedir. Gazetenin bu haberlere yer vermesinin amacı; Mavi Balina oyun ölümlemleri sonrasında topluma; oyunun ne olduğunun tanımlanması, oyunun nasıl uygulandığının aktarılması ya da oyunun çocuklara ve gençlere nasıl ulaştığının tespit edilmesini aktarmaktır. Böylece gazete, topluma oyunu tanımlayarak ve aileleri bu oyuna karşı uyararak, ölüm olaylarının önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Hürriyet Gazetesinin %17’lık dilimde yer alan ölüm olaylarına karşılık Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyarın Haberler’in %55 oranında yer aldığı görülmektedir. Bu dağılım, gazetenin Türkiye’de ve Dünya’da artan ölüm olaylarına karşılık, oyun hakkında ayrıntılı bilgi vermenin ölüm olaylarına engel olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

“Mavi Balina nasıl öldürüyor” (14.09.2017) başlıklı haber; oyunun öldürme biçimine odaklanarak, okuyucuyu bilgilendirme amacı gütmektedir. Haberin spotunda *“Son günlerde iki Türk*

gencini de ölüme sürüklediği iddia edilen ve hakkında suç duyurusunda bulunulan Mavi Balina oyunu, birçok ebeveynin dikkatini çekti. Peki, nedir bu oyun, çocukları nasıl etkiliyor, uzmanlar ne düşünüyor?” İfadelerine yer verilmektedir (http://www.hurriyet.com.tr). Haberin spotunda yer alan oyunun ölüme sürüklemesi ve ebeveynlerin dikkatini çekmesi, haberin yapılma nedenini açığa çıkarmaktadır. Böylece ebeveynlerin bu konuya dikkatlerinin yönelmesi, olayın topluma yaygınlaşan yapısını vurgulamaktadır. Çalışma kapsamında incelenen Mavi Balina Oyununun toplumsal travmatik yapısı, ebeveynlerin bu olaya karşı duyarsız kalmamasıyla ve oyunun anlatılması ekseninde toplumsal bilinçlenmenin sağlanmasıyla engellenecektir. Bu kapsamda Mavi Balina oyununu tanımlayan haberler, oyunun toplumsal travmatik yapısını engellemeye yönelik haberler olarak değerlendirilmesine karşın, haber içeriğinde yer alan ölüm ve şiddet içerikli ifadeler, travmaya yönlendirici olduğu fark edilmektedir.

Fotoğraf:1 Mavi Balina Nasıl Öldürüyor?

Haber görselinde kullanılan fotoğraf ve çarpıcı ifadeler, şiddetin yaşanma olasılığı hakkında tedirginliğe sevk etmektedir. Şöyle ki; haber görselinde kullanılan fotoğrafta, kesici alet ile çizilmiş çocuk eli yer almaktadır (<http://www.hurriyet.com.tr>). Fotoğrafın yanında yer alan metinde “Çok tehlikeli! Sabaha karşı uyandırıp acı dolu emirler veriyor” ifadesinde; Mavi Balina oyununun çocuklara vermiş olduğu emirlerin en hafif olanı temsilen aktarılmıştır (<http://www.hurriyet.com.tr>).

Haber içeriğinde “Tüyler ürperten oyun, “oyun yöneticisi”nin 50 gün boyunca yolladığı çoğu fiziki acı dolu emirleri yerine getirmek üzerine kurulu bir meydan okuma.” cümlesi yer almaktadır. Cümle

içinde yer alan, tüyleri ürpermek; kötü bir olay, soğuk, gıcıklanma vb. sebeplerle korku veya tiksinti duymak olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Oyunun korku ve tiksintiye sebep olacak şekilde aktarılmasının yanında fiziki, acı dolu emirleri yerine getirmek gibi fotoğrafta yer alan görselle uyumlu ifadelerle yer verilmektedir. Haberin devamında yer alan başlıklarda 130 Genç Kurban, Her Çocuk İçin Geçerli Bir tehlike gibi oyunun topluma yaygınlaşan etkisi aktarılmaktadır. Mavi Balina oyununun her çocuğun başına gelebilecek olması, toplumsal travmayı tetikleyen bir unsurdur.

Oyunun kimi etaplarında, henüz okul çağındaki çocuklardan, el bileklerine ya da bacaklarına sivri bir cisimle bir balina kazıması ya da vücuttaki damarlarına yakın kesikler atması isteniyor. Bazı günler, saat 4.20’de uyandırılıp gün boyunca oyun yöneticilerinin yolladığı korkunç görüntülerin izlenmesi de bir başka görev. Manipüle edilen çocuklar, 49 görev boyunca kendilerine psikolojik ve fiziki zararlar verip, hayattan koparılıyor. 50. gün final görevi ise “balina olmak” adını taşıyor ve oyuncunun intihar etmesini emrediyor (<http://www.hurriyet.com.tr>).

Oyunun vahşet içeren boyutlarının yer aldığı haberde, sivri bir cisimle bir balina kazımak, vücuttaki damarlarına yakın kesikler atmak, psikolojik ve fiziki zararlar verilmesi ve oyuncunun intihar etmesini emredilmesi gibi ebeveynleri dehşete düşürecek oyun bilgileri yer almaktadır.

Fotoğraf:2 Mavi Balina nasıl öldürüyor?

Öte yandan uzman görüşleri, ailelerin yapması gerekenleri ifade ederken, korkutucu ve olayın vahametini artırıcı kavramlara başvurdukları görülmektedir.

“Mavi Balina yalnız kalmış bir çocuğun kendini değersiz hissetmesi sonucu hayatına son vermesi eğrisiyle ilerliyor. Fakat bu tür oyunların bir başka versiyonu da öldürmeye teşvik edenleri.”

“Anne ve babaların çocuklarıyla açık uçlu bir iletişim kurmaları şarttır. Aradaki eleştirel veya duygusal bağ doğru kurulmazsa, çocuklar aileden uzaklaşmaya başlarlar.” İki ayrı uzman görüşünü aktaran bu ifadelerde yalnız kalan ve kendini değersiz, eksik hisseden çocukların oyunun etkisi altına daha fazla girdiği üzerinde durulmaktadır. Özellikle Fotoğraf 2’de yer alan görselde Mavi Balinaya bakan bir kız çocuğu verilmiştir. Kız çocuğunun yalnızlığı, Mavi Balinaya odaklanması oyun-çocuk ilişkisini temsil etmektedir. Çocuğun bulunduğu nokta intihar edecekmiş izlenimi yaratırken, Mavi Balinanın karaya vurması ile çocuğun intihar etmesi arasında ilişki kurulmuştur.

“Mavi Balinadan kurtulanlar anlattı! Korkunç...”(15.09.2017) başlıklı haber, oyundan sağ kurtulanların anlattıklarının korkutucu ve ürkütücü yanına atıfta bulunmaktadır.

“.....Gençler arasında yayılan ve dünya çapında yüzlerce intihar olayıyla bağdaştırılan Mavi Balina isimli oyununun yaratıcısı Rusya’da 3 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak "oyunla" ilişkilendirilen ölümler sonlanmış değil.”(<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Haberin spotunda yer alan bu ifadeler, oyunu ortaya çıkaran kişinin tutuklanmasına rağmen, oyun nedeniyle yaşanan ölümlerin bitmediği aktarılmaktadır. Oyunla ilişkili bu durumda, oyun tehlikesinin bertaraf edilmediğini ve bundan dolayı korku ve endişe duyulması gerekliliği anlamı verilmektedir. Haber içeriğinde yer alan başlıkta *“Whatsapp Mesajı İle Gelen Bir Link İle Katıldı”* gibi gündelik yaşamda sıradan bir sosyal medya eyleminin korkutucu yanı dile getirilmekte ve Mavi Balina oyunun çocuklara ve gençlere kolay yoldan ulaştırıldığı aktarılmaktadır.

“Mavi Balina oyunu ile WhatsApp mesajlaşma programı üzerinden kendisine yollanan bir link aracılığı ile tanıştığını açıklayarak şunları söyledi: "Mavi Balina telefona indirilen bir uygulama değil. Oyun, link aracılığı ile kişilerin bir yönetici tarafından yönlendirilmesi ile oynanıyor. Yönetici tarafından

verilen görevlerin, gece yarısından sonra saat 02:00'da gerçekleştirilmesi isteniyor. İlk birkaç gün kişisel bilgilerin ve fotoğrafların paylaşılmasından oluşuyor ve bunlar yönetici tarafından toplanıyor” (<http://www.hurriyet.com.tr>).

Başlığında altında yer alan haberde, oyunla, WhatsApp mesajlaşma programı üzerinden kendisine yollanan bir link aracılığı ile tanıştığını ve kişisel bilgilerin ve fotoğrafların paylaşarak yöneticinin bunları elde etmesi ekseninde ilerlediği anlatılıyor. Yeni medyanın yarattığı sosyal imkânlarla birlikte toplumsal olarak hayatımız kolaylaşırken, bunun yanında risklerinin de bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu alanda çalışma yapan Livingstone ve Helsper; internetin sunduğu olanaklara erişen çocukların aynı zamanda daha fazla riske maruz kaldığını belirtmektedir (2010). Bu durumda internet kullanım oranı arttıkça, internetin risklerine maruz kalınacağı ve siber zorbalık, zararlı ilişkiler gibi çocukların yaşamını tehlikeye atacak türden risklerin bulunduğu ifade edilmektedir (Livingstone, Brake 2009)

Olayı yaşayan kişilerin aktardıkları ise travma etkisi yaratacak niteliktedir.

"Akkaarivattam mezarlığına da gece yarısı gibi gittim ve burada bir selfie çekerek sosyal medyada bu fotoğrafı paylaştım. Her gün yalnız başıma korku filmleri izlemek zorundaydım ki bunun da amacı kurbanların korku içinde yaşamasını sağlamaktadır. "Bu tam anlamıyla bir sanal ölüm tuzağı... Çok acı verici bir tecrübe. Oyuna katıldıktan sonra insanlarla konuşmayı bıraktım ve odama kapandım. Oyundan çıkmak istesem de başaramadım." (<http://www.hurriyet.com.tr>).

Korkutucu mekânlara gitmek ve korku filmi izlemek ailelerin çocuklarında görmek istemeyeceği faaliyetlerdir. Oysa oyun; korkunç ve ölümcül yapısıyla, kolay yoldan çocuklara ulaşırken, kendine güvenmeyen ve kendini eksik hisseden çocukları hemen etki altına almaktadır. Haberin devamında intihar etmek üzere olan bir kız çocuğunun "Eğer görevi tamamlamazsam annem ölecekti" dediği belirtilmektedir (<http://www.hurriyet.com.tr>). Buradan oyunun çocukların sevdiği kişilerle şantaj yaparak verdikleri korkunç görevleri yerine getirmeye mecbur bırakılması açığı çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu haber kategorisi, Mavi Balina oyununun çocukları kolayca yakaladığını aktarırken, korkutucu ve ölümcül görevleri çocuklara empoze ettiğini ve ailelerin kendilerini bu durumda daha

tedirgin ve savunmasız hissetmelerini sağlayacak haber içeriklerine maruz kaldığını göstermektedir.

“Bakan’dan Mavi Balina oyunu açıklaması: Direk Linke müdahale edilemiyor.” (20 Eylül 2017) başlıklı haber de bir sonraki haberin devamı niteliğinde ele alınabilir. Haberde resmi kaynaklardan alınan bilgi, tehlikenin çok ciddi boyutlarda olduğuna işaret etmektedir. Ulaştırma ve Denizcilik Bakanı Ahmet Arslan’ın yaptığı açıklamada;

“Bu oyunu, diğer zararlı içeriğe sahip oyunları yasaklayabiliyoruz. Yayını durdurabiliyoruz. Ancak bunun diğerlerinden farkı şu; kişiler birbiriyle irtibat kurup direkt link oluşturup oynadıkları için müdahale edip yasaklayamıyoruz. İnternet servis sağlayıcıların bu tip zararlı içerik içeren oyunları oynamaması, bu hizmeti vermemesi adına zaten düzenlemelerimiz var. Bu konuda onları tekrar uyardık. Ancak daha da önemlisi fiilen sahada bunu nasıl engelleyebiliriz konusunda gerek BTK Kurul Başkanlığımız gerekse İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğümüz şu an birlikte bir çalışma yapıyor. Amacımız bu tip oyunlarla karşılaşacak çocuklarımızın servis sağlayıcılarından başlayarak bu oyunu oynamalarının engellenmesi. Bu konuda velilerimizden istirhamımız, bu tip oyunların herhangi bir kurumda oynatıldığını duyarlarsa bu konuda gerekli bildirimleri yaparlarsa bu tip zararlı içeriğe sahip oyunları engellemiş oluruz.”(<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Haberin tamamı okunduğunda Bakanın açıklamaları ile birlikte ülkede gerekli olan düzenlemelerin yapıldığını, yapılmaya da devam edileceğini belirtirken, ailelere de düşen sorumluluk tekrar dile getirilmektedir. Bakan Arslan, gerekli tedbirlerin alındığını ifade etmiş olmakla birlikte ailelerin çok dikkatli olması ve gereken hassasiyeti göstermeleri konusunda da onları uyarmıştır. Haber, toplumda tedirginlik boyutuna gelen oyunun engellenmesi için yapılan çalışmalarla, bir nebze de olsa toplumsal paniği azaltma yoluna gitmektedir. Haberde iki kez oyun- zarar ilişkisi kurulmuştur. Resmi kaynaklara yer verilerek, ailelerin dikkatli olması gerektiğine tekrar vurgu yapılmıştır.

“Mavi Balina oyunu nedir? İşte öldüren oyun hakkında detaylar” (27 Eylül 2017) tarihli haber *“Mavi Balina oyunu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de aileleri tedirgin etmektedir. Peki, dünyanın birçok ülkesinde onlarca çocuğun ölümünde sorumlu olduğu iddia edilen Mavi Balina oyunu nedir?”* spotu ile habere giriş yapılmıştır. *“Meclisin de gündemine giren [Mavi Balina](#) oyunu, ailelerin korkulu rüyası oldu. Şantaj komutlarıyla oynayanları intihara sürüklediği belirtilen "Mavi Balina" dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca çocuğu tehdit ediyor. Peki [Mavi Balina oyunu nedir](#), ailelerin neler yapması*

gerekiyor? *Mavi Balina* oyunu hakkında merak edilenleri derledik. (<http://www.hurriyet.com.tr/>). Haberin devamında *Mavi Balina* oyunun hakkında genel bilgiler verilmekte ve haber BTK tarafından ailelere yapılan uyarılarla sona ermektedir.

Haberde, “*Meclisin de gündemine giren Mavi Balina oyunu, ailelerin korkulu rüyası oldu*”, cümlesi, konunun resmi makamlara intikal ettiği ve toplumda olan panik ve travmanın nedeni olduğu vurgularına değinilmektedir. Oyunun nasıl bir korku unsuru haline geldiği ve aileleri derinden etkilediği belirtilmektedir. Ama aynı zamanda da Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu(BTK) tarafından yapılan uyarılarda da bunlara ailelerin dikkat etmesi durumunda, çocukları zararlı içeriklere sahip bu tür oyunlardan koruyabilecekleri vurgulanmaktadır. Haberde üç kez ölüm kelimesi geçmekte ve tehdit, şantaj gibi kelimeler çocuğu intihara sürükleyen etkenler olarak belirtilmektedir.

“Mavi Balina oyunu nedir? Uzmanlar uyarıyor” (17.10.2017) tarihli başlıklı haberde “*Uzmanlar uyarıyor, ‘Mavi Balina buz dağının görünen kısmı’ Birçok gencin kendisine zarar vermesine, hatta intiharına sebep olan ‘Mavi Balina’ oyunu tehlikesi devam ediyor. Oyunun tehlikeleri, ailelerin ve bireylerin bu tür zararlı oyundan nasıl korunacağı hakkında uzmanlar açıklamalarda bulundu*” ifadelerine yer verilmiştir(<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Haber içinde kullanılan bazı tanımlamalar korku ve endişenin artmasına hizmet edecek niteliktedir. Söz gelimi; “*Mavi Balina buz dağının görünen kısmı*” ifadesinde *Mavi Balina* oyunu gibi başka oyunların da olabileceği anlamı verilerek tehlikenin daha büyük olduğuna vurgu yapılmaktadır. Haberde uzman görüşüne yer verilerek, çocukların bu oyunlara yönelmesine sebep olan unsurlar üzerinde de durulmuştur. Dünyada 130’dan fazla insanın ülkemizden ise 2 kişinin intiharına sebep olan *Mavi Balina* oyunu hakkında bilgi veren Kocaeli Üniversitesi Uygulama ve Araştırma hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Doç. Dr. Nursu Çakın Memik ve Derince Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi Uzm. Dr. Selcen Esenyel, oyunun tehlikelerinden bahsederek, çocukların bu tür tehlikeli oyunlardan nasıl kurtarılacağı hakkında açıklamada bulunmuştur. Haberin detaylarına bakıldığında Esenyel, çocukların bu oyunu oynamalarındaki nedenin, aile içi iletişimsizlikten kaynaklandığını belirtmektedir. “*Ergenlikte ailesi ile ilişkileri kopuk, okulla ilişkisi*

problemlili ya da arkadaş ilişkisi olmayan, içine kapanık, çekingen, uzun süre bilgisayar ve televizyon başına kapanık çocuk ve ergenlerin bu oyuna daha fazla yakalandığını biliyoruz. Bu tür oyunlarda kurtulmanın yolu, ebeveynlerin sağlıklı iletişiminden geçiyor” ifadelerini kullanmıştır. Haberin devamında bir psikiyatrist görüşüne de yer verilmiştir. Çocuğun bu oyunu oynamadaki nedenin merak unsuru olduğunu ve bu oyunu oynayan çocukların ailelerinin uzmanlardan yardım alması gerektiğini belirtmiştir.

Haber, uzmanlar eşliğinde verilerek, olayın ciddiyeti anlatılmaya çalışılmaktadır. Uzmanlar, ailelerin çok dikkatli olması konusunda uyarılarda bulunurken, haberde panik duygularının inşa edildiği gözden kaçmamaktadır. Haberde üç kez intihar kelimesi kullanılmış ve intihara sürükleyen oyunun aile içi iletişimsizlikten ve ailenin farkında olmayışından kaynaklanacağı ileri sürülmüştür.

“Anne-babalar dikkat! 'Mavi Balina'dan sonra şimdi de...”(17.10.2017) başlıklı haberde yine dijital dünyada oynanan oyunların önemi, anne babalar dikkat diyerek bir kez daha vurgulanmıştır. *“Türkiye'nin de gündemini bir hayli meşgul eden Mavi Balina oyunundan sonra tehlike çanları bu kez '48 Hour Challenge' adlı bir oyun için çalıyor. Sosyal paylaşım sitesi Facebook, çocukları iki gün ortadan kaybolmaya teşvik eden bu oyun için soruşturma başlattı. Kayıp vakalarında aileler ve arkadaşların sosyal medya üzerinden yaptığı çağrılarını hedefleyen oyunda, adınızdan ne kadar bahsedilirse ya da ne kadar beğeni alırsanız o kadar puan kazanıyorsunuz. Katılımcılar iki gün ortadan kayboluyor ve sonrasında çıkıp güvende olduklarını açıklıyorlar. Tabii bu sırada ailelerin yaşadıklarını anlatmaya gerek yok. Britanya'da başlayan oyunun son günlerde ABD'ye de yayıldığı belirtiliyor. İngiltere'nin Hull kentinde geçen hafta 12 yaşında bir çocuk ortadan kayboldu ve iki gün sonra ailesinin yanına döndü. Çocuğun '48 Hours Challenge' oyununa katıldığı düşünülüyor. Kuzey İrlanda'da adının gizli kalması kaydıyla Belfast Live yayın kuruluşuna konuşan bir kadın da kızının bu hastalıklı oyuna katıldığını düşünüyor”*(<http://www.hurriyet.com.tr/>). Haber, Mavi Balina oyunundan sonra ortaya çıkan yeni bir oyunun çocuk ve gençleri intihara değil de evden uzaklaşmaya, ortadan kaybolmaya yönlendirdiğini belirtiyor. Türkiye’ de henüz böyle bir olay yaşanmamakla birlikte Mavi Balina oyunundan sonra olası tehlikelerin önüne geçmek için haber yapılmıştır ve aileler uyarılmıştır. Haberde *“tehlike çanları”* ifadesi ile Mavi Balinanın zararlarının farklı bir boyutuyla bu oyunla birlikte de yeniden ortaya çıktığı ve ailelerin bu konuda tedbirli olması gerektiği ifade edilmiştir.

“İntihar oyunu Mavi Balina'dan kurtulanlar anlatıyor” (10.11.2017) başlıklı haberde ölümden dönen oyuncuların yaşadıkları kötü anlara yer verilmiştir:

“22 yaşındaki genç adam, Mavi Balina oyunu ile WhatsApp mesajlaşma programı üzerinden kendisine yollanan bir link aracılığı ile tanıştığını açıklayarak şunları söyledi:

"Mavi Balina telefona indirilen bir uygulama değil. Oyun, link aracılığı ile kişilerin bir yönetici tarafından yönlendirilmesi ile oynanıyor. Yönetici tarafından verilen görevlerin, gece yarısından sonra saat 02:00'da gerçekleştirilmesi isteniyor. İlk birkaç gün kişisel bilgilerin ve fotoğrafların paylaşılmasından oluşuyor ve bunlar yönetici tarafından toplanıyor.”(<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Haberde intihara kadar giden ve son anda kurtarılan bireylerin yaşadıkları dehşet verici anlara yer verilmiştir. Haberde ölüm kelimesi dört kez verilerek, intihar etmemeleri durumunda annelerinin öleceği ile şantaj edildiklerini oyuncular ifade etmiştir. Haberin tamamına bakıldığında ortaya çıkan sonuçlar aileleri tedbir almaya yöneltse de, doğrudan aileleri belirten bir bilgi ve kelimeye rastlanmamış, daha çok oyunun oynanmaması noktasında, acı tecrübelerle insanlara yol gösterilmeye çalışılmıştır.

“Whatsapp'tan gelen Mavi Balina tehlikesi”, (13.11.2017) başlıklı haberde *“Rusya'dan dünyaya yayılan ve aralarında Ordulu İbrahim Can Duman'ın da olduğu 142 ergeni intihara sürükleyen Mavi Balina oyununun ölüm tuzağından kurtulan 22 yaşındaki Hintli genç Alexander K.; iş arkadaşlarının bulunduğu WhatsApp grubuna gelen bir linkle oyunu açtığını, oyundaki talimatları saatinde yerine getirmeyince Rusya'dan aranarak tehdit edildiğini söyledi.”* (<http://www.hurriyet.com.tr/>). Haber, whatsapp üzerinden gelen bir linke tıkladığın anda oyunun açıldığını ve oyuna başlandığını belirtmektedir. Haberin devamında bir önceki haberde yer verilen ölümden dönenlerin o anlarına yer verilmiştir. Oyun mağdurları, whatsapp'tan gelen oyun linkine tıkladıkları anda oyuna girdiklerini ve tehdit edildiklerini söylemişlerdir. Eğer talimatları yerine getirilmezse annelerinin ölecekleri şantajı ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Bir önceki haberdeki gibi, haberde ailelerle ilgili doğrudan bir bilgi ve uyarıya yer verilmemiştir. Ebeveynler noktasında sadece, talimatlar yerine getirilmezse annelerinin öleceği şantajı cümleleri ile değinilmiştir. Haberde yedi kez intihar kelimesine yer verilmiş ve ölüm tuzağı olarak oyun adlandırılmış ve oyundan kurtulanlar üzerinde haber inşa edilmiştir.

Mavi Balina Oyununa Karşı Ailelerin ve Yetkili Mercilerin Alması Gereken Önlemlerin Aktarıldığı Haberler: Mavi Balina haber kategorisinde incelenen bir diğer başlıkta ailelerin ve yetkili mercilerin alması gereken önlemler yer almaktadır. Oyunun ölümcül ve önlenemeyen doğası nedeniyle ailelerin ve hükümet yetkililerinin oyuna karşı önlem alması gerekliliği haberlere konu olmaktadır. Bu saiklerden hareketle, BTK (Bilgi teknolojileri ve

İletişim Kurumu)'nın ve hükümetin Mavi Balina oyununa karşı alması gereken önlemlerin yanında ailelerin özellikle çocuk-internet ilişkisine dair alması gereken önlemlere yer verilmektedir.

“BTK'dan "Mavi Balina" oyunu uyarısı” (16.09.2017) başlıklı haberin spotunda :

“Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), Türkiye’de ve dünyada intiharlara yol açtığı belirtilen "Mavi Balina (Blue Whale)" oyununun çocuklar ve gençler için yarattığı tehlikelere ilişkin aileleri uyardı.” ifadesi yer almaktadır (www.hurriyet.com.tr/).

Oyunun tehlikeli sonuçlara ulaşan boyutu, BTK’yı harekete geçirerek açıklama yapmaya yöneltilmektedir. Böylelikle Mavi Balina oyununun ciddi sonuçlara yol açtığı ve açabileceği üzerinde durularak okuyuculara oyunun tehlikeli sonuçları hakkında uyarı yapılmaktadır.

"Mavi Balina" adlı "katil oyun"un dünyada 130 gencin intiharına sebep olduğu, çocukları ve gençleri tehdit ettiği bildirilirken, oyun hakkında aileleri uyarıcı ve çocuklarının internet başında neler yaptığının kontrol edilmesi gerekliliği konusunda bilgi verilmektedir (www.hurriyet.com.tr/). Haberin devamında; ailelerin çocuklar üzerinde kontrol oluşturmaları üzerinde durularak, Mavi Balina oyun tehlikesinin yarattığı zararın indirgenmesi için çaba sarf edilmektedir.

“Çocuğunuz bunları yapıyorsa dikkat” (19.09.2017) başlıklı haberin spotunda şu bilgilere yer verilmektedir. *“ŞANTAJ komutlarıyla oynayanları intihara sürüklediği iddia edilen “Mavi Balina” oyunu, özellikle ergenlik çağında çocukları olan ebeveynleri korkutmaya başladı. Çok sayıda vatandaş Milli Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ni arayarak oyun hakkında bilgi aldı. Bakanlık yetkilileri, ailelerden gelen başvurular üzerine konuyu gündemlerine aldıklarını ve yapılabilecekleri belirlemek üzere çalışma başlattıklarını söylediler.”* (<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Oyunun kontrol altına alınmasına yönelik bu haber, ailelerin çocukları hakkında endişelenerek yetkili makamlara ulaştıkları ve Bakanlık yapılması gerekenler konusunda harekete geçirdiği görülmektedir. Haberden anlaşılacağı üzere Mavi Balina oyunun travmatik boyutu topluma yayılarak aileler üzerinde etki yarattığı ve onları korkuttuğu aktarılmaktadır. Ayrıca ailelerin korkulu ve tedirgin durumları toplum içindeki yetkili makamlar ile irtibata geçmeye varmıştır. Bu durum; Mavi Balina oyununun bireysel travmatik bir durum olmayarak toplumsal travmaya dönüştüğünü kanıtlamaktadır.

Haberin devamında çocukların belirli davranış biçimlerine yer verilerek, Mavi Balina oyunu konusunda aileler uyarılmaktadır. Bunun yanında çocuk ile ailenin iletişim eksikliği içinde olması ya da aksine çocuğun aşırı şımartılması gibi durumlarda Mavi Balina oyununun tuzağına düşmeye neden olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda, oyunun çocuklara ulaşmasında çocuğun yetiştirilme ortamı önem kazanırken, ailelere önemli görevler düşmektedir. Mavi Balina oyununun bu kapsamda aileyi ve onun yetiştirme koşullarını ilgilendiren yapısı açığa çıkmaktadır. Sonuç olarak oyunun aileden ve onun çocuğu yetiştirme koşullarından başlayarak çocuğun yaşamını etkileme olasılığı aileyi en başta sorumlu olarak işaret etmektedir.

Haberin devamında kullanılan ifadeler ise aileleri tedirgin edecek ifadeler içermektedir.

Özellikle gece 03.00'ten sonra kalkıp oyun oynuyor ya da korku filmi izliyorsan, 'suskunluk' ve 'yalnızlık' orucuna girdiyse, size ya da arkadaşlarına karşı zarar verme gibi eylemleri varsa, yaptıklarının resmini çekme ve kanıtlama çabası içindeyse, elinde, kollarında, kasıklarında ya da herhangi bir yerinde hayvansal figürler varsa, vücuduna kesici aletlerle zarar vermişse, odasında yaşamaya başladyysa çocuğunuz için alarm zilleri çalmaya başladı demektir. Bu bağımlılıktan çocuğun bilinçaltı programının yeniden yapılandırılmasıyla kurtulmak mümkün” (www.hurriyet.com.tr/).

Çocuğun Mavi Balina oyunu oynadığını gösteren işaretlerin yer aldığı bu metin, ailelerin çocuklarını sürekli kontrol etmeye yönelik yönerge şeklinde düşünülmelidir.

“Çocukları internetteki tehlikelerden korumak için modeminize bunları yapın!” Başlıklı haberin spotunda TP-Link, özellikle son dönemde bazı oyunlar ile yeniden gündeme gelen internette çocukların güvenliği konusunda, ailelere modemler üzerinden yapabilecekleri denetimleri hatırlatıyor (<http://www.hurriyet.com.tr/>) cümleleri yer almaktadır. Son dönemde ölüm olayları ile adını duyuran Mavi Balina oyunu konusunda harekete geçen bir diğer yetkili TP- Link'dir. TP-Link; *gündelik hayatın her alanında yer alan güvenilir ağ cihazları ve aksesuarlarının dünya çapında bir sağlayıcısıdır* (www.tp-link.com). Bu kapsamda internet ile ilişkili bir oyun olan Mavi Balina oyunu hakkında neler yapılması gerektiği haberde yer almaktadır. Olayın topluma yaygınlaşan durumu, toplumun farklı alanlarında yetkili organları harekete geçirerek olayı ortadan kaldırmaya ya da etkisizleştirmeye çalışmaktadır.

TP-Link'in pek çok modem modelinde yer alan Ebeveyn Kontrolü özelliğinin ailelerce bilinmesi ve kullanılmasının önemli olduğunu söyleyen Yatır, "Bu özellik ile anne-babalar, çocukların internete bağlantı saatlerinden erişemeyecekleri sitelere kadar çeşitli engeller oluşturabiliyorlar. Böylece istenmeyen sitelere erişim engellenebiliyor ya da çocuğun sadece anne-babanın evde olduğu saatlerde internete bağlanması sağlanabiliyor.... Bu sayede hem çocuklar daha güvenli olarak internet kullanabilecekler hem de anne-babaların içleri rahat olacak" diyor (<http://www.hurriyet.com.tr/>).

Metinde, ailelerin tedirginliğini ortadan kaldırmaya yönelik modeme yapılması gerekli olan basit uygulamadan bahsedilmektedir. Böylece oyunun travmatik boyutunun indirgenmeye çalışıldığı bu haberde dikkat çekmektedir.

" Hükümet öldüren oyun Mavi Balina'ya karşı harekete geçti." (12.11.2017) Başlıklı haberin spotunda; *Birçok ülkede ergen intiharlarına yol açan Mavi Balina oyunu için hükümet harekete geçti. Ulaştırma Bakanlığı internet sağlayıcılarını uyardı. Oyunu yönetenlere ceza uygulanacak. Emniyet oyun için link gönderenleri sıkı takibe alacak.*" ifadelerine yer verilmektedir (www.hurriyet.com.tr/).

Haberinde devamında "...internet üzerinden salgın gibi yayılan ve intiharlara neden olan 'Mavi Balina' isimli oyuna karşı üç koldan harekete geçildi. Ulaştırma Bakanlığı internet sağlayıcılarını resmi olarak uyarırken, BTK ile İçişleri Bakanlığı ortak çalışma başlattı, oyunları yönetenlere ağır cezalar gelecek. Emniyette oyunun oynanabilmesi için link gönderenleri takibe alacak. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Ahmet Arslan, Mavi Balina oyununun kişiler arasındaki linklerle yayıldığına dikkat çekerek yarattığı tehlikelere karşı aileleri uyardı (www.hurriyet.com.tr/).

Oyunun bir salgın hastalık gibi yayılması ifadesi, onun kontrol altına alınamaz yönünü gösterirken, hükümetin üç koldan olaya asılması olayın vahametini açığa çıkarmaktadır. Oyunun bireysel sonuçlarına rağmen hükümetin alarına geçerek toplumsala yaygınlaştığını ve ölüm olaylarına karşı hükümetin önlem almaya çalıştığı aktarılmaktadır.

TBMM Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizmi Komisyonu Sözcüsü Mustafa Ilıcalı konuyla ilişkili olarak; *"Bu uluslararası alanda çözümler bekleyen bir sorun. Çünkü bu oyunun mağdurları tüm dünyada".* diyerek, olayın uluslararası boyutuna dikkat çekmektedir (www.hurriyet.com.tr/). Böylece oyunun bireyselden ziyade toplumsal yönü dikkat çekerek yaşanan travmatik olayın da kolektif bir yapıda gerçekleştiğini desteklemektedir.

Fotoğraf:3 Hükümet öldüren oyun Mavi Balina'ya karşı harekete geçti.

Haberin görselinde, mutsuz ve düşünceli bir erkek çocuk ile aynı kadrarda yer alan Mavi Balınaya yer verilmiştir. Görselde yer alan yazı da ise; *Link verilere sıkı takip* uyarısıyla çocukların ve gençlerin Mavi Balina oyunu ekseninde yaşadıkları mutsuzluklarına hükümetin alacağı önlemler ile aşılacağı anlatılmaktadır.

"Çocuğunuz 'Mavi Balina' oyunu oynuyorsa hemen internetini kesin" (22.11.2017) Başlıklı haberde; bireysel bazda oyun için yapılması gereken en basit yöntem aktarılmaktadır. *"Hükümet öldüren oyun Mavi Balina'ya karşı harekete geçti."* haberi 12 Kasım 2017'de yapılmış ancak hala Mavi Balinayla ilişkili olayların yaşanmasıyla 22 Kasım 2017'de *"Çocuğunuz 'Mavi Balina' oyunu oynuyorsa hemen internetini kesin"* başlıklı haber yapılmıştır. Haberin kronolojik sıralaması oyunun önlenemez boyutunu gösterirken, toplumsal bağlamda oyun hakkında endişelerin artmasına neden olmaktadır.

Haberin spotunda *"Oyunculara görevler veren ve bunları yerine getiremeyenleri intihara teşvik eden 'Mavi Balina' isimli oyun çocukları tehdit etmeye devam ediyor. Aileleri dikkatli olmaları konusunda uyarayan Altınbaş Üniversitesi Psikoloji Bölüm Başkanı Doç. Dr. Aylin İliden Koçkar, "Çocuğunuzun bunu oynadığını fark ederseniz, öncelikle internetle olan ilişkisini kesin" dedi."* cümleleri yer almaktadır (www.hurriyet.com.tr/). Cümleler içerisinde *"çocukları tehdit etmeye devam ediyor"* ifadesi Mavi Balina oyununun etkisinin sürdüğünü aktarmaktadır. Bu durum, ailelerin tedirgin ve endişeli olmaya sevk edecek unsurlar olarak görülmektedir. Meydana gelen travmatik olayın etki altına alınamaz oluşu, bu durumun etkisinin devam edeceğini göstermektedir. Öte yandan haber metninde ailelerin dikkatli olması, çocuğun internetle hemen ilişkisinin kesilmesi gibi acil önlemler, uzman uyarısı ekseninde yapılmaktadır.

Haberin devamında uzman; "*Çocuğun bunu oynadığını fark ettiğiniz anda internetle olan bütün ilişkisini kesmek gerekiyor. Bu en net ve hemen alınması gereken bir önlem. Acilen önlem alınması ve polise bildirilmesi gerekiyor. Ailelerin bir arada oldukları saatlerde elektronik ürünlerden uzaklaşarak birbirlerine dönmeleri, iletişim kurmaları çok önemli. Aile ve arkadaşlarla kurulan sıkı ilişkiler, çocuğun spor veya sanat gibi uğraşı alanlarının olması koruyucu faktörlerdir. " dedi" ifadeleri kullanılmaktadır (www.hurriyet.com.tr/). Bireysel bazda yapılması gerekli olanlar sıralanarak, interneti kesmek, polise bildirmek, aile içi iletişimi kurmak ve çocuğun spor yapmasını sağlamak gibi koruyucu faktörler gösterilmektedir. Bu metinde dikkat çekici olan, internet ile birlikte aile içi iletişimin azalması neticesinde çocukları ve gençleri tehdit eden unsurların ortaya çıkmasıdır. Bundan dolayı ailelerin çocuklarının Mavi Balina oyunu oynadığına dair alametleri görmeleri durumunda, interneti keserek aile içi iletişimin tekrar sağlanmasına çalışmaları gerekliliğidir. Özellikle toplumsal olarak internet ekseninde gelişen istenmeyen psikolojik ve sosyolojik olaylar, çocuklardan başlayarak ailelere kadar toplumun etkilendiği kolektif bir travmanın varlığını göstermektedir.*

Sonuç

Mavi Balina oyununun toplumsal travmatik unsurlarının Hürriyet gazetesine yansımalarının incelendiği bu çalışma da haberler içerik analizi ile incelenmiş ve bu haberlerin hem niceliksel hem de niteliksel olarak analizi yapılmıştır. Haberler, içeriklerine bağlı olarak sınıflandırılmış ve bu neticede haberler; *Mavi Balina Oyunu Neticesinde Ölüm Olaylarının Yaşandığı Haberler, Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyarayan Haberler ve Mavi Balina Oyununa Karşı Ailelerin ve Yetkili Mercilerin Alması Gereken Önlemlerin Aktarıldığı Haberler* olarak kategorize edilmiştir.

Haber analizlerinde toplumsal travmatik unsurlar olarak tanımladığımız, korku, şiddet, ölüm, intihar gibi kavramların toplumda endişe ve tedirginlik yaratacak şekilde yer alma biçimi niteliksel ve niceliksel olarak incelenmiştir. Haber analizleri neticesinde Mavi Balina ile ilişkili 2017 yılı içerisinde üç ölüm vakası gerçekleşmiş ve bu ölüm olaylarının gazetede yer almasında ölüm intihar ve oyun kavramlarının aynı bağlamda kullanıldığı dikkat çekmektedir. Çocukları internet oyunu oynayan aileleri tedirgin edecek bu haberler, aynı zamanda ölüm olaylarının süreklilik arz eden yapısı ile tedirginliği artıracak içeriğe sahip olduğu fark edilmektedir. Haber içeriklerinde *cansız beden- cana kıymak- kendini asmak ya da yüksek bir yerden atlayarak cana*

kıymak gibi ölümü anlatan ya da ölümle sonuçlanacak kavramlara başvurulması toplumsal travmanın medyada inşa edildiğini göstermektedir. Haber metinlerinde metaforik anlatıma başvurularak internet oyunları ile ölüm benzeştirilmekte ve oyunun toplumsal işlevi ortadan kaldırılmaktadır. Buradan hareketle, internetin toplumsal olarak hayatımızda önemli bir yere ulaştığı günümüzde internet oyunlarının sorgulanması gerekliliği açığa çıkmaktadır.

Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyarın Haberler kategori incelenmesinde Hürriyet Gazetesinin %17'lik dilimde yer alan ölüm olaylarına karşılık Mavi Balina Oyununu Tanımlayan ve Aileleri Uyarın Haberler'in %55 oranında yer aldığı görülmektedir. Bu dağılım, gazetenin Türkiye'de ve Dünya'da artan ölüm olaylarına karşılık, oyun hakkında ayrıntılı bilgi vermenin ölüm olaylarına engel olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Haber metinlerinde kullanılan *çok tehlikeli, tüyler ürperten oyun, Mavi Balinadan kurtulanlar anlattı! Korkunç gibi* toplumu tedirgin edecek ifade biçimleri kullanılmaktadır. Aynı şekilde Mavi Balina'nın zararlı etkilerini anlatmak için; *acı dolu emirleri yerine getirmek, sivri bir cisimle bir balina kazımak, vücuttaki damarlarına yakın kesikler atmak, psikolojik ve fiziki zararlar verilmesi ve oyuncunun intihar etmesini emredilmesi gibi* ebeveynleri dehşete düşürecek oyun bilgileri yer almaktadır. Sonuç olarak bu haber kategorisi, Mavi Balina oyununun çocukları kolayca yakaladığını aktarırken, korkutucu ve ölümcül görevleri çocuklara empoze ettiğini ve ailelerin kendilerini bu durumda daha tedirgin ve savunmasız hissetmelerini sağlayacak haber içeriklerine maruz kaldığını göstermektedir.

Mavi Balina Oyununa Karşı Ailelerin ve Yetkili Mercilerin Alması Gereken Önlemlerin Aktarıldığı Haberler ise; toplumda Mavi Balina ile ilişkili önlenemez intihar ve ölüm vakalarına karşı Ailelerin ve Yetkili mercilerin alması gerekli önlemlerin yer almaktadır. Buradan hareketle, BTK (Bilgi teknolojileri ve İletişim Kurumu)'nın ve hükümetin Mavi Balina oyununa karşı alması gereken önlemlerin yanında ailelerin özellikle çocuk-internet ilişkisine dair alması gereken önlemlere yer verilmektedir.

Hükümetin oyun hakkında bir dizi önlem alması, olayın topluma yayılan boyutunu gösterirken, ailelerin olaya ilişkin tedirginliklerini artıran ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. *Oyunun bir salgın hastalık gibi yayılması* ifadesi, oyunun kontrol altına alınamaz yönünü gösterirken, *hükümetin üç koldan olaya asılması* olayın vahametini açığa çıkarmaktadır. Çocuk ile ailenin iletişim eksikliği içinde olması ya da aksine çocuğun aşırı şımartılması gibi durumlarda çocukların Mavi Balina oyununun tuzağına düşmesi nedenleri içinde gösterilmektedir. Bu durumda, oyunun çocuklara ulaşmasında, çocuğun yetiştirilme ortamı değer kazanırken, ailelere önemli görevler düşmektedir. Mavi Balina oyununun bu kapsamda aileyi ve onun yetiştirme koşullarını ilgilendiren yapısı açığa çıkmaktadır. Sonuç olarak; oyunun aileden ve onun çocuğu yetiştirme koşullarından başlayarak, çocuğun yaşamını etkileme olasılığı, aileyi en başta sorumlu olarak göstermektedir. Buradan hareketle; Mavi Balina olayının toplumsal sonuçları, oyunun bireysel travmatik bir yapıdan toplumsal travmatik boyuta geçtiğini ispatlamaktadır. Oyun hakkında hükümetin ve yetkili mercilerin harekete geçmesi, uzmanların konuya ilişkin bilgi vermeleri ve ailelerin neler yapması gerektiği aktarılırken, aslında oyunun tehlikeli sonuçlarının ortadan kaldırılamadığını göstermektedir. Böylece aileler, teknoloji ile çepeçevre kuşatılan çocuk yaşamının önlenemez zararlı sonuçlarını gözlemlerken, toplumsal travmaya maruz kalmaktadır. İnternet kullanım alışkanlıkları arttıkça, çocukların internetin zararlı etkilerine maruz kaldığı da görülmektedir.

Sonuç olarak, gazete haberlerinde yer alan uzman bilgilerinin de işaret ettiği gibi, internette vakit geçiren çocukların neler yaptığının ebeveyn kontrolünde olması önem kazanmaktadır. Bunun dışında aile içi iletişimin artırılması, çocuk davranışlarının gözlemlenmesi ve internet dışında çocukların vakit geçirebileceği alanların sağlanması gerekmektedir. Çünkü toplumun sağlığı tekil bireylerden başlayarak kolektif bir yapıya sahiptir. Tek tek bireylerin akıl sağlığının gözetilerek, toplumun sağlıklı düşünen bireylere ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Çocuklarımız ise; hem bedensel hem de ruhsal olarak donanımlı yetiştirildiği takdirde oyunların zararlı etkilerinden korunması mümkün hale gelecektir.

Öte yandan ilkököl çağından başlayarak medya okuryazarlığı dersleri verilmeli ve çocukların bu alanda medyanın zararlı etkilerine karşı eğitilmeleri sağlanmalıdır.

Kaynakça

Alexander L. Veerman & R.Ruard Ganzevoort, Communities Coping with Collective Trauma Paper presented at the 2001 conference of the IAPR, Soesterberg, The Netherlands. (<https://s3.amazonaws.com>) (Erişim Tarihi: 03.04.2018).

Anderson, Gentile vd. (2007). “*Violent Video Game Effects On Children And Adolescents Theory, Research, And Public Policy*”, Oxford University Press.

Audergon, A. (2004). Collective Trauma: The Nightmare of History. *Psychotherapy and Politics International*, 2 (1) 16–31, onlinelibrary.wiley.com . (Erişim Tarihi: 03.04.2018).

Binark, M. Sütçü, G., (2008). “*Kültür Endüstrisi Olarak Dijital Oyun*”, Kalkedon Yayınları.

Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2002). Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Ankara: Erk Yayınları.

Gerbner, G.(Reclaiming Our Cultural Mythology. (<https://www.context.org/iclib/ic38/gerbner/>)(ErişimTarihi:04.04.2018).

Ögel, K., (2017). “*İnternet Bağımlılığı İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak*”, Kültür Yayınları.

Livingstone, Sonia and Helsper, Ellen (2010) Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: the role of online skills and internet self-efficacy. *New media & society*, 12 (2). pp. 309-329. ISSN 1461-4448. /pdfs.semanticscholar.org. (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

Livingstone, Sonia and Brake, David R. (2010) On the rapid rise of social networking sites: new findings and policy implications.

Children & society, 24 (1). pp. 75-83. <http://eprints.lse.ac.uk>.
(Erişim Tarihi: 19.04.2018)

Yaylagül, L. (2016). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları, Ankara.

Yılmaz, A. & Biricik, Z., (2017). “Sağlık İletişiminde Dijital Medya Kullanımının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri: Sosyal Medya Ve Çevrimiçi Oyunlar Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk İletişim Dergisi*, 14, 173-186.

Yurdigül, A. & Sekmen, M. (2015). “Dijital Oyunlarda Korku ve Şiddet: League Of Legends Oyununun Göstergibilimsel Çözümlemesi”, *Uluslararası Oyun ve Oyuncak Kongresi Bildiri Kitabı*, Orka Ofset, Erzurum, (130-141).

(<http://www.hurriyet.com.tr/>). Erişim tarihi: 30.03.2018

(<https://shiftdelete.net/olduren-oyun-mavi-balina-oyunu-nedir>)
Erişim tarihi: 20.03.2018.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ad85412123139.99995595.(Erişim Tarihi: 19.04.2018)

(www.tp-link.com). (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

(www.psikolog.org.tr/). (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

(<http://www.pnas.org/content/pnas/111/1/93.full.pdf>). (Erişim Tarihi: 13.04.2018)

Şah İsmail'in Şiirlerinde 'Seçilmiş Travma' Olarak Kerbela Vakası

* Bu bildiri metninin yazımında, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi'nin Haziran-2018 sayısında "Hatâyî'nin Şiirlerinde Propagandist Nitelik" başlığıyla yayımlanacak olan makalemizden faydalanılmıştır.

Murat ASLAN, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Giriş

Psikolojik açıdan travma, bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü tehdit eden olay ve durumlara denir. Tıpkı birey gibi, yaşayan bir organizmaya benzeyen toplum da doğal afetler, savaşlar, zulüm ve şiddet gibi olaylardan etkilenebilir ki bu olayların yol açtığı durumlara *toplumsal travma* denir. Toplumsal travma, geniş kitlelerde "dehşet, çaresizlik, tedirginlik, acı, kayıp hissi, öfke, donukluk, yabancılaşma" ve yalnızlık gibi duyguların görülmesine sebep olur (Çopur ve Gencer 2015; 1).

Yukarıdaki tanıma göre Kerbelâ Vakası'nı da bir toplumsal travma olarak kabul edebiliriz; çünkü bu olay, VII. yüzyılın sonlarından günümüze dek süren bir yas kültürünün oluşmasına, Şiîler ile Sünnîler arasında sonu gelmez bir ayrılığa, Şiîlerde zaman zaman intikam, öfke ve nefret gibi hislerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Vamık Volkan'a göre; kitlesel travmaların toplumda yol açtığı dört tür tepkiden biri *travmanın kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır* (aktaran: Demir 2009; 146, Kasapoğlu 2007; 7). Şiîlerin Kerbelâ Vakası'na gösterdiği tepkilerden biri 'travmayı kuşaktan kuşağa aktarma' olmuştur. 1502'de Tebriz'de Şah İsmail tarafından kurulan Safevi Devleti ile Şiîler, etrafındaki Sünnî devletleri tehdit eden siyasi bir güç olarak tarih sahnesine çıkarken, kendilerine miras kalan Kerbela Vakası travmasının intikamını almayı bir ödev bilmişlerdir.

Volkan'a göre "bir lider çıkarak eski yaşanmışlıklardan en olumsuz olan birini, 'seçilmiş travma' (chosen trauma) olarak

alevlendirir ve bugünkü çatışmalar ortaya çıkar.” (aktaran: Kasapoğlu 2007; 7). Volkan’ın “bu konuda verdiği en çarpıcı örneklerden birisi, Yugoslavya’nın parçalanmadan önceki lideri Slobodan Miloseviç’in 1987 sonrasında Sırp’ların milliyetçi duygularını canlandırmaya çalışırken Kosova savaş alanına bakan tepeye (...) devasa bir anıt diktirmesidir. Kosova Savaşı’ndan yaklaşık 600 yıl sonra böyle bir anıt dikilmesinin Sırp’ların yüzlerce yıllık yaralarını yeniden kanatmayı ve bir düşman yaratmayı amaçladığını savunan yazar, bu sefer Osmanlıların yerini Boşnaklar ve Arnavutların aldığını vurgulamıştır” (aktaran: Demir 2009; 147-148). Safeviyye tarikatının şeyhi ve Safevi Devleti’nin şahı olması yanında, Hatâyî mahlaslı bir divan şairi de olan Şah İsmail, şiirlerinde, kendi döneminden IX asır önce yaşanan Kerbelâ Vakası’nı ‘seçilmiş travma’ olarak belirlemiş, böylece Şiîler arasında hiç dinmeyen bu yarayı daha da alevlendirmiştir. Bu sefer düşman olan, Emevîler değil, inanç açısından Emevîlerin mirasçısı konumundaki tüm Sünnîlerdir.

Bildirimizde Şah İsmail’in, Kerbelâ Vakası’nı şiirlerinde ‘seçilmiş travma’ olarak nasıl ortaya koyduğunu inceleyeceğiz. Bu inceleme sonucunda, divan şiirinin toplumsal travma aracılığıyla, siyasi amaçlar doğrultusunda, bir propaganda aracı olarak kullanılma işlevine bir örnek sunmuş olacağız.

Beyitlerden Örneklerle ‘Seçilmiş Travma’ Olarak Kerbelâ Vakası

Şah İsmail’in şiirlerini anlayabilmek için, Safeviyye tarikatının devletleşme sürecini kısaca gözden geçirmekte fayda vardır.

Safeviyye tarikatı, 1300’lü yılların başlarında, Safiyüddîn-i Erdebîlî tarafından Erdebil’de Sünnî bir tarikat olarak kurulmuş (Öngören 2008; 476-478), Safiyüddîn’in torunu Hoca Ali döneminde ise, tarikate Şiîlerin sızmasıyla, Şiîliğe meyletmıştır. Hoca Ali’nin kardeşinin torunlarından Şeyh Cüneyd döneminde ise tarikat, Şiî bir devlet kurma idealiyle silahlanmış, savaflara girmiş ve siyasi faaliyetlerde bulunmuştur. Şeyh Cüneyd, Şirvan Şahı ile yapılan savaşta öldürülmüştür. Onun oğlu Şeyh Haydar da babasının intikamını almaya çalışırken Şeyh Cüneyd’le aynı

kaderi paylaşarak Şirvan Şahı ile yaptığı bir savaşta öldürülmüştür. Bunun üzerine, Şeyh Haydar'ın oğulları Ali ve İsmail, Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yakub tarafından önceleri korunsada sonraları bir kaleye hapsedilmiştir. Sultan Yakub'un ölümünden sonra hükümdar olan Sultan Rüstem, Safeviyye ailesinin nüfuzundan faydalanmak amacıyla Ali ve İsmail'i önce serbest bırakmış, ama daha sonra bu iki kardeşin güçlenmesinden korkarak onların öldürülmesini emretmiştir. Ali öldürülmüş; ancak İsmail, müritler tarafından kaçırılarak yıllarca saklanmıştır (Saray 1999; 14-19).

Sultan Rüstem'in 1497'de ölmesiyle takipten kurtulan İsmail, kısa sürede müritlerini örgütlemiş ve siyasi faaliyetlere girişmiştir. Ordusuyla Erdebil'e giren Şeyh İsmail, burada atalarının mezarlarını ziyaret etmiş, Sünnîlerden atalarının ve tüm Şîilerin intikamını almaya yemin etmiştir. Önce, babası Şeyh Haydar'ın intikamını almak amacıyla Şirvan Şahı Ferruh Yesâr üzerine yürümüş ve onu öldürmüş, ardından Akkoyunlu Hükümdarı Elvend Bey'le savaşarak Akkoyunlu topraklarının yarısını ele geçirmiştir. Bu başarılarının ardından İsmail, 1502'de Tebriz'de hükümdarlığını ilan etmiş ve 'şah' ünvanını almıştır. Safevi Devleti'nin kurulmasından sonra Şah İsmail, Akkoyunlu Devleti'ne son vermiş, Muhammed Şeybani Han'la savaşarak onu yenmiş ve Kazarun, Kum ve İsfahan gibi şehirleri ele geçirmiştir. Sünnîlere büyük bir öfke duyan, nefret ve intikam hisleriyle hareket eden Şah İsmail, fethettiği yerlerdeki Sünnî ulemaya ve halka çeşitli zulümler yapmıştır. Fetihlerine devam eden Şah İsmail Buhara, Hive ve Semerkand'ı da almıştır. Şah İsmail'in bu ilerleyişini ve Sünnîlere yapılan zulümleri durdurmak isteyen Osmanlı Sultanı I. Selim, Çaldıran'da Safeviler ile savaşmış ve kesin bir galibiyet elde etmiştir. Şah İsmail, Çaldıran'daki mağlubiyetinden sonra siyasi sahneden çekilmiştir. Birkaç defa, Avrupa devletlerine Osmanlı'ya karşı ittifak yapma teklifinde bulunduyorsa da mektuplarına bir cevap alamadan ölmüştür (Saray 1999; 19-30). Görülüyor ki, Safeviyye, kuruluşundan kısa bir süre sonra Sünnî bir tarikatten Şîilerin siyasi emellerini temsil eden bir orduya dönüşmüş, Şah İsmail'in liderliğinde tüm Sünnî dünyasını tehdit eden bir devlet haline gelmiştir.

Şah İsmail, müritler ordusuna bir gelecek ideali vermiş, yarınların Şiîlere ait olacağını söylemiş, bunun gerçekleşmesi için de Şiî olmayanların yeryüzünden kazınmasını emretmiştir:

Havâric neslini koyman cihânda

Yakîn bil vakt-i Zü'l-fekâr oluptur (G 145/6)

Dünyada Harici neslini bırakmayın! Hz. Ali'nin kılıcı devrinin geleceğini kesin olarak bilin! Bu şekilde emir veren bir liderin, mürit askerleri üzerinde *ben ve öteki* ayrımını güçlü bir şekilde ortaya koyması gerekir. Şah İsmail, kendisini ve taraftarlarını daima *Sünnî-karşıtı* olarak tanımlar. Şair, genellikle, beyitlerinin bir mısrasında Şiîlere ait bir hakikatten bahsettiği zaman, diğer mısrada bu hakikati Sünnî-karşıtlığı temelinde tersten ifade eder. Aşağıdaki beyitlerde Yezîd ismi, Emevî hükümdarı Yezîd'i kasetmekle beraber tüm Sünnîlerin sembolüdür:

Hüseynîyem Yezîde la'netüm var

Ezelden men duçâr-ı Hayberîyem (K 6/11)

Hüseyn taraftarıyım, Yezîd'e lanetim var. Ben ezelden Hz. Ali'ye tutulmuşum.

Hüseynîyem Yezîde la'netüm var

Hatâyîyem 'Alînün çâkeriyem (G 257/9)

Hüseyn taraftarıyım, Yezîd'e lanetim var. Hatâyî'yim, Ali'nin askeriyim.

'Alidür şâh-ı merdân şîr-i Yezdân

Anı Hak bilmeyen min kez hatâdur (G 118/4)

Mertlerin şahı, Allah'ın aslanı Ali'dir. Onu hak bilmeyen bin kez hata etmiştir.

Sünnîleri ötekileştiren bu söylemin dayandığı temel meselelerden biri Kerbelâ Vakası'dır. Mustafa Öz'e göre Peygamber torununun Kerbela'da akıtılan kanı, Şîa'nın temel unsurunu teşkil eder (Öz

2010; 111). Bu sebeple Kerbelâ, Şîiler ile Sünnîlerin kesin bir biçimde birbirinden ayrıldığı ve birbirine düşman olduğu olaydır. Şîiler arasında yüzyıllarca süren bir toplumsal travma olan Kerbelâ Vakası, nesilden nesile aktarılarak XVI. yüzyıla dek gelmiş ve Şah İsmail'in şiirlerinde bu travma yeniden diriltilmek üzere kullanılmıştır. Şah İsmail'in samimi ve coşkun üslubunda Kerbelâ Vakası, sanki daha yeni yaşanmış gibi anlatılmıştır:

Sad hezâr la'net Yezîde çünkü ol şeh-zâdeye

Bir içim su virmedi kâdir Hudânun 'ışkına (G 360/2)

Yezîd'e yüz bin lanet (olsun); çünkü o şehzadeye kadir Hüda'nın aşkına bir içim su vermedi. Aşağıdaki beyitte ise, Hz. Hüseyin'in Şîi akidesince Hak olduğunu bilmeyen Sünnîlerin kafir kabul edildiğine şahit olmaktayız:

Hüseyin-i Kerbelâdur şâh-ı ma'nî

Ana münkir olanlar kâfer oldu (K 10/4)

Kerbelâlı Hüseyin mana şahıdır; onu inkar edenler kafir oldu.

Şah İsmail'in şiirlerinde Kerbelâ Vakası'nın yaşanmasında birinci dereceden sorumlu olan Yezîd; kafirlikle, lanetlenmişlikle ve münafıklıkla sıfatlandırılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde, Hz. Ali'ye itaat etmeyen Yezîd ve Yezîd ismi altında kastedilen tüm Sünnîler kafir ve münafık gibi sıfatlarla anlatılmıştır:

Cemâlün göricek kim secde kılmaz

Ne kâfir ol Yezîd-i Hayberîdür (G 159/4)

Yüzünü görünce secde etmeyen o Yezîd ne kafirdir!

Yezîd ü müşrik ü mel'ûnı gör kim

Münâfık kıblesinden men berîyem (G 257/5)

Yezîd ve müşrik ve lanetlenmiş gör ki ben münafık kıblesinden uzağım.

Mervânîler, bir Emevî ailesidir ki Emevî ailelerinden Süfyânî koluna dayanan ilk üç Emevî hükümdarından sonra gelen on bir hükümdar, Mervânî koluna dayanmaktadır (Yiğit 1995; 87-91). Aşağıdaki beyitte, tâbi-i Mervânîler tamlamasıyla kastedilen Sünnîlerin dinden çıkarıldığı ve bu sebeple soysuz oldukları anlatılmıştır. Şah İsmail'in şiirlerini bir bütün olarak göz önünde bulundurursak, Sünnîlerin dinden çıkarılmasının sebebi, Şîilere yapılan zulümler, Hz. Ali ve soyunun Hak bilinmemesi ve Kerbelâ zulmüdür:

Olar ki tâbi'-i Mervânilerdür

Sürildi çıhdı dînden ebter oldı (K 10/9)

Onlar ki Mervanilere tabidir; dinden sürülüp çıktı, soysuz oldu.

Kerbelâ Vakası'nın acısı ve yası nasıl Şîiler arasında nesilden nesile aktarıldıysa, Şîî anlayışına göre, yaşanan zulmün sorumluluğu da Sünnîler arasında nesilden nesile aktarılmıştır. Şah İsmail'e göre, kendi döneminde yaşayan Sünnîler, en az Kerbelâ Vakası'na sebep olanlar kadar suçludur. Bu sebeple Sünnîlerden intikam alınmalıdır. Şah İsmail, Hz. Ali ve âl-i âbâ'nın intikamını almak isterken, aynı zamanda kendi babasının ve dedesinin de intikamını almak istemektedir. Bu sebeple aşağıdaki iki beyit, çift anlamlı olarak düşünülebilir:

Henûz Şâh Haydarun kanı kalupdur

Yezîde bir dahı küllî kıran var (G 124/4)

Şimdiye dek Şah Haydar'ın kanı yerde kalmıştır. (Bu yüzden) Yezîd'e bir kez daha umumi ölüm salgını var. Haydar, Şah İsmail'in babasının adı olduğu gibi Hz. Ali için de kullanılır.

Atamun kanını aldum Yezîdden

Yakîn bilgil ki nakd-i Hayderîyem (G 257/3)

Yezîd'den atamın kanını aldım. Kesin olarak bil ki (ben) Hz. Ali taraftarlarının kıymetlisiyim. Bu beyitte, ata ile kastedilenler Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar olabileceği gibi Hz. Ali ve âl-i âbâ da

kastedilebilir; çünkü bir başka beyitte Şah İsmail, Hz. Ali'yi babası ve Hz. Fatıma'yı annesi olarak kabul eder:

Anamdur Fâtıma atam 'Alidür

Bu on iki imâmın peyreviyem (G 257/2)

Şîilerin ezeli düşmanı olan Sünnîlerin yeryüzünden kökü kazınmalıdır. Sünnîler kafirdir, çünkü onlar Hz. Ali'yi ve Hz. Hüseyin'i Hak tanımamışlardır. Bu sebeple Sünnîlerle İslam'ın emri gereği sonuna dek gaza yapılmalıdır. Bir tek Sünnî kalmayınca kadar onlarla savaşılmalıdır. Bu şekilde âl-i âbâ'nın intikamı alınacak ve dinin emri yerine getirilecektir. Bunun yanında, gelecek Şîilerin olacaktır:

Yezîd ü kâfir Mervâna her dem

Gazîlerin gazâ ister Hatâyî (G 417/6)

(Ey) Hatâyî! Yezîd ve kafir Mervân'a karşı her an gazilerin gaza ister.

Yezîd ü müşrikün kökin keserem

Çerâğa yana yana şimdi geldüm (G 265/4)

Yezîd'in ve müşrikin kökünü keserim! Çerağa yana yana şimdi geldim.

Münâfık cânuna bâ-darb-ı şemşîr

Bugün Hakdan belâyam geldüm imdi (G 336/4)

Münafık canına kılıç darbesiyle bugün Hak'tan belayım, şimdi geldim.

Havâric aslını koyman cihâna

Hatâyîyem cihâna şimdi geldüm (G 265/9)

Cihanda Harici soyunu bırakmayın! Hatâyî'yim, cihana şimdi geldim.

Tohm-ı Mervân u Yezîdün kökünü men 'âkıbet

Yiryüzünden kazuram âl-i 'âbânun 'ışkına (G 360/6)

Ben sonunda Mervân ve Yezîd'in tohumunun kökünü keserim; âl-i 'âbâ aşkına yeryüzünden kazırım!

Hatâyî handa görsen sen Yezîdi

Amân virme cânın al 'Azrâ'îl ol (G 220/7)

(Ey) Hatâyî! Sen Yezîd'i nerede görürsen aman verme, canını al, (ona karşı) Azrail ol!

Sonuç

Şah İsmail, atalarından kendisine miras kalan siyasi emelleri gerçekleştirmek için müritlerini örgütlemiş ve Şeyh Cüneyd ile Şeyh Haydar'ın hedeflediği Şîî-Safevî tarikat devletini kurmuştur. Sünnî devletlerin ortasında kurulan Safevî Devleti, meşruiyetini sağlamak ve temellerini güçlendirmek için Sünnî-karşıtı bir politika izlemiştir. Şah İsmail, kendi kimliğini Sünnî düşmanlığı üzerinden tanımlamış; böylece Şîîliği Hz. Ali ve âl-i âbâ taraftarı olmak yanında Sünnî-karşıtlığı olarak belirlemiştir. Şah İsmail'in Sünnî-karşıtı tavrını belirleyen en önemli unsurlardan biri Kerbelâ Vakası'dır. Şah İsmail, siyasi emellerini gerçekleştirebilmek için Kerbelâ Vakası'nı *seçilmiş travma* olarak belirleyip bu olayın Şîîlerde oluşturduğu acı, öfke, nefret ve intikam hissi gibi duyguları şiirlerinde işlemiş, böylece sözkonusu vaka ile ilgili toplumsal travmayı diriltmiştir. Dolayısıyla şair, divan şiirini siyasi emellerini gerçekleştirmek üzere bir propaganda aracı olarak kullanmıştır.

Kaynakça

Çopur ve Gencer, Senem ve Dicle (2015); ‘Toplumsal Travma’, *PDB Kişisel Gelişim Yazıları*, <http://docplayer.biz.tr/21854689-Pdb-kisisel-gelisim-yazilari-guz-2015-uzm-psik-a-senem-copur-uzm-psk-a-dicle-gencer-toplumsal-travma.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

Demir, Korhan. (2009). Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler*, 6, 22, 145-150.

Kasapoğlu, Aytül. (2007). ‘Giriş’, Yeni Toplumsal Travmalar, Günümüz Türkiye’inde Öyküleşen Mağduriyetler, Referans Yayıncılık, Ankara

Öngören, Reşat (2008); ‘Safiyüddîn-i Erdebîlî’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c35/c350339.pdf> (Erişim Tarihi: 06/01/2018)

Öz, Mustafa (2010); ‘Şîa’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390075.pdf> (Erişim Tarihi: 06/01/2018)

Saray, Mehmet. (1999). Türk-İran İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

Şah İsmail (2017). Hatâyî Dîvânı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, Hazırlayan: Prof. Dr. Muhsin Macit, 1. Baskı, İstanbul

Yiğit, İsmail (1995); ‘Emevîler’, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c11/c110050.pdf> (Erişim Tarihi: 16.01.2018)

Türkiye’de Sanal Âlem Kullanımı ve Genç Kullanıcılar Üzerindeki Risklerin Yeniden Değerlendirilmesi Üzerine

Mustafa Alpgiray Söylemez

Gerekçe

Kelimelerin anlamlarına bakacak olursak: Sanal: Gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan, mevhum, farazi, tahmini. Âlem: Ortam, çevre. Sanal Âlem: İnternet bağlantısıyla ortaya çıkan ve kurulan reel olmayan ortam, çevre olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizin internetle tanışma tarihi olarak 1993 yılının Nisan ayının 12. gününü alabiliriz. 64 Kbps kapasiteli kiralık hat ile, ODTÜ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı sistem salonundaki yönlendiriciler kullanılarak, ABD’de NSFNet (National Science Foundation Network)’e TCP/IP protokolu üzerinden Türkiye’nin ilk internet bağlantısı gerçekleştirildi(Türkiye’de İnternetin Kısa Tarihi,2010).

Dünyayla paralel olarak ülkemizde de internet kullanıcı sayısı artış göstermiş ve 1997 yılı sonlarında 250.000 kişi olarak tahmin edilen internet kullanıcı sayısı günümüzde 26,5 milyon seviyesini geçmiştir (İnternet Tarihi, 2005).

Günümüzde her türlü elektronik, programlanabilir cihazlardan erişim sağlayabildiğimiz internet dünyası ve onun oluşturduğu sanal âlemde hayatımıza, toplumsal değişmelere, sosyal olaylara, kültürleşmeye etki etmiştir.

Türkiye’de internet kullanımı hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Özellikle çocuklar ve gençler bu yeni teknolojiye yoğun ilgi göstermekte ve kısa zamanda internet kültürü ile içli dışlı olmaktadırlar. İnternetin daha çok sayıda eve ulaşması, internet kullanılan ortamların sayısının hızla çoğalması kullanıcı kitlesinin internete erişimini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu yeni teknolojinin, bireyleri eğitici olmasının yanı sıra, genç ve çocuklar için uygun olmayan içeriği ve kullanım amacı da endişe yaratmaktadır(Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

İnternetin kişilerin hayatına olan etkileri, internet kullanma yoğunluğu ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü bilgi çağıının zorunluluklarından olan bilişim teknolojilerinden ve dolayısıyla internette amaçlanan seviyede faydalanabilmek için belirli bir oranda internet kullanımı kaçınılmaz iken; amaçsız ve aşırı internet kullanımı bağımlılık, olumsuz etkilere maruz kalma ve maddi sorunlarla karşılaşma gibi problemler doğurabilmektedir. Zorunlu haller dışında kimine göre internetin haftada 28 saatten (günde 4 saat) fazla kullanımı, kimine göre ise haftada 18 saatten fazla kullanımı “bağımlılık” ya da “risk faktörü” olarak kabul edilmektedir(Karaca, 2007, s. 419-438).

Karaca'nın çalışmasında belirttiği üzere İnternet ile ilgili araştırmalara göre, internet kullanıcılarının en büyük bölümünü gençler oluşturmaktadırlar(s. 419-438).

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi III (EU Kids Online III) raporu verilerine göre; sosyal ağ üyeliği 13 yaş sınırı gerektirirken, Türkiye'deki 13 yaş altı çocukların yarısından fazlası Facebook kullanmaktadır. Ayrıca, çocuklar Avrupa ortalamasından daha fazla şekilde özel bilgilerini (cep telefonu, ev adresi) herkesle paylaşmakta, İnternet kullanım becerileri açısından Avrupa'nın en düşük seviyesinde iken %85'e yakını bilgisayar konusunda çok şey bildiklerini iddia etmekte, annelerin %75'inden fazlası internet kullanmadıkları halde çocuklarına yeterince yardımcı olabildiklerini düşünmektedirler (Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

Sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı da çocuklara ve gençlere telafisi olmayan zararlar verebilmektedir. Bu konuda Kanada da meydana gelen bir olay tüm dünyada çok tartışılmıştır. Bu olay bilinçsiz internet kullanımının nelere sebep olabileceğinin somut bir örneğidir. Kanada'da 15 yaşındaki Amanda TODD internette tanıştığı bir yabancı tarafından göğüslerini göstermesi konusunda ikna edilmiş, daha sonra çıplak fotoğrafları sosyal medyada kendisine karşı kullanılmıştır. Bu olay yüzünden sürekli okul değiştirmek zorunda kalan Amanda, yine de tehditlerden ve fiziksel saldırılardan kurtulamamış ve sonunda intihar etmiştir (Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

Birçok web sitesi, alıcının yaşı gibi herhangi bir soru sormadan internet üzerinde satış için tütün ürünleri ve alkol gibi ürünleri sunmaktadır. İnternet aynı zamanda genç insanlar arasında illegal ilaç (uyuşturucu-madde bağımlılığı) kullanımına teşvik amaçlı kullanılabilir. Maruhuanna yetiştiriciliğini öğreten ve insanların deneyimlerini paylaştığı chat odaları ve satın alabilecekleri binlerce site mevcuttur. Aynı kaygı kumar oynama konusunda da mevcuttur. Amerikan psikiyatri birliği 1300 online kumar sitesi olduğunu ve genç insanlar arasında kumar problemi oranının arttığını ileri sürmektedir (Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

İnternet, kullanıcılarının hayatında önemli etkilere sahip bulunmakta; onların alışkanlıklarını değiştirmektedir. İnternetin olası sonuçlarından biri de şiddet eğilimidir. Özellikle şiddet içerikli bilgisayar veya internet oyunlarını sıkça oynayan gençlerde bu yöndeki eğilimde bir artış gözlenmesi beklenmektedir. Modern yaşamın bireyi karşı karşıya bıraktığı önemli problemlerden biri de yalnızlaşma, yabancılaşma ve toplumdaki soyutlanmadır (Köchler, 2013, s. 223-241). Başka teknolojilerde olduğu gibi, internet kullanımı sonucunda da ortaya çıkması beklenen olumsuzluklardan biri, bireyin toplumdaki soyutlanmasıdır. Kullanıcıların hayatında internet kullanımının yol açtığı etkilerin başında eğlence ve spora ayrılan zamanın azalması, zamanın verimli kullanılmaması ve aile içi ilişkilerde problemler yaşanması gelmektedir. Bunları sırasıyla okul başarısında düşüş ve sosyal faaliyetlerin olumsuz etkilenmesi takip etmektedir (Karaca, 2007, s. 419-438).

İnternet ile ilgili en dikkat çekici unsurlardan biri de, etik ve güvenlik ihlalleridir. Zira hayatı kolaylaştırmanın yanında internet, kötü maksatlı kişilerin elinde can yakmaya da devam etmektedir. Çünkü sanal dünyanın her şeyi kolaylaştıran büyülü yapısı kusursuz değil ve bu ortamda yer alan herkesin de iyi niyetli olduğu söylenemez. Gençlerin internette karşılaştıkları etik ve güvenliğe yönelik problemlerin başını pornografi ve siber suçlar çekmektedir (Karaca, 2007, s. 419-438).

İnternet kullanıcısı gençler internet ortamlarında değişik problemlerle karşılaşmakta, bu problemlerin çözümü için de değişik yaklaşımlar sergilenmektedirler. Bu yaklaşımların en tehlikelisi ise, sanal alemde bir problemle karşılaşıldığında yasal yollara başvurma veya yetişkinlerden destek alma yerine, rahatsızlık kaynağının izini sürme ve yüzleşmeye kalkışma şeklinde ortaya konmaktadır. Bu verilerden, gençlerin internetteki problemleri çözmede ciddi sorunlarla karşı karşıya buldukları anlaşılmaktadır (Karaca, 2007, s. 419-438).

İnternet bağlantısıyla kurulan reel olmayan ortama ulaşma kanalı olan internet kafelere devam eden gençler, buralarda çeşitli olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Bunların başında, pornografi, çirkin veya ahlakdışı davranışlar, kavga, çetecilik ve zararlı madde kullanımı/bulundurulması gelmektedir. Görüldüğü gibi, internet kafelere devam eden gençler, yaş ve gelişim düzeylerine uygun olmayan çeşitli unsurlarla çok yoğun birşekilde karşılaşmaktadırlar. Yani dijital birimlerden oluşan sanal ortamlar gibi internet kafe ortamlarının da gençlerin beden ve ruh sağlığını tehdit edebilecek çok sayıda unsur barındırdığı ortaya çıkmaktadır (Karaca, 2007, s. 419-438).

Gençlerin psikolojilerinde gözlenen olumsuz özelliklerin başında yalan söyleme davranışı gelmektedir. Yalan söylemeyi, şiddet eğilimi, intihar eğilimi ve okulu savsaklama eğilimi takip etmektedir. Okul çağı gençlerden seçilen kitlede rastlanan bu tür olumsuz ruh haline dair veriler, sanal ortamın gençler için tehdit edici bir etken olabileceğini göstermektedir (Karaca, 2007, s. 419-438).

Çocuklar ve gençlerin bilgisayar ve internet kullanımı esnasında karşılaşılabilecekleri fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlar genel olarak şöyle sıralanabilir; aşırı oyun oynamak, dışarıda ya da okulda arkadaşlarıyla etkileşimde olmak yerine eve kapanmak ve şiddet içerikli oyunlar oynamak gibi bilgisayar ve internet kullanımının neden olabileceği zararlar. İnternet ortamında çocuklarımız, gençlerimiz ve hatta bilinçsiz kullanıcılar; beklenilmeyen ve istenilmeyen tehditlerle, tehlikelerle ve durumlarla karşı karşıya kalabilirler. Bunlar; Pornografik öge,

düşmanlık, öfke ve şiddet ihtiva eden yasa dışı içeriğe internet üzerinde maruz kalabilme, Çevrimiçi ortamlarda, kendilerini veya ailelerini tehlikeye atacak adres, kredi kartı numarası, evde o an kimin ya da kaç kişinin bulunduğu bilgisi gibi bilgileri üçüncü şahıslara, e-posta veya sohbet programları vasıtasıyla iletebilme, İnternet üzerinden ebeveynlerinin kredi kartı ile haber vermeden alışveriş yapabilme ve Kendisinden yaşça büyük ve kötü niyetli kişilerle ve suç örgütleri ile haberleşebilme gibi konular olabileceği gibi; daha farklı ve tehlikedeki şekillerde de kendini gösterebilir (Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

Bütün bu riskler, konunun önemini gözler önüne sermeye yeterlidir.

Amaç

Teknolojinin gelişmesiyle hayatımızda olan yeni değişmelere ayak uydurma sürecimizde yeniliklere en açık olan ve uyum sağlayan genç neslimiz internetin sağladığı olanaklardan yararlanmaktadırlar. Sanal âlemin oluşturduğu ortamda gençleri var olan ve yeni doğan risklerden korumak gereklidir ki gençlerin ergenlik dönemlerine rastlayan bu sanal âlemlerle olan münasebetlerinde kişilik örüntülerinin zedelenmeden, sağlam temeller üzerine oturması ve bireyin kendini gerçekleştirme sürecinin başında yara almaması oldukça önemlidir.

Sanal âlemin kendisi birçok risk barındırmasının yanında sanal âleme ulaşma yollarında da çok yüksek riskler bulunmaktadır. İnternet erişimi için kullanılan araçlardan olan internet kafelerdeki gençler; kavga, çetecilik, zararlı madde kullanımı gibi sosyal sorunların içerisinde farkında olmadan kendilerini bulabilmektedirler.

İnternet bağlantısıyla kurulan sanal âlemde bireylerin; özellikle genç bireylerin yaşayacakları olası sosyal travmalardan korunması için var olan riskleri olabildiğince en aza indirmek ve sanal âlemi güvenli hale getirmek gereklidir. Bunun için ülkemizde atılan adımlar mevcuttur. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun oluşturduğu Güvenli İnternet Hizmeti (İnternet Filtresi) kanalıyla

internet kullanıcıları sanal âlemin risklerinden korunmaya çalışılmaktadır.

Tartışma

Yapılan araştırmalarla görünen şudur ki; bireyler internet ortamında, sanal âlemde birçok risk altında bulunmaktadırlar. Bu risklere en açık olan kesimi ise gençler oluşturmaktadır. Gençlerin maruz kalabilecekleri en büyük sorunlar ise fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiddet içerikli oyunlar, görseller (dizi, film) ve gruplar (çete, taraftar grupları); bireylerin şiddete yönelim sağlamalarına sebep olabilmektedir. Sanal âlemin sağladığı ifade özgürlüğünün dezavantajı olarak da bireylerin görüşlerinin belli grup ya da kişiler tarafından kabul görmemesiyle birlikte içinde buldukları ve var olmaya çalıştıkları sanal sosyal gruplarda dışlanmalarına yol açabilmektedir. Bu durum da psikolojik çöküntüye uğramalarına sebep olabilmektedir.

Genç bireylerin ergenlik gibi bireyin kişilik örüntülerinin oluşmasında en önemli yere sahip olan dönemlerinde var olma, kendini ifade gibi çaba ve kaygılarının içinde sanal âlemde bulunan internet zorbalarının şiddetine maruz kalmaları gibi kendilerine zarar verecek birçok riskli duruma açık ve korumasız olmaları ciddi bir sorundur. Bu sorunlar neslin devamında toplumun örgütlülüğü ve sürekliliği açısından bilgi ve kültür aktarımı işlevlerinin aksamasına yol açabilecektir. Gençlerin yaşadığı bireysel travmalar, kendileri gibi birçok internet kullanıcılarında da görülebileceğinden sosyal sorunlar olarak karşımıza çıkması muhtemeldir.

Tüm bu sorunlara önlem almak amacıyla devlet tarafından oluşturulan sosyal politikaların içerisinde interneti güvenli hale getirerek içeriklere filtre uygulamak vardır. Ayrıca bireyin içerisinde bulunduğu ve barınma, beslenme, eğitim, kültür aktarımı ve sağlık gibi ihtiyaçlarını en temelde sağlayan aile kurumunun ebeveynlerinin bilinçlendirilerek gençlerin maruz kaldığı riskleri en aza indirmek amaçlanmaktadır. Bununla birlikte ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına gidilerek gençlere güvenli

internet kullanımını ve sanal âlemin riskleriyle ilgili eğitimler de düzenlenmektedir.

Ancak alınan önlemler ya da riskleri azaltmaya yönelik faaliyetler maalesef ihtiyacı karşılamamaktadır. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki devlet eliyle alınan tedbirlerin yani Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından oluşturulan Güvenli İnternet (İnternet Filtresi) Hizmeti kanalıyla çocukları ve gençleri internetin risklerinden tamamen korumak mümkün değildir. Çünkü ebeveynlerin birçoğu bu hizmetten haberdar olmadığı gibi, haberdar olanlar da hizmetten yararlanma konusunda çok istekli görünmemektedir(Demirel, Yörük ve Özkan, 2012, s. 54-68).

Hemen her gün haber araçlarında internetten, sanal âlemden tanıştığı kişilerden fiilen zarar gören ya da sanal âlemin sebep olduğu psikolojik problemlerden kendine zarar veren bireyleri görmek mümkündür. İnsanın en değerli ve sahip olduğu yegâne şeyin sağlığı, canı olduğunu göz önünde bulunduracak olursak gerçekte var olmayan, kurgu bir ortamın buna kast edebilecek kadar hayatımızda yer etmesi ürkütücüdür.

Sonuç

Dünya ile paralel olarak ülkemizde ve toplumumuzda hayatımızda yer edinen internet bağlantısı ve bunun getirisi olan sanal âlemin yaşamımıza kattığı birçok yenilik bulunmaktadır. Bu yeniliklerin çokça avantajı olduğu gibi birçok da dezavantajı vardır.

Özellikle gençlerin internete olan düşkünlüğü bağımlılık seviyesine ulaşmakta ve internetin dezavantajlarının oluşturduğu risklere gençleri açık hale getirmektedir.

Ülkemizde çocukların ve gençlerin internet kullanım oranı her geçen gün artmaktadır. Çocuklar ve gençler özellikle sosyal ağlarda çok zaman geçirmektedir.

İnternetin çocuklar ve gençler için pek çok faydasının olduğu açıktır. Ancak internette çocukların ve gençlerin karşılaşabileceği

tehlikeli ortamlarda her geçen gün artmakta ve çok sayıda çocuk ve genç bu tehlikeli ortamlardan zarar görmektedir.

Söz konusu riskler özellikle fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlar olarak karşımıza çıkmakta ve gençlerin bu sorunlara başa çıkamadıkları ve zarar gördükleri gözlenmektedir. Oluşan bu risk ve sorunlara önlem almak amacıyla ortaya konan çözümlerin yetersiz kaldığı aşikârdır.

Var olan riskler ve yeterli olmayan güvenlik önlemleri yüzünden zarar gören internet kullanıcısı, sanal âlem üyelerinin sayısı günden güne artmaktadır. İnsanın en değerli ve sahip olduğu yegâne şeyin sağlığı, canı olduğunu göz önünde bulunduracak olursak gerçekte var olmayan, kurgu bir ortamın buna kast edebilecek kadar hayatımızda yer etmesi ürkütücüdür. Bu sebeple internet ortamının, sanal âlemin güvenliği hakkında daha fazla çalışılmalı, kesin çözümler üretilerek derhal uygulanmalıdır.

Kaynakça

Demirel, M., Yörük, M. & Özkan, O. (2012). Çocuklar İçin Güvenli İnternet: Güvenli İnternet Hizmeti ve Ebeveyn Görüşleri Üzerine Bir Araştırma *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 54-68

İnternet Tarihi, (2005). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2018 www.internetarsivi.metu.edu.tr

Karaca, M. (2007, Mayıs). İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi *e-Journal of New World Sciences Academy*, 2(4), 419-438.

Köchler, H. (2013/2). Yeni Sosyal Medya ve 21. Yüzyılda İletişim: Diyalog Mümkün mü?, *Dîvân*, 18(15), 223-241.

Türkiye’de İnternetin Kısa Tarihi, (2010). Erişim Tarihi: 15 Nisan 2018 www.socialmediatr.com

Şiddet Olgusunun Türk Televizyon Kanallarında Yayınlanan Popüler Televizyon Dizilerinin Dramatik Yapısına Yansıması

Nilgün BENLİ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Giriş

Geniş kitlelere en çabuk, en yaygın ve en etkili ulaşan kitle iletişim aracı televizyondur. Toplumu etkileyen çevre bileşenlerinin en önemlilerinden birinin de televizyon yayınları olduğu söylenebilir. Televizyon programları; kadın ve erkek cinsiyete ilişkin toplumsal roller, çocuk cinsiyet rollerinin kazanılması, siyasi görüşlerin oluşturulması ve geliştirilmesi, toplumsal ve çevresel bilinç kazanılması, sosyal tutum ve davranışların geliştirilmesinde güdüleyici ve belirleyicidir. Bu güdüleme ve belirlemede en büyük pay, en çok izlenen televizyon programı olan televizyon dizilerine aittir. Toplum ve birey üzerinde bu kadar farklı alanda bu derece etkili olması dolayısıyla medyada şiddet olgusunun sunumu her zaman tartışma konusu olmuştur.

Şiddet (violence) sözcüğü genel anlamda, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirirken, özel olarak saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı, saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri belirtir. Saldırgan davranışlar, yüz mimiği ya da bir sözcükten, doğayı veya canlıyı yakan, yıkan şiddet eylemlerine kadar geniş bir yelpaze içinde yer alır (Köknel, 2000: 20). Anlaşılacağı üzere saldırganca davranışlar bir yüz mimiğinde gizli olabileceği gibi, sözel de olabilir. Davranışsal boyutta fiziksel zarar verici, tahrip edici olarak da ortaya çıkabilir. Medyada şiddet iki şekilde yer alır. Bunlardan biri doğrudan yani açık olarak yer alması ikincisi ise dolaylı yani örtük olarak yer almasıdır. Yazılı ve görsel basında şiddet içerikli haberlerin yer alması şiddetin doğrudan yani açık olarak sunumudur. Şiddet; kızgınlık, öfke, kin, nefret, düşmanlık gibi duygu durumlarının etkinlik kazandığı saldırganlık biçimi olarak da tanımlanabilir (Köknel, 2000: 20).

Yazılı ve görsel basında şiddet içerikli haberlere hemen her gün rastlanmaktadır. Televizyon ana haber bültenlerinin temel başlıklarından birini şiddet içerikli haberler oluşturur. Gerçek hayatta ortaya çıkan şiddet içerikli vakalar kitle iletişim araçlarında haber olarak yeniden üretilir ve daha çok sayıda kişinin tanık ve taraf olmasına neden olur. Kızmaz'ın da ifade ettiği gibi şiddet ile bağlantılı çok sayıda toplumsal faktör vardır ve kitle iletişim araçlarının etkisi de bu faktörlerden biri (2006: 55) olarak karşımıza çıkar. Şiddet konulu haberlerde şiddetin öznesi, nesnesi, gerekçesi ve sonucuna ilişkin ayrıntılar ile izleyici şiddete doğrudan tanık ve taraf olmaktadır.

Şiddet içeren durum, olay ve temaların görselleştirilerek ve tekrar tekrar verilmesi yoluyla travmatize edici özellikteki görüntüler başta çocuklar, ergenler ve genç erişkinler olmak üzere tüm insanlarda; kaygı, korku ve gerilim yaratmakta, buna paralel olarak da insanları şiddete, dehşete, ölüme, acıya, kana ve kayıplara karşı duyarsızlaştırmaktadır (aktaran Işıker, 2011: 36).

İzler kitlenin en çok tükettiği program türü olan televizyon dizilerinde gerek konu gerek içerik ve motif olarak şiddetin, bazen açık bazen de dolaylı yani örtük olarak izleyici kitleye sunulduğu görülür. İzler kitle tarafından en çok tüketilmesi dolayısıyla izler kitleyi en çok güdüleyen, tutum ve davranışlarını en çok etkileyen dizilerde şiddetin sunumu bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

1. Araştırmanın Metodolojisi

1.1. Araştırmanın Sorusu

Televizyon dizilerindeki şiddetin özendirici olması nedeniyle mi güncel hayatta şiddet olgusu ortaya çıkmaktadır? Yoksa tam tersi diziler güncel hayatta ortaya çıkan şiddet olgularından esinlenerek mi dramatik yapılarını inşa etmektedir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Türkiye'de ulusal televizyon kanallarında yayınlanan dizilerin olay örüntülerine şiddet olgusunun yansımaları ve izlenme oranlarını yani izleyici rağbetini araştırmaktır.

1.3. Yöntem

Türkiye’de en çok izlenen ulusal televizyon kanalları arasında yer alan TRT1, Star, Show, Fox, ATV, Kanal D’de yayınlanan televizyon dizilerinde şiddet olgusunun içeriğe yansımaları araştırılmıştır. Araştırmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir metnin öğelerinin önceden saptanan kategorilere göre sınıflandırılmasına dayanan bir yöntemdir (Gökçe 1992: 100). Çalışmada kasıtlı örneklem yoluyla belirlenen tarih aralığında halihazırda yayında olan dizilerde öne çıkan şiddet motifleri ve belirlenen aralıkta dizi bölümünün aldığı total reytingler araştırılmıştır.

1.4. Evren ve Örneklem

Bu çalışmada en çok izlenen ulusal televizyon kanallarından TRT 1, Star, Show, Fox, ATV ve Kanal D’ de belirlenen tarih aralığında halihazırda yayınlanmakta olan popüler 32 televizyon dizisi tespit edilmiştir. Bu 32 televizyon dizisinin yayın tarihine göre bölüm sayısı ve total reytingleri toplu halde Tablo 1’de yer almaktadır. Prime time olarak adlandırılan ve tüm aile bireylerinin bir arada televizyon karşısında olduğu saat 20.00 yayın kuşağı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Total reytingi 4’ün altında olan diziler çalışmanın dışında tutulmuştur. *Çocuklar Duymasın*, *Yeni Gelin* ve *Jet Sosyete* dizileri de gülmece içerikli diziler olması nedeniyle çalışmanın dışında tutulmuşlardır. Total reytingi 4 ve üzeri olan 19 dizide dramatik çatışmanın inşasında şiddet olgusunun kullanımı araştırılmıştır. Örneklem olarak alınan 19 dizinin yayın kanalı, yayın tarihi, bölüm sayısı ve belirlenen tarihte aldığı total reyting oranları toplu halde Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 1. Evren

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
19 Mart 2018	Star	Söz	9.24	38.bölüm
19 Mart 2018	Kanal D	Siyah Beyaz Aşk	4.06	22.bölüm
19 Mart 2018	Fox	Yasak Elma	3.92	1.bölüm
19 Mart 2018	Atv	8. Gün	2.66	1.bölüm
20 Mart 2018	Fox	Kadın	10.86	21.bölüm
20 Mart 2018	Atv	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	7.09	95.bölüm
20 Mart 2018	Kanal D	Mehmed Bir Cihan Fatihi	6.41	1.bölüm
20 Mart 2018	Star	Ufak Tefek Cinayetler	6.17	21.bölüm

Tablo 1. Devam

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
21 Mart 2018	Atv	Sen Anlat Karadeniz	16.55	9.bölüm
21 Mart 2018	TRT1	Diriliş Ertuğrul	14.81	111. bölüm
21 Mart 2018	Star	Börü	2.31	4. bölüm
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	7.18	26.bölüm
22 Mart 2018	Kanal D	Vatanım Sensin	4.32	49.bölüm
22 Mart 2018	Atv	Kanatsız Kuşlar	3.83	39.bölüm
22 Mart 2018	TRT1	Mehmetçik Kut'ülAmare	2.16	8.bölüm
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm
23 Mart 2018	Star	İstanbul Gelin	5.88	42.bölüm
23 Mart 2018	Atv	Aşk ve Mavi	5.83	58.bölüm
23 Mart 2018	TRT1	Payitaht Abdülhamit	4.01	43.bölüm
23 Mart 2018	Fox	ŞevkatYerimdar	3.57	43.bölüm

Tablo 1. Devam

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
24 Mart 2018	Show	Yeni Gelin	6.45	42.bölüm
24 Mart 2018	Star	Fazilet Hanım ve Kızları	4.69	40. bölüm
24 Mart 2018	Fox	Adı Zehra	4.02	5. bölüm
24 Mart 2018	TRT1	Kalk Gidelim	3.53	19.bölüm
24 Mart 2018	Atv	Bahtiyar Ölmez	3.45	19.bölüm
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
25 Mart 2018	Kanal D	Çocuklar Duymasın	4.98	33.bölüm
25 Mart 2018	Star	Jet Sosyete	4.43	6.bölüm
25 Mart 2018	Atv	Cennetin Gözyaşları	4.28	25.bölüm
25 Mart 2018	Show	Tehlikeli Karım	3.54	1.bölüm
25 Mart 2018	TRT1	Aslan Ailem	2.2	23.bölüm

Tablo 2. Örneklem

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
19 Mart 2018	Star	Söz	9.24	38.bölüm
19 Mart 2018	Kanal D	Siyah Beyaz Aşk	4.06	22.bölüm
20 Mart 2018	Fox	Kadın	10.86	21.bölüm
20 Mart 2018	Atv	Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz	7.09	95.bölüm
20 Mart 2018	Kanal D	Mehmed Bir Cihan Fatihi	6.41	1.bölüm
20 Mart 2018	Star	Ufak Tefek Cinayetler	6.17	21.bölüm
21 Mart 2018	Atv	Sen Anlat Karadeniz	16.55	9.bölüm
21 Mart 2018	TRT1	Diriliş Ertuğrul	14.81	111. bölüm
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	7.18	26.bölüm
22 Mart 2018	Kanal D	Vatanım Sensin	4.32	49.bölüm
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm

Tablo 2. Devam

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
23 Mart 2018	TRT1	Payitaht Abdülhamit	4.01	43.bölüm
23 Mart 2018	Star	İstanbul Gelin	5.88	42.bölüm
23 Mart 2018	Atv	Aşk ve Mavi	5.83	58.bölüm
24 Mart 2018	Star	Fazilet Hanım ve Kızları	4.69	40. bölüm
24 Mart 2018	Fox	Adı Zehra	4.02	5. bölüm
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
25 Mart 2018	Atv	Cennetin Gözyaşları	4.28	25.bölüm

1.5. Veri Toplama Süreci

Reyting ölçümleri özel şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu nedenle reyting ölçümlerinin raporlaması için <https://www.acunn.com/reyting-sonuclari> web sayfası kullanılmıştır. Araştırmaya konu dizilerin reyting ölçümleri ve dizi çeşitliğinin çerçevesinin çizilebilmesi için 19 Mart - 25 Mart 2018 tarih aralığı belirlenmiştir. Şiddetin sunumuna ilişkin veri toplaması süreci tesadüfi seçilen bölümlerin izlenmesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ele alınan dizilerdeki şiddet motiflerinin saptanabilmesi için dizi izlemeleri yayınlar üzerinden ve geriye dönük olarak da internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dizi sayısı ve dizilerde yer alan şiddet olgusunun çokluğu ve çeşitliliği nedeniyle belirlenen dönemde izler kitlenin hedef olduğu şiddete ilişkin öne çıkan temel motifler konu edinilmiştir.

2. Bulgular

Televizyonun en güçlü tarafı, kafalarımıza soyutlamalar değil, kalplerimize kişilikler sokmasıdır (Postman, 2010: 138). Dizi karakterleri izleyicileri nasıl ki moda, tavır, davranış açısından etkileme gücüne sahipse şiddet açısından da etkilemekte ve örnek teşkil etmektedir. Toplumsal yaşamın temelini birlikte yaşarken diğerlerinden gözlem yoluyla öğrenilen davranışlar temellendirir. Bu nedenle izleyici kitlenin televizyon ekranlarından izleme yoluyla öğrendiği kazanımlar önemlidir.

RTÜK’ün 2009 yılında 2570 kişilik örneklem grubuyla gerçekleştirdiği Televizyon İzleme Eğilimleri araştırmasında yer alan televizyon programlarının izlenme sıklığı ile ilgili verilere bakıldığında, % 93.7 ile “haberler”, % 86.2 ile “yerli diziler” ve % 61.8 ile “dinî programlar” izlendiği görülmektedir (RTÜK, 2009: 19)

Yine RTÜK’ün 2012 yılında 21 ilde, toplam 2.525 kişiden oluşan örneklem grubuyla yaptığı Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmasında yer alan televizyon programlarının izlenme sıklığı ile ilgili verilere bakıldığında, % 76.7 ile “yerli diziler”, % 74.5 ile “haberler” ve % 49.7 ile “Türk Filmleri”, ankete katılanlar tarafından “izlenen” program türlerinde en yüksek orana sahiptir (RTÜK, 2012: 27). 2009 ve 2012 yıllarında izleyicinin haberler ve yerli diziler arasındaki tercihinin sonraki yıllarda yerli diziler lehine değiştiği görülmektedir.

Bu çalışmada 19-25 Mart 2018 örneklem haftasında günün en çok izlenen televizyon dizisi ile günün en çok izlenen ana haber bülteninin total reytingleri karşılaştırıldığında farklı bir durum görülmektedir. Tablo 3’te de görüldüğü gibi günün en çok reyting alan televizyon dizilerinin istisnasız her gün açık ara günün en çok reyting alan ana haber bültenlerinden daha çok izlendiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Televizyon dizilerinin televizyon ana haber bültenlerinden daha fazla izlenir olması dizilerde yer alan dramatik çatışmaların izleyici kitleye mesaj olarak daha çok ulaştığı sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. 19-25 Mart 2018 tarih aralığındaki bir haftalık süreçte pazartesi günü 9.9 total reytingi ile günün en çok izlenen dizisi *Çukur* olmuştur. Aynı gün günün en çok izlenen ana haber bülteni ise sadece 4.53 reyting almıştır. 20 Mart Salı günü günün en çok izlenen dizisi 10.86 reytingi ile *Kadın* dizisi olurken yine en çok izlenen ana haber bülteni 4.48 reyting almıştır. Çarşamba günü 16.55 reyting ile günün en çok izlenen dizisi yoğun şiddet içerikli *Sen Anlat Karadeniz* olmuş, günün en çok izlenen ana haber bülteni ise 4.68 reyting almıştır. Perşembe günü 7.18 reyting ile *Bizim Hikaye* en yüksek reytingi almış, günün en çok izlenen haber bülteni ise 5.29 reyting almıştır. Tablo 3'te bir haftalık süreçte günün en çok izlenen televizyon dizilerinin aldığı reytingler ve günün en çok izlenen ana haber bülteninin aldığı reytingler toplu halde görülmektedir. Bir haftalık süreçte haftanın her günü televizyon dizileri izler kitle tarafından en çok izlenen ve içeriği ile izleyici kitleye en çok ulaşan televizyon programları olmuştur. Günün en çok izlenen ana haber bülteninin total reytingi ile günün en çok izlenen televizyon dizisinin total reytingi arasındaki makas açıklığının en yüksek olduğu oran 21 Mart Çarşamba günü gerçekleşmiştir. Kadına yönelik ağır şiddet içeren *Sen Anlat Karadeniz* dizisi 16.55 ile en yüksek izlenme oranına ulaşırken aynı gün en yüksek izlenme oranına sahip Fatih Portakal ile Fox Ana Haber 4.48 reyting alabilmiştir. Bu veriler göz önüne alındığında izler kitlenin televizyon dizilerinin dramatik yapısı ve karakterleri ile günlük hayata ilişkin, siyasal, sosyal, ekonomik ve güncel olayları içeren televizyon ana haber bültenlerinden daha çok etkileşim halinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3. Bir haftalık süreçte günün en yüksek reytingli televizyon dizisi ve günün en yüksek reytingli ana haber bülteni total reyting oranlarının mukayesesi.

Gün	Kanal	Günün en çok izlenen televizyon dizisi/ana haber bülteni	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
19 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.53	
20 Mart 2018	Fox	Kadın	10.86	21.bölüm
20 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.48	
21 Mart 2018	Atv	Sen Anlat Karadeniz	16.55	9.bölüm
21 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.68	
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	7.18	26.bölüm
22 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	5.29	
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm
23 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.63	
24 Mart 2018	Show	Yeni Gelin	6.45	42.bölüm
24 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.35	
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
25 Mart 2018	Fox	Fatih Portakal ile Fox Ana Haber	4.87	

Dizi Adlarına Yansıması

Dizilerde yer alan şiddetle ilintili sahnelerin dizilerin daha çok izlenmesine katkı verdiği bilinmektedir. Savaş, saldırganlık ve terörün bir başka ifadeyle şiddetin yaygınlaşarak küreselleştiği dünyamızda, ticari televizyon odakları çok izlenilirliği hedeflemektedir (Öktem, 2003:39). Dizilerin gelecek bölümlerinin tanıtımlarında merak duygusunu uyandırmak için şiddete ilişkin sahneler daha çok yer almaktadır.

Dizilerin içerdiği şiddete ilişkin ipuçlarının dizi adlarına da yansıdığı görülmektedir. *Diriliş Ertuğrul*, *Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz*, *Ufak Tefek Cinayetler*, *Savaşçı*, *Arka Sokaklar*, *Mehmetçik Kut'ül Amare*, *Mehmed Bir Cihan Fatihi* gibi savaş, çatışma ve şiddeti açık olarak temsil eden dizi adları kullanılmaktadır. Kurt, yiğit, bahadır ve cesur gibi anlamlar taşıyan *Börü*, çevresine göre aşağı çökmüş yer (www.tdk.gov.tr) anlamı taşıyan *Çukur* ya da *Tehlikeli Karım*, gibi dizi adları da şiddeti örtülü olarak ima eden dizi adları olarak kullanılmaktadır. Belirlenen tarih aralığında açık şiddet ve ima içeren dizi adları ve total reytingleri Tablo 4'te toplu olarak yer almaktadır.

Tablo 4. Açık şiddet ve ima içeren dizi adları

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
20 Mart 2018	Atv	Eşkya Dünyaya Hükümdar Olmaz	7.09	95.bölüm
20 Mart 2018	Kanal D	Mehmed Bir Cihan Fatihi	6.41	1.bölüm
20 Mart 2018	Star	Ufak Tefek Cinayetler	6.17	21.bölüm
21 Mart 2018	Star	Börü	2.31	4. bölüm
22 Mart 2018	Kanal D	Vatanım Sensin	4.32	49.bölüm
22 Mart 2018	TRT1	Mehmetçik Kut'ül Amare	2.16	8.bölüm
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm
23 Mart 2018	TRT1	Payitaht Abdülhamit	4.01	43.bölüm
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
25 Mart 2018	Show	Tehlikeli Karım	3.54	1.bölüm

Dizilerde karakter adlarının, canlandırılan rollerle paralellik gösterdiği söylenebilir. Şiddet motifinin tekrar edildiği dizilerde karakterlerin şiddet ima eden isimler taşıdıkları görülmektedir. Tablo 5'te dramatik yapının inşasında şiddete ilişkin motifler kullanan bazı dizi karakterlerinin adları yer almaktadır.

Tablo 5. Şiddete ilişkin ima içeren karakter adları

Gün	Kanal	Adı	Karakter Adı
19 Mart 2018	Show	Çukur	Yamaç
19 Mart 2018	Star	Söz	Yavuz, Serhat, Erdem Kaçmaz, Mücahit Serdengeçti.
20 Mart 2018	Fox	Kadın	Sarp
21 Mart 2018	TRT1	Diriliş Ertuğrul	Ertuğrul
21 Mart 2018	Star	Börü	Asena, Kaya, Turan, Barbaros, Ayı Murat
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	Savaş

Günlerine Göre Şiddet İçerikli Diziler

19 Mart 2018 Pazartesi

19 Mart 2018 Pazartesi günü *Çukur* dizisi 9.9 reyting, *Söz* dizisi 9.24 ve *Siyah Beyaz Aşk* dizisi 4.06 reyting almıştır. Pazartesi akşamları prime time olarak adlandırılan ana yayın kuşağı 20.00'de yayına giren üç dizinin de ortak noktası şiddet

içermesidir. İstanbul'un en belalı mahallesi Çukur'un kontrol edilmesi adına girilen güç savaşında kahramanların elinden silah düşmez ve şiddetin her türü ekranda yer alır. Aynı gün aynı saatte yayınlanan *Söz* dizisinde de özel kurulan anti terör timinin terörle mücadelesi, silahlı çatışmalar ve çeşitli şiddet görüntüleri ekranda yer alır. *Siyah Beyaz Aşk* dizisinde de benzer bir durum yer alır. Dizide mafya hesaplaşmaları, ateşli silahlarla çeşitli çatışma görüntülerinin yanı sıra erkeklerin kadınlar üzerinde ezici tahakkümü de vardır.

Baş erkek karakter Ferhat kadın karakterin tüm özgürlük alanlarını kısıtlar. Önce ormanlık bir alanda silahını Aslı'nın alınaya dayar ve öldürmeye kalkar. Sonrasında kendisi ile evlenmesi karşılığında hayatını bağışlar. Mesleğini yapmasına izin vermez sosyal ve ekonomik şiddet uygular. Sürekli kadın karaktere sert komutlar verir ve toplumsal şiddet de uygular. Kadın karakter Aslı boşanmak istediğinde Ferhat'ın *karnında benim çocuğumu taşıyorsun* cinsiyetçi söylemine Aslı "*bizim çocuğumuz neyim ben kuluçka makinesi mi?*" diyerek itiraz eder. Dizide karakterlerin birbirlerine şantaj yaptığı psikolojik şiddet sahneleri de yer alır. Cüneyt karakteri isteği dışında zorla Gülsüm'e dokunarak cinsel şiddet uygular. Tablo 6'da pazartesi akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reyting oranları yer almaktadır. Mücadele ve çatışma odaklı *Çukur* ve *Söz* dizilerinin birbirine yakın reyting aldıkları görülmektedir. Kanun dışı işler çeviren mafyavari bir ailenin hikayesinin anlatıldığı *Siyah Beyaz Aşk* dizisi adından da anlaşılacağı üzere bir aşk dizisidir. *Çukur* ve *Söz* dizilerine kıyasla daha düşük reyting aldığı görülmektedir.

Tablo 6. Pazartesi akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
19 Mart 2018	Star	Söz	9.24	38.bölüm
19 Mart 2018	Kanal D	Siyah Beyaz Aşk	4.06	22.bölüm

20 Mart 2018 Salı

Kadın (10.86), *Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz* (7.09), *Mehmed Bir Cihan Fatihi* (6.41) dizilerinde açık *Ufak Tefek Cinayetler* (6.17) dizisinde de örtülü şiddet motifi yer almaktadır. Günün en yüksek reytingli dizisi *Kadın*'da mahallenin kabadayısı Hikmet'in sevgilisi Ceyda'yı dövmesine tanık olan Bahar polis çağırmak istese de buna onay vermeyen bir tür "mahalle baskısı" ile karşılaşır. Üstelik Ceyda da sonrasında olacaklardan korktuğu için bunu istemediğini ima eder. Böylece izleyiciye doğru davranış modeli kodlanamamış olur. Kadınlar arasında da şiddet vardır. Şirin, Bahar'ı döver. Ceyda erkekler kadın dövdüğünde Bahar'ın kızdığını söyler ama Yeliz'le birlikte giderek iki kadın Şirin'i döverler. Bir tarafta erkeklerin kadın dövmesine haklı bir eleştiri getiren dizi diğer taraftan kadından kadına yönelen fiziksel şiddeti ekrana taşır. Terzi Enver'in Bahar'a "*şiddet hiçbir şey çözmez, bizim nasıl insanlar olacağımıza başkaları değil biz karar vermeliyiz. Şirin'in senin huyunu bozmasına izin vermemelisin*" ifadesi, şiddete getirdiği haklı eleştiriyi farklı bir bakış açısı önerir. Kadın hikayeleri anlatan şiddet içerikli diziler arasında farklı bakış açısı öneren dizide Bahar işten çıkartıldığında hasta ve çaresiz haline rağmen boyun eğmek yerine hakkını arayacağını söyler ve başına gelenleri kabul etmek istemez. Bahar karakterini işten çıkararak ekonomik şiddet uygulayan patronun da kadın olması dikkat çekicidir.

Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz dizisinde de tıpkı *Çukur* ve *Siyah Beyaz Aşk*'ta olduğu gibi kanun dışılıktan doğan bir şiddet vardır. Bu dizilerde de *Siyah Beyaz Aşk* ve *Çukur*'da olduğu gibi şiddete onurlu ve özendirici bir anlam giydirilir. Zorba aşık figüründen doğan şiddet, aile birliğini korumanın yolu ve mertliğin gereğiymiş gibi sunulur. Yer altı dünyasında adil biri olarak tanınan Hızır "mert" katil olarak özendirici bir kimlikle izleyici ile buluşur. İlk bölümü yayınlanan *Mehmed Bir Cihan Fatihi* dizisinde de kılıçla cenk sahneleri ve Eleni'nin idamında travmatik hisler doğuran bir şiddet öne çıkar. *Ufak Tefek Cinayetler* dizisinde de sözel ve psikolojik şiddet çokça yer almasına karşın bu dizide şiddetin kaynağı ve yönü farklılaşır. Kadın kaynaklı örtülü şiddetin yönü hem kadına hem de erkeğe yönelik olarak kullanılır.

Hizmetçili villalarda yaşayan güzel, şık ve gösterişli “sinsirella”lar (sinsi+sinderella) birbirlerine karşı sinsice tuzaklar kurar ve neredeyse psikolojik terör uygularlar. Buna rağmen her durumdan kolaylıkla sıyrılır ve neredeyse hiç bedel ödememezler ki bu yönüyle de özendirici oldukları söylenebilir. Tablo 7’de salı akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri toplu olarak yer almaktadır.

Tablo 7. Salı akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
20 Mart 2018	Fox	Kadın	10.86	21.bölüm
20 Mart 2018	Atv	Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz	7.09	95.bölüm
20 Mart 2018	Kanal D	Mehmed Bir Cihan Fatihi	6.41	1.bölüm
20 Mart 2018	Star	Ufak Tefek Cinayetler	6.17	21.bölüm

21 Mart 2018 Çarşamba

Yayınlandığı ilk bölümde günün en çok izlenen ikinci dizisi olan sonrasında ise her hafta günün totalde en çok reyting alan dizisi olmayı başaran şiddet içerikli *Sen Anlat Karadeniz* dizisi kadına yönelik şiddetin en ağır şekilde aktarıldığı dizidir.

RTÜK’ün 2012 yılında yaptığı Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırmasına göre televizyon yayınlarında rahatsız olunan görüntüler sıralamasında % 49.3 ile “cinsel içerikli ve müstehcen görüntülerin”, % 39.5 ile “şiddet, korku, savaş, kan, silah görüntülerinin” (RTÜK, 2012: 27) geldiği saptanmıştır. 21 Mart Çarşamba akşamı totalde aldığı 16.55 reyting ile hafta içinde en yüksek reytingi alan televizyon dizisinin, içinde kadına yönelik ağır şiddet görüntüleri olan *Sen Anlat Karadeniz* dizisi olmuştur. Rahatsız olunması bir tarafa en çok rağbet edilen dizi olmuştur. Daha ilk bölümde Vedat’ın soğuk kanlı bir ruh hastası gibi Nefes’in parmaklarını kırması ve silah doğrultarak öldürmeye teşebbüs etmesi fiziksel şiddet, istemediği bir beraberlik yaşamaya zorlanması ile de taciz ve cinsel şiddet ima edilir. Uzaklaştırma kararıyla fiziksel şiddetin sona ermesinden sonra da sürekli çocuğunu almakla tehdit eden Vedat psikolojik şiddet uygulamaya başlar. Nefes ve Berrak’ın benzer kaderi paylaştıklarını düşünerek yakınlaşmasını sağlamak üzere hastalıklı bir planla Vedat Berrak’ı

döver, kafasını duvarlara vurur. Yumruk ve tekme atar. Yüzünün kan içinde kaldığı sahneler her ne kadar buzlansa da şiddet dehşetinin yarattığı etkiyi azaltmak yerine tam tersi darp ve kana ilişkin makyajın yapaylığını kamufle eder ve daha gerçekçi bir etki yaratır. Berrak'ı tehdit ederek suç işlemeye zorlar. Kadına yönelik şiddet dışında erkekler arası fiziksel şiddet de vardır. Tahir'in Vedat'ı ayaklarından bağlayarak vince asarak öldürmeye kalkması dehşet hisleri oluşturur. Kadınlar arası sözel, sosyal ve fiziksel şiddet de öne çıkar. Nefes psikolojik destek aldığında psikolog Türkiye'de her üç kadından birinin şiddet gördüğünü söyler. Nefes'in "*biz madem bu kadar çoksak niçin bizi kimse görmüyor?*" diye sorması üzerine psikolog'un "*eğer görürsek rahatımız kaçır*" cümlesiyle cevap vermesi önemlidir. Dizide zamanı geri sarışlarla ekrana siyah beyaz gelen Nefes'in yatağa kelepçelenmiş şekilde doğum sancısı çektiği sahne de travmatiktir. Nefes Tahir'e "*İnsan büyük felaketlerden sonra kaldırmadığı şeyler yaşadığında travma sonrası stres bozukluğu yaşamış, ölümlerden ve tecavülden sonra olurmuş böyle çivi söküldükten sonra yarasının kalması gibi*" der. Dizide kadına yönelik şiddetin en ağır şekli ekranda yer bulmakla birlikte dizide zaman zaman izleyiciye nefes aldırان eğlenceli bir üslup da kullanılmıştır. Aynı gün totalde 14.81 reytingi ile ikinci en yüksek reytingi alan dizi içinde yine ağır şiddet barındıran *Diriliş Ertuğrul* dizisi olmuştur. RTÜK dizide yer alan şiddet sahneleri nedeniyle yayın kanalı TRT1'e para cezası kestiği raporunda şu ifadelerle yer verir. "*Ertuğrul Gazi okunu fırlatır, haçlı askerinin boynuna saplanır ve kanlar fışkırır. Ertuğrul Gazi ve Alpleri haçlı askerlerini bıçak, kılıç ve balta ile kafalarından ve vücudunun çeşitli yerlerinden keserek öldürmektedir. Ertuğrul Gazi Haçlı askerlerinin boğazını kesmektedir. Ayrıca Titus müslüman esirlerin başlarını sırayla kesmektedir. Dizide kanlı savaş sahneleri ve kafa kesme görüntülerinin, açık bir şekilde ve herhangi bir mozaikleme ya da flulaştırma yöntemleri kullanmadan yakın çekim ekrana getirildiği görülmüştür. Sonuç olarak dizi filmde yer alan kanlı ve kafa kesme görüntülerinin açık ve net bir şekilde verilmesi hasebiyle çocuk ve genç yaştaki kişilerin bu görüntülerinden olumsuz etkilenebileceği, psikolojilerini ve gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkileyeceği kanaati oluşmaktadır."*

(<http://www.aksam.com.tr/televizyon/rtukten-dirilis-ertugrula-ceza/haber-371781> ET: 01.04.2018). Noyan'ın Ertuğrul'un eline çivi çakma sahnesindeki doku, yapı, açı ve ölçeğin birbirine kaynaştırılmasındaki ustalık izleyiciyi dehşete düşürecek dozda şiddet üretir. Araştırmaya konu 19 dizi içinde dramatik çatışmasını ağır şiddet ile inşa eden iki dizinin de aynı gün birbiriyle şiddet yarıştırması ve ikisinin de totalde en yüksek reytingi alması da dikkat çekicidir. Tablo 8'de Çarşamba akşamları yayınlanan şiddet içerikli dizilerin total reytingleri görülmektedir.

Tablo 8. Çarşamba akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
21 Mart 2018	Atv	Sen Anlat Karadeniz	16.55	9.bölüm
21 Mart 2018	TRT1	Diriliş Ertuğrul	14.81	111. bölüm

22 Mart 2018 Perşembe

22 Mart 2018 Perşembe günü *Bizim Hikaye* 7.18 ve *Vatanım Sensin* 4.32 reyting almıştır. Bu dizilerin dramatik inşasında da şiddete ilişkin unsurlar görülmüştür. *Bizim Hikaye*'de Filiz sosyal ve psikolojik bir baskı içinde ataerkil düzenin kadına dikte ettiği roller kapsamında hayatını sürdürür. Dizide erkekte kadına yönelik şiddet motifi görülür. Mağdur faille aynı haneyi paylaşırsa da paylaşmasa da, eski ve şimdiki eşler – partnerler arasında meydana gelen her tür şiddet (Moroğlu, 2012: 367) kadına yönelik şiddet olarak izleyicinin karşısına çıkar. Bakkal Asım karısı Esra'ya sık sık fiziksel şiddet uygular. Esra'nın evini ateşe vererek Esra ve Hikmet'i evde diri diri yakmaya kalkar. Dramatik çatışmanın inşasında kullanılan benzer şiddet eylemlerinin, aynı yayın döneminde farklı dizilerde kullanılması dizilerarası benzerlik taşımaktadır. *Fazilet Hanım ve Kızları* dizisinde Fazilet konağa taşınınca geçmişlerinden kurtulmak için gecekonduhanı yakar. Yine *İstanbul Gelin* dizisinde Reyhan karakteri, Esmahanımla birlikte buldukları kulübeyi yakar. *Ufak Tefek Cinayetler*'de okul yanar. *Yeni Gelin* dizisinde Şirin tarafından terk edilen Baran evlerini yakmak ister. Aynı yayın döneminde

yayınlanan ve örneklem haftasından önce sona eren *Kalbimdeki Deniz* dizisinde Raşel, Deniz ve çocuklarından kurtulmak için Mirat'ın evini, *Meryem* dizisinde de Savaş Meryem'in fırını yakmıştır. Perşembe günleri yayınlanan *Vatanım Sensin* dizisinde kullanılan her türlü fiziksel şiddetten başka cinsel şiddet de vardır. Yunan yüzbaşı Yannis Azize'ye işkence ve tecavüz eder. Tablo 9'da Perşembe akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve total reytingleri toplu olarak yer almaktadır.

Örneklem haftası sonrası 29 Mart Perşembe akşamı ilk bölümüyle yayına giren *Avlu* dizisinde de yine şiddet vardır. Şiddet gördüğü kocasını vurduğu iddiasıyla cezaevine düşen Deniz aracılığıyla parmaklıklar arkasında doğmuş çocukları, koğuş ağalarının yarattığı baskı ve dehşet izler kitleye ulaşır. Şiddet unsuruna izleyicinin gösterdiği teveccüh ile daha ilk bölümünün totalde aldığı 6.15 reyting ile *Vatanım Sensin*'den daha çok tercih edildiği görülmüştür.

Tablo 9. Perşembe akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	7.18	26.bölüm
22 Mart 2018	Kanal D	Vatanım Sensin	4.32	49.bölüm

23 Mart 2018 Cuma

23 Mart Cuma günü totalde 7.62 reyting alan *Arka Sokaklar*, 5.88 reyting alan *İstanbul Gelin* ve 5.83 reyting alan *Aşk ve Mavi*, 4.01 reyting alan *Payitaht Abdülhamit* dizilerinde de şiddet görülür. *Arka Sokaklar* dizisinde kolluk kuvvetlerinin suçla mücadelesinden ortaya çıkan şiddet yer alır. Konusu suç ve suçluların yakalanıp adalete teslim edilmesi olan dizide şiddetin her türü sıklıkla yer alır. *İstanbul Gelin* dizisinde Adem karısı Dilara'ya birden fazla kez fiziksel şiddet uygular. Zamanında annesi kocasından, kendisi de üvey babasından şiddet görmüştür. Kadınlar da birbirlerine sözel şiddet ve psikolojik baskı uygularlar. *Aşk ve Mavi*'de İlyas da karısına fiziksel şiddet uygular. Kadınlar arasında da şiddet vardır. Hafize gelini Fatma'yı döver. Erkekler

arasında da fiziksel şiddet kullanılır ve cinayet işlenir. *Payitaht Abdülhamit* dizisinde de fiziksel ve psikolojik şiddet kullanılır. Fiziksel şiddet araçları olarak ateşli silahlar ve dar ağacı ekrana gelir. Sultan Abdülhamit ve idam edilen Murad arasında geçen ürpertici Meyyit sahnesinin neredeyse aynısı *Mehmed Bir Cihan Fatihi* dizisinde Mehmed ve idam edilen Eleni arasında da geçer. Karakterlerin açıkça idam edildiği sahnelerdeki şiddete bağlı travmatik duygu dramatik yapının inşasında önemli bir yer tutar. Tablo 10’da Cuma akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri toplu halde yer almaktadır.

Tablo 10. Cuma akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm
23 Mart 2018	Star	İstanbullu Gelin	5.88	42.bölüm
23 Mart 2018	Atv	Aşk ve Mavi	5.83	58.bölüm
23 Mart 2018	TRT1	Payitaht Abdülhamit	4.01	43.bölüm

24 Mart 2018 Cumartesi

24 Mart Cumartesi günü totalde 4.69 reyting alan *Fazilet Hanım ve Kızları* ve total reytingi 4.02 olan *Adı Zehra* dizilerinde de dramatik yapının inşasında şiddet önemli bir yer tutar. *Fazilet Hanım ve Kızları* dizisinde anne Fazilet hanım kızlarının iyiliğini düşündüğü iddiasıyla onların hayatlarını kendi değerlerine göre düzenlemeleri için baskı yapar. İstemedikleri evliliklere zorlar. Dizide önceden hamileliği sonlanan Selin, yalanının ortaya çıkacağını anladığında Ece ile kasıtlı olarak tartışmaya girer ve “Ece napıyorsun” diyerek kendini merdivenlerden aşağı atarak yuvarlanır. Dünya Sağlık Örgütüne göre, kişinin kendisine, başka bir kişiye, bir gruba veya bir topluluğa karşı ölüm, yaralanma, psikolojik zarar ile sonuçlanan veya zararlar sonuçlanma ihtimali olan, fiziksel gücün, tehdit unsuru olarak veya fiili olarak kullanılması, şiddet olarak tanımlanır (Wolf R, Daichman L, Bennett G. 2002: 125). Selin kendine fiziksel şiddet uygularken Ece’nin bilerek onu aşağı ittirdiğini ve bebeğini kaybetmesine neden olduğunu söyleyerek Ece’ye de psikolojik şiddet uygulamış olur. (Benzer durum *Siyah Beyaz Aşk* dizisinde de gerçekleşir. İdil

de kendini merdivenlerden atar. Yeter'in kendini merdivenden attığını ve hamile olmadığı halde bebeğini düşürdüğünü söyler.) Yine Selin, zehirli ilaçlarla cezaevindeki hamile Ece'nin canına kast eder. Evin gelini Yasemin'in sosyal, psikolojik ve ekonomik şiddet içeren kötülük planları alfabelediği harf sayısı kadar çoktur. Nil'in ise Sinan'ı Hazal'dan ayırmak için yaptığı sinsice planlarda şantaj, tehdit ve psikolojik şiddet vardır. Kerime ise oğlu Sinan'la arasında engel olarak gördüğü Hazal'ı diri diri toprağa gömer.

Ağır dram da izleyicinin psikolojisinde yarattığı etki nedeniyle bir tür şiddettir denilebilir. Son dönemde dizilerdeki şiddetin yüksek reytingler alması yapımcıların dramatik örgüsünde ağır dram ve şiddet içeren yeni dizileri projelendirmesine neden olmuştur. Bunlardan biri olan *Adı Zehra* dizisi de aile içi şiddet ve kadına yönelik erkek baskısına odaklıdır. Sevmediği biriyle zorla evlendirmeye çalışan zalim babasından ve onun işbirlikçisi abisinden nefes nefese kaçan Zehra'nın hayatta kalma savaşı aynı zamanda erkek zulmüne başkaldırısıdır da. Babası ve abisi bir otobanın kenarında Zehra'yı infaz ederek kaza süsü vermek isterler. Dizide sahnelenen bu durum yazılı ve görsel basında da sık sık karşılaşılan şiddet içerikli haberlerle benzerlik gösterir. Siirt'in Pervari ilçesinde 12 yaşında evlendirilen, 13'ün anne olan ve 14 yaşında da odasında tüfekle vurularak öldürülmüş halde bulunan çocuk gelin K.E. olayı gibi (<http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/cocuk-gelin-kaderdavasinda-30-yila-kadar-hapis-istemi>, 11.05.2014). Yine basında yer alan bir başka olayda yaşı küçük olduğu için annesinin onayı ve mahkeme kararıyla 16 yaşındayken resmi nikahla 26 yaşındaki kocası ile evlenen çocuk gelin F.K'nın önce intihar ettiği öne sürülmüş sonrasında ise annesi ve üvey kardeşi tarafından öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. (<https://www.haberler.com/intihar-ettiği-sanılan-kucuk-gelini-annesi-ve-uvey-6073743-haberi/> 10.4.2018). Kadınlara yönelik bu infazlara kaza süsü verildiği basında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Türkiye'de töre ve aşk cinayetine kurban giden kadınların simgesi haline gelen Güldünya T.'nin akrabasının tecavüzü sonrası aile kararıyla kardeşleri tarafından infaz edilmesi de yazılı ve görsel basında geniş yer bulmuştur. Güldünya T.'nin 'töre' kılıfıyla kamufle edilmiş katliamı gibi örneklem haftasından önce sona eren Fox'un dizisi

Kalbimdeki Deniz dizisinde de Diyar, babası ve ağabeyleri tarafından sevdiğiyle birlikte infaz edilir. *Adı Zehra* dizisinde Zehra kaçarak fiziksel şiddetten uzaklaşmaya çalışsa da geride kalan annesini de babasının şiddetine terk etmiş olur. *Adı Zehra* dizisi de tıpkı *Sen Anlat Karadeniz* dizisi gibi ağır fiziksel ve psikolojik şiddet içermesine rağmen şiddete itiraz, kabullenmeyişi ve gidişatı değiştirme çabasına ilişkin öneriler içerir. Örneğin *Kadın* dizisinde Hikmet'in Ceyda'yı dövmesi sırasında komşuların bu konuya aile mahremiyeti olarak bakmasından farklı olarak Zehra'nın babası, pantolonundan çıkardığı kemeriyle karısını dövdüğünde duruma tanık olanlar polise haber verir. Polis kapıya dayandığında "*Karı benim karım istediğimi yaparım!*" beyanı ise şiddetin kökeninde yatan kötülüğü ve cehaleti sergiler.

Güç ve egemenliğe sahip olduklarından gitgide daha az emin olan bazı erkekler, bir eril kimlik duygusu kazanmaya çabalarken şiddete daha çok başvurabilirler (Segal 1992: 326). Uyguladıkları şiddeti güçlerinin bir tezahürü gibi görürler. Zehra'nın annesi kızını haber uğruna hedef haline getiren gazeteci kıza "*Ben bir anne olarak gerekeni yapacağım sen de bir kadın olarak doğruyu yapacaksın!*" ifadesiyle şiddete karşı kadın dayanışmasını da önerir. Tablo 11'de cumartesi akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve total reytingleri yer almaktadır.

Tablo 11. Cumartesi akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
24 Mart 2018	Star	Fazilet Hanım ve Kızları	4.69	40. bölüm
24 Mart 2018	Fox	Adı Zehra	4.02	5. bölüm

25 Mart 2018 Pazar

25 Mart Pazar günü terörle savaşı konu alan *Savaşçı* dizisi 8.14, *Cennetin Gözyaşları* ise 4.28 reyting almıştır. *Savaşçı* dizisinde de *Söz ve Arka Sokaklar* dizilerinde olduğu gibi güvenlik güçlerinin suçla mücadelesinden doğan şiddet yer alır. Her türlü silah ve savaş taktiğinin kullanıldığı şehitler verilip teröristlerin öldürüldüğü suçluların yakalandığı bu dizide de fiziksel ve psikolojik şiddet ekranda yer alır. *Cennetin Gözyaşları* dizisinde Cennet kaçırılır taciz ve şiddete uğrar. Bunun üzerine Kaya bey Cennet'i kaçıran adamın (kızına dokunduğu için) parmaklarını kırar. Bu dehşet içerikli parmak kırma sahnesinin benzeri, en yüksek reytingli dizi olan *Sen Anlat Karadeniz*'de de yer almıştır. Cennet'in annesi Arzu'nun cezaevi sahnelerinde de kadın mahkumlar arasında psikolojik ve fiziksel şiddet, koğu ağalarının estirdiği terör de dramatik yapı taşı olarak sıkça ekrana gelir. Tablo 12'de Pazar akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri yer almaktadır.

Tablo 12. Pazar akşamları yayınlanan şiddet içerikli diziler ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
25 Mart 2018	Atv	Cennetin Gözyaşları	4.28	25.bölüm

Türlerine Göre Şiddet İçerikli Diziler ve İzlenme Oranları

Örneklem haftasında yayınlanan şiddet içerikli diziler temaları bağlamında;

- sınırsız kahramanlık dizileri
- örgütlü suç ve mafya dizileri
- dönem dizileri
- kadın hikayeleri anlatan diziler
- aşk ve macera dizileri olmak üzere beş başlık altında toplanabilir.

Sınırsız Kahramanlık Dizileri

Arka Sokaklar dizisi hariç daha önceleri televizyon ekranlarında görmeye alışık olmadığımız asker ve polis özel timlerinin suç ve terörle mücadelesini konu edinen diziler de son dönemde arka arkaya yayına girmeye başlamıştır. *Söz*, *Savaşçı*, *Arka Sokaklar* dizilerinde farklı erkek savaşları, iyi ve kötü polisler, güvenlik güçlerinin düşman örgütlerle savaşı gündeme getirmiştir. İnsanlık tarihi boyunca erkeklerin düzenleyici, lider, koruyucu, kahraman, mert, savaşçı, yetkili, yiğit, yönetici gibi niteliklerle anılması; kadınlardan daha güçlü ve saygın olarak kabul edilmesi; saldırgan davranışlara ve şiddet eylemlerine neden ve gerekçeler oluşturmuştur (Köknel 1996: 46). Erkek erkeğe savaştan doğan şiddet içerikli *Söz*, *Savaşçı* ve *Arka Sokaklar* dizilerinin birbirine yakın yüksek reytingler aldığı görülmektedir. Bu dizilerde ateşli savaş silahları da kullanılır. İçlerinde çokça şiddet barındırmasına rağmen, vatan topraklarının bütünlüğü, birlik ve beraberlik gibi milli duyguları kuşatan içeriğe sahip bu dizilerde görülen şiddet, resmi ideolojinin düşmana karşı verdiği savaştan kaynaklanan şiddettir. Terörle mücadele ve kahramanlık içeren epik yapıdaki bu dizilerin aldığı reyting, benzer yapıdaki diziler için de özendirici olmuş ve örneklem haftası sonrasında *Börü* dizisi de Star'da Çarşamba günleri yayına girmiştir. Tablo 13'te sınırsız kahramanlık dizileri ve reytingleri toplu halde görülmektedir.

Tablo 13. Sınırsız kahramanlık dizileri ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Star	Söz	9.24	38.bölüm
25 Mart 2018	Fox	Savaşçı	8.14	37.bölüm
23 Mart 2018	Kanal D	Arka Sokaklar	7.62	474.bölüm

Örgütlü Suç ve Mafya dizileri

Ekrandan yansıyan şiddetin kaynağı genelde erkektir ve yönü de genellikle kadına yöneliktir. Bunun dışında erkek kaynaklı şiddetin yine sıklıkla erkeğe yöneldiği dizilerin örgütlü suç ve mafya dizileri olduğu söylenebilir. Erkek şiddeti bu tür dizilerde övücü özendirici bir anlamla yüklüdür.

Şiddet motifini kullanan dizilerin neredeyse tamamında öldürücü bir silah en az bir kere ortaya çıkar ve çoğunlukla da patlar. Silah genellikle erkek karakterin elinde bir aksesuar gibi sıradanlaştırılarak sunulur. Namlunun ucu hemen her bölümde birinin kafasına dayalı ve tehdit unsuru olarak her hangi bir sansüre veya perdelemeye konu olmadan açık bir şekilde sunulur. Televizyonlarda şiddetin büyük bölümü kahramanlarca işlenmektedir ve bu da şiddeti haklı göstermektedir (Lewis DO 2005: 2258). Dolayısıyla özendirici olmasına yol açar. Şiddetsever karakterler kendi adaletlerini tesis etmek adına hemen bellerinden silahlarını çekerek karşısındakinin kafasına dayarlar. Kendine özgü kanunları olan yer altı dünyasının karakterleri üzerine olay örgüsünün kurgulandığı *Eşkuya Dünyaya Hükümdar Olmaz* ve *Çukur* dizilerinde karşılaşılan şiddet de benzer şekilde kanun dışılıktan doğan bir şiddettir. Kanundışılıktan doğan bu şiddete onurlu bir anlam giydirilerek bir tür övgü yüklenir. Bu övgünün özendirici olduğu nedense gözden kaçır. Karakterlerin hemen hepsi siyah giyer. Ateşli silahlar erkek karakter kostümlerinin sanki bir parçası gibidir. Sigara ve alkole ilişkin nesnelere özendirici olduğu gerekçesiyle sansüre konu olur perdelenirken, şiddet araçları sansürsüz ve açık olarak ekranda görünür, ateş alır, patlar, deler, keser ve birini öldürür. Bu dizilerde şiddet araçlarının kullanımı neredeyse sıradan ve olağandır. Tablo 14’de örgütlü suç ve mafya dizileri ve reytingleri toplu halde görülmektedir.

Tablo 14. Örgütlü suç ve mafya dizileri ve reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
19 Mart 2018	Show	Çukur	9.9	21.bölüm
20 Mart 2018	Atv	Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz	7.09	95.bölüm
19 Mart 2018	Kanal D	Siyah Beyaz Aşk	4.06	22.bölüm

Dönem Dizileri

Kurtuluş savaşının acımasız işgal koşullarındaki İzmir’de özgürlük mücadelesini içeren hikayesiyle *Vatanım Sensin*, Ertuğrul’un kayı boyundan 400 çadırılık obasıyla verdiği yurtluk mücadelesi ve Osmanlı Devleti’nin kuruluş serüveninin anlatıldığı *Diriliş Ertuğrul* dizisi, Sultan Abdülhamid döneminin 1896’dan itibaren önemli olaylarını konu edinen *Payitaht Abdülhamid* dizisi ve Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul’u fetih sürecini konu alan *Mehmed Bir Cihan Fatihi* gibi dönem dizilerinde dramatik yapının inşasında mücadele, savaş ve çatışmadan kaynaklanan şiddet motiflerinin çokça kullanıldığı söylenebilir. Çandarlı Halil paşanın oğlu Süleyman’ın Firuze hatunu elleriyle boğarak öldürdüğünü gösteren sahne de bunlardan biridir. Büyük bir soğukkanlılıkla işlenen cinayet sansüre konu olmaksızın açık olarak izleyiciye yakın planda sunulur. Totalde aldığı 14.81 reytingi ile TRT1’de yayınlanan ve yukarıda bahsedildiği gibi yoğun şiddet sahneleri içeren *Diriliş Ertuğrul* dizisi dönem dizileri arasında en yüksek reytingi alan dizidir. Tablo 15’te şiddet motiflerinin yer aldığı dönem dizilerinin yayın günlerinde aldığı total reytingler toplu halde görülmektedir.

Tablo 15. Dönem dizileri ve total reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
21 Mart 2018	TRT1	Diriliş Ertuğrul	14.81	111. bölüm
20 Mart 2018	Kanal D	Mehmed Bir Cihan Fatihi	6.41	1.bölüm
22 Mart 2018	Kanal D	Vatanım Sensin	4.32	49.bölüm
23 Mart 2018	TRT1	Payitaht Abdülhamit	4.01	43.bölüm

Kadın Hikayeleri Anlatan Diziler

Ataerkil bakış açısıyla kadına yönelik baskıcı ayrımcı ve cinsiyetçi mesajların yeniden üretildiği ve erkek egemen bakış açısının pekiştirildiği dizilerin yanı sıra kadının ataerkil düzene karşı savaşını, kimlik kazanma ve varlığını kabul ettirme sürecini öyküleyen dizilerde yayınlanmaya başlamıştır. Kadın hikayeleri anlatılırken gerekçelendirilerek sunulan şiddet, kadınlar üzerinde bir kabullenişe neden olmaktadır.

Dramatik çatışma yaratmanın en kolay yolu şiddet motifleri kullanmaktan geçmektedir. Kurmacalardaki şiddet nesnesinin kadınlar olduğu söylenebilir. Televizyon dizilerinin sözlü ve görsel iletileri kadın ve erkeğe ilişkin toplumsal değerleri yansıtmaktadır. Bu dizilerin büyük bir çoğunluğu toplumda var olan erkek ve kadın rollerine ilişkin reçeteler sunmaktadırlar (Ünlü vd. 2009: 97).

Kadına yönelik zulme itiraz eden ve farkındalık yaratmaya çalışan bazı dizilerin, kadına karşı baskıcı, ayrımcı ve cinsiyetçi mesajlara

karşı söylem geliştirmesiyle de önemli olduğu söylenebilir. *Adı Zehra* dizisinde, kafasına silah dayandığı sahnede Zehra'nın abisine söyledikleri çok önemlidir. “*Ne yaptım ben? Benim suçum ne? Benim yaptığımı sen yapsan n' olurdu hiçbir şey olmazdı. Sen erkeksin. Benim suçum kadın olmak mı? Yaşamak istemek mi? Sevmek mi benim suçum? Seni istemediğin birine parayla satsalar ne yapardın?* Sorularını sorduğunda izleyicinin de bu sorgulamaları kendi içinde yapması ve entelektüel bilinç düzeyinin gelişmesi beklenir. Şiddet üreten diziler arasından sıyrılarak farklı bakış açısı önerme gayreti taşıyan dizilerden *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde de Nefes'in Vedat'a karşı koyarak birey olma çabası ve Tahir'in kadına yönelik şiddete karşı duruşu, bunu yaparken mahalle baskısına da baş kaldırışı önemlidir. *Sen Anlat Karadeniz* 16.55 reytingi ile diziler arasında en yüksek reytingi alan dizidir. Şiddet motiflerinin kullanıldığı kadın hikayeleri anlatan dizilerin yayın günlerinde aldığı total reytingler Tablo 16'da toplu olarak görölmektedir.

Tablo 16. Kadın hikayeleri anlatan diziler ve total reytingleri

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
21 Mart 2018	Atv	Sen Anlat Karadeniz	16.55	9.bölüm
20 Mart 2018	Fox	Kadın	10.86	21.bölüm
24 Mart 2018	Fox	Adı Zehra	4.02	5. bölüm

Aşk ve Macera Dizileri

Televizyon dizileri özellikle gizem içererek merak duygusunu canlı tutma ilkesiyle hazırlanmaktadır (Vint, 2013, s. 173). Parçalar birleşip gizem açığa çıktıkça yeni gizem tohumları ekilerek merak duygusu taze tutulmaya çalışılmaktadır. Merak duygusu dışında heyecan, korku ve endişe duyguları da televizyon dizileri için vazgeçilmezdir. Dramatik yapı içinde bu duyguları oluşturabilmenin en kolay yolu ise şiddet motifini işlemekten geçmektedir. Önemli olan şiddetin izleyici üzerinde bıraktığı etkiye bağlı olarak dizinin izlenirliğini arttırmaktır. Karakter psikolojisi derinlemesine işlenmez. Karşısına çıkan olaylar sağanağında karaktere fazla seçim şansı tanınmadan karakteristik özelliğine uygun bir biçimde davranması sağlanır (Adanır ve Esen, 2013: 176). Öncelikli olan şiddete bağlı olarak sürükleyiciliği sağlamak ve merak duygusunu taze tutarak bir sonraki bölüm için izleyici ile randevulaşmaktır.

Dramatik yapı içinde zıtlıkların çatışmasından şiddet ortaya çıkar. Şiddet motifini kullanan dizilerde sözel, psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddet yer aldığı gibi aynı zamanda şiddetin en uç noktası olan cinayet de görülebilir. Dizilerde kadınlar birlikte oldukları erkek karakterlere nadiren kötü, erkekler ise kadın karakterlere daha sıklıkla kötü davranmaktadırlar. Erkekler birbirlerine karşı ateşli silahlarla çatışmalara girerken kadınlar ise şiddet araçları kullanmadan birbirleri ile çatışmakta, sinsice planlarını hayata geçirmektedirler. *Ufak Tefek Cinayetler* dizisinde ise kadın kaynaklı yani kadından kadına doğru ve kadından erkeğe doğru yönelen sözel ve psikolojik şiddet görülür. *Cennetin Gözyaşları*, *Siyah Beyaz Aşk*, *Fazilet Hanım ve Kızları* dizilerinde de şiddet, yaralama, baskı, şantaj, tehdit ve cinayet vardır. Aşk ve macera içerikli dizilerin sayıca üstün olduğu ve reytinglerinin de birbirine yakın oranlarda olduğu söylenebilir. Şiddet motifinin de ağırlıklı olarak kullanıldığı bu tür diziler içinde *Bizim Hikaye* dizisi 7.18 ile en yüksek reytingi almış, 4.28'lik total reytingi ile *Cennetin Gözyaşları* dizisi de en düşük reytingi almıştır. Tablo 17'de aşk ve macera dizilerinin yayın tarihleri ve aldıkları total reytingler toplu olarak görülmektedir.

Tablo 17. Aşk ve macera dizileri ve total reytingleri.

Gün	Kanal	Adı	Total Reyting	Bölüm
22 Mart 2018	Fox	Bizim Hikaye	7.18	26.bölüm
20 Mart 2018	Star	Ufak Tefek Cinayetler	6.17	21.bölüm
23 Mart 2018	Star	İstanbul Gelin	5.88	42.bölüm
23 Mart 2018	Atv	Aşk ve Mavi	5.83	58.bölüm
24 Mart 2018	Star	Fazilet Hanım ve Kızları	4.69	40. bölüm
25 Mart 2018	Atv	Cennetin Gözyaşları	4.28	25.bölüm

SONUÇ

Saf kötülük, ağır şiddet ve sınırsız kahramanlık içeren dizilerde sözel, fiziksel, psikolojik, cinsel, sosyal ve ekonomik şiddet olmak üzere şiddetin hemen her türü görülmekle birlikte cinsel şiddetin en az görülen veya ima edilen şiddet türü olduğu söylenebilir. Şiddete bağımlı reytingler söz konusu hale gelmiştir. Dizilerin reyting çitasını atlayarak yayın hayatına devam edebilmesi neredeyse şiddet ön koşuluna bağlı gibidir. Dramatik yapıya atılmış şiddet düğümü eskidiğinde veya çözüldüğünde bir üst seviyede yeni bir şiddet düğümü atacak kötü bir karakterin diziyeye dahil edilmesi gerekmektedir. Karakterler arası uzlaşmalar sonucu dizi tansiyonunun düşmesi, yeni çatışmaları gerekli kılmakta ve diziyeye dahil edilen kötü karakterler aracılığıyla yeni çatışmalar yaratılırken şiddet öne çıkmaktadır. *Fazilet Hanım ve Kızları* dizisinde Kerime karakterinin hesapları açığa çıktığında şiddete

dayalı yeni çatışmalar inşa edebilmek için Yasemin'in kızının cezaevindeki babası intikam hisleriyle dolu olarak diziyeye dahil olur. *Cennetin Gözyaşları* dizisinde Arzu karakterinin ürettiği şiddet eskidiğinde, şiddete dayalı yeni çatışmalar inşa edecek Kaya karakteri Cennet'in babası olarak diziyeye dahil olur. *Siyah Beyaz Aşk* dizisinde Ferhat ve Aslı uzlaştığında kendini bıçaklayarak saldırıya uğradığı görüntüsü verecek kadar intikam hisleriyle dolu Jülide karakteri diziyeye dahil olur. Bazı dizi karakterleri sadece sorun çıkarmak ve türü ne olursa olsun şiddet üretmek için tasarlanmış gibidir. Dizide mevcut sorun çözülüp bir çatışmalar durulduğunda yeni bir çatışma üretilir. Bir dizideki dramatik çatışmayı inşa eden şiddet motifi izleyiciden geçer not aldığı başka bir dizide daha benzer şekilde izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Geline nokta diziler arası bir şiddet yarışının varlığından söz edilebilir. Sözel, fiziksel, psikolojik, cinsel, sosyal veya ekonomik türü ne olursa olsun şiddet tuğlası yapıdan çekildiğinde dramatik yapının gevşeyeceğini söylemek yanlış olmaz.

Örnekleme haftasından önce yayın hayatı sona eren *Kalbimdeki Deniz* dizisinde şiddetin en uç noktası olan kadın cinayeti (25 Kasım 2017-26. Bölüm) ekrana yansımıştır. *Adı Zehra* dizisinde de Zehra, benzer şekilde infaz edilmeye çalışılmıştır. *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde işkenceye dönüşen şiddetin ve Nefes'in Vedat tarafından infaz girişiminin hastalıklı bir aşk ile gerekçelendirildiği görülmektedir. Nefes kendini zorla alıkoyan Vedat'tan kaçtığı için öldürülmek istenir. Kadın cinayetlerine bakıldığında; kadının boşanmaya kalkması, sevdiği biriyle kaçması, kocasına veya kocasının ailesine itaat etmemesi vb. toplum tarafından kendine biçilen kalıpları kırmaya çalışması sonucu öldürüldüğü görülmektedir. Namus gerekçesiyle işlenen cinayetler bir kişi tarafından işlenmiş olsa bile arkasında toplumsal bir onay (Çetin, 2012: 10) vardır. Erkeğin kirlenen namusunu temizlemedikçe toplumdan dışlanacağı korkusu da kadın cinayetlerine azmettirici rol oynar. Kadının namusunu kirlettiğini düşünen kişi veya aile ancak bu cinayeti işleyerek arınacağını ve toplum içindeki eski itibarına kavuşabileceğini (Benli, 2015: 202) zanneder. Örnekleme haftası öncesi sona eren *Kalbimdeki Deniz* dizisinde de Diyar'ın öldürülmesi tam olarak böyledir.

Son dönemde dizilerdeki şiddetin yüksek reytingler alması dramatik örgüsünde ağır dram ve şiddet içeren yeni dizileri arka arkaya ekranlara getirmiştir. Örnekleme haftası sonrasında yayına giren *Tehlikeli Karım* dizisinde kadın karakter Derin, fidyeciler tarafından kaçırıldığı süsü vermek için soğukkanlılıkla kendi tırnağını söker. Aldatıldığını öğrendiğinde kocasını nasıl öldüreceğine ilişkin kurduğu planlar yine soğukkanlı bir iç ses ile aktarılır. İç ses bu öldürme planlarını o kadar soğukkanlı şekilde aktarır ki, eylemi sıradanlaştırır, basitleştirir ve herkes tarafından uygulanabilirliği hissi doğar.

Yine örnekleme haftası sonrasında Star'da yayına giren *Börü ve Avlu*, Atv'de *8. Gün* ve *Masum Değiliz*, Kanal D'de *İnsanlık Suçu*, Fox'ta *Bir Mucize Olsun* ve Show'da yayına giren *Servet* dizilerinde de şiddetin farklı türlerinin dramatik yapının inşasında kullanılacağı daha ilk bölümlerinden itibaren belli olur. *Masum Değiliz* dizisinin daha ilk bölümü cinayetle başlar. *8. Gün* dizisinde de maskeli ve silahlı adamlar genç çiftin evini basarak ikisini de yaralarlar. *İnsanlık Suçu* dizisi de benzer şekilde şiddet üreten bir yapıya sahiptir. Fox'ta 6 Nisan 2018 Cuma akşamı ilk bölümü yayınlanan *Bir Mucize Olsun* dizisinde Aziz Sancaktar istemediği bir evlilik yapan kızını ve damadını öldürmüş torununu da büyütülmek üzere bir pavyon şarkıcısına bırakmıştır. Yıllar sonra ölümcül bir hastalığa yakalandığında oğlundan çok sevdiği avukat Yiğit'i torunu Damla'yı bulmakla görevlendirir. 12 Nisan Perşembe akşamı Show'da ilk bölümü yayınlanan *Servet* dizisinde de Kudret Fettah bey yıllar önce hamile kızını ve kızının sevdiği adamı öldürmüştür. Kaza sonrası Adana Tufanbeyli devlet hastanesinde torunu doğar. Bebeğin de öldürülmesi emri verildiğinde hastanede görevli bir polis memuru ve bir hemşire bebeği kaçıır ve çocuk esirgeme kurumuna teslim ederler. Yıllar sonra Kudret bey torunu Ferah'ın yaşadığını öğrenir ve bulmak üzere oğlundan çok sevdiği avukat Can'ı görevlendirir. Aynı dönemde yayına giren diziler arası benzerlikler aynı zamanda gerçek hayat hikayelerinin izlerinin sürüldüğü programlarda konu edinilen olaylarla da benzerlik gösterir.

Tam da bu sırada Türk televizyon kanallarında yayınlanan Esra Erol'da programında Adana Meydan Hastanesinde doğan çocukların başkalarına yasadışı evlatlık verildiği iddiası uzun süredir yoğun olarak gündemi meşgul etmektedir (<https://www.sabah.com.tr/medya/2017/10/16/esra-erolda-bir-gercek-daha-gun-yuzune-cikti>).

Televizyon dizilerindeki şiddetin özendirici olması nedeniyle mi güncel hayatta şiddet olgusu ortaya çıkmaktadır? Yoksa tam tersi diziler güncel hayatta ortaya çıkan şiddet olgularından esinlenerek mi dramatik yapılarını inşa etmektedir? Bu önemli sorular uzun yıllar daha tartışmaya açık kalacağına benzemektedir. Senarist ve yönetmenler, içerikte yer alan şiddete daha fazla karşı duruş geliştirmedikçe ve izleyicinin bu konuda daha çok bilinç geliştirmesine daha fazla aracı olmadıkça şiddet olgusunun diziler ve gerçek hayat arasında Newton'un beşiği gibi gidip gelerek birbirini tetiklemesi kaçınılmazdır.

Dizilerde şiddet bazen *Siyah Beyaz Aşk*'ta olduğu gibi sevginin bir tezahürü olarak kodlanır. Bu onun şiddet olduğu gerçeğini değiştirmez. Ferhat Aslı'ya tıpkı *Kanatsız Kuşlar* dizisinde Ahmet'in Zeynep'e yaptığı gibi tehdit ederek zorla nikah kıyar. Dramatik çatışmanın inşasında "şiddet" motifi kullanan bu dizilerin neredeyse tamamında erkekten, kadına ve erkekten, erkeğe yönelen ağır bir şiddet görülür. Karakterler adaleti kendileri tesis etmek adına şiddete başvurmakta ya da kanun dışı işlerini şiddet kullanarak gerçekleştirmektedir.

- Televizyon dizisinin türü ne olursa olsun ateşli bir silahın en az bir kez görünmesi
- Kesici, delici, yakıcı bir araç ile bir canlıya zarar verilmesi veya zarar vermekle tehdit edilmesi
- Karakterlerden birinin istemediği bir şeyi zorla, tehditle veya mecbur bırakılarak yapmaya zorlanması
- Karakterlerden birinin bir başkasını fiziksel güç kullanarak darp etmesi
- Daha zayıf bir karakterin daha güçlü bir karakter tarafından ezilmesi, horlanması veya zarar görmesi
- Mafya kültürünün çoğaltılması şiddet kapsamında değerlendirilmelidir.

Şiddetin çoğaltılmasında okul, aile ve çevre üçgeni çok önemlidir. Çevre bileşenlerinin en önemlilerinden biri olarak kitle iletişim araçlarının rolü yadsınamaz. Şiddetin üretilmesi yayılması ve örnek alınmasının önüne geçilmesi bağlamında genelde medya özelde ise televizyonlara büyük görev düşmektedir. Şiddet içeren gerçek hayat hikayelerinin televizyon dizileri için ilham kaynağı olduğu bir gerçektir. Dizilerde dramatik çatışmaların inşasında kullanılan şiddetin özellikle giderek yükselmesi, özendirici olması, şiddeti normalleştirilmesi, sıradanlaştırması ve izler kitleyi de duyarsızlaştırması açısından risklidir.

Kaynakça

Işiker, F. (2011). *Televizyon Yayınlarında Şiddet*, Uzmanlık Tezi, Radyo Televizyon Üst Kurulu Yayını, Ankara

Kızmaz, Z. (2006). Okullardaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kurumsal Bir Yaklaşım. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1).

Köknel Ö. (2000). *Bireysel ve Toplumsal Şiddet*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul

Lewis, D. O. (2005). *Adult antisocial behavior, criminality and violence*. Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry, 8th Edition (Eds BJ Sadock, VA Sadock), 225822.

Öktem F. (2003). “*Anne-Babalar ve Çocuklar*” Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberleri, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Yayını, Ankara.

RTÜK. (2009). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2*, Ankara

RTÜK. (2012). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması*, Ankara

Ünlü S, Bayram, N. Uluyağcı, C. ve Uzoğlu, B.S. (2009). “Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim*, Cilt:5, Sayı:4

Segal L. (1992). *Ağır Çekim*, V. Ersoy (çev), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Wolf, R., & Daichman, L. Ve BENETT G.(2002). *Abuse of the elderly*. World Report on Violence and Health (Eds EG Krug, LL Dahlberg, JA Mercy, AB Zwi, R Lozano), 123-146.

<https://www.acunn.com/rejting-sonuclari?tarih=19-03-2018>

<http://www.aksam.com.tr/televizyon/rtukten-dirilis-ertugrula-ceza/haber-371781> ET: 01.04.2018

<http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/cocuk-gelin-kaderdavasinda-30-yila-kadar-hapis-istemi> ET:11.05.2014

<https://www.haberler.com/intihar-ettigi-sanilan-kucuk-gelini-annesi-ve-uvey-6073743-haberi/> ET:10.4.2018

<https://www.sabah.com.tr/medya/2017/10/16/esra-erolda-bir-gercek-daha-gun-yuzune-cikti> ET:15.04.2018

www.tdk.gov.tr

Televizyon Dizilerinde Bir Pazarlama Motifi Olarak “Şiddet”: Sen Anlat Karadeniz Dizisi Örneği

Nursel BOLAT, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Ömer ÇAKIN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

İnsanlar etraflarında olup biteni merak etmekte ve öğrenmek istemektedir. Bu nedenle her zaman haber alma ve bilgi edinme gereksinimini karşılamak için en yakınında medyayı bulmaktadır. İnsanların ve toplumların bilgi edinmesinde oldukça güçlü olan medya bir yanda bilgilendirirken diğer yanda da insanlığın karşısına imge ve görüntülerle örölü bir dünya sunmaktadır. Medya bir anlamda insanların dünyayı nasıl algılayacağını ve davranışlarının nasıl biçimleneceğinde etken olması yanında, bazen de bunu doğrudan yapmaktadır. Medyanın saldırganlık ve şiddetin ortaya çıkması yanında artış göstermesinde de payı olduğu görüşü öne çıkmakta, ancak etkisinin ne kadar olduğu görüşü tartışma yaratmaktadır. Artan şiddette medyanın bir bağlantısı olduğu konusunda belirgin bir bağlantı ortaya koyulamamış olmasına rağmen medyanın şiddeti yönlendirme ve etkilemesi üzerine görüş birliği bulunduğuna dikkat çekilmektedir.

İnsan tarafından yine insana uygulanan şiddet, çeşitli nedenler, farklı boyutlarla toplumsal bir olgu olarak yer almakta ve şiddetin görülmediği toplumda hemen hemen bulunmamaktadır. Şiddet her çağda farklı biçimlerde ve farklı boyutlarda görölmektedir. Bunun yanında aynı çağda bile şiddet toplumdan topluma değişim göstermektedir. Toplum içinde görölen şiddet, toplumu en net biçimde yansıtan medya içinde kaynak oluşturmakta ve bu şiddet en iyi yansımasını yine medya üzerinden yapmaktadır. İzleyici kitlesi yanında görsel ve işitsel özellikleri ile en çok izlenen medya olarak televizyonu dikkat çekici konuma getirmektedir.

Televizyon programlarında görülen şiddetin olağan, sıradan bir olgu olarak ve hayatın bir parçası biçiminde sunulması ile insanları duyarsızlaştırarak gerçek yaşamda da şiddete karşı tepkisinin daha az olmasını ve şiddeti kanıksamasını sağladığı belirtilmektedir. Şiddetin normalleşmesi ile insanlar için şiddet, kabullenilmekte ve gerektiğinde rahatlıkla başvurulmuş bir olguya olarak kullanılmaktadır. Televizyon programları aracılığıyla şiddete yoğun bir biçimde maruz kalan izleyici, üzerinde yaşadığı dünyaya daha karamsar bakmakta ve dünyanın her tarafında kötülüklerle örülü bir yapının olduğunu düşünmesine neden olmaktadır. Şiddetin her türüne görsel olarak maruz kalan insanlar kendilerini içinde yaşadıkları dünyada güvensiz ve tehdit altında hissetmektedir. Buda kendini koruma çabasına soktuğu insanın medya da gördüğü savunma yöntemlerini kullanma yönüne itmektedir. Televizyon programları üzerinde yoğun şekilde etki altına alınan izleyici sürekli olarak maruz kaldığı şiddetin ortaya çıkaracağı etkiler ve toplumsal yapıda oluşturacağı sosyal travmaların değerlendirilmesi, televizyon programlarında sürekli şiddet görüntüleri ile yetişen nesiller üzerindeki etkileri incelenmesi gereken önemli bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Televizyonlar özellikle 1990'lı yıllar sonrası özel yayıncılığın başlaması ile reyting ve reklam kaygısı ile izleyici çekme amaçlı programlarda gerilim arttırıcı öğe olarak şiddete önemli ölçüde yer vermektedir. Türk televizyon dizilerinden “Sen Anlat Karadeniz” hem fiziksel hem de psikolojik olarak yoğun şiddet içermesine rağmen yayınlandığı akşamlarda prime-time (en çok izlenen saat)'da en çok izlenen program olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda çalışma medya, şiddet, kadına şiddet duyarsızlaştırma kuramı çerçevesinde incelenmeye çalışılmaktadır.

1. Medya ve Şiddet Kavramları

Medyada insanlar günlük yaşamları içinde sürekli birbirinden farklı şiddet türleriyle karşılaşması nedeniyle bir sendroma yol açmaktadır. Aynı zamanda korku ve dehşet dolu biçimde

ekranlarda yer alan kurmaca şiddet sunumlarıyla, izleyici için boşalma, bir arınma aracı işlevi görmektedir. Bu durum ortaya her geçen gün şiddetin ve suçun kanıksanmasını, onaylanmasını ve şiddete yönelimde kolaylaşmaya yol açan sert bir iklimi sergilemektedir (Çakır, 2008:167). Medyada sürekli dozu artan şiddete maruz kalan izleyici için kanıksanan şiddet bir süre sonra normal karşılanmaktadır. Medya üzerinden sürekli verilen şiddet bir süre sonra kötü karakterin şiddete maruz kalmasının onanmasına götürmektedir.

1.1. Medya Kavramı

Kitle iletişim araçları olarak adlandırılan medya, geniş kitleye seslenen ve yine bu kitle içinde bilgi, haber, düşünce, görüş alış-verişini kapsayan araçları kapsamaktadır. Mc Quail medyayı, toplumda etki, denetim ve yeniliklerin potansiyel araçları olarak görmekte ve güç kaynağının da, çoğu toplumsal kurum çalışması için gerekli bilgi kaynağı ve aktarım aracı olarak değerlendirmektedir (Türkoğlu, 2010:70). Dolayısıyla medya, özel işletme veya kuruluş olması yanında bu nitelikleri de aşarak, kamusal ve toplumsal işlev gören araç olarak ortaya çıkmıştır.

Latince, “araç, ortam, orta” anlamlarına karşılık gelen medya kavramı bugün, radyo, televizyon, gazete, dergi vb. elektronik ya da basılı yayın araçlarını tamamını kapsamaktadır (Nalçaoğlu, 2003:47). Daha çok kitle iletişim araçları olarak anılan medya, iletişim etkinliğinden çok iletim etkinliğine aracılık eder görünmekte ve bu alanda çalışan kesimin yapımlarını kitlelere aktarmaktadır. Medya iletişimden daha çok iletim işleviyle kitlelere ulaşması nedeniyle bir iletişim aracı olmaktan daha çok eğlence ve zaman geçirme aracı işlevi ile öne çıkmaktadır.

1.2. Şiddet Kavramı

Şiddet sözcüğü Arapça kökenli olarak Türkçe'ye geçmiştir. Şiddet; sert ve katı davranış, sertlik, kaba kuvvet kullanma anlamlarında kullanılmaktadır. "Şedit", sert katı ve şiddetli demek olurken, "Şeddat" da sertliği ve kızgınlığı ile tanınan eski Yemen hükümdarının adıdır. Bütün bunların yanında şiddet sözcüğü

bugün birçok yeni anlamla, karşıt durumda ya da görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranış sergileme, sertlik gibi değerlendirmelerle yer alırken, aynı zamanda, "şiddet olayları" ise insanları sindirme, korkutma amaçlı yaratılan olay veya girişimleri de tanımlamaktadır (Hobart, 1996:53).

"Saldırganlık, hakim olmak, yenmek, yönetmek amacı ile güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem: bir işi bozma engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı veya tahrip edici (yıkıcı, yok edici) amaç taşıyan bir davranıştır" (Erten ve Ardalı,1996: 143). Bunun yanında insanları psikolojik yönden olumsuz etkileyen, üzen, inciten, insanın kendisini baskı ve tehdit altında hissetmesini sağlayan her türden tutum ve davranış psikolojik şiddet biçiminde değerlendirilmektedir (Güz, 2007:89). Şiddetin her türlü bugün yaygın olarak görülmesine rağmen, son dönemlerde psikolojik şiddette oldukça yaygınlaşmıştır. Psikolojik şiddet doğrudan fiziksel zarara yol açmasa da, insanların ruh sağlığında etkisini göstermektedir.

Şiddet, temelde hangi özelliklere sahip olsa da, zaman ve toplumsal yapıya göre değişen bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Şiddet olayı farklı toplumlarda farklı biçimlerde anlam kazanabileceği gibi, aynı topluluk içinde de farklı zamanlarda farklı algılamalarla karşılaşılabilmektedir. Zaman içinde toplumlarda yaşanan değişim normlarda da değişimlere neden olmaktadır (Ünsal, 1996:31). Şiddet genel olarak belli konularla sınırlanabilecek kadar tek yönlü bir kavram olarak değerlendirilemeyecek kadar geniş bir kapsamı kapsamaktadır. Şiddet toplumun yapısına bağlı olarak ekonomiden, psikolojiye kadar birçok toplumsal özelliği içinde barındırmaktadır.

2. Medyada Kadın ve Şiddet

Medyada yer alan şiddet görüntüleri izleyicinin kendisini kahraman ile özdeşleştirilmesiyle şiddete eğilimini tatmin ettiği ve bunun sonucunda da medyanın şiddeti azaltan bir rol oynadığı iddialarına karşın araştırmalar, medyanın gerçekte şiddeti daha çok tetiklediği yanında şiddeti öğretici işlevde gördüğünü ortaya

koymaktadır (Palabıyıkoglu, 1997:124). İzleyici çeşitli televizyon programları aracılığıyla çok fazla miktarda tecavüz, soygun, öldürme, bombalama, intihar, işkence, kavga, tehdit gibi şiddet görüntüleri ile sürekli karşılaşmaktadır. Şiddet içerikleri programlara izleyici tarafından ilginin yüksekliği reyting sıralamalarında kendini göstermekte, buda şiddet ve cinselliğin yoğun şekilde işlenmesini beraberinde getirmektedir (Sim, 1996:130). Reyting kaygısı taşıyan televizyon programları şiddet görüntüleri ile elde edilen yüksek reytingler nedeniyle birbirinin benzeri şiddet içerikli programları ekrana taşımaktadır. Şiddet sadece televizyon programları ile sınırlı kalmayarak bütün medya için malzeme oluşturmakta olmasına rağmen en etkin görüldüğü alan televizyon olarak dikkat çekmektedir.

Buda insanların gerçek hayatlarında olduğundan çok daha farklı ve yoğun bir biçimde kavga, cinayet, darp, gasp, işkence ve cinsel taciz gibi birçok şiddet içerikli olaya çeşitli televizyon programları aracılığıyla tanık olduğu göstermektedir. Televizyon gerçek dünyanın bir yansıması olmaktan çok kurmaca bir dünya sunmaktadır. Gerçek ile kurmaca birbirinden oldukça farklı olması nedeniyle burada yer alan şiddetin aynı olmadığını vurgulanması yanında, izleyicinin bunun ayırtına varmasının sağlanması gerekmektedir (Uysal, 2006:123). Medya, şiddeti izleyici çekmesi nedeniyle kullanmakta ve kullanmaya da devam etmektedir, izleyiciye bunun bir kurgu olduğunun anlatılması, etkisini azalması açısından önem taşımaktadır. Medya ve şiddet kavramları bir araya geldiğinde en önemli ve sık karşılaşılan şiddet görüntülerinin başında da kadına şiddet görülmektedir.

2.1. Medyada Kadın

Kadın konusu ve kadın işgücünün medyada genel olarak sömürüye konu olduğu görülmektedir. Sermaye sahipleri ve reklamcılar bu sömürde önemli rol oynamakta ve bununla birlikte kadının ikinci sınıf vatandaş olduğu hem kadınlara, hem erkeklere verilen mesajlarla benimsetilerek böyle bir sömürünün yerleştirilmesi sağlanmaktadır (Alemdar, 1994: 125). Güçlü medya kuruluşlarından olan televizyonda kadın genellikle fedakâr anne

ve iyi bir eş biçiminde ev kadını rolü ile verilirken, bu kadınların cinselliği aile sahibi eş adına sadece sağlık problemlerinde ortaya koyulmaktadır. Çalışan kadınlar ise kendi başarılarından çok aile yaşantıları, çocukları ile ilişkileri ya da başarılı eşlerin arkasında duran kimlikleri ile öne çıkmakta ve ikincil konumda oldukları yansıtılmaktadır. Bu kadınların karşısında olan diğer kadınlar ise cinsel meta oldukları mesajı iletilerek sevgilileri, aşkları, sansasyonel yaşantıları ile ön plana çıkarılmaktadır (Akbulut, 2004: 161). Toplum içinde de medya aracılığıyla iyi eş ve fedakar anne onanırken, bunların dışında kalan kadın kötü olarak yansıtılmaktadır.

2.2. Kadın ve Şiddet

Kadına yönelik şiddet, Türkiye ile sınırlı kalmayarak tüm dünyada yakıcı bir sorun olarak yer almaktadır. Hem uluslararası düzenlemeler hem de ulusal düzenlemeler kadına yönelik uygulanan şiddetin üstesinden gelme amaçlı hazırlanan ve etkin biçimde yaşama geçirilmeye çalışılan tedbirleri içermesi açısından oldukça önem arz taşımaktadır. Bütün bunlara rağmen bu sorunun önemli ölçüde talileşmesi amaçlı olarak başka düzeylerde kazanımlara da gereksinim duyulmaktadır. Tarihsel süreç içinde kadın ve erkek arasında önemli ölçüde erkek yönünde kurulmuş eşitsiz ilerleyen toplumsal ilişkinin dönüştürülmesi yanında toplumsal bilinçte de bu dönüşümün toplumsal yapı içinde karşılığını bulması zorunlu görülmektedir. Bu noktada da toplumsal bilincin kadınlar açısından dönüştürülmesi aşamasında, eğitimin rolü oldukça fazla olmasına rağmen medyaya da önemli görevler düşmektedir (Dursun, 2010:23). Medya, toplumun her kesimine ulaşması ve etkileme gücü açısından bu dönüşümün sağlanması yönünde önem taşımaktadır. Eğitimle ulaşılamayan birçok kesime medya ve özellikle televizyon çok daha kolay ve hızlı ulaşmaktadır.

Kadına ve şiddet kavramları bir araya geldiğinde, kadının erkek denetimi altında olması gereken ve her koşulda erkeğin sahip olmak istediği bir varlık biçiminde gösterilme ile ilişkili olarak görülmekte ve toplumsal yönden güçlü ile güçsüz arasında ortaya

çıkan eşitsiz ilişki sonucu belirmektedir. Erkek toplumsal yapının gerekleri olarak edindiği erkek rolünde, şiddeti sorunların çözüm yöntemi biçiminde sunması, erkeği kadına şiddet uygulamada haklı gösterir konuma yerleştirmektedir. Erkekler tarafından kadına uygulanan şiddet, tokat atmaktan, tecavüze, kaçırmadan aşağılamaya çok çeşitli yelpazelerde yer almakta ve bu görseller televizyon programlarında da sergilenmektedir (Gültekin, 2006:24). Toplumsal yapı içinde yer alan ve sergilenen her tür şiddet içinden çıktığı toplumu yansıtır biçimde televizyonda da verilmektedir. Televizyon programlarının her türünde görülen şiddet özellikle reyting kaygısı ile televizyon dizileri başta olmak üzere bütün programlarda yoğun biçimde kullanılmaktadır.

3. Televizyon Dizisi ve Şiddetin Sunumu

Televizyon programları, yalnızca bilgi verme ve kitleleri olumlu yönde etkileme ve zenginleştirme amaçlı yayınlar değildir. Bunun yanında toplumla zıt fikirler üreten ve kimi zamanda bu fikirleri olumlayan alanlar biçimine bürünmektedir. Programların genel içeriğinin biçimlenmesi sırasında “ilgi ve tecimsel” gerekçelerle şekillendirilmesi nedeniyle merak ögesini yüksek tutmada, zaman zaman olumsuz rol model niteliği taşıyan yapımlara da yönelim sağlanmaktadır. Bu konuda en çok kullanılan ve önemli alanlardan biri niteliği taşıyan içerik olarak şiddetin yer aldığı görülmektedir (Ünsal, 1996:29) Şiddet, yerine göre bir kişiye güç ya da baskı uygulama, zorlama, saldırı ve kaba kuvvet biçiminde görülürken, kimi zaman da bedensel veya psikolojik acı ve işkence biçimine de bürünmektedir.

Televizyonun program türleri arasında dizi/serialer en popüler anlatı olarak üzerinde en çok durulan dramatik yapımlar özelliği taşımaktadır (İnal, 1999:263). Televizyon dizileri üretim süreci bakımından belli kurallar, zamansal ve maddi kısıtlamalar, önemli ölçüde geniş iş bölümü, iyi bir uzmanlaşma ve bütün bunların yanında da belirli bir nicel üretim süreci tutturulmasına gereksinim duymaktadır (Mutlu, 1991:222). Birçok türleri ile karşılaşılacak televizyonun temel yayın unsuru olarak dikkat çeken diziler, özellikle 1980’li yıllarda dünya televizyon programları arasında en

çok dikkat çeken ve popüler televizyon programlarının başında görülmeye başlanmaktadır.

Türkiye’de 1990’larda önemli bir değişimle özel-ticari televizyon yayıncılığının başlamasından sonra medya ve şiddet ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar şiddetin medya olarak en fazla yer aldığı alanın televizyonlarda olduğu saptanmıştır. Türkiye’de özellikle 1990’lardan itibaren özel televizyon yayıncılığında görülen artış ile bağlantılı biçimde yaygınlaşan “reality show”lardan haberlere bütün program türlerinde bir biçimde kanlı, küfürlü sahnelerin ekranları doldurduğu görülmektedir (Palabıyıkoglu, 1997:123-124). Reyting uğruna gerçekleştirilen bu gösteriler yoğun ilgi nedeniyle her programa girdiği gibi, benzer kanalların hepsinde de aynı tür programların yapıldığı görülmektedir.

Televizyon ve şiddet kavramları, reklamlardan dizilere kadar uzanmakta ve birçok yayında özellikle de kadına yönelik şiddet açık biçimde ya da örtülü olarak sunulmaktadır. Sürekli biçimde birçok programa yerleştirilen şiddet sıradanlaştırılarak kadına yönelik şiddet normal bir davranış biçiminde sunulmakta ve algılanmaktadır. Başta kurmaca programlar olmak üzere hemen hemen her televizyon içeriği bir yanda şiddeti eleştirirken diğer yanda da meşrulaştırma aracına dönüştürebilmektedir. İzleyiciler tarafından en çok izlenen program türü olarak dikkat çeken televizyon dizileri kadına uygulanan şiddeti geleneksel kavramlara dayandırarak haklı ve gerekli göstermektedir. Bunun yanında haberlerde şiddete maruz kalmış kadınların çaresizliğinin yoğun biçimde verilmesi, şiddetin sıradanlaştırılmasında ve kadına yönelik uygulanan şiddete duyarsızlaşma yönünde önemli rol oynamaktadır. Televizyon programlarında kadına yönelik şiddet farklı nedenlerle meşrulaştırılarak sunulurken, kadın açısından sinme, boyun eğme, şiddeti kabullenme gibi sonuçlara yol açmaktadır (Ünlü vd., 2009:95-97). Televizyon dizilerine yerleştirilen kadına şiddet, töre, gelenek gibi kavramlarla meşru olarak sunulmaktadır. Bu meşrulaştırma izleyiciye sürekli verilerek, bir süre sonra bu kurallara uymayanların cezalandırılması olağan karşılanmaktadır.

Televizyon ve şiddet konusu üzerine yapılan araştırmalar genellikle televizyon programlarının izleyicilerin davranışlarını doğrudan etkilediği varsayımından hareket etmektedir (Geçer, 2013: 87). Bu bağlamda yapılan araştırmalar, televizyonun insanlarda öğretici, bilgilendirici ve toplumsallaştırıcı işlevleri yanında birçok program içine yerleştirilerek sunulan yoğun şiddet sahneleri şiddeti, sıradanlaştırdığı ve yaydığı, özellikle de çocuklar ve gençler üzerinde şiddetin, saldırgan davranışları taklit ederek öğrenme ve işelleştirilme açısından etkin olduğu vurgulanmaktadır (Palabıyıkoğlu, 1997:125). Sürekli televizyon programları ile sunulan yoğun şiddet kanıksanarak sıradan bir olay gibi kabul edildiği gibi bu kabul ediliş izleyicinin şiddete tepkisiz kalarak şiddet eğilimine yönelmesini de sağlamaktadır.

4. şiddet ve Duyarsızlaştırma Kuramı

Bazı araştırmacılar tarafından, uyarma kuramı varsayımları sorgulanmış ve televizyon uyarıcıları aracılığıyla izleyiciye aşırı biçimde yüklenmesi insanlarda ve özellikle de çocuklarda, saldırgan davranışların ortaya çıkması yerine onlarda daha çok anestezi etkisi yarattığı belirtilmiştir. Televizyon yayınları ile aktarılan şiddetin izleyicilerde anestezi etkisi sağlayan nitelikte uyarma sağlamasının en önemli sonucu “duyarsızlaşma” olarak görülmektedir. Cline, Craft ve Courier gibi araştırmacılar yapmış oldukları araştırmalarda, şiddete dolaysız biçimde ya da medya üzerinden aşırı lde maruz kalınması, şiddet içerikli programlara karşı normal duygusal tepkilerle psikolojik bir donukluk ve boşluğa dönüştürdüğü üzerinde durulmaktadır (Mutlu, 1999:125-126).

Medya üzerinden yoğun biçimde sergilenen şiddet ve bu şiddete sürekli maruz kalmak izleyicinin sahip olduğu doğal duygusal tepkilerini ve fiziksel tepkilerini duyarsızlaştırarak tepkisiz hale getirmektedir. Sürekli verilen şiddet sahneleri bir süre sonra izleyicileri daha az uyarmakta ve medyada izlenen şiddet zamanla gerçek dünyada yer alan şiddete dair fiziksel tepkileri azaltmaktadır. Özellikle çocuklar söz konusu olduğunda ilk defa izlenen sıra dışı şiddet görüntüleri sürekli tekrarlarla sunulduğunda sıradanlaşan bir yapıya kavuşmaktadır. İnsanlar yapıları gereği kan ve şiddet gördüğünde olumsuz duygusal tepki vermektedir. Ancak

şiddete maruz kalma tekrar tekrar verildiğinde tepkiler sıradanlaşmakta ve insanlar duyarsızlaşmaktadır (Bushman ve Huesmann, 2006:348-352). Bu görsellerin sık sık tekrarlanması bir süre sonra korku ve gerilim yaratsa da bir süre sonra alışılmaktadır.

Şiddet içeren olay ve temalar görselleştirilerek ve tekrar tekrar verilerek travmatize edici özellikteki görüntüler öncelikli çocuklar olmak üzere ergenler ve genç erişkinler de dâhil olmak üzere bütün insanlarda, endişe, korku ve gerilim yaratmakta ve bütün bunlarla paralel biçimde insanları şiddete, dehşete, ölüme, acıya, kana ve kayıplara karşı duyarsızlaştırmaktadır (Palabıyıköğlü, 1997:124). İzleyici için bir süre sonra şiddet, acı, kan ve ölüm sıradan bir olay halini almakta ve özellikle de taraf olduğu olay ya da oyuncu tarafından uygulanan şiddet olumlanmaktadır.

Televizyonun programlarının etkileri bununla da sınırlı kalmayarak, sürekli sunulan şiddet görüntüleri izleyicide şiddete karşı kanıksamaya yol açmaktadır. Zira televizyonun göstermiş olduğu boyutta öne çıkan sunum biçimi izleyiciyi gerçek deneyimden uzaklaştırmakta ve böylece olayın etkisini azaltarak, tepki vermeyi sürecini güçleştirmekte, izleyiciyi uyuşturarak duyarsızlaştırmaktadır. Şiddetin sadece dramatik olarak verilmesinin etkileri yanında mizah unsurunu da devreye sokarak sunulması şiddeti önemsizleştirmekte ve şiddete karşı duyulan tepkiyi devre dışı bırakarak duyarsızlaştırma gücünü artırmaktadır. Gülme ve eğlence öğeleri içine yerleştirilen şiddetin öğretilmesi, onun taklit edilmesini daha da attırmaktadır (Zorlu, 2016: 20). Mizahın içine masum görüntüde yerleştirilen şiddet kendini bu masum olgu içinde izleyici zihnine olumlanmış olarak yerleştirmektedir. İzleyicinin mizah içinde olumladığı şiddet, daha sonra karşısına çıktığında artık ona karşı duyarsızlaşmış biçimde yerini almaktadır.

5. Sen Anlat Karadeniz Dizisi Örneği

Yönetmen: Osman Sınav

Senaryo: Ayşe Ferda Eryılmaz ve Nehir Erdem

Yayına Başlama: 24 Ocak 2018

Oyuncular: Ulaş Tuna Astepe (Tahir), İrem Helvacıoğlu (Nefes), Mehmet Ali Nuroğlu (Vedat), Sinan Tuzcu (Mustafa), Gözde Kansu (Eyşan) ve Öykü Gürman (Asiye).

Konusu:

Dizi Nefise ile Tahir'in imkansız olan aşkını konu almaktadır, babası tarafından geçmişte para karşılığında satıldığı adamın uyguladığı zulmünden kaçıp çocuğu ile birlikte Karadeniz'de bir eve sığınan Nefes'le, onu koruması nedeniyle ailesinin tepkisi ile karşı karşıya kalan Tahir'in hikayesini anlatılmaktadır. Sen Anlat Karadeniz, hem çocuk gelin, hem de kadına şiddet gibi toplumdaki önemli sorunları ele alması yanında, çocuk gelin olan Nefes'in oğlu Yiğit ile birlikte eşi olan adam tarafından esir edilişi ve gördüğü yoğun bedensel ve psikolojik şiddet nedeniyle evden kaçmasıyla gelişen olayları konu almaktadır.

Dizi Karakterleri:

Tahir, diğer bir tanımlama ile Deli Tahir, mert, hırçın, sabırsız bir Karadeniz delikanlı olarak sunulmaktadır. Ağabeyi ve kardeşleri ile birlikte kendilerine ait kum gemilerinde çalışmaktadır. Ancak bu işten çok Karadeniz'i, denizde olmayı sevmektedir. Kanı deli akan biri olmasına rağmen merhametli, sahiplenici, korumacı özellikleri yanında dengesiz tavırlar da sergilemektedir. Tahir merhametli görüntüsüne karşı şiddet uygulayanlara şiddet uygularken de gözünü kırpmayan biridir. Aslında şiddet içinde şiddet bulunmaktadır.

Nefes, annesi onun doğumu sırasında ölmüş, babası tarafından da 16 yaşında Vedat'a satılmıştır. Küçük yaşta oğlu Yiğit'i dünyaya getirmiştir. O günden itibaren, oğluyla birlikte Vedat tarafından kapatıldığı evde nefes alma, var olma mücadelesi vermektedir.

Birçok kez oğlunu alıp kaçmış, ancak her defasında Vedat ve adamları tarafından bulunarak tekrar eve getirilmiştir. Her geri dönüşü onun için işkenceye dönmekte, dayak yemekte, sürekli işkence edilmesine rağmen bütün bu işkenceye dayanmaktadır. Acısını saklayan, müdanasız, inatçı dik başlı, yapılanlara boyun eğmeyen bir karakteri canlandırmaktadır.

Vedat, Sayar Beton'un sahibi olarak maddi olarak güçlü bir kişi olurken, ilk görüşte âşık olduğu Nefes'in hiçbir şekilde kendisine teslim olmamasından dolayı her geçen gün daha da çok psikopatlaşan bir adamı canlandırmaktadır. Ağır kişilik bozukluğuna sahip her zaman başkalarını suçlayan, ayrıca asla yaptıklarını kabul etmeyen oldukça kötü bir kişiliktir. Bütün psikopatlığını neşeli, coşkulu, sevimli görünen bir maske altında saklamaktadır. Nefes'i dövmekte, sonra pişman olmuş gibi görünmekte, özürler dilemekte, kısa süre sonra da tekrar Nefes'i suçlamaktadır. Sekiz yıldır dövmesine, tecavüz etmesine, eve kapatmasına rağmen karısına aşırı saplantılı bir şekilde âşıktır ve bunun yanında oğlunu da çok sevdiğini iddia etmektedir.

“Sen Anlat Karadeniz” dizisi, 10 Aralık 2014’te başladığı günden itibaren reytinglerde ilk sırada yer alan “Diriliş Ertuğrul” dizisini, yayına başladığı 24 Ocak 2018’de reytinglerde zorlayıp sonraki hafta geçmiştir. Kadına yönelik şiddetin yoğun olarak işlendiği dizi izleyiciden önemli ölçüde destek almıştır. “Sen Anlat Karadeniz” ilk yayınlandığı 24 Ocak 2018 tarihinde almış olduğu 9.63 reyting oranı ile 16.38 reyting alan “Diriliş Ertuğrul”dan sonra ikinci sırada yerini almaktadır. Bu ilk haftada birçok dizi ve programı geride bırakarak ikinci sıraya yerleşmektedir. “Sen Anlat Karadeniz” yayınlandığı 31 Ocak 2018’deki ikinci haftasından itibaren reytinglerde 16.75 ile ilk sıraya yerleşmekte ve reyting sonuçlarının çalışmanın yapıldığı tarih açısından sonuncusu olan 11 Nisan 2018’de aldığı 15.00 reyting sonucu ile hep ilk sıradaki yerini korumaktadır.

“Sen Anlat Karadeniz” dizisi, kız çocuklarının küçük yaşta para karşılığı imam nikâhı ile evlendirilmesi yanında, zorla tecavüz edilerek hamile bırakılması kadar, kadına bedensel ve psikolojik şiddet uygulanmasının her türünü gözler önüne sermektedir.

Uсталıkla yapılan plastik makyajla verilen bedensel hasarlar net biçimde izleyiciye sunulmaktadır. Aynı zamanda kadının yaşamış olduğu şiddetin etkisi, annesini koruma çabasındaki çocuğun gözündeki korku ve tedirginlik de ayrıntı çekimle yansıtılmaktadır. Vedat karakteri hem çok sevdiğini hem de vazgeçemeyeceğini söylediği Nefes karakterini dövmekte, ellerinden ayaklarından yatağa bağlayarak tecavüz etmekte, parmaklarını kırmakta, kafasına silah dayamakta, tehdit etmektedir. Bunun yanında Nefes’e yardım etmek isteyen Nefes’in ağabeyini öldürmekte ve destek olmak isteyen herkesi tehdit etmektedir. Vedat sadece Nefes’e değil birçok insana hem bedensel hem de psikolojik baskı uygulamaktadır. Bunlar arasında yoğunluk yine dizi de yer alan kadın karakterler üzerinde olmakta ve onların çaresizliği verilirken, bu çaresizlikten Vedat’ın aldığı haz izleyiciye sunulmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

“Sen Anlat Karadeniz” dizisinin reytinglerde ikinci sırada bıraktığı “Diriliş Ertuğrul”da dâhil bütün dizilerde şiddet yer almaktadır. Genel izleyicinin ve özellikle çocukların ekran karşısında olduğu en çok izlenen saatlerde bu kadar yoğun şiddet içerikli programların izlenmesinin zamanla toplumda yaratacağı zararlar ciddi biçimde değerlendirilmesi gereken konu olarak araştırmacıların önünde durmaktadır. Bu dizilerle sunulan şiddet sadece kötü olan tarafla sınırlı kalmamakta, kötü karaktere uygulanan şiddet izleyici tarafından onanmaktadır. Bu da şiddetin önemli bir toplumsal olgu olarak televizyon programlarının şiddete duyarsızlaştırması anlamında dikkat çekmektedir. Aynı zaman da dizi ile Karadeniz bölgesinde şiddet olağan gibi gösterilmektedir. Dizide evin gelini her olayda evdeki tüfeği alarak kapıya çıkabilmektedir. Bir kadının “silahı verin bana” demesi de şiddetin olumlandığı görüşü vermektedir.

Medya kadın ve şiddet yoğun eleştirilere maruz kalmasına rağmen şiddetin özel televizyon yayıncılığında televizyon programlarından çıkarılması mümkün olmadığı gibi, izleyiciyi de televizyondan uzak tutmak mümkün görünmemektedir. Medya da yer alan şiddet, medya ile sınırlı değildir, şiddet toplumsal hayatın

içinde olduğu gibi televizyonun ilgi alınının dışında da kalamamaktadır. Televizyon programları, programların temel unsurlarından olan gerilim duygusunu en etkili biçimde şiddet ile elde etmekte ve izleyici sayısını yüksek tutmaktadır.

Televizyon programlarında yer alan şiddet zamanla olağan, sıradan ve gündelik yaşamın içinde onun bir parçası konumunda görülmektedir. Televizyonun programları aracılığıyla şiddetin olağanlaştırması ve insanların hayatının bir parçası gibi sunulması, insanları kurmaca dünyada alıştırıldığı şiddete karşı daha az tepki gösteren ve şiddete duyarsız toplumlara ortaya koymaktadır. İzleyicinin şiddete duyarsızlaşması izlediği şiddetin dozunu beğenmez konuma getirerek daha fazla şiddet beklentisine sokmaktadır. Televizyon yapımcıları da izleyicinin bu daha fazla şiddet talebine şiddetin dozunu arttırarak cevap vermektedir. Bunun sonucunda sürekli şiddete maruz kalan izleyici şiddeti kanıksamakta ve şiddet olayları karşısında tepkisiz kalmaktadır. “Sen Anlat Karadeniz” dizisinin yayınlandığı akşam yayınlanan yine şiddet içerikli dizi “Diriliş Ertuğrul” dizisini daha fazla şiddet ile reytinglerde geride bırakmaktadır.

Şiddet içerikli programların yoğun izleyici çekmesi ve yüksek reyting oranlarına ulaşması bu programlara reklamcılarında ilgisini çekmektedir. Reklam verenler yönünden reklamlarını verecekleri programları belirlemelerinde “reyting” neredeyse tek ölçüt olarak yerini almaktadır. Televizyon programlarında şiddet ile reyting birbirine bağımlı hale gelerek bir sarmal oluşturmakta ve bu sarmal şiddetin çok daha yoğun ve abartılı biçimde programlara yerleştirilmesini sağlamıştır. Televizyon kanalları toplumu bilgilendirici ve eğitici özellikler içeren programlar yerine yüksek reyting kaygısı ile şiddet içerikli görsellere ağırlık verildiği görülmektedir. Televizyon programlarında yer alan şiddetin ve özellikle “Sen Anlat Karadeniz” dizisinde genel olarak fiziki şiddet olduğu görülürken, psikolojik şiddette etkin biçimde yer almaktadır. Şiddet içerikli televizyon programları, bireysel ve toplumsal şiddette tek suçlu olmamakla birlikte, toplumda şiddetin yayılması ve olağan görülmesinde etkisi bulunmaktadır. Bu kadar yoğun izleyiciye ulaşan şiddetin zaman içinde toplumsal yapıda

önemli etkileri ve travmalar oluşturması da kaçınılmaz görünmektedir.

Kaynakça:

Akbulut, T.N. (2004). Türk Televizyonunda Kadın Söylemi, *Ankara: Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma*, 2, 157-162.

Bushman, B. J. ve Huesmann, L. R. (2006). "Short Term and Long-term Effects of Violent Media on Aggression in Children and Adults". *Arch Pediatr Adolesc Med*, 160, 348-352.

Çakır, S. (2008). Medya ve Şiddet, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 43, 161-180.

Dursun, Ç., (2010), Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği. *Fe Dergi*, 2(1),19-32.

Erten, Y. ve Ardalı, C. (1996). Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, *Cogito*, Sayı: 6-7, 51-65.

Geçer, E., (2013). Medya ve Popüler Kültür–Diziler, Televizyon ve Toplum. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.

Gültekin, Z., (2006), "Irak'dan önce: Kurtlar Vadisi Dizisi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 22, 9-36.

Güz, N., (2007), "Şiddetin Önlenmesinde Medyanın Rolü", Çocuk ve Ergene Yönelik Şiddetin Önlenmesi Sempozyumu, Aem Kitap.

Hobart, M., (1996) "Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyasetine Doğru". (Çev: Yurdaer Salman). *Cogito*, 6-7, 51-65.

İnal, A. (1999). Televizyon, Tür ve Temsil. Ankara İletişim Fakültesi Yıllık 1999. *Mahmut Tali Öngören'e Armağan*, 255-286.

Mutlu, E. (1991). *Televizyonu Anlamak*, Gündoğan Yayınları.

Mutlu, E., (1999), *Televizyon ve Toplum*, Ankara: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu.

Nalçaoğlu, H. (2003). "Medya ve Toplum İlişkisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve". Medya ve Toplum. Ed. Sevda Alankuş. İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları, 43-57.

- Palabıyıkoglu, R., (1997). Medya ve Şiddet, *AÜ. Kriz Dergisi*, 5(2), 123-126.
- Sim, Ş., (1996). Medya ve Şiddet. *İÜ. İletişim Fakültesi Dergisi*, 3, 127-131.
- Sözen, E., (2008). *Simge Kullanımı*. Medyada Şiddete Duyarlılık Paneli, 26 Kasım 2004, Ankara: RTÜK Yayınları.
- Türkoğlu, N. (2010). *Toplumsal İletişim*. Urban Yayınları, İstanbul.
- Uysal, M., (2006). *Medya ve Şiddet*. Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu, Ankara.
- Ünlü, S. B., Uluyağcı, N., Uzoğlu, C. ve Bayçu, S. (2009), “Kadına Yönelik Şiddet: TV Dizilerinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma”. *Selçuk İletişim*, 5(4), 95-104.
- Ünsal, A. (1996), “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi”, *Cogito*, 6-7, 29–36.
- Zorlu, Y., (2016). “ Medyadaki Şiddet Ve Etkileri”, *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 11(1), 13-32.

Sosyal Medyada Şiddet Ve Şiddet İçerikli Paylaşımlara Yönelik Bir Çözümleme

Ömer Çakın, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Nursel Bolat, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

İletişim, insanoğlunun gündelik ihtiyaçlarını giderebilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için diğer bireylerle ve yaşadığı çevreyle ilişki kurmasını gerektirmektedir. İnsanoğlu sosyal bir varlık olarak tarih boyunca ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin başında duygu ve düşüncelerinin aktarımını sağlayan iletişim gelmektedir. Bu nedenle insan, zaruri ihtiyaçlarını gidermek için ilişki ve iletişim kurmaktadır (Işık, 2017:11-15). Teknolojinin her geçen gün hayatımıza etkisinin artması, iletişim biçimlerine de yansımıştır. Gündelik hayat içerisinde gerçekleşen iletişim, gelişen teknolojilerle birlikte dijital iletişim kanallarında gerçekleşmeye başlamıştır. Sosyal medya ağları içinde kullanıcılarına zamandan ve fiziksel mekandan bağımsız bir şekilde iletişim kurma fırsatı sunması bu ağları hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir (Karal vd., 2017:11). Buda iletişimin sosyal medya ağlarında çeşitlik kazanmasına Facebook, Twitter, Instagram vb. birçok alana yayılmasında etkili olmuştur. Özellikle bu yeni medya ortamlarının interaktif bir iletişim modeli sunması kullanıcılar için bu alanı cazip hale getirmiştir.

Yeni medya ağlarının çeşitli kanallarda gerçekleşmesinin yanında iletişim süresini çok kısa sürelere indirgemesi ve bu dijital ortamların geleneksel medyaya göre hedefin kaynak ile birebir etkileşim içerisinde olması bu ağların kullanımını yaygınlaştırmıştır. Kullanıcıların inisiyatifinde olan bu dijital ağlarda bireylerin yön verebilme yetisine sahip olmaları bu uygulamalardaki içerikleri kendi talepleri doğrultularında yapabilmeleri bu ağları istedikleri şekilde kullanmalarına sebep olmuştur (Bayrak, 2017:35). Bu anlamda sosyal medya içerik paylaşımında bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik olarak farklı yaklaşımlar sergilemesi bu ortamlarda şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle toplum içerisinde meydana gelen

farklı olay ve olgularla ilgili enformasyonun sosyal medya ağlarında paylaşımına verilen tepki bu mecralarda şiddetin ortaya çıkabilmesine neden olabilmektedir.

Sosyal medyanın kişilere içerik oluşturma fırsatı vermesi sosyal medyada özgür bir alanın oluşmasına neden olmuştur. Sosyal medyada kişiler her türlü haber, fotoğraf, video gibi içerikleri özgürce paylaşabilmekte ve bu paylaşılan içerikler üzerinde görüşlerini ortaya koyabilmektedirler. Özellikle kişilerin iyi niyetle paylaştığı içerikler üzerinde görüşlerini belirtmesi söylemsel olarak ortaya koyması bile şiddetin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Yapılan araştırmalarda son yıllarda sosyal medyanın sunduğu bu özelliklerin sosyal medyanın şiddeti güçlendiren ve destekleyen bir mekanizma haline geldiği yönündedir. Özellikle sosyal medya söylemsel şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu şiddet dil aracılığıyla ortaya çıkan sembolik bir şiddet türüdür. Bu sembolik şiddet söylemleri doğallaştırırken, tahakküm sistemini de meşrulaştırmaktadır (Recuero, 2015:1). Medyadaki şiddet herkes tarafından kabul edilen bir olgudur. Dünya Şiddet ve Sağlık Raporunda medya şiddet sebepleri 3. derece arasında yer almıştır (Kılıç, 2017:51). Bu nedenle bu şiddetin oluşma şekli ve sosyal medyadaki varlığı önem taşımaktadır.

Bu çalışmada sosyal medya ve sosyal medya şiddet olgusu açıklanarak gazetelerin sosyal medya hesaplarında paylaşılan şiddet içerikli mesajlara yapılan yorumlar incelenecektir. Bu bağlamda Yeni Şafak, Sabah, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinin Facebook resmi hesaplarına Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi'nde 4 akademisyenin öldürülmesi ilgili haberlerin yansımaları ve bunlara yapılan yorumlara şiddet olgusunun yansımaları incelenecektir. Bu sayede sosyal medyada şiddetin nasıl ve ne şekilde yer bulduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Sosyal Medya Kavramı

Sosyal medya, kullanıcıların birbirleriyle çevrimiçi etkileşim kurduğu sosyal platformlara verilen genel addir (Tanker, 2011). Sosyal medya, kişilerin internet altyapısı üzerinden sınırlı bir

sistem üzerinden profil oluşturmasına olanak veren ve başkalarıyla bağlantı kurarak paylaşımlar yaptığı ve onların paylaşımlarını takip ettiği bir mecradır (Boyd ve Ellison, 2008:211). Başka bir tanımlama ile sosyal medya; kullanıcıların içerik üretmelerine olanak sağlayan ve ürettikleri her türlü içeriği paylaştığı sanal mecraların genel adıdır. Böylece sosyal medya kişilerin kendilerini ifade edebilmelerini mümkün kılmaktadır (Kliber, 2009: 8).

Sosyal medya, insanları sanal ağlarla birbirine bağlamıştır. Sosyal medya ağları her düzeyden insanın etkileşim için bir araya geldiği ve insanların birbirleriyle kitlesel ölçekte iletişim kurmasını sağlamıştır. İnsanların yazılı, işitsel ve görsel olarak internet ve mobil teknolojiler üzerinden kullandıkları sosyal medya ağlarında fikirlerini çok yönlü olarak dile getirmelerine olanak vermektedir (Mishra, 2016:59). Sosyal medya kullanıcıları zaman ve mekan sınırlarını aşarak, ürettikleri içerikleri bu ortamlarda paylaşabilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları aynı zamanda başkalarının içerikleriyle ilgili paylaşım ve yorum yapıp, takipte edebilmektedir (Mavnacıoğlu, 2015:25). Sosyal medya kişilerin bilgi ve ilgi alanlarıyla ilgi paylaşımlar yapabildiği interaktif bir medya türüdür. Mishra (2016:59) Sosyal medyanın geleneksel medyadan farklı özelliklerinin bulunduğunu belirtmektedir:

Katılım: sosyal medya herkesin (sosyal medya erişimi olan) bildirim ve geri bildirim üretimi teşvik etmektedir. Geleneksel medyadan farklı olarak, kitlenin içerik üretmesine açıktır.

Açıklık: Sosyal medya ağları içeriklere geribildirime ve katılıma açıktır. Sosyal medya kullanıcıları etkinliklere yorum, bilgi paylaşımı ve onaylama yapabilmektedir.

Topluluk: Sosyal medya platformları çeşitli toplulukların hızlı bir Şekilde örgütlenmesini ve etkili Şekilde iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Topluluklar Şiddet yönelik seslerini duyurabilmek için etkinlik oluşturarak, ortak çıkarlarına yönelik paylaşım yapabilmektedir.

Konuşma: Geleneksel medyada tek yönlü iletişim söz konusuyken, sosyal medyada çift yönlü iletişim söz konusudur. Yani geleneksel medya hedef kitlesine ürettiği içerikleri

dağıtmaktadır. Sosyal medya ise hedef kitlesine içerik dağıtmanın yanında üretimine de olanak sağlamaktadır.

Bağlılık: Sosyal medya platformlarının çoğu, bağlantı kurma politikası için geliştirilmiştir. Sosyal medya insanlar üzerindeki bağlantılardan hareket eder.

Sosyal medya temelde kullanıcıların iletişim ve etkileşim kurdukları, katılım sağladıkları birbirleriyle yorum ve paylaşımda buldukları çoklu fonksiyonlar içeren dijital bir iletişim alanıdır. Sosyal medya kullanıcılarına diğer web sitelerinden farklı olarak fotoğraf, video, blog gibi paylaşımlar yapabilmesine olanaklar sunarken, kullanıcılar arasında iletişim ve etkileşim kurmalarını sağlamaktadır (Tanker, 2011). Kullanıcı odaklı bu iletişim ortamında insanlar, arkadaşlarından haberdar olmak, onları takip etmek, yeni kişilerle tanışmak ve onlarla düşüncelerini, fotoğraflarını, videolarını paylaşmak için bu alanı kullanmaktadır.

Sosyal Medyada Şiddet

Şiddet “insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici olarak tanımlanmaktadır” (Aydemir, 2014:168). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise şiddet: “Bir hareketin, bir gücün derecesi, sertlik, kaba güç, karşı görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu ve davranışta aşırılık” gibi farklı anlamlar içermektedir (www.tdk.gov.tr). Günümüzde şiddet kavramı, şekilden şekle girerek toplum içerisinde varlığını farklı boyutta sürdürmektedir. Eskiden şiddet denildiğinde aklımıza sadece fiziksel şiddet gelirken, günümüzde şiddetin toplum içerisinde toplumsal şiddet, psikolojik şiddet, sözlü şiddet gibi farklı anlamlar içeren bir boyut kazanmıştır.

Sosyal medya ağları, aileden, işten ve arkadaşlardan oluşan farklı sosyal gruplara mensup kişilerin bir araya geldiği ve etkileşim kurduğu dijital bir ortamdan oluşmaktadır. Durum böyle olunca bu farklı gruplar için bir konuşma kuralı belirlemekte oldukça zor olabilmektedir (Mishra, 2016:59). Sosyal medya kullanıcıların görüşlerini olumlu veya olumsuz olarak ifade ederek toplumsal bir ifade biçimine dönüştürmektedir. Böylelikle toplumun ne düşündüğü, nasıl düşündüğünü görmemize sağlamaktadır. Sosyal

medya bireylere verdiği söz özgürlüğüyle şiddete yeni bir boyut kazandırmıştır. Sosyal medya şiddet içerikli paylaşımlar ve söylemlerin yeniden üretilmesinde anahtar rol üstlenmeye başlamıştır (Recuero, 2015:1).Sosyal medyada her türlü görüşün paylaşımı tepkiyle sonuçlanabilmektedir. Paylaşımlara verilen ani tepkiler, argo ve küfürler, hakaretler, isyan dilinin kullanımı sosyal medyada şiddet dilinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu oluşan şiddet dili ise bazı kesimlerin mağdur olmalarına ve sosyal travma yaşamalarına neden olmaktadır. Bu durum sosyal medyada şiddeti kaldırmaya çalışanların bile, şiddeti tekrar üretmelerine yol açmaktadır.

Sosyal medyanın sunmuş olduğu dijital ortam kişiler arasındaki ilişkiyi ve sınırları bulanık bir hale getirmektedir. Kişiler bu ortamlarda kimin olduğuna bakmaksızın ne olduğuna odaklanmaktadır. Durum böyle olunca kişiler başka bir kişinin saygı duyduğu bir duruma saygısızca söylemlerde bulunabilmektedir. Bu ortamda herkes özgürce birbirini linç edebilmektedir (Turan, 2017:131). Sağduyunun yok olduğu bir ortamda ise şiddet ortaya çıkmaktadır. Özellikle sosyal medyanın içerik oluşturma fırsatı sunması bu mecrada her türlü şiddetin ortaya çıkmasını da kolaylaştırmıştır. Çünkü sosyal medya kullanıcılarının farklı kültürel ve sosyal çevreden olmaları ve sosyal medyada bilinçsizce oluşturdukları içerikler üçüncü kişilerin şiddet maruz kalmalarına neden olabilmektedir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının geleneksel mecralarının yanında ek olarak dijital mecraları da kullanmaları aslında şiddet içerikli olayların televizyon, radyo, gazete ve sosyal medya ağlarında tekrar tekrar farklı mecralarda verilmesi bile şiddetin çoğaltılmasından başka bir şey değildir. Günümüzde sosyal medyanın çift yönlü bir iletişim ortamı sunması bu işe sosyal medya takipçilerinin eklenmesine neden olmuştur. Takipçiler medya haberiyle ortaya çıkan şiddeti yorumlarıyla devam ettirmektedir. Bu nedenle sosyal medya ve şiddet arasındaki ilişki önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Facebook'ta Şiddet İçerikli Paylaşımların İncelenmesi

Bu bağlamda; Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde 4 öğretim elemana yapılan saldırı üzerinden şiddet ve şiddet içerikli paylaşımların sosyal medyada yeniden üretimi konulu çalışmada, beğeni sayısı en yüksek Yeni Şafak, Sabah, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinin resmi Facebook hesaplarından öğretim elemanlarına yapılan saldırıyla ilgili yapılan paylaşımlara yapılan yorumlar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Özellikle konuyla ilgili söz konusu haberi okuyan Facebook kullanıcıların yorumlarında ne anlatmaya çalıştıkları ve kullanılan şiddet söylemleri çözümlenmiştir. Ancak Resmi Web sayfası olan www.sabah.com.tr adresi üzerinden resmi Facebook hesabını yürüten Sabah Gazetesi'nin Facebook'ta 3,199.444 beğenen kişi bulunurken, 2.970.715 kişi ise sayfayı takip etmektedir. Sabah gazetesi resmi Facebook hesabında olayla ilgili olayın ortaya çıktı gün içerisinde hiçbir paylaşımda bulunulmamıştır.

Yeni Şafak Gazetesi resmi Facebook hesabını beğenen 9.089.048 kişiyken, 8.934.233 kişi de takip etmektedir. Resmi web sayfasındaki haberleri Facebook üzerinden de paylaşan gazete 5 Nisan 2018 tarihinde 'Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde silahlı bir saldırıda 4 kişi öldü.' şeklinde paylaşmıştır. Gazetenin sosyal medya hesabında paylaştığı içeriğe 84 kişi geri bildirim sağlamıştır. Gazetenin paylaşımına geri bildirim sağlayanlardan 58'i haberi beğendiğini ifade eden beğeni ikonu kullanırken, 8'i şaşkınlık, 7'si üzümlük ve 6'sı ise kızgınlık içeren şekilsel ifadeler bırakmışlardır. 6 kişi ise habere yazılı yorum yapmayı tercih etmiştir. Yazılı yorum yapanlardan 2'si lanet ve isyan içeren mesajlar paylaşırken, 1'i konuyu eleştirmiş, 1'i vicdani duygular içeren bir mesaj paylaşmıştır. 2 kişi ise haber içeriğiyle ilgili sorular sormuştur. Yorumcular olay karşısında şiddet içeren söylemlerde bulunmuşlardır.

Sözcü Gazetesi resmi Facebook hesabını 2.929.754 kişi beğenirken, 2.682.379 kişi ise takip etmektedir. Saldırının gerçekleştiği gün içerisinde gazetenin resmi Facebook hesabından

yaptığı 3 paylaşım toplamda 464 geribildirim sağlanmıştır. Bunlardan 38'i ise habere yorum yapmıştır. Paylaşımlardan ilki son dakika olarak verilen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde silahlı saldırı şeklindeki haberdir. Bu habere 99 geri bildirim verilmiştir. Bunlardan 36'sı haberi beğendiğini ifade eden beğeni ikonu, 36 kişi üzgün, 17 kişi şaşkın ve 8 kişi kızgınlık içeren ifadeler bırakmıştır. Habere yorum yazan 2 kişi ise olaydan dolayı üzüntülerini dile getiren yorumlar paylaşmışlardır.

Gazete tarafından yapılan ikinci paylaşımında ise saldırıda ölenlerin kimliklerinin belli olmasıyla ilgilidir. Bu habere ise 92 geri bildirim yapılmıştır. Bunlardan 28'i haberi beğeni ifadesi kullanırken, 21'i üzüntü, 16'sı kızgınlık ve 1 kalp ikonu içeren ifadeler bırakmıştır. 20 kişi ise habere yorum yazmıştır. Yorumlarda 4 kişi isyan ve öfke içeren mesajlar paylaşırken, 3 kişi üzüntü ve sabır içeren yorumlar paylaşmışlardır. 5 kişi eleştiri, hakaret ve lanet içeren yorumlar yaparken, 6 kişi haberin içeriğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. 2 kişi ise vicdani duygular içeren mesajlar paylaşmışlardır.

Sözcü Gazetesi'nin son paylaşımı ise Üniversitesi'nde silahlı saldırı olayı ile ilgili ilk görüntülerle içeren paylaşım olmuştur. Bu paylaşım 274 geri bildirim almıştır. Bu geribildirimlerden 110'nu beğeni, 2105'i üzüntü, 30'u şaşkınlık, 11'i kızgınlık ve 2 kalp ikonu içeren ifadeler bırakmıştır. 16 kişi ise olaya ilişkin yorum yazmıştır. Bu yorumlarda 5 kişi olaydan dolayı üzüntülerini dile getirirken, 6 kişi öfke ve isyan içeren mesajlar yazmışlardır. 5 kişi eleştiri ve hakaret içeren yorumlarda bulunmuşlardır.

Resmi Web sayfası olan www.hurriyet.com.tr adresi üzerinden resmi Facebook hesabını yürüten Hürriyet Gazetesi'nin Facebook'ta 2,823.372 kişi beğenirken, 2.576.191 kişi ise sayfayı takip etmektedir. 5 Nisan 2018 saldırının gerçekleştiği gün Hürriyet Gazetesi'nin Facebook sayfasından 2 haber paylaşılmıştır. Son dakika olarak paylaşılan ilk haber 'Eskişehir Osmangazi Üniversitede katliam...' başlığı ile yayınlanmıştır. Bu habere 373 geri bildirim verilmiştir. Gazetenin paylaşımına geri bildirim sağlayanlardan 154'ü haberi beğendiğini ifade eden beğeni ikonu kullanırken, 64'ü şaşkınlık, 94'ü üzümlük ve 7'si ise

kızgınlık içeren şekilsel ifadeler bırakmışlardır. 40 kişi ise habere yazılı yorum yapmayı tercih etmiştir. Yorumlara baktığımızda 7 kişi sabır üzgünlüğü dile getiren mesajlar paylaşırken, 9 kişi eleştiri, lanet ve hakaret içeren mesajlar paylaşmıştır. 15 kişi isyan ve öfke içeren mesajlar yazarken, 2 kişi vicdani duygular içeren mesajlar paylaşırken, 7 kişi ise diğer içeriklerde mesajlar paylaşmışlardır.

Sayfada o gün içerisinde ikinci paylaşılan haber ise ‘Eskişehir Osmangazi Üniversitesi’nde 4 kişi öldürüldü’ başlığıyla verilmiştir. Bu habere ise 198 geri bildirim yapılmıştır. Bu geribildirimlerden 154’ü haberi beğendiğini ifade eden beğeni ikonu kullanırken, 64’ü şaşkınlık, 94’ü üzgünlük ve 7’si ise kızgınlık içeren şekilsel ifadeler bırakmışlardır. 25 kişi ise habere yorumlarını yazmıştır. Bu yazılanlardan 12’si eleştiri ve lanet okuma, 6’i isyan ve öfke içerikli mesajlarken, 7 tanesi ise haber içeriği ile ilgili diğer konularda yazılmıştır.

Tablo 1. Gazetelerin Sosyal Medya Paylaşımlarına Verilen Geribildirimler

Gazetele r	Sabır/Üzgünlü k/ Metanet	Eleştiri/Lane t/ Hakaret	İşyan/Öfk e	Vicdani Duygula r	Diğ er	Topla m
Yeni Şafak	0	1	2	1	2	6
Sözcü	10	10	10	2	6	38
Hürriyet	7	21	21	2	14	65
Toplam	14	37	26	5	27	109

Sonuç

Sosyal medya geleneksel medyayı içine alan bir yapıya sahip olması nedeniyle şiddetin her türlüünü görebilmek mümkündür. Bu nedenle sosyal medyada şiddet olgusu günümüzde herkes tarafından açıkça ifade edilmektedir. Günümüzde sosyal medya kullanıcılarının sayısının ger geçen gün artması, sosyal medyaya istediği zaman, istediği yerde ulaşabilme kolaylığının olması şiddete maruz kalmalarını veya şiddete başvurularının önünü açan

bir durumdur. Bu durum ise çevrimiçi ortamda gittikçe şiddetin arttığını açıkça göstermektedir.

Sosyal medya kişilerin her türlü düşüncesini özgürce dile getirdiği bir alan olarak bazen kişilerin birbirlerini özgürce linç edebildiği bir şiddet alanına dönüşmektedir. Bunun temel sebebi farklı görüşlere sahip kişilerin sosyal medyada takip ettikleri gruplarda tek yanlı, yüzeysel bilgiler içeren yorumlardır. Olaylara verilen ani ve öfkeli tepkiler, küfür, lanet ve eleştiri içeren mesajlar sosyal medyada şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Şiddet içerikli olaylara tepki göstermek için yazılan yorumlar, şiddeti ortadan kaldırması gerekirken, yeni bir şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu süreç ise toplumsal yapı içerisinde döngüsel bir yapıya bürünmesine yol açmaktadır.

Sosyal medyada şiddet içerikli paylaşımlar ve şiddetin yeniden üretimi bağlamında incelenen Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde 4 öğretim elemana yapılan saldırı üzerinden incelenmiştir. Yeni Şafak, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinin resmi Facebook hesapları 5 Nisan 2018 tarihli konuyla ilgili haberleri analiz edilmesi sonucunda sayfa takipçilerinin yapılan paylaşımlara geri bildirimlerde bulunduğu görülmüştür. Geleneksel medyanın sosyal medyaya da dahil olması medyadaki şiddeti yaygınlaştırmakla kalmayıp, şiddetin bu mecralar üzerinden yeniden üretimine sebep olduğu görülmüştür. İncelenen haberlerdeki şiddet olgusu takipçiler arasında ya çeşitli tartışmalara neden olmuş yada şiddet söyleminin artarak devam etmesine neden olmuştur. Bu sayfalarda yazılan 109 yorumun 63'nün eleştiri, lanet, hakaret, isyan ve öfke içerikli şiddet söylemlerinin ağırlıklı olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan yorumlardan takipçilerin fiziksel olarak gerçekleşmiş şiddeti söylemleriyle devam ettiren bir tutumda davrandığı ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

Aydemir, M. (2014). Medyada Şiddetin Dönüşümünde Bilinç Etki Yöntemleri ve Mutlu Şiddet İlişkisi, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16, 166-170.

Bayrak, Tamer. (2017). Sosyal Medyada Dijital Etik: Twitter'da Şiddet İçerikli İletilerin İncelenmesi. *e-Journal of Media*, 1(1), 32-46.

Boyd, Danah, & Ellison, Nicole B. (2008). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer Mediated Communication*, Vol.13. ss.210-230.

Karal, Hasan., Fiş, Erümit., Semra, Erümit. & A, Kürşat. (2017). Sosyal Ağlar, (Ed.Erdem Taşdemir & Emre Ş. Aslan), Ankara, Gece Kitaplığı, 11-32.

Kılıç, Metin. (2017). Gençlik Şiddet ve Serbest Zaman, Düzce Ün. Yayınları.

Klieber, P. (2009). Document Classification Through Data Mining Social Media Networks. Stetson University, 21, 2014.

Mavnacıoğlu, K. (2015). Kurumsal İletişim Sosyal Medya Yönetimi: Kurumsal Blog Odaklı Yaklaşım, Beta Yay., İstanbul.

Mishra, Deepanjali. (2016). Role of Social Networking Sites On Gender Violence, *International Journal of Advanced Information Science and Technology (IJAIST)*, 5(11), 58-63.

Recuero, Raquel. (2015). Social Media and Symbolic Violence, *Social Media+Society*, 1-3.

Tanker, Çiğdem. (2011). Sosyal Medya Stratejileri, Türkiye İnternet Konferansı, 30 Kasım-2 Aralık 2011, Ege Üniversitesi, İzmir.

Turan, Hatice. (2017). Sosyal Medyada Şiddet: Sağduyunun Yitiminde Başkalık ve Kendilik Deneyimleri, *Marmara Journal of Communication*, 27, 121-133.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ad454caad80e0.55259958

Şiddet İçerikli Bilgisayar Oyunları ve Gençlik

Özgür KIRAN, Sinop Üniversitesi

Giriş

Saldırganlık ve dolayısıyla şiddet insanın doğuştan getirdiği bir güdü olarak hayatında hep potansiyel olarak var olmasına koşut olarak aynı zamanda öğrenilen bir olgudur. Medyada her türlü şiddet olayına geniş yer verilmesi şiddetin zihinlere kazınmasına neden olmakta ve bu durum bireylerin sorun çözme yolları içerisinde başvurdukları bir yol olabilmektedir. Medyanın bilgilendirme, eğitime gibi olumlu işlevleri elbette gözardı edilemez. Ancak aynı zamanda ticari kaygılarla bu işlevlerin ikinci plana itilerek izlenme oranlarının artırılmasında şiddet bir araç olarak da kullanılabilir. Gençlerin kişilik gelişimi, arkadaş ortamı, aile içi ilişkiler, toplumsal çevre, eğitim durumu ve kitle iletişim araçları onların şiddet davranışlarına yönelmelerinde etkili olan faktörler olarak belirtilebilir. Açıl ve Purtaş'a (2008: 79) göre özellikle medyanın yoğun olarak islediği şiddet, güvensizlik, çarpık ilişkiler, olumsuz örnekleri ön planda tutma, benmerkezcilik, tatminsizlik, kolay yoldan yaşamı kazanma, uçuk kaçık örnekleri toplumun tümünün değerleriymiş gibi gösterme eğilimi, çocuklarda kişilik zedelenmesinin, güvensizliğin, sorumsuzluğun, şiddet ve saldırganlığın temelini oluşturmaktadır.

Aşırı ve uygunsuz bir biçimde, gerçek amaçların dışında, bilgisayar ve internet kullanımının, çocuk ve gençlerin biyo-psiko-sosyal sağlıklarını olumsuz olarak etkilediğine dair birçok bilimsel çalışma bulunmaktadır (Kelleci, 2008:256). Medyada şiddet konusunu ele alan araştırmalar, etki üzerinde durmuştur. Etki araştırmaları, sorunu bireye indirgeyen araştırmalardır. Örneğin, sosyal öğrenme ya da taklit kuramı, bireyin medyadan -daha çok televizyondan- öğrendiğini taklit ettiğini ortaya koymaktadır (Özer, 2017:4). Çocukların büyüme süreci boyunca televizyonlarda binlerce şiddet olayına tanık olması onların şiddeti doğrudan uygulamasalar da bilinçaltına işleyerek buna karşı bir hazır bulunuşluluk meydana getirdiğini belirtebiliriz. Üstelik internetin yaygın kullanımına bağlı olarak oyunların sokaklardan

sanal ortamlara taşınması sonucu çocuk ve gençler bilgisayar ortamlarında şiddeti pratiğe dökme imkânına kolayca ulaşabilmektedirler. Bilgisayar oyunlarında fiziksel şiddet ve hatta kan dökmeyi gerektiren içeriklerin oyunda ne kadar ilerleneceğini belirlemesi son derece zarar vericidir. Üstelik sorunlar sadece sanal ortamla sınırlı kalmamakta, genç bireyler oyun ortamlarında şiddete dayalı mücadelelerini gerçek dünyaya taşıyarak birbirlerine fiziksel şiddet uygulayabilmekte ve bunun sonucu yaralanma hatta ölümlere kadar varmaktadır. Medyada ve bilgisayar oyunlarında şiddetin çoğalması, çocukluk döneminde şiddetin normalleşmesine hata oyunlaşmasına yol açmaktadır.

Bilgisayar oyunları, internet ve cep telefonu iletişimi kolaylaştırmak, bilgiye en hızlı şekilde ulaşılmasını sağlamak, paylaşımı arttırmak, hoş zaman geçirmek gibi amaçlarla insanlığın kullanımına sunulmuş çağın en popüler araçları olmuştur (Kelleci, 2008: 253). Medya teknolojisi günümüzde, haber alma, politik bilgiler ve eğlence açısından toplumda, bir yandan tam bir gerçek kaynağı olarak güven uyandırırken, öte yandan yetişen kuşakların davranış biçimini, öğretme gücü ile etkileyerek, şiddet, seks ve kötülük gibi aile değerlerinin kaybına ve dolayısıyla toplum geleceğini tehlikeye düşüreceği şeklindeki kaygıların uyanmasına sebep olmaktadır (İşçibaşı, 2002: 51). Medyada kullanılan şiddete yönelik yapılan araştırmalar, daha çok içerik ve bu içeriğin etkisine ilişkin olmuştur. Medya içeriğine ilişkin araştırmalar genellikle içerik çözümlemesi yöntemini kullanarak, televizyon programlarında kullanılan şiddeti çözümlemiştir (Özer, 201:5). Medya-şiddet ilişkisinde televizyon konulu araştırmalarda genellikle televizyon izleme süreleri ve medyada şiddetin yer alma sıklığı, medya metinlerinin analiz edilerek ele alınması söz konusudur. Medya-şiddet ilişkisiyle ilgili araştırma sonuçlarından birisi, şiddetle ilgili duyarsızlaştırma etkisidir. Şiddet sahneleriyle defalarca karşılaşan birey için şiddete bir alışma ve duyarsızlaşma söz konusudur. Duyarsızlaşma arttıkça şiddetin dozu da artmaktadır. Bu tür insanlar gerçek dünyadaki şiddete daha az tepki verecekler, başkalarının yaşadığı acı ve sorunlara daha ilgisiz kalacaklar, empati duymayacaklardır. (Uysal, 2006:121-124).

Dünya oyun sektörü 70 milyar dolarlık devasa bir sektör. İnsanlar giderek daha küçük yaşta (5-6 yaş) oyunla tanışmaktadırlar. Facebook %80 aranda oyun oynamak için kullanılmaktadır. Oyun sektörü krizlerden en az etkilenen ve katma değeri çok yüksek bir sektör. Türkiye oyun sektöründe ise 20 milyon oyuncu var. 30 Milyon Facebook kullanıcısıyla Dünya’da 4. sırada yer almaktadır. Türkiye’de 20 binden fazla internet kafe bulunmaktadır ve İnternet kafelerde en çok oyun oynanmaktadır. Türkiye’de sektörün büyüklüğü yaklaşık 150-200 milyon dolardır (Dinç, 2012). Teknoloji ile ilişkilerinde, bugünün gençleri sık sık hem kurbanlar hem de suçlular olarak nitelendirilebilir. Bir yandan İnternet ve bilgisayar oyunları çocuk ve gençlerin bilgiye ulaşmalarını, araştırma yapmalarını, problem çözme, yaratıcılık, kritik düşünme gibi kişisel gelişimlerini destekleyen teknolojik bir mucize olarak değerlendirilirken, aynı zamanda aşırı, kontrolsüz, amacı dışında ve bilinçsiz kullanım yönü ile kaygılara ve korkulara neden olmakta, kişisel becerilerin gelişmesini negatif etkilediği düşünülmektedir (Kelleci, 2008: 253). Iowa State Üniversitesi araştırmacılarının yaptıkları çalışmada, şiddet içeren oyunları oynayanlarda, gerçek şiddete verilen duygusal tepkilerin ciddi ölçüde düştüğünü gösteriyor. Araştırmacılara göre 20 dakikalık bir oyunla bile şiddete alışıp tepkisiz kalılabildiği ortaya konmuştur. Bu alışma durumuysa, onlara göre ardından gelebileceklerin yalnızca başlangıcı (Gürdilek ve Tozar, 2006: 4).

1.Amaç ve Problem

Araştırmanın amacı lise öğrencilerinin şiddet içeren bilgisayar oyunlarına olan ilgi düzeyinin tespit edilmesidir. Konuyu ele alırken öğrencilerin kişisel bilgisayara sahip olma durumları, bilgisayar oyunu oynama durumları ve şiddet içeren oyunlara ilgilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın ana problemi lise öğrencilerinin şiddet içeren bilgisayar oyunlarına ilgilerinin ne düzeyde olduğunun tespit edilmesidir. Bu bağlamda alt problemler:

1. Cinsiyetle bilgisayar oyunu oynama arasında fark var mıdır?
2. Öğrencilerin bilgisayar kullanma amaçları nedir?
3. Öğrencilerin bilgisayar oyun türü tercihleri nedir?
4. Öğrencilerin bilgisayar oyunu oynama sıklıkları nedir?
5. Öğrencilerin şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynama sıklıkları nedir?
6. Öğrencilerin bilgisayar oyunu oynamaları ile oynanan mekan arasında ilişki var mıdır?

2.Yöntem

Bu araştırma olay ya da olguların olduğu biçimde ele alındığı betimsel araştırma yöntemlerinden nicel araştırma modelinde yapılmıştır. Nicel araştırmalar sayısal verilerin toplanarak analiz edildikten sonra bir değerlendirme yapılmasına dayanmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2011). Veri toplama tekniği olarak anket uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS paket programında işlenerek çeşitli değişkenlere ilişkin frekans tabloları şeklinde gösterilmiştir.

3.Örneklem

Örneklem grubu 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Samsun merkez ilçelerdeki üç farklı lisede (Anadolu Lisesi, İmam-Hatip Lisesi ve Meslek Lisesi) öğrenim gören 260 erkek (%58,7) ve 183 kız (%41,3) olmak üzere toplam 443 öğrenciden oluşturmaktadır.

4.Bulgular

Tablo 1: Öğrencilerin Okul Türü Dağılımları

	Frekans	%
Anadolu Lisesi	217	49,0
Mesleki/Teknik Lise	115	26,0
İmam-Hatip Lisesi	111	25,1
Toplam	443	100,0

Öğrencelerin öğrenim gördükleri okul türleri incelendiğinde; Anadolu Lisesi öğrencileri %49, Mesleki/Teknik Lise öğrencilerinin %26 ve İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin %25,1 oranına sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Öğrencilerin Evlerinde Bilgisayar ve İnternet Olup Olmaması

	Frekans	%
Bilgisayar ve internet var	305	68,8
Bilgisayar var ama internet yok	52	11,7
İkisi de yok	86	19,4
Toplam	443	100,0

Öğrencilerin evlerinde bilgisayar ve internet olup olmadığı incelendiğinde; %68,8'inin evinde hem bilgisayar hem de internet bağlantısı olduğu, %11,7'sinin evinde bilgisayar olduğu ancak internet bağlantısı olmadığı, %19,4'ünün ise evinde bilgisayar ve internet bağlantısı olmadığı görülmektedir. Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin %80,7'si evden İnternete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2016 yılının aynı ayında %76,3 idi (TÜİK, 2017).

Tablo 3: Öğrencilerin Bilgisayar Kullanma Amacı

	Frekans	%
Bilgiye ulaşmak	100	22,6
Oyun oynamak	67	15,1
Haber edinmek	19	4,3
Müzik/Film/Eğlence	49	11,1
İletişim	194	43,8
Diğer	14	3,2
Toplam	443	100,0

Öğrencilerin bilgisayar kullanma amacına bakıldığında; %22,6'sının bilgiye ulaşmak için, %15,1'inin oyun oynamak için, %4,3'ünün haber edinmek için, %11,1 müzik/Film/Eğlence için, %43,8'inin ise iletişim için kullandıkları tespit edilmiştir.

Tablo 4: Bilgisayar Kullanma Amacı – Cinsiyet İlişkisi

Bilgisayar Kullanma Amacı		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kız	
Bilgiye ulaşmak	Sayı%	43	57	100
	Satır%	43,0	57,0	100,0
	Sütun%	16,5	31,1	22,6
Oyun oynamak	Sayı%	63	4	67
	Satır%	94,0	6,0	100,0
	Sütun%	24,2	2,2	15,1
Haber edinmek	Sayı%	13	6	19
	Satır%	68,4	31,6	100,0
	Sütun%	5,0	3,3	4,3
Müzik/Film/Eğlence	Sayı%	23	26	49
	Satır%	46,9	53,1	100,0
	Sütun%	8,8	14,2	11,1
İletişim	Sayı%	107	87	194
	Satır%	55,2	44,8	100,0
	Sütun%	41,2	47,5	43,8
Diğer	Sayı%	11	3	14
	Satır%	78,6	21,4	100,0
	Sütun%	4,2	1,6	3,2
Toplam	Sayı%	260	183	443
	Satır%	58,7	41,3	100,0
	Sütun%	100,0%	100,0%	100,0%
X ² =51,483		df=5	P=0,000	P < 0,05 önemli

Öğrencilerin bilgisayar kullanma amacı ve cinsiyet ilişkisine bakıldığında değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur; öncelikle her iki cinsiyette de (kızlar %47,5, erkekler %41,2) bilgisayar iletişim amaçlı kullanılmaktadır. Ancak daha sonra kızlarda bilgiye ulaşmak amaçlı kullanım gelirken (%31,1) erkeklerde (oyun oynamak gelmektedir. İletişim amaçlı kullanım oranının yüksek olmasında günümüzde bilgisayarların internet temelli yaygın kullanımının mobil hale gelmesi ve sosyal medya mecralarının sayısının artmış olması önemli bir neden olarak gösterilebilir.

Tablo 5: Öğrencilerin Bilgisayar Oyunu Oynama Durumları

	Frekans	%
Evet	295	66,8
Hayır	148	33,2
Toplam	443	100,0

Öğrencilerin bilgisayarda oyun oynama durumları incelendiğinde; %66,8'inin bilgisayar oyunu oynadığı, buna karşılık %33,2'sinin ise oynamadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre her üç öğrenciden ikisinin bir bilgisayar oyunu oynadığı saptanmaktadır. Oyun oynamanın erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu tablo 4 de belirtilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin Cinsiyetleri ile Oyunu Oynama Durumları

		Cinsiyet		Toplam
		Erkek	Kız	
Evet	Sayı%	212	84	296
	Satır%	71,6	28,4	100,0
	Sütun%	81,5	45,9	66,8
Hayır	Sayı%	48	99	147
	Satır%	32,7	67,3	100,0
	Sütun%	18,5	54,1	33,2
Toplam	Sayı%	260	183	443
	Satır%	58,7	41,3	100,0
	Sütun%	100,0	100,0	100,0
X ² =61,520		df=1	P=0,000	P < 0,05 önemli

Öğrencilerin cinsiyetleri ile oyunu oynama ilişkisi incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre; erkek öğrenciler arasında bilgisayar oyunu oynama oranı %81,5 iken, kız öğrenciler arasında %45,9 oranındadır. Gözlemlerden elde edilen sonuçlarla araştırmamızın sonuçları birbirine uymaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre şiddet içeren oyun oynama sıklıklarının da ise ($P < 0,05$) bu oran erkek öğrenciler lehine daha fazla artmaktadır. “Her gün şiddet içerikli oyun oynarım” diyenler arasında erkekler %92,7, kızlar ise %7,3. “Ara sıra oynarım” diyenler arasında erkekler %77,6, kızlar % 22,4. “hiç oynamam” diyenler arasında ise erkekler %44, kızlar ise %56 oranına sahiptir.

Tablo 7: Öğrencilerin Bilgisayar Oyunu Oynama Sıklığı

	Frekans	%	Geçerli %
Her gün	72	16,3	24,4
Haftada birkaç gün	136	30,7	46,1
Tatil günlerinde	81	18,3	27,5
Diğer	6	1,4	2,0
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin bilgisayar oyunu oynama sıklığı incelendiğinde öğrencilerin %46,1’i haftada birkaç gün oynadıklarını, %27,5’i sadece tatil günlerinde oynadıklarını, %24,4’ü her gün bilgisayar oyunu oynadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin tatil günleri dışında oyun oynayanların oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Çelikkaya’nın (2008) araştırmasında sorulara cevap verenlerin birçoğu boş zamanlarının büyük bir bölümünü günde ortalama iki saatin, bunların nerdeyse üçte biri altı saatin üzerinde bilgisayarda oyun oynadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 8: Öğrencilerin Bilgisayar Oyunu Oynama Nedenleri

	Frekans	%	Geçerli %
Boş vakitlerimi geçirmek için	127	28,7	43,1
Çok sevdiğim için	52	11,7	17,6
Kendimi güçlü hissettiğimden	3	,7	1,0
Stres ve yorgunluğu atmak için	108	24,4	36,6
Diğer	5	1,1	1,7
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin bilgisayar oyunu oynama nedenleri incelendiğinde; %43,1'i "boş vakitlerini geçirmek için", %17,6'sı oyun oynamayı çok sevdiği için, %1'i kendilerini daha güçlü hissettiklerinden, %36,6'sı ise stres ve yorgunluk atmak için şeklinde cevaplar vermişlerdir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun (%43,1) boş zaman değerlendirmek amacıyla bilgisayar oyunu oynadıkları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9: Gençlerin Bilgisayar Oyun Türü Tercihleri

	Frekans	%	Geçerli %
Spor-yarış oyunları	72	16,3	24,4
Zekâ-mantık oyunları	45	10,2	15,3
Savaş-şiddet oyunları	113	25,5	38,3
Strateji-macera oyunları	65	14,7	22,0
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Gençlerin en çok tercih ettikleri bilgisayar oyun türleri incelendiğinde; %24,4’ü spor ve yarış oyunlarını, %15,3’ü zekâ ve mantık oyunlarını, %38,3’ü savaş ve şiddet içerikli oyunları, %22’si strateji ve macera oyunlarını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Savaş ve şiddet içerikli oyun türlerinin gençler arasında çok tercih ediliyor olması kişilik gelişimi çağındaki gençler açısından ele alınması gereken bir sorun olarak düşünülmelidir. Özellikle günümüzde bireyler arasındaki sorunların çözümünde şiddete çokça başvurulması gibi gençlerin de zamanla sorun çözümünde şiddete yönelmelerinde bu oyunların bir pekiştirici işlevi görmesi söz konusudur.

Bazı araştırma sonuçlarına göre de tercih edilen bilgisayar oyunu türü ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Savaş ve strateji oyunları tercih ettiğini söyleyen öğrencilerin saldırganlık puanları ortalamaları daha yüksek olmuştur. Hiçbir bilgisayar oyunu oynamadığını söyleyen öğrencilerin saldırganlık ortalamaları düşük çıkmıştır (Ulusoy, 2008: 47).

Tablo 10: Öğrencilerin *Şiddet İçerikli* Bilgisayar Oyunu Oynama Sıklığı

	Frekans	%	Geçerli %
Her gün	55	12,4	18,6
Arada sırada	165	37,2	55,9
Hiç oynamam	75	16,9	25,4
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin şiddet içerikli bilgisayar oyunu oynama sıklığı incelendiğinde, %18,6’sının “her gün”, %55,9’unun “ara sıra”, %25,4’ünün ise şiddet içerikli oyun oynamam şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Bilgisayar oyunları içerisinde şiddet

içerikli oyun oynama oranının yüksek olması öğrencilerin maruz kaldıkları/kalacakları tehlikenin boyutlarını göstermektedir. Şiddet içeren video oyunlarını daha çok oynayan öğrencilerin, fiziksel kavgalara karışmış olmaları ve çevrelerindekiyle daha sık tartışmalara girmeleri daha olasıdır (Douglas A. G., Paul J. L., Jennifer R. L., David A. W., 2004: 20).

Tablo 11: Bilgisayar Oyununu En Çok Nerede Oynadıkları

	Frekans	%	Geçerli %
Evde oynuyorum	129	29,1	43,6
İnternet kafede oynuyorum	60	13,5	20,3
Bazen evde bazen internet kafede	99	22,3	33,4
Diğer	8	1,8	2,7
Toplam	296	66,8	100,0
Kayıp	147	33,2	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin bilgisayar oyununu en çok nerede oynadıkları sorulduğunda; %43,6'sı evlerinde oynadıkları, %20,3'ü internet kafede oynadıkları, %33,4'ü ise bazen internet kafelerde bazen de evde oynadıkları şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 12: Öğrencilerin İnternet Kafede Oyun Oynama Nedenleri

	Frekans	%	Geçerli %
Evde bilgisayar ve internet olmadığı için	52	11,7	17,6
Arkadaşlarının çoğu oraya gittiği için	103	23,3	34,9
Kafede oynamak daha zevkli olduğu için	90	20,3	30,5
Ailem evde oynamama izin vermediği için	36	8,1	12,2
Diğer	14	3,2	4,7
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Bilgisayar oyunu oynayan öğrencilerin internet kafede oyun oynama nedenlerine bakıldığında; %17,6'sının “Evde bilgisayar ve internet olmadığından” internet kafeye gittiklerini belirttiği, %34,9'unun arkadaşlarının çoğunun internet kafelere gitmesinden kaynaklandığını, %30,5'inin internet kafelerde oyun oynamanın daha zevkli olduğunu ve %12,2'sinin ise ailelerinin evde oynamalarına izin vermedikleri için internet kafelere gittiklerini belirtişlerdir. Bu sonuçlar gençlerin internet kafelere yönelmelerinde arkadaş etkisinin önemli boyutta olduğunu göstermektedir. Yaş dönemi itibarıyla ergenlik/gençlik dönemlerinde olan bu kitle için arkadaş ortamı sosyalleşme açısından çoğunlukla ailelerinden önce gelebilmektedir. Arkadaş ortamına uymak ve dışlanmak korkusuyla belki birçoğunun ailelerinden gizli şekilde internet kafelere gitmelerinde grup etkisinin payının büyük olduğu söylenebilir.

İnternet kafelere gidenlerin çoğunluğunun gençlerden oluştuğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır (Yıldız ve Bölükbaş, 2005: 41).

Tablo 13: Öğrencilerin İnternet Kafede Geçirdikleri Zaman

	Frekans	%	Geçerli %
1 saat veya daha az	80	18,1	27,1
2-3 saat	155	35,0	52,5
4 saat veya daha fazla	60	13,5	20,3
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin internet kafede geçirdikleri zamana dair veriler incelendiğinde; %27,1'i 1 saat ve ya daha az, %52,5'i 2-3 saat, %20,3'ü ise 4 saat ve ya daha fazla zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Öğrencileri çoğunluğunun internet kafelerde 2-3

saat kadar zaman geçirdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Aslında oyun gibi eğlenceli içeriğe sahip olduğu düşünülen aktiviteler insanın sübjektif zaman algısı açısından düşünüldüğünde zamanın nasıl geçtiğini anlayamama gibi farklı algısal durumlar ortaya koyabilmektedir. Aynı şekilde öğrencilerin internet kafelerde kendilerini oyuna kaptırmaları sonucu aslında onlara 1 saat gibi geçen sürenin normalde birkaç saat sürmüş olabileceği de düşünüldüğünde bu sonuçların dahi iyimser olabileceği göz önüne alınmalıdır. Yani saatlerce kafede oyun oynayan bir genç için aslında zamanın nasıl geçtiğini anlayamaması söz konusu olabilmektedir.

Tablo 14: Öğrencilerin Bireysel ya da Online Oyun Tercih Durumları

	Frekans	%	Geçerli %
Tek kişilik oyunları seviyorum	130	29,3	44,1
Online (çevrimiçi) oyunları seviyorum	165	37,2	55,9
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Öğrencilerin bireysel veya online oyun oynama oranları incelendiğinde; %44,1'i tek kişilik bireysel oyunları tercih ederken, %55,9'u (çoğunluğu) ise online (çevrimiçi) oyunları tercih etmektedirler. Online oyunların internet kafelerin tercih edilmesinde ya da tam tersine söylenecek olursa internet kafelerin online oyunlar için daha çok tercih edilmesinde (her iki şekilde aynı sonuca çıkmaktadır) önemli faktörler olduğu söylenebilir.

Tablo 15: Gençler Arasında Şiddet Oyunlarının İlgi Çekme Nedenleri

	Frekans	%	Geçerli %
Bu oyunlar daha heyecan verici	115	26,0	52,5
Çok yönlü düşünebilmeyi geliştiriyor	26	5,9	11,9
Kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağlıyor	76	17,2	34,7
Diğer	2	0,5	0,9
Toplam	219	49,4	100,0
Kayıp	224	50,6	
Toplam	443	100,0	

Gençler arasında şiddet oyunlarının ilgi çekme nedenleri incelendiğinde; %52,5'inin bu oyunların daha heyecan verici olduğu için şeklinde, %11,9'u çok yönlü düşünebilmeyi sağlıyor şeklinde, %34,7'sinin ise bu oyunların kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağladığı şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 16: Öğrencilerin Gözünden İnternet Kafelere Gitmelerinde Ailelerinin Algısı

	Frekans	%	Geçerli %
Ailemden gizli gidiyorum	80	18,1	27,1
Ailemin izniyle gidiyorum	134	30,2	45,4
Ailem karışmıyor	78	17,6	26,4
Diğer	3	0,7	1,0
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

İnternet kafelere gitmenizi aileniz nasıl değerlendiriyor? sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde; %27,1'i ailesinden gizli gittiğini, %45'ü ailesinin bilgisi dahilinde gittiğini, %26,4'ü ailesinin bu konuda ilgilenmediğini belirttikleri görülmektedir. Buna göre öğrencilerin her ne kadar yarıya yakını (%45,4) ailelerinin bilgisi dahilinde giderken yarıdan fazlasının ise ailelerinden habersiz gittikleri ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ilgisiz aile oranının %26,4 olması az gibi görünse de sorunun en önemli basamaklarından birini oluşturmaktadır.

Tablo 17: Gençlerin Gözünden Ebeveynlerin Bilgisayar Oyununa Bakışları

	Frekans	%	Geçerli %
Ailem bana karışmıyor	100	22,6	33,9
Oyun oynamamı istemiyorlar	74	16,7	25,1
Derslerimi ve ödevlerimi aksatmadığımda izin veriyorlar	121	27,3	41,0
Toplam	295	66,6	100,0
Kayıp	148	33,4	
Toplam	443	100,0	

Gençler kendilerinin bilgisayar oyunu oynamalarına ebeveynlerinin yaklaşım tarzını şu şekilde değerlendirmektedirler. %33,9'u ailesinin bu konuda kendisine karışmadığını, %25,1'i ailesinin oyun oynamasını istemediğini, %41'i ise ders ve ödevlerini aksatmadıklarında ebeveynlerinin kendisine izin verdiklerini belirtmişlerdir. Ailelerin gencin bilgisayar oyunu oynamasına ilişkin yaklaşımlarında sorumluluklarını yerine getirmek şartıyla olumlu yaklaşanların oranı yarıya yakın olmasına rağmen burada sorun olarak kabul edebileceğimiz asıl grup öncelikle bu konuya kayıtsız kalan ailelerdir (%33,9).

Sonuç

Araştırmamızın ana problemi çerçevesinde lise öğrencilerinin şiddet içeren bilgisayar oyunlarına ilgilerinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bilgisayar oyun türü tercihlerinde ilk sırayı şiddet ve savaş içerikli oyunların aldığı görülmektedir. Ancak cinsiyetle kıyaslandığında kız öğrencilerin şiddet oyunlarından ziyade zekâ ve mantık oyunlarına daha fazla yöneldikleri tespit edilmiştir. Lise öğrencilerinin bilgisayar oyunlarına fazlasıyla ilgili oldukları ortaya çıkmıştır. Her üç lise öğrencisinden ikisi bilgisayar oyunu oynamaktadır ve bunların içerisinde %25’lik kısmın dışındakiler şiddet içerikli oyunları her gün ya da ara sıra oynadıkları şeklinde cevaplamışlardır.

Öğrencilerin %69’unun evinde bilgisayar olması günümüzde bilgisayarların giderek yaygınlaştığının bir kanıtıdır. Bilgisayarı kullanma amaçları incelendiğinde ise %43,8’i iletişim amaçlı kullandıklarını belirtmiştir. Buradaki iletişimden kasıt sosyal medya (facebook, instagram, whatsapp vb.) yoluyla iletişimidir. Bilgiye ulaşma amaçlı kullanım ise %22,6 gibi bir oranla ikinci sırada kalmıştır. Bilgisayar oyunu oynama nedeni olarak %43’ü boş vakitleri değerlendirmek şeklinde görüş belirtmiştir. Benzer birtakım araştırmalar da toplumumuzun genelinde olduğu gibi gençler arasında da kitap okuma oranının düşük bilgisayar kullanma ve televizyon izleme oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Gençler bilgisayar oyunlarını en çok evlerinde oynamaktadırlar (%43,6). İnternet kafelerde oyun oynama nedenlerinde ilk sırayı (%35) arkadaş etkisi almaktadır. İkinci sırada ise %30,5 oranla kafelerde oyun oynamanın daha zevkli olması şeklindedir. Bu seçenek dolaylı olarak yine arkadaş etkisini göstermektedir. Evlerinde her ne kadar çevrim içi oyun oynayabilseler de kafelerde oyun esnasında yüz yüze gelmemelerine rağmen sözel etkileşim içinde olmaları kafeleri daha cazip yapmaktadır. İnternet kafelerde çoğunluğunun (%52,5) zamanlarının 2-3 saatini geçirdikleri tespit edilmiştir. Oyuna kendini kaptıran bireyin zaman algısının farklılaşacağı göz önüne alındığında aslında bu sürenin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin çevrimiçi oyun oynama oranları (%56) yarıdan fazladır. Yine %52,5 gibi yarıdan fazla bir oranda öğrenci şiddet içerikli oyunları daha heyecan verici

buldukları için gençler arasında ilgi gördüğünü belirtmektedirler. Lise öğrencilerinin %45'inin internet kafelere ailelerinin izni dahilinde gittikleri görülürken, %27'si ailelerinden gizli, %26'sı ise ailelerinin bu konuda ilgisiz olduğunu belirtmektedir. Bilgisayar oyunu oynama konusunda, ailelerin %41'i öğrencilere derslerini ve sorumluluklarını aksatmadıkları takdirde oyun oynama izni verdiği görülürken, %34'ünün ise karışmadığı saptanmıştır. Bu oran ailelerin, bilgisayar oyunlarının çocukları üzerinde meydana getirebileceği psiko-sosyal ve biyolojik zararlar konusunda yeterince bilinçli olmadığını ortaya koymaktadır.

Ailesinin kontrolü dışına çıkan bir genç her şeyden önce çevrenin etkisine girmeye açık hale gelecektir. Bu çevre olumsuz nitelikte bir görünüm sergiliyorsa gencin her türlü zarar görmesi muhtemeldir. Çünkü bilgisayar oyunları sadece ekran başında oynanıp kalmamakta konumuz gereği medyaya yansıyan haberlerden de anlaşılacağı üzere bazen oyun esnasında başlayan zıtlasma, düşmanlık ve saldırganlık dürtüleri gençleri sokakta karşı karşıya getirerek birey ve toplum için olumsuz birçok travmaya neden olmakta hatta ölümle sonuçlanan durumlara bile rastlanmaktadır. Öncelikli görev ailelere düşmekte ve mutlak suretle çocuklarını bilgisayar başında kontrolsüz bırakmamaya gayret etmelidirler. Eğitim kurumları medya kullanımı konusunda öğrencileri sık sık bilgilendirerek her türlü olumsuzluğa karşı bilinçlendirmelidirler. Günümüzde belki en zoru ise medya kuruluşlarına düşmektedir. Çünkü ticari kaygıların önplanda tutularak reyting oranlarına göre içerik hazırlanması şiddet içerikli yayınların/oyunların olumsuz her türlü etkisinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Kaynakça

AÇIL, M. ve PURTAŞ, A. (2008). Ergenlik Psikolojisi, İstanbul: Hepsicoocuk Yayınları.

ÇELİKKAYA, G. (2008). Şiddet İçeren Bilgisayar Oyunlarının Ergenlik Çağındaki Gençler Üzerindeki Etkisi. Kitle İletişim Araştırmaları. Yeditepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

DİNÇ, M. (2012). Türkiye Dijital Oyunlar Federasyonu. https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/bilisim_interne_t/docs/sunumlar/turkiye_dijital_oyunlar_federasyonu.pdf.

DOUGLAS, A. G., PAUL J. L., JENNİFER, R. L. & DAVID, A. W. (2004). The Effects of Violent Video Game Habits on Adolescent Hostility, Aggressive Behaviors, and School Performance. *Journal of Adolescence*, 27, 5–22.

GÜRDİLEK, R. ve TOZAR, Z. (2006). Bilim ve Teknoloji Haberleri. *Bilim ve Teknik Dergisi*.

İŞÇİBAŞI, Y. (2002). Medyada Şiddet Konusunda Bazı Sorular. *Kurgu Dergisi*, 19, 47-52.

KELLEÇİ, M. (2008). İnternet, Cep Telefonu, Bilgisayar Oyunlarının Çocuk Ve Gençlerin Ruh Sağlığına Etkileri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 7(3), 253-256.

ÖZER, Ö. (2017). Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme, *Marmara İletişim Dergisi*, 27.

SÖNMEZ, V. ve ALACAPINAR, F. G. (2011). Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri. Ankara, Anı Yayıncılık.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU. TÜİK (2017). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862>

ULUSOY, O. (2008). Ergenlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Saldırganlık İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

UYSAL, M. (2006). Toplumsal Bir Sorun olarak Şiddet Sempozyumu. Ankara, Eğitim Sen Yayınları.

YILDIZ, M. C. ve BÖLÜKBAŞ, K. (2005). İnternet Kafeler, Gençlik ve Sosyal Sapma, İnternet ve Toplum içinde (ed. A. Tarcan), Anı Yayıncılık.

Reklamda Şiddet Kodlamaları Üzerine Bir İnceleme

Recep YILMAZ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

M. Nur ERDEM, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

1. Giriş

Saldırganlık içgüdüğü yaşamın temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Doğanın bir parçası olan bu davranış şeklini insan olarak kurduğumuz dünya sayesinde pek çoğumuz bastırabilmekteyiz. Bir kısmımız ise bastırmak bir yana, eylemlerini saldırganlık davranışının daha yıkıcı bir tür olan şiddete dönüştürmektedir. Peki, nedir şiddet? Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization -WHO) tarafından “fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması” durumu olarak tanımlanmaktadır (2002). Şiddetten etkilenen kesimler ise çeşitlidir. Şiddet bu bağlamda Kadına yönelik, çocuğa yönelik, yaşlıya yönelik, akrantar arası, kardeşler arası, engelliye yönelik, kişinin kendine yönelik şiddet, flört, LGBT ve mülteci şiddeti olmak üzere on başlıkta incelenmektedir. Uygulamada ise fiziksel, cinsel, duygusal, ekonomik ve siber şiddet karşımıza çıkmaktadır (Polat, 2016). Bu çalışmada ise kaynağına göre şiddet türlerine odaklanılmaktadır. Çalışmanın amacı; Erich Fromm’un kategorize ettiği şiddet türlerinin -yani oyuncu, tepkisel, ölç alıcı, ödünleyici şiddet ve kana susamışlık-reklam metinlerinde nasıl kodlandığı incelemektir. Çalışmanın evrenini basılı mecralarda üretilen reklamlar oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem kullanıldığı çalışmada, göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılmış, çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgulara dayalı sonuçlar bu bildiri raporunda sunulmaktadır.

2. Şiddetin Kaynağı ve Şiddet Türleri

Şiddetin tek tip bir olgu olarak tasarlanamayacağını belirten Fromm *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* isimli kitabında (1994) davranışlarımızın bilinçaltı dinamiklerinden yola çıkarak, tehlikesiz biçimlerden, hastalıklı ve yıkıcı biçimlere doğru uzanan beş farklı kategoride toparlanabilecek şiddet türünden bahseder. Bunlar; oyuncu, tepkisel, öç alıcı, ödünleyici şiddet ve kana susamışlıktır.

Şiddet türlerinden ilki olan *oyunda ortaya çıkan şiddette* amaç öldürmek değil, becerileri sergilemektir. Bu yönüyle şiddetin en masum biçimi olarak değerlendirilebilir. Diğer bir tür olan *tepkisel şiddet* ise korkudan doğar. Bu şiddet türü ölümün değil yaşamın hizmetindedir; amacı da yıkım değil, korumadır. Tehdidin yönünü değiştirmek. Tepkisel şiddet, çoğu zaman gerçeklikten değil, insan zihninin bulandırmasından doğar. Bu şiddet türünün *kandırılma* yolu ile *engellenmenin neden olduğu gerginlikten* ve *kıskançlık* ile ortaya çıkan üç farklı alt türü bulunmaktadır (Fromm, 1994: 18-20).

Üçüncü tür olan *öç alıcı şiddetin* bir tehdidi savuşturmak gibi bir amacı yoktur, çünkü alay zaten yaşanmıştır. Gerçekten yapılmış bir şeyi büyüdü bir biçimde bozmak gibi akıl dışı bir işlevi vardır. Öç alıcı şiddetin *ilkel topluluklarda görülen kendi topluluk imgesinin yıkılmasına yönelik narsistik eğilimlerinden doğan şiddet* ve çoğunlukla çocuklukta görülen *inancın yıkılması* sonucu ortaya çıkan iki farklı alt türü bulunmaktadır (Fromm, 1994: 22-23).

Ödünleyici şiddet ise ölüm sevgisinden daha hafif de olsa ondan daha hastalıklı bir şiddet türüdür. Bu şiddet türü güçsüz bir kişide üretici etkinliğin yerine geçer. Ödünleyici şiddetin *sadizm* olarak adlandırılan bir alt türü bulunmaktadır (Fromm, 1994: 24-25).

Fromm'un belirlediği son şiddet türü olan *kana susamışlık* tüm türler içinde en yıkıcı olandır. Aklın sorumluluğundan kaçıp yaşama bir yanıt bulmaya çalışan insanda «kan», yaşamın özü olup çıkar. Öldürebildiğince öldürmek ve yeterince kana doyduktan sonra da ölüme hazır olmak bu tür insanlar için yaşamın dengesini

kuran bir formüldür. Bu yönüyle de “öldürmek”, yaşamı doğrulamak, onu aşmak demektir. Kana susamışlar, öldürme yoluyla kendi varlığını doğrularlar. Hangi türde olursa olsun şiddetin kaynağında “yetersizlik” ve “yoksunluk” duygusu vardır (Fromm, 1994: 26-27).

3. Çalışmanın Yöntemi

Göstergebilim, “anlamın üretimini ve yeniden üretimini inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanır (Mutlu, 2004: 114) ve İngilizce’de iki kavramla karşılanmaktadır: Semiotic ve semiology. İki terimin varlığı, iki farklı düşünürün birbirinden habersiz olarak aynı konu üzerinde kuram geliştirmesinden ileri gelmektedir. Bu düşünürlerden birisi F. de Saussure’dür. Dilbilimsel bir düzlemde oluşturduğu kuramına semiology adını vermiştir.

Saussure’ün Genel Dilbilim Dersleri isimli kitabının (1998) 20. yüzyıl dilbiliminin, göstergebilimin ve yapısalcılığın temellerini oluşturduğu kabul edilmektedir. Saussure, anlamlı her bütünlüğün anlambirimlerden oluşan bir yapı olduğunu söyler. Bu anlambirimler arasındaki ilişkinin çözümlenmesinin, yapının çözümlenmesiyle aynı şeyi dile getirdiği düşüncesinden hareket eder. Anlamı oluşturan her bir birimi ise gösterge olarak adlandırır. Daha çok felsefede bilinen bir isim olan *Ch. Sanders Peirce*, bir diğer kuramcıdır. Onun *semiotic* adını verdiği kuram, aslında epistemolojik bir girişimdir. 1968’da *Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi Tutanağı*nda yayımladığı *Kategorilerin Yeni Bir Listesi Hakkında* isimli makalesinde Aristoteles’in kategorilerini yeniden yapılandırmıştır. Duyuma en yakın olan *şimdiki zamana* yönelik kavramlardan başlayarak, insan zihninin en soyut kademelerinde bulunan çeşitli olgu kategorilerini ve bunların oluşma biçimlerini açıklayan genel bir kuramı anlatır. Peirce, şunu yapar: Zihnimizin dışındaki şeyler ve zihindeki kavramsal dönüşümleri ve giderek daha soyut kavramlar yoluyla temsili arasındaki ilişkiyi açıklamayı dener. *Semiotic* denilen şey, aslında, basbayağı bir mantık kuramıdır. Onun amacı, bu kuramdan yola çıkarak bir zihin felsefesi ve bilgi kuramı oluşturmaktır (Peirce, 2004: 73-86).

İki farklı kuramcının katkılarıyla kurulmuş olan göstergebilimin bir yöntem olarak uygulanmasında ise –belki de sırf bu nedenden ötürü- sorunlar yaşanabilmektedir. Göstergebilimin uygulanması konusunda üzerinde bütünüyle anlaşma sağlanmış kuramsal varsayımlar, modeller ya da yöntemler bulunmamaktadır (Atabek ve Atabek, 2007: 82). Bu durum belki de göstergebilimin, çevremizdeki anlam yaratma sürecini bütünüyle incelemesinden ileri gelebilir (Batı, 2013: 260). Bu durumun, çoğu zaman Saussure ve Peirce’ın kavramlarını eklektik bir şekilde kullanmanın doğurduğu bir sonuç olduğu da değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, yapısalcı bir yöntemin izinden gidilerek, anlambirimlerin belirlenmesi, bunların doğal anlamı ve yeniden üretilmiş anlamından yola çıkarak metnin gramerinin bir önerme şeklinde somutlaştırılması şeklinde bir değerlendirme şablonunun üzerinden gidilmiştir. Çözömlenen on bir reklam metninin sonucunda ulaşılan genel bulgular bir sonraki bölümde sunulmaktadır.

4. Bulgular

4.1. Oyunda Görölen Şiddet

Oyun tanıtımına yönelik üretilmiş reklamların, genellikle yankılanma yaklaşımı kullanılarak hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Resim 1: Oyun Temalı Şiddet Reklamları

Kaynak: <http://www.merlininkazani.com/en-garip-oyun-reklamlari-90804-oyungalerisi?sayfa=8>

Şiddet bu tür reklamlarda önermeler rekabeti -özellikle oyunun konusu saldırganlık temelli bir oyun tanıtımı yapıyorsa şiddetin kendisini- zevk alınacak bir durum olarak meşrulaştırmak üzerine belirlenmektedir.

Bununla birlikte şiddet gerçek hayatın dışında, oyunun sınırları içinde bir fenomen olarak kalmaktadır.

4.2. Tepkisel Şiddet

Tepkisel şiddete yönelik reklamların ağırlıklı olarak konumlandırma ya da yeniden konumlandırma stratejisinin kullanılarak hazırlandığı görülmektedir.

Resim 2: Tepkisel Şiddet Temalı Reklam

Kaynak:

https://thomasjelpel.files.wordpress.com/2013/05/gun_advertisement-women.png

Reklamlarda, tepkisel şiddet, belirli bir durumlar karşısında mağdur olma ihtimaline karşı yürütülen proaktif bir biçim olarak sunulmaktadır.

Oyunda ortaya çıkan şiddetin aksine, bu tür reklamlarda şiddet gerçek hayatın içinde bir fenomen olarak gösterilmektedir.

4.3. Öç Alıcı Şiddet

Öç alıcı şiddetin yer aldığı reklamların, genellikle tıpkı tepkisel şiddet gibi konumlandırma ya da yeniden konumlandırma stratejisinin esas alınarak hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Resim 3: Öç Alıcı Şiddet Temalı Reklam

Kaynak: <http://www.infuga.ro/marketing/center-of-women-domestic-violence/>

Bu tür reklamlarda şiddet, genellikle topluluğun narsistik duygularından hareketle, ötekileştirilenleri kötü bir pozisyonda göstererek sunulmaktadır.

Şiddet, kolektif bir imgelemden beslenerek kurgusal bir dünyanın içindeki konumlandırılmaktadır.

4.4. Ödünleyici Şiddet

Ödünleyici şiddetin yer aldığı reklamların, genellikle tıpkı tepkisel ve oç alıcı şiddette olduğu gibi konumlandırma ya da yeniden konumlandırma kullanılarak hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Resim 4: Ödünleyici Şiddet Temalı Reklam

Kaynak: <https://www.mindfood.com/au/article/salvation-army-use-the-dress-for-powerful-ad-against-domestic-violence/>

Bu tür reklamlarda amaç şiddetle sonuçlanan saldırganlık durumuna karşı bir farkındalık yaratmaktır. Görmezden gelinen şiddet durumlarını ifşa etmek, başlıca çalışma tarzını oluşturmaktadır.

Reklamların atmosferinde şiddet gerçek hayatın da ötesinde en somut halinin teşhirinin içerildiği bir fenomen olarak sunulmaktadır.

4.5. Kana Susamışlık

Kana susamışlık, gerçek hayata değil, kurgusal ürünlerin tanıtımına yönelik hazırlanan reklamlarda görülmektedir.

Resim 5: Kana Susamışlık Temalı Reklam

Kaynak:

<https://violenceinmedia.files.wordpress.com/2013/03/injustice1.jpg>

Bu tür reklamlarda ağırlıklı olarak, imaj oluşturma stratejisinin kullanılarak hazırlandığı gözlemlenmektedir.

Tanıtımı yapılan ürünler, şiddetin de ötesinde «kan» akıtmaya dayalı olan kurgusal çalışmalardır. Kan dökmenin esas alındığı bu tanıtım çalışmalarında, önermeler kana susamışlığı meşrulaştırmak üzerine kurulmaktadır.

Burada kana susamışlık gerçek hayatın dışında olmakla birlikte, sanal da olsa benzer zihinsel mekanizmaları tetikleyen bir fenomen olarak göze çarpmaktadır.

5. Sonuç

Yukarıdaki bulgularda da açık bir şekilde görüldüğü üzere şiddetin her türlüü iyi ya da kötü amaçla reklamda yeniden üretilmektedir. Reklamlar, anlamın ve gerçekliğin yeniden üretildiği alanlar olmakla birlikte, reklamda üretilen gerçeklik de aynı zamanda bir ölçüde toplumsal gerçekliği yeniden üretir. Burada vurgulanması gereken ilk unsur bu yöndeki akademik çalışmaların yetersizliğidir. Toplumbilimin ilgi alanına giren *gerçekliğin toplumsal üretimi* ve Felsefenin ilgi alanına giren *toplumsal gerçekliğin üretimi* bağlamında reklamda üretilen şiddetin toplumsal katmanlar içerisinde nasıl yer bulduğuna yönelik çalışmaların yürütülmesi son derece değerli bilgileri bize sunabilir. Reklamlarda üretilen şiddetin ilkel benliklerimiz üzerinde etki sağladığı muhakkaktır, bununla birlikte, asıl tehlike özellikle üst-benliklerimiz üzerinde yarattığı tahribatta yatmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal olarak şiddet türlerinin -reklamlar da dâhil olmak üzere- medyada meşrulaştırılma biçimlerinin ve bunların etkilerinin ifşa edildiği bilimsel çalışmaların ortaya çıkarılması ve bunların yasama kurumuna sunulması akademik açıdan bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

Atabek, G. Ş. ve Atabek, Ü. (2006). *Medya Metinlerini Çözümlemek: İçerik, Göstergibilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*. Ankara, Siyasal Kitabevi Yayınları.

Batı, U. (2013). *Reklamın Dili*. İstanbul, Alfa Yayınları.

Fromm, E., Salman, Y., & İçten, N. (1979). *Sevgi ve şiddetin kaynağı*. Payel Yayınevi.

Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Peirce, C. S. (2004). *Mantık Üzerine Yazılar*, çev. Halit Yıldız, Öteki Yayınevi, Ankara.

Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1): 15-34.

Saussure, F. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. B. Vardar). Multilingual Yayınları, İstanbul.

World Health Organization (2002). World Report on Violence and Health. Geneva: WHO. http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=000000582

<https://www.mindfood.com/au/article/salvation-army-use-the-dress-for-powerful-ad-against-domestic-violence/>

<http://www.infuga.ro/marketing/center-of-women-domestic-violence/>

https://thomasjelpel.files.wordpress.com/2013/05/gun_advertisement-women.png

<http://www.merlininkazani.com/en-garip-oyun-reklamlari-90804-oyungalerisi?sayfa=8>

<https://violenceinmedia.files.wordpress.com/2013/03/injustice1.jpg>

Üniversite Öğrencileri Akıllı Telefonu Hangi Amaçlar İçin Kullanıyor?

İ. Bakır Arabacı, Fırat Üniversitesi

İbrahim Gül, 19 Mayıs Mayıs Üniversitesi

Gelişen teknoloji, her alanda yaşam kalitesini etkileyen ürünlerle insan yaşamına büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle bilgisayar ve iletişim teknolojisinin gelişmesi, çok yönlü ve amaçlı olarak kullanılabilmesi, hız, ekonomi, görsellik, ses imkânlarını sağlaması her alanda kullanımının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bilgisayar ve iletişim teknolojisinin çok küçük boyutlarda cep telefonu teknolojisi ile bütünleşmesi akıllı telefon uygulamaları ile gerçekleşmiştir. Günümüzde akıllı cep telefonları çeşitli özellikleri sayesinde bilgisayar, fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı, navigasyon, radyo, tv ...gibi bir çok özelliği bir arada barındırmaktadır. Gelişen teknoloji her gün cep telefonlarına yeni özellikler eklemektedir. Akıllı olarak nitelendirilen telefonlar sayesinde çeşitli ortamlarda internete girilebilmekte, eşzamanlı veya eş zamanlı olmayan sosyal iletişim sağlanabilmekte, mesajlaşılabilenkte, resim, dosya, video, kamera gibi çeşitli etkinlikler paylaşılabilmektedir. Akıllı telefonlar özellikle gençler tarafından daha uzun süreli ve farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Özellikle genç bireyler telefon tercihlerinde günün kullanım özelliklerini dikkate alarak telefon tercihlerini yapmaktadırlar. Çakır ve Demir (2014) tarafından yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin telefon alma tercihlerinde ürünün fiyatı ve sosyal özelliklerden ziyade ürünün özellikleri ve reklamların etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Cep telefonları ile internete ulaşma olanaklarının artması ve kullanım kolaylıklarının gelişmesi, gençlerin zamanlarının büyük bir kısmını internette geçirmelerine imkân sağlamıştır. İnternet kullanımının artmasının en önemli sebeplerinden birisi, son yıllarda toplumların ucuz ve hızlı internete ulaşma imkânının artmasıdır. Günümüzde, sosyal ilişkilerimizi ve yaşantımızı şekillendiren en önemli teknolojilerin başında hiç şüphesiz hayatımızın hemen her alanına girmiş bulunan internet teknolojisi

gelmektedir (Cicioğlu, 2014). Bu kullanım alanlarının yanı sıra, yeni teknolojik ilerlemelerin iletişim yoğunluğunu daha da arttırması ve bazı teknolojik sınırları belirsizleştirmesi olasıdır.

Günümüzde cep telefonu kullanmak neredeyse kaçınılmaz bir gerekliliktir. Teknolojik aletlerin başında gelen telefonların hayatımızda yeri büyüktür. Olağanüstü bir biçimde gelişen iletişim araçları sağlıklı olarak kullanıldığında insanoğlunun yaşamını oldukça kolaylaştıran bir alet iken, sağlıklı kullanıldığında; gençlerin günlük yaşamlarını, başarılarını ve ruh sağlıklarını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Akıllı telefonların bağımlılık derecesinde kullanımı “Nomofobi” kavramını gündeme getirmiştir. Nomofobi, bireyin akıllı telefona erişemediğinde yaşadığı kaygı ve gerginlik hali olarak tanımlanmaktadır. Bu kaygı ve gerginlik durumu, bireyin dikkatini işlerine vermesini engellemektedir. Bu durum gençlerin akademik yaşantılarında ve başarılarında olumsuzluklara yol açabilmektedir. Bu araştırma üniversite gençlerinin akıllı cep telefonlarını hangi amaçlarla kullandıkları konusunu irdelemeyi amaçlamaktadır.

Alt Problemler

1. Üniversite öğrencileri cep telefonlarını ne sıklıkla ve hangi amaçlarla kullanmaktadırlar?
2. Öğrenciler gün içerisinde cep telefonundan hangi uygulamaları gerçekleştirmektedirler?
3. Üniversite öğrencilerinin görüşlerine göre akıllı telefonların yaşamlarına olumsuz etkileri nelerdir?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (Fenomoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunamayan olgulara odaklanmaktadır. Yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli durularda olgularla karşılaşmaktayız. Tam anlamını kavrayamadığımız

olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma deseni olabilir (Yıldırım ve şimşek, 2005).

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma gurubunu Fırat Üniversitesi Eğitim Fakóltesi'nin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 16 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubu oluşturulurken, gönüllü olarak araştırmaya katkı vermeyi kabul eden, farklı bölüm ve sınıflarda öğrenim gören öğrenciler tercih edilmiştir.

Çalışma grubuna ilişkin kişisel bilgiler ve görüşme süreleri Tablo 1'de verilmiştir:

Tablo 1. Çalışma grubuna ilişkin kişisel bilgiler ve görüşme süresi

S. No	Cinsiyet	Böl.	Gör. süre	S. No	Cinsiyet	Böl.	Gör. süresi
1	E	Türkçe Öğret.	4 dk 32 sn	9	K	Sınıf Öğret.	4 dk 45 sn
2	E	Türkçe Öğret.	5 dk 15 sn	10	E	Sınıf Öğret.	5 dk 35 sn
3	E	Resim Öğret.	3 dk 47 sn	11	K	Matematik Öğret.	6 dk 02 sn
4	K	Resim Öğret.	6 dk 23 sn	12	K	Matematik Öğret.	4 dk 38 sn
5	K	Okulön Öğret.	6 dk 18 sn	13	K	Sosyal Bil. Öğret.	4 dk 55 sn
6	E	Okulön Öğret.	4 dk 27 sn	14	E	Sosyal Bil. Öğret.	5 dk 30 sn
7	E	BÖTE Öğret.	3 dk 49 sn	15	K	Fen Bil.Öğret.	3 dk 50 sn
8	K	BÖTE Öğret.	4 dk 56 sn	16	E	Fen Bil.Öğret.	4 dk 52 sn

Tablo 1’de görüldüğü gibi fakültede yer alan programlarda okuyan her bölümden 8 kız, 8 erkek öğrenci olmak üzere toplam 16 öğrenci çalışma grubunu oluşturmuştur. Toplam görüşme süresi 80,56 dakika sürmüştür.

Araştırmada verilerini belirlemeye yönelik 5 maddelik açık uçlu görüşme formu hazırlanmıştır. Soru formunun oluşturulmasında ilk aşamada literatür taraması yapılmıştır. Daha sonra oluşturulan soru formu alan uzmanı iki akademisyenin görüşleri alınarak düzenlenmiştir. Son aşamada ise görüşmeleri yapmadan önce grup arkadaşlarımızla bu çalışmanın bir pilot uygulaması yapılmış ve gelen eleştiriler, öneriler doğrultusunda görüşme soru formumuza son şekli verilmiştir.

Araştırma soruları görüşmede katılımcıların onayı alındıktan sonra kayıt altına alınmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiş sonra da nitel araştırma tekniklerinden içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın iç geçerliğini artırmak amacıyla görüşme sonrası katılımcıların ifadeleri yazılı hale getirilmiş, katılımcıların bu ifadeleri gözden geçirmeleri sağlanmış ve ifadelerin doğru yansıtılıp yansıtılmadığına dair onayları alınmıştır. Ayrıca içerik analizi yapılırken veriler birçok kez gözden geçirilmiş, verilerden yola çıkılarak oluşturulan alt temaların aralarındaki ilişkiler ve ana temaların birbiriyle ilişkisi kontrol edilmiş ve bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tema ve kategoriler doğrudan katılımcı görüşleri ile desteklenerek araştırmanın iç geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın dış geçerliğini artırmak amacıyla araştırma süreci ayrıntılı olarak açıklanmış, veriler ve analizlerin tekrar incelenebilecek şekilde araştırmacı tarafından muhafazası sağlanmıştır. Araştırma güvenilirliğini sağlamak için katılımcılara görüşlerinin yalnızca araştırma için kullanılacağı ve kimliklerinin deşifre edilmeyeceğine dair güvence verilmiş, böylece katılımcıların görüşlerini samimi bir şekilde ifade etmeleri sağlanmaya çalışılarak, elde edilen verilerin gerçek durumu yansıtması amaçlanmıştır.

Bulgular

Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda katılımcılara yöneltilen ilk soru “Kullanmakta olduğunuz cep telefonunuzun akıllı telefon özelliği var mı? Sorusu olmuştur. Bu soruya katılımcıların vermiş oldukları cevaplar Tablo 2.’de gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların cep telefonlarının akıllı telefon özelliğine ilişkin bilgiler

Akıllı telefon özelliği	f	%
Var	16	100
Yok	0	0
Toplam	16	100

Tablo 2.’de görüldüğü gibi tüm öğrencilerin cep telefonları akıllı telefon özelliğine sahiptir. Katılımcılara “Günde ortalama ne kadar süre cep telefonu ile zaman geçiriyorsunuz? Sorusu olmuştur. Bu soruya katılımcıların vermiş oldukları cevaplar Tablo 3.’te gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların günde ortalama ne kadar süre cep telefonu ile zaman ilişkin bilgiler

Telefonda geçirilen süre	f	%
0-2 saat	4	25,00
3-5 saat	6	37,50
6 saat ve üzeri	6	37,50
Toplum	16	100,00

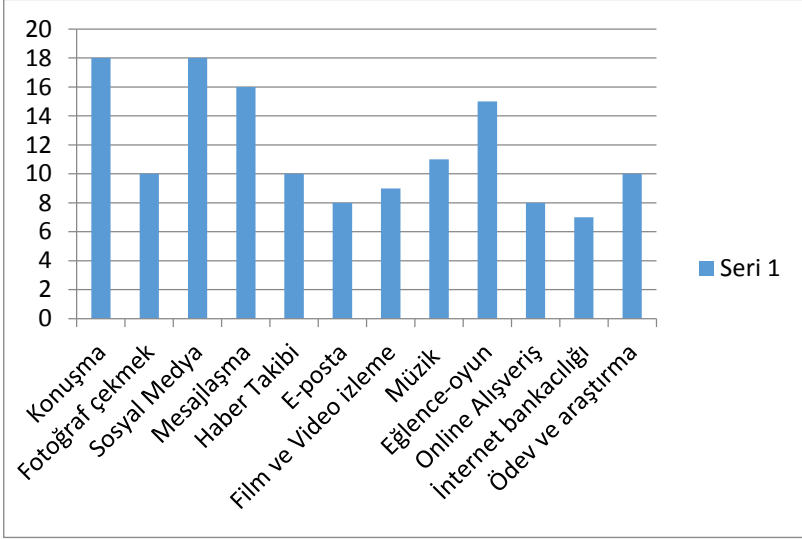
Tablo 3'e göre öğrencilerden günde 0-2 saat cep telefonu ile vakit geçirenlerin oranı %25 iken, 3-5 ve 6 saat ve üstü telefonla zaman geçirenlerin oranı (%75) oldukça fazladır. Bir öğrencinin günde 8 saat uyduğunu varsaydığımızda günlük zamanlarının %30'undan fazlasını cep telefonu ile geçirdikleri ortaya çıkmaktadır. Öğrencilere cep telefonlarını hangi amaçlar için kullandıkları sorulmuştur. Elde edilen bilgiler Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Üniversite öğrencilerinin cep telefonlarını hangi amaçlar için kullandıklarına ilişkin bilgiler

S.No	Cep telefonunun kullanıldığı alanlar	f	%
1	Konuşma	18	12,86
2	Fotoğraf çekmek	10	7,14
3	Sosyal Medya	18	12,86
4	Mesajlaşma	16	11,43
5	Haber Takibi	10	7,14
6	E-posta	8	5,72
7	Film ve Video izleme	9	6,42
8	Müzik	11	7,86
9	Eğlence-oyun	15	10,71
10	Online Alışveriş	8	5,72
11	İnternet bankacılığı	7	5,00
12	Ödev ve araştırma	10	7,14
	Toplam	140	100,00

Tablo 4'e göre üniversite öğrencileri 12 farklı amaç için cep telefonu kullanmaktadırlar. Bunlar konuşma, fotoğraf çekme, sosyal medya, mesajlaşma, haber takibi, e posta, film izleme, müzik, eğlence-oyun, alışveriş, internet bankacılığı ve ödev-

araştırma konularıdır. Bu alanlar içinde en fazla konuşma, sosyal medyada vakit geçirmek (%12,86), oyun-eğlence (%10,71), mesajlaşma, müzik dinlemek (%7,86), haber takibi (7,14), en az olarak ta internet bankacılığı (%5) amacı ile cep telefonu kullandıkları ortaya çıkmaktadır. Tablonun grafik şeklinde gösterimi Şekil 1’de yer almaktadır.

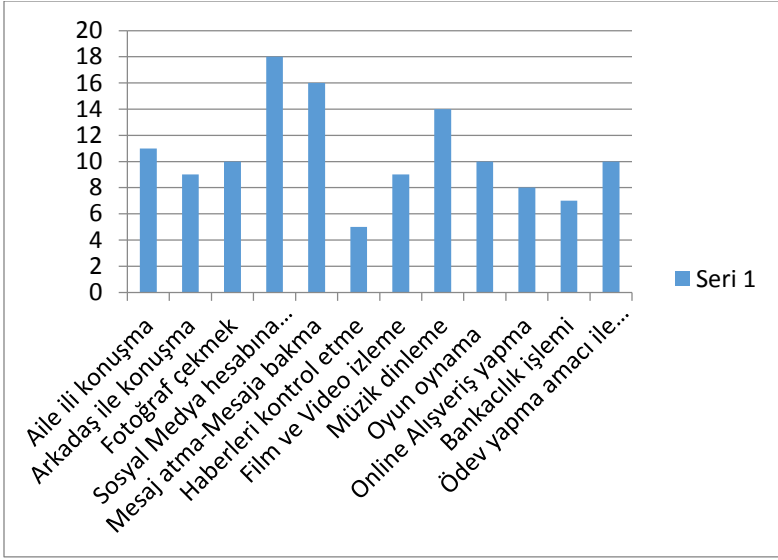

Şekil 1. Cep telefonunun kullanıldığı alanlar

Cep telefonlarının en önemli kullanım alanının konuşma olması doğaldır. Ancak cep telefonlarının sosyal medya ve oyun-eğlence amaçlı kullanılmasının bu orana yakın olması anlamlıdır. Öğrencilere Akıllı telefonla gün içinde neler yapıyorsunuz? Sorusu yöneltilmiş elde edilen bulgular Tablo 5. ve Şekil 2’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin akıllı telefonla gün içerisinde yaptıkları uygulamalar

S.No	Cep telefonunun kullanıldığı alanlar	f	%
1	Aile ili konuşma	11	8,66
	Arkadaş ile konuşma	9	7,09
2	Fotoğraf çekmek	10	7,87
3	Sosyal Medya hesabına bakma	18	14,17
4	Mesaj atma-Mesaja bakma	16	12,61
5	Haberleri kontrol etme	5	3,94
6	Film ve Video izleme	9	7,09
7	Müzik dinleme	14	11,02
8	Oyun oynama	10	7,87
9	Online Alışveriş yapma	8	6,30
10	Bankacılık işlemi	7	5,51
11	Ödev yapma amacı ile araştırma	10	7,87
	Toplam	127	100,00

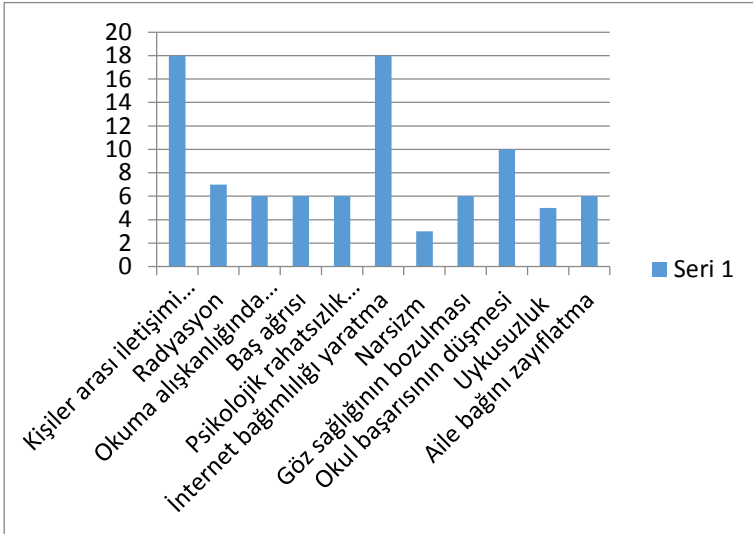
Şekil 2. Öğrencilerin akıllı telefonla gün içerisinde yaptıkları uygulamalar

Öğrenciler günlük olarak cep telefonu ile en fazla sosyal medyaya ulaşma, mesajlara bakma, mesaj gönderme, aile ve arkadaşları ile görüşme., müzik dinleme etkinliklerinde buldukları ortaya çıkmaktadır. Öğrencilere akıllı telefonların yaşamlarındaki olumsuz etkilerinin neler olduğu sorulmuş, verilen cevaplar Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6. Akıllı telefonların öğrenci yaşamındaki olumsuz etkileri

Cep telefonlarının olumsuz etkileri	f	%
Kişiler arası iletişimi azaltma	18	19,8
Radyasyon	7	7,9
Okuma alışkanlığında azalma	6	6,7
Baş ağrısı	6	6,7
Psikolojik rahatsızlık oluşturma	6	6,7
İnternet bağımlılığı yaratma	18	19,8
Narsizm	3	3,4
Göz sağlığının bozulması	6	6,7
Okul başarısının düşmesi	10	10,2
Uykusuzluk	5	5,5
Aile bağıını zayıflatma	6	6,59
Toplam	91	99,99

Cep telefonu kullanmanın öğrencilerdeki olumsuz etkileri Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3. Öğrencilerin akıllı telefonla gün içerisinde yaptıkları uygulamalar

Araştırmada cep telefonu kullanımının kişiler arası iletişimi azalttığı, aile bağıını zayıflatığı, internet bağımlılığı oluşturduğu, bu durumun okul başarısını düşmesine neden olduğu, çevreye

radyasyon yaydığı, uykusuzluk, başağrısı, göz sağlığını bozması gibi çeşitli sağlık problemleri oluşturduğu, psikolojik rahatsızlıklara neden olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tartışma sonuç ve öneriler

Akıllı cep telefonları, iletişim sağlamanın yanında kullanıcıya bir çok farklı imkânı bir arada sunan en yaygın teknolojik araçların başında gelmektedir. Çok farklı tür ve seçenekleri ile farklı düzeydeki insanların değişik ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânı, onu insan yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline getirmektedir. Bu durum gençlerin cep telefonu ile aşinalığını artırmakta ve cep telefonlarına karşı bağımlılık oluşturabilmektedir. Öğrencilerin cep telefonlarının birçok olumsuz etkilerine rağmen büyük bir kısmının cep telefonunu hiç kapatmaması (Karaaslan ve Budak, 2012) bu bağımlılığın düzeyini göstermektedir. Aoki ve Downes, (2003) araştırmalarında cep telefonlarının bağımlılık yaptığı, bireylere karşı olumsuz etkilerinin bulunduğu, öğrencilerin sokakta, evde, okulda, arabada, alışverişte cep telefonu kullandıkları ortaya çıkmıştır. Günay ve diğerleri (2018) yaptıkları araştırmada üniversitesi öğrencilerinin %94'ünün cep telefonu üzerinden internete erişim imkânının olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışma grubundaki öğrencilerin tümünün akıllı cep telefonlarına sahip olduğu görülmektedir. Araştırmanın yapıldığı fakülte öğrencileri üzerinde daha geniş örnekleme yapılan çalışmada öğrencilerin tümünün akıllı cep telefonlarına sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Kutlu ve Pamuk, 2017). Arslan ve Ünal'ın (2013) araştırmasında da tüm öğrencilerin cep telefonunun bulunduğu ortaya çıkmıştır. Carroll'un 2005 yılında Charles Sturt Üniversitesi'nde yaptığı araştırma öğrencilerin %99'unun mobil telefona sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Alp ve Kaleci (2018) yaptıkları araştırmada da üniversite öğrencilerinin %96,2' sinin akıllı telefon kullandıkları, % 80,8'nin ise mobil İnternet bağlantısına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma bulguları, diğer araştırma bulguları ile desteklenmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan diğer bir sonuç ta öğrencilerin $\frac{3}{4}$ 'ünün 3 saatten, % 40'tan fazlasının ise 6 saatten fazla akıllı cep telefonu kullandıkları ortaya çıkmıştır. Davie, Panting ve Charlton (2004) araştırmasında öğrencilerin %51.1'inin her aramalarında en az 5-15 dk. arası konuştukları bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgular öğrencilerin uzun süre telefonla konuştuklarını göstermektedir.

Araştırma üniversite öğrencilerinin 12 farklı amaç için cep telefonu kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Bunlar: konuşma, arkadaş sohbeti, fotoğraf çekme, sosyal medyaya erişim, mesajlaşma, haber takibi, e posta, film izleme, müzik, eğlence-oyun, alışveriş, internet bankacılığı ve ödev-araştırma konuları öğrencilerin cep telefonu kullanım alanlarını oluşturmaktadır. Öğrenciler bu alanlar içerisinde en fazla konuşma, sohbet etme, sosyal medyada vakit geçirmek, oyun-eğlence, mesajlaşma, müzik dinlemek, haber takibi etkinliklerini gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır. Carroll'un (2005) araştırmasında üniversite öğrencilerinin mesajlaşma, konuşma, e posta amacı ile cep telefonunu kullandığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Benzer durum Thornton ve Houser (2005) araştırmasında da ortaya çıkmıştır.

Öğrenciler gün içerisinde cep telefonu ile konuşma, sosyal medyayı takip etme, mesajlaşma, müzik dinleme, fotoğraf çekme, oyun oynama, film izleme, ödevleri için araştırma yapma, online alışveriş yapma işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Günay ve diğerleri (2018) araştırmasına göre üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının sosyal medya, sohbet, müzik, film izleme, online alışveriş amaçlı cep telefonlarını kullandıkları ortaya çıkmıştır. Arslan ve Ünal (2013) eğitim fakültesi öğrencilerinin cep telefonu kullanım alışkanlıklarını belirlemek amacı ile yaptıkları çalışmada benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Araştırmada cep telefonu kullanımının kişiler arası iletişimi azalttığı, internet bağımlılığı oluşturduğu, bu durumun okul başarısının düşmesine neden olduğu, telefonunun çevreye radyasyon yaydığı, öğrencilerde çeşitli sağlık problemleri oluşturduğu, psikolojik rahatsızlık, uykusuzluk, baş ağrısı ve göz sağlığının bozulmasına neden olduğu ortaya çıkmaktadır. Günüş

ve Kayri'nin (2010) yaptıkları araştırmada üniversitesi öğrencilerinin %12.6'sının internet bağımlısı olduğu, Yen ve arkadaşlarının 2114 ergen üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada, öğrencilerde İnternet bağımlılığı, depresif bozukluk, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu semptomlarının olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Kutlu ve Pamuk (2017) yaptıkları araştırmada öğrencilerin duygusal dengesinin cep telefonu kullanımını ters orantılı olarak istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmışlardır. Erdem, Türen ve Kalkın (2017) yaptıkları araştırmada üniversite öğrencilerinin %54'ünün nomofobik olduğu, yine Erdem, Türen ve Kalkın (2016) yaptıkları bir başka araştırmada nomofobi ile üniversite öğrencilerinin akademik başarısı arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Akıllı telefonda yoksun olma korkusu olarak adlandırılan nomofobi, zihinsel, duygusal ve fiziksel olumsuzluklar oluşturabilmektedir. Nomofobik davranışlar bireylerin zamanlarının boşa geçmesine, öğrencilerin derslerine çalışmak için yeterli zaman bırakmaması nedeni ile başarısızlığa neden olabilmektedir (Erdem, Türen ve Kalkın, 2016). Bunların yanında akıllı cep telefonu kullanmanın bireylerin stres düzeyini artırdığı belirtilmektedir (Lee, Chang, Lin & Cheng, 2014). Görüldüğu gibi cep telefonlarının öğrenciler tarafından uzun süre ve bilinçsiz bir şekilde kullanılması öğrencilerde bağımlılık oluşturabilmekte, sağlık sorunlarına yol açmakta, sanal iletişimi artırırken, sosyal iletişimi azaltmaktadır. Cep telefonları öğrencilerin ders çalışmalarını engelleyerek, başarılarını engellemektedir. Üniversite öğrencilerinin cep telefonlarını olumsuz etkilerinden kurtarılması için sosyal, kültürel, sportif etkinliklere katılmalarının özendirilmesi, programlı yaşam zamanlarının artırılması, nomofobi konusunda gençlerin bilgilendirilmesi önerilebilir.

Kaynaklar

Alp, Y. Ve Kaleci, D. (2018). YouTube Sitesindeki Videoların Eğitim Materyali Olarak Kullanımına İlişkin Öğrenci Görüşleri, *International Journal of Active Learning*, 3(1), 57-68

Aoki K.,& Downes E.J. (2003), “An Analysis of Young People’s Use of and Attitudes Toward Cell Phones”, *Telematics and Informatics*, 20.

Arslan, A. ve Ünal, A. T. (2013). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Cep Telefonu Kullanım Alışkanlıkları ve Amaçlarının İncelenmesi. *International Journal of Human Sciences[Online]*, 10 (1), 182-201.

Cicioğlu, M. (2014). Öğrencilerin problemlı internet kullanımı ve siber zorbalık davranışlarına ilişkin görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Carroll, J (2005)., “Drama in The Age of Digital Reproduction”. National Association for Drama Education, NJ, Drama Australia, 29(1).

Çakır, F. Ve Demir, N. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Akıllı Telefon Satın Alma Tercihlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 213-243

Davie, R., Panting & C, Charlton T. (2004), “Mobile Phone Ownership and Usage Among Pre-adolescents Centre for Behaviour Studies”, *Telematics and Informatics*, vol. 21 School of Education, University of Gloucestershire,

Erdem, H., Türen, U. & Kalkın, G. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Dergisi*, 21(3), 923-936.

Erdem, H., Türen, U. & Kalkın, G. (2017). Mobil telefon yoksunluğu korkusu (Nomofobi) yayılımı: Türkiye’den üniversite öğrencileri ve kamu çalışanları örneği. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 10(1).

Günay, O., Öztürk, A., Ergun-Arslantas, E, & Sevinc, N. (2018). Internet addiction and depression levels in Erciyes University students. *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31, 79-88.

Günüç S, & Kayri M. (2010). Türkiye’de İnternet bağımlılık profili ve İnternet bağımlılık ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik-güvenirlilik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 39, 220-232.

Karaaslan, İ.A. ve Budak,İ. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Cep Telefonu Özelliklerini Kullanımlarının ve Gündelik İletişimlerine Etkisinin Araştırılması *Journal of Yasar University*, 26(7), 4548 - 4525

Kutlu, M., & Pamuk, M. (2017). Üniversite öğrencilerinde cep telefonunun problemlili kullanımının kişilik bağlamında incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1263-1272.

Lee, Y. K., Chang, C. T., Lin, Y., Ve Cheng, Z. H. (2014). The Dark Side of Smartphone Usage: Psychological Traits, Compulsive Behavior and Technostress, *Computers in Human Behavior*, 31, 373-383.

Lopez-Fernandez, O., Honrubia-Serrano, L., Freixa-Blanxart, M., & Gibson, W. (2014). Prevalence of problematic mobile phone use in British adolescents. *CyberPsychology, Behavior, and social networking*, 17(2), 91-98.

Thornton, P., & Houser, C. (2005). Using mobile phones in English education in Japan. *Journal of computer assisted learning*, 21(3), 217-228.

Yen, JY., Ko, CH., Yen, CF., Wu, HY, & Yang, MJ. (2007). The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *J Adolesc Health*, 41, 93-98.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının İncelenmesi: İletişim Fakültesi Örneği

Sinan KAYA, Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Giriş

Sürekli gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, bireylerin günlük yaşamlarından mesleki yaşantılarına kadar geniş bir yelpazede etkili olmaktadır. Bu etkileme süreci hem olumlu hem de olumsuz açıdan gerçekleşebilmektedir. Bireylerin bu teknolojileri bilinçsiz ya da kötü kullanımından kaynaklanan siber zorbalık davranışları ve mağduriyet durumları, önemli sorunlardan birisi olarak gösterilmektedir (Breivik ve Olweus, 2006; Akbulut, Sahin ve Eristi, 2010; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Dönmez ve Akbulut, 2016; Campbell ve Akbulut, 2017). Özellikle, bu teknolojilerin var olmadığı bir dünyayı hiçbir zaman deneyimlememiş nesillerin yaşamlarının her alanına nüfuz eden çeşitli kullanım biçimleri, pek çok siber zorbalık davranışını beraberinde getirebilmekte, bu davranışlara maruz kalanlar için ise düşük öz güven, düşük akademik performans, depresyon, kaygı, stres ve hatta intihar gibi farklı mağduriyetlerin ve sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2007; Arıcak, 2009; Akbulut ve Eristi, 2011; Çelik, Atak ve Ergüzen, 2012; Hinduja ve Patchin, 2013; Olweus ve Breivik, 2014; Campbell ve Akbulut, 2017).

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerinin belli bir birey ya da gruba duygusal anlamda zarar ya da rahatsızlık vermek amacıyla kasıtlı olarak kullanılmasıdır (Akbulut, Sahin ve Eristi, 2010; Akbulut ve Eristi, 2011). Gelişen teknolojilerin sunduğu yeni etkileşim olanakları, sosyal ağların yoğun kullanımı ve çevrimiçi ortamlardaki anonim olma şansı siber zorbalığı ve mağduriyet durumlarını her geçen gün daha da ciddi bir sorun haline getirmektedir (Akbulut vd., 2010; Cantone vd. 2015; Taylan, Aydın ve Topal, 2017). Kişilerin istek ve iradeleri dışında özel fotoğraf, video veya bilgilerini cep telefonu ya da internet

aracılığıyla yetkisiz olarak paylaşma, tehdit niteliği taşıyan, aşağılayıcı, alay edici, cinsel taciz ya da şiddet içeren mesaj/e-posta gibi paylaşımlarda bulunma, sıklıkla karşılaşılan siber zorbalık davranışları arasında yer almaktadır (Arıcak, 2009). Siber zorbalık davranışlarını inceleyen bir araştırmada bu davranışlar, aşağılama, kimliğine bürünme, özel bilgileri paylaşma ve sahtekârlık, dışlama, sanal takip ve sanal taciz olmak yedi grupta ele alınmıştır (Willard, 2007). Hem siber zorbalık davranışlarından hem de mağduriyetlerden kaynaklanan olumsuz etkilerin belirlenmesi, engellenmesi ve ortadan kaldırılması, yalnızca birey açısından değil, aile ve toplum açısından da büyük önem arz etmektedir (Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). Bu açıdan bakıldığında, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken sergiledikleri tutumları ve davranışlarını belirlemek, sanal ortamlardaki insan davranışlarına dikkat çekmek, istenmeyen psikolojik ve sosyal sorunları önceden engelleyebilmek için patolojik teknoloji kullanımı ve siber zorbalık gibi konular üzerinde durulması gereği ortaya çıkmaktadır (Kınay, 2012).

Alanyazında siber zorbalığın tanımlanması ve yaygınlığı, siber zorbalığın farklı değişkenlerle ilişkisi, siber zorbalık gerçekleştirme nedenleri ve siber zorbalığın yordayıcıları, siber zorbalığa şahit olma ve siber zorbalıkla başa çıkma üzerine yapılmış çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Campbell ve Akbulut, 2017; Uluçay ve Melek, 2017). Ancak, geleceğin gazetecilerini, reklamcılarını, halkla ilişkiler uzmanlarını, radyo, televizyon ve sinema çalışanlarını yetiştiren İletişim Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri ile siber zorbalığa ilişkin farkındalık düzeylerini incelemek, hem medyanın konuya yaklaşımı ve sunumu, hem de sosyal pazarlama kampanyalarının tasarlanması açısından önemli görülmektedir. Çünkü medyanın konuyu irdeleme biçimi bireylerin nasıl düşündüğü üzerinde etkili olabilmekte, onların bilgi, tutum ve davranışlarını biçimlendirebilmektedir (De Vreese, 2005; Campbell ve Akbulut, 2017). Siber zorbalıkla ilgili medyada çıkan haberlerin olumsuz bir yaklaşımla ele alındığı dikkat çekmekte (De Vreese, 2005), siber zorbalık olaylarının sorumluluğunun aileler ile eğitimcilere yüklendiği ve soruna ilişkin politikaları destekleyen ya da eleştirel çerçevelerin ise nadiren tercih edildiği

görülmektedir (Narin ve Ünal, 2016). Ayrıca, konunun medyada yeterli kanıtla dayandırılmadan, oransız ve abartılı bir biçimde işlenmesi ahlaki bir panik havasının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Burger ve Koetsenruijter, 2008: Akt. Campbell ve Akbulut, 2017). Diğer taraftan, medyanın siber zorbalığı engelleme bağlamında da verimli bir biçimde kullanılabilceği önerilmekte ve bu amaçla sosyal pazarlama kampanyalarının kullanılabilceği belirtilmektedir. Çünkü sosyal pazarlama, sosyal iyilik için tutum ve davranış değiştirme çabalarını içermektedir. Bu açıdan, bilimsel çıkarımlara dayalı, çocuk ve gençlerin bakış açılarını dikkate alan sosyal pazarlama kampanyalarının düzenlenmesi önerilmektedir (Cross, Campbell, Slee, Spears ve Barnes, 2013: Akt. Campbell ve Akbulut, 2017).

Bu bağlamda araştırmanın amacı, İletişim Fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber zorbalık ve mağduriyet durumlarını incelemektir. Bu amaca yönelik aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

İletişim Fakültesi öğrencilerinin;

1. siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri nasıldır?
2. siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri sınıflarına ve bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber zorbalık ve siber zorbalığa maruz kalma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama ve nedensel-karşılaştırma modelleri kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri iki ve daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir. İlişkisel tarama modeli gerçek bir neden-sonuç ilişkisi vermemekle birlikte bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde ötekinin kestirilmesine olanak sağlar (Karasar,

2006). Nedensel-karşılaştırma araştırmalarında ise, mevcut durum üzerinde belirli değişkenler açısından ortaya çıkan farklılıkların nedenleri veya sonuçları belirlenmektedir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın alışma grubunu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İletişim Fakóltesi'nin Gazetecilik (GZT) Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım (HİT) Bölümü ile Radyo, Televizyon ve Sinema (RTS) Bölümü'nde öğrenim gören ve rastgele seçilen 305 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 162'si (%53.1) kadın, 143'ü ise (%46.9) erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışma grubundaki öğrencilerin 151'i (%49.5) 18-20 yaşında, 126'sı (%41.3) 21-23 yaşında, 16'sı (%5.2) 24-26 yaşında, 12'si (%3.9) ise 27 yaşında ya da daha büyüktür. Çalışma grubundaki öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ve bölümlerine göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ve bölümlerine göre dağılımları

	GZT		HİT		RTS		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
1. sınıf	37	32.5	37	29.4	28	43.1	102	33.4
2. sınıf	18	15.8	39	31.0	37	56.9	94	30.8
3. sınıf	25	21.9	37	29.4	0	0.0	62	20.3
4. sınıf	34	29.8	13	10.3	0	0.0	47	15.4
Toplam	114	100.0	126	100.0	65	100.0	305	100.0

Tablo 1'e göre, çalışma grubundaki öğrencilerin 114'ü (%37.4) GZT, 126'sı (%41.3) HİT, 65'i (%21.3) ise RTS Bölümlerinde öğrenim görmektedir. Çalışma grubundaki öğrencilerin günde en

az bir kez kullandıkları sosyal medya platformlarına göre dağılımları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin günde en az bir kez kullandıkları sosyal medya platformlarına göre dağılımları

Sosyal medya platformu	N	%
WhatsApp	287	94.1
YouTube	264	86.6
Facebook	189	62.0
Google+	156	51.1
Twitter	134	43.9
Snapchat	65	21.3
Swarm	26	8.5
Pinterest	23	7.5
Tumblr	18	5.9
LinkedIn	14	4.6

Tablo 2’ye göre öğrencilerin en çok kullandığı sosyal medya platformunun WhatsApp, en az kullandıkları platformun ise LinkedIn olduğu görülmektedir. Çalışma grubundaki öğrencilerin sosyal medya platformlarında herkesle ve arkadaşlarıyla paylaştıkları ya da paylaşmadıkları bilgilere göre dağılımları Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin sosyal medya platformlarında herkesle ve arkadaşlarıyla paylaştıkları ya da paylaşmadıkları bilgilere göre dağılımları

	Herkes ile				Arkadaşları ile			
	Paylaşmıyor		Paylaşıyor		Paylaşmıyor		Paylaşıyor	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Profil resmi	65	21.3	240	78.7	29	9.5	276	90.5
Cinsiyet	93	30.5	212	69.5	75	24.6	230	75.4
Fotoğraf	153	50.2	152	49.8	30	9.8	275	90.2
Doğum tarihi	177	58.0	128	42.0	123	40.3	182	59.7
İlgi alanları	241	79.0	64	21.0	164	53.8	141	46.2
Dini inanç	256	83.9	49	16.1	213	69.8	92	30.2
E-posta	260	85.2	45	14.8	208	68.2	97	31.8
Yer bilgisi	264	86.6	41	13.4	191	62.6	114	37.4
İlişki durumu	275	90.2	30	9.8	208	68.2	97	31.8
Arkadaş listesi	275	90.2	30	9.8	188	61.6	117	38.4
Siyasi görüşü	287	94.1	18	5.9	260	85.2	45	14.8
Telefon numarası	291	95.4	14	4.6	235	77.0	70	23.0
Adres	299	98.0	6	2.0	268	87.9	37	12.1
Hiçbiri	24	7.9			3	1.0		

Tablo 3'e göre öğrencilerin %50'sinin ya da daha fazlasının sosyal medya platformlarında profil resmi, cinsiyet ve fotoğraf (kendilerine ait) bilgilerini herkesle paylaştığı, %7.9'unun ise hiçbir bilgisini paylaşmadığı görülmektedir. Ayrıca, kişisel bilgilerini yalnızca arkadaşlarıyla paylaşan öğrenci sayısının, herkesle paylaşan öğrenci sayısından fazla olduğu belirlenmiştir.

Hem herkesle hem de arkadaşlarla, en az paylaşılan kişisel bilgilerin ise adres, telefon numarası ve siyasi görüş bilgileri olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, Tanırıkulu, Arıacak ve Kınay (2013) tarafından geliştirilen “Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği” ve Çetin, Yaman ve Peker (2011) tarafından geliştirilen “Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda öğrencilerin demografik bilgilerini belirlemeye dönük sorular yer almaktadır.

Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği tek faktörden oluşmaktadır ve bu tek faktör toplam varyansın %27.68’ini açıklamaktadır. Maddelerin faktör yükleri .33 ile .73 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa katsayısı 0.75 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, 14 maddeden oluşmakta olup üçlü (Evet, Bazen, Hayır) cevap ölçeği üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçeğin puanlanması, hayır=1, bazen=2 ve evet=3 şeklindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 14, en yüksek puan ise 42’dir. Ölçekten alınan puanın yüksekliği siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın yüksek oluşunu göstermektedir (Tanırıkulu, Kınay ve Arıacak, 2013).

Siber Mağduriyet ve Zorbalık Ölçeği (SMZÖ) ise siber zorbalık (SZF) ve siber mağduriyet (SMF) olmak üzere iki paralel formdan oluşmakta ve her bir form 22 soru içermektedir. Öğrenciler, siber mağduriyet durumlarını “Bana Yapıldı”, siber zorbalık durumlarını ise “Ben Yaptım” kısmında yer alan “Daima (5)” dan “Asla(1)” ya uzanan 5’li likert tipi bir derecelendirmeyi kullanarak yanıtlamışlardır. Siber mağduriyet formunda puanların yükselmesi siber mağduriyetin, siber zorbalık formunda puanların yükselmesi ise siber zorbalığın arttığını göstermektedir. İç tutarlık katsayıları ölçeğin geliştirildiği araştırmada hem SZF hem de SMF için 0.89 olarak bulunmuştur. Bu araştırmanın verileri ile Cronbach Alfa katsayısı hem SZF hem de SMF için 0.91 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu araştırmada SMZÖ’nün yapı geçerliği açılımlayıcı faktör analiziyle incelenmiştir. SZF için yapılan açılımlayıcı faktör analizi

sonucunda toplam varyansın % 38.94'ünü açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiş ve ölçekte yer alan maddelere ilişkin faktör yüklerinin .38 ile .76 arasında değiştiği görülmüştür. SMF için yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ise toplam varyansın % 35.12'sini açıklayan tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmış ve ölçekte yer alan maddelerin faktör yüklerinin 0.44 ile 0.72 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin SMF'den yüksek puan alma siber zorbalığa maruz kalma durumunun, SZF'dan yüksek puan alma ise siber zorbalık davranışları yapma durumunun yüksekliğine işaret etmektedir (Çetin vd., 2011).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, araştırmacı tarafından ders saatleri içerisinde toplanmıştır. Öğrencilere öncelikle araştırma amacı, veri toplama aracı ve verilerin gizli tutulacağı hakkında bilgi verilmiş, ardından araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu hatırlatılarak araştırmaya katılmak isteyen öğrencilerin ölçüğü yanıtlanması sağlanmıştır. Ölçek yaklaşık 10-15 dakikalık sürede yanıtlanmıştır. Analiz öncesinde verilerin normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiştir. Bu temelde ölçekten alınan toplam puanların dağılımları üzerinde merkezi dağılım, çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, ayrıca gerçekleştirilen Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna dayalı olarak verilerin normal dağılım göstermediği sonucuna varılmış ve parametrik olmayan istatistiklerin kullanılmasına karar verilmiştir. Buna göre verilerin analizinde betimsel istatistikler, Mann Whitney-U, Kruskal Wallis ve Spearman sıra farkları korelasyon testleri kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada öncelikle İletişim Fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeyleri incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4'e göre, öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin yüksek düzeyde duyarlılığa ($\bar{x}=32.67$) sahip oldukları, siber zorbalığa maruz kalma durumlarının ($\bar{x}=36.44$) ve siber zorbalık davranışları yapma durumlarının ($\bar{x}=30.80$) ise düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık için betimsel istatistikler

	N	\bar{X}	ss	Ortanc a	Mo d	Mi n	Ma k	Çarpıklı k	Basıklı k
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	30 5	32.6 7	4.288	33	34	20	39	-.794	.121
Siber mağduriyet	30 5	36.4 4	12.57 4	33	22	22	85	1.225	1.494
Siber zorbalık	30 5	30.8 0	10.98 6	28	22	22	104	2.778	10.792

Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin cinsiyetlerine göre incelenmesi amacıyla Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Tablo 5’te sunulan bulgular, öğrencilerin cinsiyetlerine göre zorbalığa ilişkin duyarlılık ($U=9054.0$, $p<.05$), siber mağduriyet ($U=9423.0$, $p<.05$) ve siber zorbalık ($U=8123.5$, $p<.05$) düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre kız öğrencilerin, siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının erkeklere göre daha yüksek, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin ise erkeklere göre daha düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Cinsiyete göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık için Mann Whitney-U testi sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	Kadın	162	168.61	27315.00	9054.0	.001
	Erkek	143	135.31	19350.00		
Siber mağduriyet	Kadın	162	139.67	22626.00	9423.0	.005
	Erkek	143	168.10	24039.00		
Siber zorbalık	Kadın	162	131.65	21326.50	8123.5	.000
	Erkek	143	177.19	25338.50		

Araştırmada öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin öğrenim gördükleri bölüme göre incelenmesi için Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Tablo 6’da sunulan bulgular, öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ($\chi^2_{(2)}=2.60$, $p>.05$) ve siber mağduriyet ($\chi^2_{(2)}=5.41$, $p>.05$) düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını, siber zorbalık ($\chi^2_{(2)}=11.05$, $p<.05$) düzeylerinin ise anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Siber zorbalık düzeyine göre farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında, GZT Bölümünde öğrenim görenlerin HİT Bölümünde ve RTS Bölümünde öğrenim görenlere göre siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Öğrenim görülen bölüme göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık için Kruskal Wallis testi sonuçları

	Bölüm	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p	fark
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	GZT	114	144.00	2	2.60	.273	
	HİT	126	162.16				
	RTS	65	151.02				
Siber mağduriyet	GZT	114	168.09	2	5.41	.067	
	HİT	126	145.24				
	RTS	65	141.58				
Siber zorbalık	GZT	114	174.45	2	11.05	.004	GZT-HİT
	HİT	126	138.10				GZT-RTS
	RTS	65	144.26				

Araştırmada öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıflarına göre incelenmesi için Kruskal Wallis Testi kullanılmış ve bulgular Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Öğrenim görülen sınıfa göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık için Kruskal Wallis testi sonuçları

	Sınıf	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	fark
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	1. sınıf	102	156.39	3	1.37	.713	
	2. sınıf	94	153.00				
	3. sınıf	62	142.23				
	4. sınıf	47	159.86				
Siber mağduriyet	1. sınıf	102	145.71	3	3.60	.308	
	2. sınıf	94	151.77				
	3. sınıf	62	171.30				
	4. sınıf	47	147.15				
Siber zorbalık	1. sınıf	102	136.76	3	11.23	.011	1-3
	2. sınıf	94	145.95				2-3
	3. sınıf	62	180.69				
	4. sınıf	47	165.81				

Tablo 7’de sunulan bulgular, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıfa göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ($\chi^2_{(3)}=1.37$, $p>.05$) ve siber mağduriyet ($\chi^2_{(3)}=3.60$, $p>.05$) düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını, siber zorbalık ($\chi^2_{(3)}=11.23$, $p<.05$) düzeylerinin ise anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Siber zorbalık düzeyine göre farklı sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin sıra ortalamaları dikkate alındığında, 3. sınıfta öğrenim görenlerin 1. sınıfta ve 2. sınıfta öğrenim görenlere göre

siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Tablo 6 ve Tablo 7'ye göre, öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ve siber mağduriyet düzeylerinin öğrenim gördükleri bölüme ve sınıfa göre benzer olduğu söylenebilir. Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişki Spearman sıra farkları korelasyonu ile analiz edilmiş ve bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişki

	Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	Siber mağduriyet	Siber zorbalık
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	1.000	-.028	-.080
Siber mağduriyet		1.000	.578**
Siber zorbalık			1.000

**p<.01

Tablo 8 incelendiğinde, öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeyleri arasındaki anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>.05$), siber mağduriyet düzeyleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında ise pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu ($r=+0.578$, $p<.01$) görülmektedir. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri arttıkça siber mağduriyet düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonuçları İletişim Fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin yüksek düzeyde duyarlılığa sahip olduklarını, siber zorbalığa maruz kalma durumları ile siber zorbalık davranışları yapma durumlarının ise düşük düzeyde olduğunu göstermiştir. Buna göre öğrencilerin siber zorbalık eylemleri ile karşı karşıya kalabilecekleri sorunların farkında olduklarını ve bu tür durumlarda kişisel güvenliklerini sağlayabilecek stratejilere sahip oldukları söylenebilir (Gezgin ve Çuhadar, 2012; Uysal,

Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014; Aktan ve Çakmak, 2015). Bu açıdan, siber zorbalığa maruz kalma ya da mağduriyet yaşama düzeylerinin de düşük olması beklenen bir durumdur. Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini inceleyen çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Dilmaç, 2009; Aktan ve Çakmak, 2015). İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerini inceleyen çalışmalarda ise sanal zorbalık davranışlarına rastlama oranının üçte birin altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Li, 2007; Özdemir ve Akar, 2011; Eroğlu vd., 2015). Ancak alanyazında, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerinin yüksek olduğunu gösteren araştırma bulguları da yer almaktadır (Bayram ve Sayılı, 2013; Sakallı ve Çiftçi, 2016).

Kadın öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının erkeklere göre daha yüksek, siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeylerinin ise erkeklere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Alanyazın, erkeklerin daha çok sanal zorbalık yaptıkları, kadınların ise daha fazla siber zorbalığa maruz kaldıklarına yönelik sonucu desteklemektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Arıca, 2009; Dilmaç, 2009; Şahin vd., 2010; Bayram ve Sayılı, 2013; Ildırım, Çalıcı ve Erdoğan, 2017). Ayrıca alanyazındaki araştırma sonuçları da, kızların siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu belirtmektedir (Gezgin ve Çuhadar, 2012; Aktan ve Çakmak, 2015). Ancak, bu bulguyla çelişen araştırma sonuçları da, alanyazında yer almaktadır (Eroğlu vd., 2015; Sakallı ve Çiftçi, 2016). Türkiye’de yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular genellikle erkeklerin kızlardan daha çok siber zorbalık yaptığını göstermektedir (Eroğlu, 2011). Türkiye’de kızların ve erkeklerin farklı sosyalleşme süreçlerinin etkisinde yetişmesi de bu farklılığa yol açmış olabilir (Eroğlu vd., 2015). Türkiye’de kız çocukları daha çok denetim altında yetiştirilmekte ve kız çocuklarından saldırganca davranışları kontrol etmeleri erkek çocuklarıyla karşılaştırıldığında daha çok beklenmektedir (Akbulut ve Eristi, 2011). Ancak, yapılan araştırmalarda çalışma ya da örneklem grubundaki bireylerin farklı yaşlarda olmaları, siber zorbalığın kültürlerarası farklılaşmalar sergilemesi ve siber zorbalığa ilişkin ölçme araçlarında kullanılan ifadelerin düşünce ya da eylem

bildirmeleri, cinsiyet açısından birbirleriyle tutarlı olmayan sonuçların ortaya çıkmasının nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme ve sınıfa göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ile siber mağduriyet düzeylerinin benzer olduğu belirlenmiştir. Yalnızca siber zorbalık düzeyleri açısından, Gazetecilik bölümünde öğrenim görenlerin Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünde ve Radyo Televizyon ve Sinema Bölümünde öğrenim görenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, 3. sınıfta öğrenim görenlerin 1. sınıfta ve 2. sınıfta öğrenim görenlere göre siber zorbalık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Semerci (2017), lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının sınıf düzeylerine göre farklılaştığını belirtirken, bazı araştırmalar ise sınıf düzeylerine göre öğretmen adaylarının siber zorbalık farkındalık düzeylerinin benzer olduğunu belirtmiştir (Gezgin ve Çuhadar, 2012; Baran, Keskin ve Genç, 2014).

Öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri ile siber mağduriyet ve siber zorbalık düzeyleri arasındaki anlamlı bir ilişkinin olmadığı, siber mağduriyet düzeyleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında ise pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Alanyazındaki diğer araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir (Akbulut ve Eristi, 2011; Baran vd., 2014). Buna göre, siber zorbalık yapma düzeyi arttıkça siber zorbalığa maruz kalma durumunun da arttığı ya da siber zorbalığa maruz kalma durumu arttıkça siber zorbalık davranışlarına başvurma düzeyinin de arttığı söylenebilir. Ancak, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi ile siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin çıkmaması alanyazındaki araştırma sonuçlarıyla çelişmektedir. Çünkü siber zorbalığa karşı duyarlı bireylerin, siber zorbalık yapma düzeylerinin diğerlerine göre daha düşük olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Akbulut, Y. ve Eristi, B. (2011). Cyberbullying and victimization among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7), 1155-1170.

Akbulut, Y., Sahin, Y. L. ve Eristi, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 13(4), 192-201.

Aktan, E. ve Çakmak, V. (2015). Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(2), 159-176.

Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.

Baran, B., Keskin, E. ve Genç, Ş. (2014). Öğretmen adaylarının facebook'ta zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma durumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 3(1), 34-43.

Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.

Breivik, K. ve Olweus, D. (2006). Children of divorce in a Scandinavian welfare state: Are they less affected than US children? *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 61-74.

Burger, J., and Koetsenruijter, W. (2008). *Loverboys: the media construction of a new crime. Content analysis of Dutch news coverage (1995–2005)*. Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, TBA, Montreal, Quebec, Kanada.

Campbell, M. ve Akbulut, Y. (2017). Yeni Nesil Akran Zorbalığı: Siber Zorbalık. F. Odabaşı (Ed.) içinde, *Dijital Yaşamda Çocuk* (ss. 89-115). Pegem Akademi, Ankara.

Cantone, E., Piras, A. P., Vellante, M., Preti, A., Danielsdóttir, S., D'Aloja, E. ve Bhugra, D. (2015). Interventions on bullying and cyberbullying in schools: A systematic review. *Clinical practice*

and epidemiology in mental health: CP & EMH, 11 (Suppl 1 M4), 58-76.

Çelik, S., Atak, H. ve Erguzen, A. (2012). The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 49, 129-150.

Çetin, B., Yaman, E. ve Peker, A. (2011). Cyber victim and bullying scale: A study of validity and reliability, *Computers and Education*, 57(4), 2261-2271.

Cross, D., Campbell, M. A., Slee, P.T., Spears, B. ve Barnes, A. (2013). Australian research to encourage school students' positive use of technology to reduce cyberbullying. P. Smith ve G. Steffgen (Eds.) içinde, *Cyberbullying through the new media: Findings from an international network* (ss. 222-243). London: Psychology Press.

De Vreese, C. H. (2005). News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design*, 13(1) 51-62.

Dilmaç, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 9(3), 1307-1325.

Dönmez, O. ve Akbulut, Y. (2016). Siber zorbalık çalışmalarında sosyal beğenirlik etmeni. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 1-18.

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.

Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 93-107.

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed.). McGraw-Hill Companies.

Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 93-104.

Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization: School violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6, 89-112.

Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 711-722.

Ildırım, E., Çalıcı, C. ve Erdoğan, B. (2017). Psychological correlates of cyberbullying and cyber-victimization. *The International Journal of Human and Behavioral Science*, 3(2), 7-21.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınları, Ankara.

Kınay, H. (2012). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.

Narin, B. ve Ünal, S. (2016). *Siber zorbalık ile ilgili haberlerin Türkiye yazılı basınında çerçevelenişi*. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 26, 9-23.

Olweus, D. ve Breivik, K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well-being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ve J. E. Korbin (Eds.) içinde, *Handbook of child well-being* (pp. 2593–2616), Springer.

Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.

Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

Sakallı, H. ve Çiftci, S. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi örneği. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 6(2), 100-119.

Semerci, A. (2017). Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1285-1300.

Tanrıkulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O. T. (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38-47.

Taylan, H. H., Aydın, F. ve Topal, M. (2017). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorba olma durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Sakarya ili örneği. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(1), 41-59.

Uluçay, D. M. ve Melek, G. (2017). Türkiye'deki Okullarda Siber Zorbalık: Bir Literatür Değerlendirmesi. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8, 91-106.

Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E. ve Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 191-210.

Willard, N. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression Threats, and Distress*. Champaign Research Pres, Illinois.

Medya Şiddetinin Çocuklara ve Gençlere Saldırgan Davranış Kazandırmadaki Rolü

Turhan Şengönül, Ege Üniversitesi

Giriş

20. ve 21. yüzyılda yeni, etkileşimli iletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının artan varlığı sadece toplumda değil sosyal dünyada da köklü ve dikkat çekici bir değişme olarak görülmektedir. Televizyon, radyo, filmler, video oyunları, teyp kasetleri ve bilgisayar web siteleri gibi medya kaynakları çocukların ve ergenlerin yaşamlarında önemli roller oynamaktalar ve değerleri, inançları ve davranışları büyük ölçüde etkilemektedirler. Araştırma çalışmaları televizyondaki şiddeti izlemenin, saldırgan davranışın gelişimine bağımsız olarak katkı yapan faktörlerden biri olduğunu ortaya çıkarmaktadırlar. Medyadaki şiddete maruz kalma izleyicilerde saldırgan ve şiddet davranış riskini arttırmaktadır. Saldırganlık diğer bireye zarar vermek amacıyla doğrudan yapılan ve yöneltilen belirli bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Saldırgan kişi saldırgan davranışın hedefteki bireye zarar vereceğine ve onun böyle saldırgan davranışlardan kaçınmak için motive olduğuna inanmaktadır (Anderson ve Bushman, 2002b; Swing ve Anderson, 2010). Medyadaki şiddet, bir kişinin diğerine zarar vererek yaptığı fiziksel saldırganlığın görsel betimlemeleri olarak tanımlanmakta ve medyadaki öykü karakterleri yoluyla betimlenen saldırgan ve şiddet davranışlarına işaret etmektedir. Bu karakterler insan ya da insan olmayan, çizgi filimsi (cartoonish) ya da görsel olarak gerçeğe uygun olabilmekteler, gerçekçi olmayan, kurgusal, hayali, ya da canlı ya da gerçekçi şiddet olarak ortaya çıkmaktadırlar (Huesmann ve Taylor, 2006; Gentile, Saleem ve Anderson, 2007; Swing ve Anderson, 2010). 2000'den daha fazla bilimsel araştırmaların ve yeniden incelemelerin sonuçları medyadaki şiddete alışkanlıkla daha çok maruz kalmanın belirli çocuklarda ve ergenlerde saldırgan davranış riskini arttırdığını, onları şiddete duyarsızlaştırdığını ve dünyanın içinde yaşamak için “daha acımasız ve daha korkutucu” bir yer olduğuna inandırdığını göstermişlerdir (Strasburger, Wilson ve Jordan, 2014). 2570 insan

üzerinde Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yürütülen bir araştırma günlük televizyon izleme sıklığının yetişkinler ve çocuklar için ortalama 4 saatin üzerinde olduğunu ortaya çıkarmıştır (RTÜK, Televizyon İzleme Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma-2, 2009). Araştırmalar medyadaki şiddetin yaygınlığını ve şiddetin televizyonda betimlenme biçimlerini vurgulamıştır. Televizyon programlarının % 60'ı şiddeti içermekte iken (Wilson, Kunkel, Linz ve diğerleri, 1998), şiddet video oyunlarının % 90'ında betimlenmektedir (Children Now, 2001). Televizyondaki şiddet sıklıkla seyirciler için çekici hale getirilmekte ve tüm şiddet programlarının % 96'sı saldırganlığı seyircileri sadece eğlendirme amacıyla öykü türünden sinemaya özgü bir araç olarak kullanmaktadır. Şiddet etkileşimlerinin % 44'ü taklidi teşvik etmek için belirli değerli çekici niteliklere sahip olan saldırgan bireylerle yapılmıştır. Saldırgan davranış sergileyenlerin % 40'ı genç seyirciler için rol modeller olarak hizmet eden ve "iyi" karakterlere ya da karakteristiklere sahip olan insanlardır. Böylece televizyondaki şiddet izleyiciler için çekici yapılmaktadır. Şiddet sahnelerinin % 71'i şiddet davranışlarını sergileyen kişi için üzüntü, pişmanlık, eleştiri ya da ceza betimlememiş ve % 86'sı kanlı yaralamayı ya da boynuzla vurmaya gösteren sahneleri içermemiştir. Televizyondaki şiddet eylemlerinin yaklaşık bir yarısı kurbanı zarara uğratmamış ya da kurbanda belirli acıya neden olmamış ve şiddet programlarının sadece % 16'sı kurban ya da kurbanın ailesi ile ilişkili olan uzun-süreli olumsuz etkileri yansıtmıştır. Şiddet sahnelerinin yarısından daha çoğu şiddeti önemsizleştirerek gerçek-yaşamda öldürücü olabilen fiziksel şiddeti içermiş ve yaklaşık % 40'ı ya doğrudan şiddeti betimlemiş ya da şiddeti yapan karakterleri kullanmıştır. Oysa % 75'i şiddete karışan kişiye ceza veren ya da suçlu bulan sahnelere öncelik vermiştir. Hemen hemen tüm programların % 45'i yaptığı saldırgan eylemlerinden dolayı hiç cezalandırılmayan ya da seyrek cezalandırılan "kötü" karakterleri içermiştir. Şiddet sahnelerinin % 40'ı bazı güldürü ve eğlendirme biçimlerini içermiş ve sadece % 5'den daha azı şiddete-karşı mesajları vermiştir. Televizyonda ana öykülerde tüm şiddet çekici ve değer verilir bir şey olarak betimlenmiştir. Televizyonda, filmlerde ve video oyunlarında saldırganlık sözde iyi nedenlerle kötü insanlara

verilmiş bir ceza biçimi olarak kullanılmıştır. Şiddet eylemlerinin % 44'ü "haklı" olarak betimlenebilir bir tutumda sunulmuştur (Wilson, Kunkel, Linz ve diğerleri, 1998). Televizyondaki şiddet özellikle çocukları hedef almıştır. Çocukları hedef almayan gösterilerin % 57'si şiddeti içermişken, çocuklara yönelik gösterilerinin yaklaşık % 70'i tamamen şiddet içerikli olmuştur. Şiddet eylemlerini gösteren insanların % 36'sı çekici kişilik özelliklerine sahip olmuştur. Şiddetin % 30'u "haklı" olarak tanımlanmış ve şiddet sahnelerinin % 81'i saldırganlar için belirli bir cezayı betimlememiştir (Wilson, Smith, Potter ve diğerleri, 2002). Şiddet sahnelerinin % 34'ünde kurbanı verilen zarar gerçekçi olmayan bir biçimde betimlenmiştir. Gerçekçi olmayan zarar, çizgi filmlerindeki (cartoons) durumda olduğu gibi en çok çocukların programlarında görülmüştür (Wilson, Kunkel, Linz ve diğerleri, 2002, 1998). 2-11 yaş arasında çocuklarda en çok izlenen 50 programın bir içerik çözümlemesinde sosyal saldırganlığın oldukça yaygın olduğu ve gösterilerin % 92'sinin sosyal saldırganlığı içerdiği gösterilmiştir. Tüm diğer programlar saat başına 4 şiddet eylemi içermişken, çocukların programlarında 14 farklı şiddet eylemi betimlenmiştir (Martins ve Wilson, 2012a). Şiddet rolleri çocukların programlarında eğlence olarak daha çok betimlenmiştir. Çocukları hedef alan programların çoğu çizgi filmlerini canlandırmıştır (Strasburger ve Wilson, 2014).

Saldırgan Davranışları Kazanmayı Sosyal Öğrenme Teorisi Temelinde Açıklama

Medyadaki şiddeti izlemenin saldırganlık davranışları üzerindeki etkisi gözlemsel öğrenme ve taklit etme temelinde bir teorik çerçeve içinde tanımlanmıştır. Sosyal öğrenme ya da gözlemsel öğrenme ve taklit etme saldırganlık gibi sosyal davranışları kazanmada önemli bir rol oynamakta; ayrıca, öğrenme süreci daha güçlü olmakta ve insanlar diğerlerini gözlemleyerek ya da taklit ederek saldırgan biçimde davranmayı öğrenmektedirler (Bandura, 1977). Çocuklar oyun alanında anneleri-babaları, akranları ve daha büyük kardeşleri gibi birçok kaynakla sosyal etkileşimlere girmektedirler, televizyondaki ve filmlerdeki kurgusal karakterleri gözlemlemekte ve sonra bu davranışların kendilerini sergilemektedirler (Bandura, 2001). Bandura taklit etmenin sosyal

öğrenme için anahtar olduğunu tartışmaktadır. O bireylerin gördükleri belirli sosyal davranışları taklit etme ile birlikte gözlemlere dayanan bilişsel çıkarımlar yaptıklarını ve bu çıkarımsal yargıların davranışlarda genelleştirmelere yol açtığını da bildirmektedir. Çocukların gözlemledikleri eylemleri yaptıklarında olayları nasıl yorumladıkları ve nasıl hissettikleri önem kazanmaktadır (Bandura, 1986). Bir annenin-babanın diğer bir anneye-babaya vurduğunu gözleme sadece bir çocuğun diğerine vurma olasılığını değil aynı zamanda bir kişi sizi provoke ettiğinde vurmanın kabul edilebilir olduğu inancını da arttırmaktadır (Bushman ve Huesmann, 2010). Çocuklar gözlemledikleri davranışlardan çıkarımlar yapmaktalar ve belirli davranışların uygunluğu hakkında inançlar geliştirmektedirler. Çocuklar bir bireyin saldırgan biçimde davranarak bir sosyal problemi çözdüğünü gördüklerinde, onlar saldırganlıkla ilgili bir senaryoyu zihinlerinde yaratmaktalar ve tutmaktalar ve böyle davranışların kabul edilebilir olduğuna ilişkin bir inancı geliştirmektedirler. Daha sonra senaryoyu kullanmaya karar verdiklerinde, onlar onu yeniden bulup getirmekteler ve çoğunlukla benzer tutumda davranabilmektedirler (Guerra, Huesmann ve Spindler, 2003; Huesmann ve Kirwil, 2007). Huesmann ve Guerra (1997) hem gerçek yaşamdaki hem medyadaki şiddet rol modellerinin tekrar tekrar gözlemlenmesinin çocukların saldırganlığın uygunluğu konusunda normatif inançlar geliştirmesi ve saldırgan biçimde davranması yönünde sosyal senaryolar edinmesi için motive ettiğini vurgulamıştır. Normatif inançlar, gözleme, deneyim ve doğrudan öğretim yoluyla kazanılan bilginin bilişsel soyutlamaları olarak görülmekte ve bir davranışın kabul edilebilirliği ya da kabul edilemezliği hakkında bireylerin kendi bilişlerini ya da bilişsel standartlarını ifade etmektedir.

Medyadaki şiddete maruz kalmanın saldırganlık davranışı üzerindeki uzun-sürelili etkilerini tanımlayan diğer bir yaklaşım duyarsızlaşma teorisi olarak adlandırılmaktadır. Yeni araştırma medyadaki şiddete maruz kalma ile duyarsızlaşma arasındaki bir ilişkiyi belirlemiştir (Bailey, West ve Anderson, 2010). Medyaya ve video oyunları gibi duygusal uyarıcılara tekrar tekrar maruz kalma belirli doğal duygusal tepkilere alışmaya ya da

“duyarsızlaşmaya” yol açabilmektedir. Acı verici sonuçları ile kanlı yaralanmaların, boynuzla vurmanın ya da diğer sahnelerin saldırganlığı engelleyebileceği beklentilerine karşın, araştırma böyle sahnelerin izleyicilerin bazılarında saldırganlığı arttırabildiğini ortaya çıkarmaktadır. Böyle olumsuz sonuçlara tekrar tekrar maruz kalma bireyleri kanlı yaralanmalara, boynuzla vurmaya ve kurbanı acı vermeye neden olan diğer sahnelere ve görüntülere duyarsızlaştırabilmektedir.

Medyadaki Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Etkisini Arttıran Faktörler

Bilişsel Çağrışımsal teoriye göre bilişsel ipuçları daha çok şiddet davranışına yol açabilmektedirler. Alışılmış biçimde var olan kavramlar bellekte birlikte bağlantılı olmaktadır ve uyarıcıları yorumlamak için kullanılmaktadırlar. Örneğin, bir birey bir tabanca ile atış sporlarındaki şiddet-içermeyen bir kullanımdan çok diğer bir kişiyi öldürmeyi ya da yaralamayı düşündüğünde, tabanca çok daha fazla şiddete başvuran bir tutumda davranma olasılığını arttırmaktadır (Bartholow, Anderson, Carnagey ve diğerleri, 2005). Mutlu (1999) televizyondaki şiddet betimlemelerinin izleyicilerin daha sonra kullanımı için şiddet düşüncelerini hazırladığını ve çocuklardaki şiddet davranışını tetiklediğini ifade etmektedir. Kalp atış hızı ve kan basıncı gibi psikolojik uyarılma artabildiği gibi izleyiciler gerçek yaşamda ve medyada gözlemlenen şiddete karşı uyarılmaktadır. Çocuklar daha az -iyi- gelişmiş kişilikler kadar daha az -iyi- gelişmiş nörolojik ve duygusal sistemlere sahip oldukları için, onlar şiddet betimlemelerine tekrar tekrar maruz kalmaları ile ilişkili olan zararlı etkilere maruz kaldıklarında daha çok kolayca değişebilmektedirler. Daha küçük çocukların şiddet betimlemelerinin uzun-sürelili etkilerine daha çok korunmasız, yaralanabilir oldukları ve ve maruz kaldıkları gözlemlenmiştir (Huesmann, Moise-Titus, Podolski ve diğerleri, 2003; Paik ve Comstock, 1994). Bazı sinir-anatomi uzmanlarına göre televizyonu aşırı izlemenin (günde 5 saatten, haftada 7 günden daha fazla) bir çocuğun bilişi üzerinde ciddi bir bedeli olabilmektedir. Beynin limbik sistemi ya da duygusal bölümü hayal-yaratma merkezi olarak adlandırılmaktadır. Onlar çocuklar

yaşamlarının yarısını bir televizyon aygıtının önünde geçirdiklerinde limbik sistemin daha yavaş geliştiğini tartışmaktadırlar. Güçlü bir limbik sistem sürekli şiddet görüntülerine karşı doğal bir savunma sağlamaktadır (Slotsve, del Carmen, Sarver ve diğerleri, 2008). Bazı sinir görüntüleme araştırmaları televizyondaki şiddete aşırı maruz kalmanın prefrontal korteks ve uyarı ile ilişkili olan beyin bölgelerinin gelişimine zarar verdiğini belirlemektedirler. Medyadaki şiddetle aşırı meşgul olma beyinin frontal ve limbik bölgelerinin gelişimini geciktirmekte ve duyguları ya da davranışları kontrol eden prefrontal mekanizmalardaki etkinliği azaltmada önemli bir rol oynamakta, böylece saldırganlıkta uzun-sürekli bir artışa ve engelleyici kontrolde azalmaya neden olmaktadır. Duygular duygu-duyarlı limbik alanlı prefrontal bölgelerin aktifleşmesi yoluyla düzenlenmektedirler (Banks, Eddy, Angstadt ve diğerleri, 2007). Prefrontal korteks çocuklukta ve ergenlikte olgunlaşmadığı için medyadaki şiddete aşırı maruz kalma prefrontal-limbik iletişimini bozmakta ve duygu düzenlemesi üzerinde bazı zararlı etkiler yaratmaktadır (Hummer, 2015). Birçok gelişim psikologların teorize ettikleri gibi, Paik ve Comstock (1994) medyadaki şiddetin 5 yaşından daha küçük çocuklar üzerinde daha büyük etkisinin olduğuna işaret etmişlerdir. Gelişim psikologları daha küçük çocukların daha az bilişsel becerilere sahip olduklarını, hayal ve gerçekliği ayırt etmede güçlüğü yaşadıklarını ve daha az gerçek-yaşam deneyimine sahip olduklarını ileri sürmektedirler. Bununla birlikte, araştırmacılar burada daha küçük çocukların medyadaki şiddetin zararlı etkilerine karşı daha çok korunmasız olduklarını ileri süren kanıtın az olduğunu tartışmaktadırlar (Gentile, Saleem ve Anderson, 2007). İzleyicilerin yaşının medyadaki şiddete maruz kalmada onun sorumluluk düzeyinde anlamlı bir değişken olduğu düşüncesi oldukça karmaşık görünmektedir. Medyadaki şiddetin etkilerinin boyutları bir izleyicinin yaşı arttıkça tutarlı olarak azalmamaktadır (Huesmann ve Taylor, 2006). Üniversite öğrencileri arasında genellikle tutarlı olan korunmasızlık, yaralanabilirlik düzeyi orta çocuklukta (6-11 yaş) çocuklarınkine göre daha yüksektir. Daha küçük çocukların medyadaki şiddetin zararlı etkilerine karşı daha çok korunmasız, yaralanabilir olması gerçeğine karşın, saldırganlık yaş ile birlikte

değişebilmektedir. Farklı yaşlarda aynı uyarıcılara verilen tepkileri ölçmeyi amaçlayan bir araştırmada, ilkokul çocuklarına ve üniversite öğrencilerine şiddet içeren ve içermeyen aynı video oyunları oynamaları için görev verilmiş ve onlar daha sonra aynı saldırgan davranışları göstermişlerdir. Hem çocuklar hem ergenler şiddet içerikli oyunlarını oynadıktan sonra daha çok saldırgan olmuşlardır (Anderson, Gentile ve Buckley, 2007).

Araştırmacılar izleyicilerin sosyo-ekonomik statüsünün ve zekasının televizyondaki şiddet ile meşgul olmada önemli bir rol oynadığını da tartışmaktadırlar. Daha yüksek sosyo-ekonomik statülü ve entelektüel yetenekli çocuklarla karşılaştırıldığında, daha düşük sosyo-ekonomik statülüler ve entelektüel yetenekliler sosyal normlar, eğlenme ve entelektüel ilgi ve çaba gerektiren diğer görevlerde umduğunu bulamama olmak üzere büyük olasılıkla çeşitli nedenler yüzünden televizyonu daha çok seyretmekte ve televizyondaki şiddete daha çok tanıklık etmektedirler. Annelerin-babaların televizyon alışkanlıkları ve çocuk yetiştirme uygulamaları bir çocuğun televizyon alışkanlıklarını etkilemektedirler (Comstock ve Paik, 1991). Bir aile ortamında, anneler-babalar çocukların medyadaki şiddetle meşgul olmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Çocukların medyadaki şiddete maruz kalmanın deneyimi öncelikle evde olmaktadır. Onların televizyon alışkanlıkları yaşamda erken gelişmekte ve zamanla kalıcı olmaktadır. Medyadaki şiddeti izlerken diğer insanların varlığı çocuklarda saldırgan davranışın gelişimini ya kolaylaştırmakta ya da engelleyebilmektedir. Özellikle, televizyonda betimlenen şiddeti onaylayan diğer insanlarla televizyonu birlikte izleme saldırgan davranışı kolaylaştırmakta, oysa şiddeti onaylamayan diğer insanlarla birlikte izleme saldırgan davranışı engelleyebilmektedir (Berkowitz, 1986). Singer'ler televizyonun saldırgan senaryoları tanıttığına ve pekiştirdiğine inanmaktadırlar. Engellenme ve sosyal çatışma durumları ile baş etmeleri için çocukların hayal kurma ve yaratma gücü becerileri kadar sözlü becerilerini, oyun becerilerini arttırması gerekmektedir. Bu beceriler yaşamın ilk yıllarında anneler-babalar ve akranlar ile oynama, annelerin-babaların okuması ve öykü-anlatması gibi yaratıcı etkinlikler yoluyla en iyi biçimde geliştirilmektedir. Bununla birlikte,

çocuklar bazı yaratıcı etkinliklerle meşgul olma yerine zamanlarının çoğunu televizyon izlemeye ayırmaktadırlar (J. L. Singer ve D. G. Singer, 1986). Televizyon izleme eğitime engel olabilmekte ve okulda başarılı olmak için etkinliklerin yerine getirilmesine doğrudan ayrılan zamandan çalabilmektedir (Murray, 1993). Valkenburg (2001) televizyondaki şiddete maruz kalmanın endişeye yol açtığını ve çocukların oynadığı hayal gücüne dayalı oyunlarla ilgili zamanı azalttığını bildirmiştir. Diğer yandan, Sanders (1994) televizyon betimlemelerinin çocukların hayal gücünü etkilediğini ileri sürmüştür. O çocukların hayal gücüne dayalı etkinliklerle meşgul olmadıklarını, onların yeni öyküler oluşturmaya ya da yeni oyunlar yaratmaya gerek duymadıklarını ve tüm televizyon stüdyolarının onlar için çalıştıklarını ifade etmiştir.

Araştırmacılara göre çocukların dikkatini çeken biçim ve içerik faktörleri gösterimlerin iddia edilen etkilerinin büyüklüğünü belirlemede çok önemlidir (Huesmann ve Taylor, 2006). Çocuklarda dikkati kolaylaştıran biçimde ve içerikte sunulan şiddetin ve saldırganlığın çoğu kez şiddet sahnelerinin özelliği olan hızlı hareketi, parlak renkleri ve yüksek ses gürültülerini, özelliklerini içerdiği görülmektedir (Alvarez, Huston ve Wright, 1988). Taklit edilen davranışların getirdiği sonuçla bir dereceye kadar ilişkili olan gözlemsel öğrenme medyadaki şiddetin uzun-süreli etkilerine yol açmaktadır. Genç insanlar betimlenen davranışları taklit ettiklerinde, onlar diğer insanların aldıkları ödülleri ve cezaları hayal ederek kendilerini karakterle özdeşleştirmektedirler (Bandura, 1986; Huesmann, 1997). Global bir bağlamda, medyadaki çoğu şiddet ödüllendirilmekte ve çekici medya kahramanları (1) saldırganlığın çatışmaları çözmek için iyi bir araç olduğu, (2) saldırganlığın statü sunduğu, (3) saldırganlığın eğlenceli olabildiği yönünde üçlü bir mesajı sağlayarak amaçlarını başarmak için çoğu kez şiddeti kullanmaktadırlar (Groebel, 1998). Ekrandaki bir kahraman başarıya ulaşmak için şiddeti bir araç olarak kullandığında, izleyiciler etkilenmekte ve gerçek-yaşam çatışmalarını çözmek için şiddete başvurabilmektedirler (Giles, 2003). Bir televizyon seyircisi televizyondaki ya da filmlerdeki gözlemlenen saldırgan saldırgan davranış için doğrudan ödüllendirilmemekte, oysa bir video oyuncusu puanlarla, işitsel ve

görsel etkilerle ve oyun düzeyleri boyunca ilerleme ile doğrudan ödüllendirilmektedir (Gentile, Saleem and Anderson, 2007). Şiddet içeriği ödüllendirilmekte ve “eğlence” olarak görülmekte ise o zaman saldırganlık düşünceleri olumlu duygular ile klasik biçimde koşullanmaktadır. İnsanlar benzer, kahraman ve çekici olarak algıladıkları bir karakter ile daha çok özdeşleşebilmektedirler (Heath, Bresolin ve Rinaldi, 1989). Onların şiddet eylemleri haklı ve sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar olarak sunulduğunda medya karakterleri özellikle çekici rol modelleri olmaktadır. İzleyiciler kişisel deneyimlerle onları daha kolay ilişkilendirebildikleri için gerçeğe uygun betimlemeler ile daha yakın olarak özdeşleşebilmektedirler (Geen, 2001). Şiddet içerikli video oyunlarında, oyuncular saldırgan ile güçlü biçimde özdeşleşebilmektedirler. Saldırgan merkezi karakterler genellikle kahraman olarak övülmektedirler, yüceltilmektedirler ve betimlenmektedirler. Son yıllarda, video oyunlarında saldırgan karakterlerin betimlenmesi gittikçe artan biçimde gerçeğe uygun olmaktadır (Gentile, Saleem ve Anderson, 2007). Televizyondaki şiddet övüldüğünde, ödüllendirildiğinde ya da ceza almadığında ve saldırganlar “iyi adamlar” ya da “süper kahramanlar” olarak betimlendiğinde saldırganlık olumlu olarak pekiştirilmektedir. Ekrandaki şiddet savunulabilir olarak betimlendiğinde, kurbanda ciddi zarar olmadığı ve şiddet eğlendirici görünmesi için yapıldığında izleyiciler saldırgan davranışı kazanmak için güdülenebilmektedirler (Strasburger, Wilson ve Jordan, 2014). Vicdan azabı, büyük pişmanlık, suçluluk, sıkıntı, eziyet, acı çekme ve üzüntü gibi olumsuz sonuçlara sahip şiddet sahnelerine göre olumsuz sonuçlarla betimlenmeyen şiddet sahnelerinin izleyicilerin saldırganlık düzeylerini arttırması daha olasıdır (Comstock, 1985). Medyadaki şiddet etkileşimlerindeki üzüntüyü ve acıyı yaşayan kurbanı seyreden izleyiciler onların duyduğu üzüntü ve acı saldırganlığı engelleyebildiği için gerçek bir kişiye karşı daha az saldırganlık hissedebilmektedirler (Baron, 1979). Televizyon izleyicileri oyuncuların amaçlarına ulaşmak için şiddete başvurduklarını ve onu bir araç olarak kullandıklarını gözlemlemektedirler. Medyadaki böyle betimlemelere uzun süreli maruz kalma problemleri çözmenin ve birilerinin amaçlarına ulaşmasının uygun

bir aracı olarak şiddetin artan kabulüne yol açmaktadır (Strasburger, Wilson ve Jordan, 2014). Medya çatışmayı çözenin ve diğerlerini yenmenin haklı bir aracı olarak şiddeti kullanan kahramanları betimlenme eğilimindedir (Comstock ve Strasburger, 1993). “Haklı” olarak sunulan televizyondaki şiddetin seyircilerde saldırgan tepkileri ortaya çıkarması daha olasıdır (Hogben, 1998). Çocukların medyadaki şiddet görüntülerini tıpkı “gerçek yaşamda görülen şiddet” gibi aynı olduğu yönünde algılaması ve kabul etmesi, onları şiddet ve saldırgan davranışı model almaya ve taklit etmeye motive etmektedir. Betimlemeler gibi, özdeşleşme ve gerçekçilik de izleyicilerle ilişkili olmaktadır. Görece olarak gerçekçi betimlemeler daha çok öyküleştiren ya da hayali bir biçimde sunulanlara göre izleyicilerin saldırganlığını arttırması daha çok olasıdır. Önce vurgulandığı gibi, araştırmacılar ve teorisyenler medyadaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkisini arttıran faktörleri tartışmaktadırlar. Saldırganlığın öğrenilmesini teşvik eden medya konuları (a) şiddet eylemlerini yapan “iyi adamlar”ı ya da “süper kahramanlar”ı, (b) kutlanan ya da ödüllendirilen şiddeti, (c) cezalandırılmayan şiddeti, (d) savunabilir olarak betimlenen şiddeti, (e) kurbanda ciddi olmayan zarara yol açan şiddeti ve (f) eğlenceli görünmesi için yapılan şiddeti içermektedir. Diğer yandan, (a) şiddet eylemlerini yapan zararlı ya da kötü karakterler, (b) eleştirilen ve cezalandırılan şiddet, (c) adaletsiz ya da ahlaki olarak haksız olarak betimlenen şiddet, (d) kurbanda belli yaraya ve acıya neden olan şiddet (e) kurbanı seven bireylerin üzüntüsüne ve acı çekmesine yol açan şiddet saldırganlığın öğrenilmesini engellediği düşünülen medya konularıdır (Strasburger, Wilson ve Jordan, 2014).

Medyadaki Şiddete Maruz Kalmanın Saldırgan Davranışın Kazanımına Etkisi İle İlişkili Bulgular ve Tartışmalar

Araştırmacılar medyadaki şiddete maruz kalmanın kısa-sürelili etkilerinin hazırlanmayı, uyarılmayı ve belirli davranışların doğrudan taklidini içeren süreçler nedeniyle olduğunu ileri sürmektedirler (Bushman ve Huesmann, 2001; Huesmann, 1998). Gözlemlenen dışsal bir uyarıcı beyinde bir bilişi, duyguyu ya da davranışı temsil eden bir beyin düğümünü harekete geçirmektedir (Berkowitz, 1993). Bir birey belirli bir zamanda bir şiddet

eylemine maruz kaldığında, uyarılma diğer düğümlere yayılmakta ve onları harekete geçirmektedir. Beynin sinirsel ağında aktifleşmenin yayılması ile ilgili bu süreç hazırlanma olarak adlandırılmaktadır. Medyadaki şiddete maruz kalma saldırganlıkla ilişkili tüm düğüm türlerini hazırlamakta ve kısa sürede saldırganlık olasılığını arttırmaktadır. Diğer bir önemli sinirsel süreçte, bir çocuğun şiddeti gözlemlemesi taklit etme yoluyla kısa-sürelili saldırgan davranış riskini arttırmaktadır (Huesmann ve Kirwil, 2007). Birçok deney medyadaki şiddete maruz kalmanın çocukların ve gençlerin daha sonra doğrudan saldırgan davranış olasılıklarını artırdığını göstermektedir (Bushman ve Huesmann, 2001; Paik ve Comstock, 1994). Bjorkqvist (1985) 5-6 yaş Finlandiya’lı çocukları ya şiddet ya da şiddet içermeyen filmlere maruz bırakmıştır. Şiddet içermeyen filmi seyretmiş çocuklara göre şiddet filmi seyretmiş çocuklar diğer çocuklara vurma ya da güreşme, mücadele gibi daha çok fiziksel saldırganlığı anlamlı olarak sergilemişlerdir. Josephson (1987) bir şiddet filmi seyretmiş 7-9 yaş erkek çocukların okulda oynadıkları salon hokeyi ile ilgili bir oyunda daha çok saldırgan davranış gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır. Araştırmacılar medyadaki şiddetin saldırgan düşünceler ya da duygular üzerine etkisini incelemekte ve diğer insanlara karşı fiziksel olarak saldırgan davranış riskini diğerlerine karşı şiddetin kabul edilebilir olduğuna inanan gençler arasında (Huesmann ve Guerra, 1997) ve kısmen hedeflerinin “kötü” insanlar olduğuna ve onları cezalandırmanın haklı olduğuna inanmaları nedeniyle arttırdığını göstermektedirler. Diğerlerine karşı fiziksel saldırganlık için büyük riskte olan insanların kadınlar yönündeki fiziksel saldırganlığı artan bir biçimde kabul ettikleri (Lackie ve deMan, 1997), diğerlerine düşmanca amaç atfettikleri (Dodge ve Frame, 1982), intikam, öç almanın “değerli” olduğuna inandıkları (Nisbett ve Cohen, 1996) ve şiddetin hayalini kurdukları bulunmuştur (Rosenfeld, Huesmann, Eron ve diğerleri, 1982). Araştırmacılar şiddet içeren video oyunlarının ergenler üzerindeki etkisini test etmek için bazı çalışmalar da yürütmektedirler. 14 yaşında Hollandalı ergen erkekler üzerinde yürüttükleri bir araştırmada, Konijn, Bijmank ve Bushman (2007) şiddet içermeyen oyun oynayanlara göre şiddet içerikli video oyunları oynayan ve özellikle video oyun karakteri ile özdeşleşen

ergenlerin daha çok saldırgan biçimde davrandıklarını ve diğer erkek çocuklarda kalıcı işitme kaybına neden olabilecek daha yoğun ve daha gürültülü ses patlamalarını verdiklerini bulmuşlardır. İlkokul öğrencileri ile ilgili bir boylamsal çalışma okul yılında şiddet içerikli video oyununa ilk maruz kalmanın daha sonraki okul yılında çocukların fiziksel dövüşmelerle meşgul olma riskini yaklaşık olarak iki kat arttırdığını ortaya çıkarmıştır (Anderson, Gentile ve Buckley, 2007). Gentile ve meslektaşlarının (2004) yürüttüğü 607 ergenle ilgili bir araştırmada, şiddet içerikli video oyunları oynamayan çok düşmanca öğrencilerle karşılaştırıldığında saldırgan ya da düşmanca kişilik özelliğinin üst çeyreğinde olan öğrenciler şiddet içerikli video oyunlarını çok oynadıklarında fiziksel dövüşlerinin riskini iki kat arttırmışlardır. Oysa, şiddet içerikli video oyunları oynamayan diğer düşük derecede düşmanca öğrencilerle karşılaştırıldığında en az derecede düşmanca öğrenciler (alt çeyrek) şiddet içerikli video oyunu oynadıklarında dövüşlere girme olasılığı 10 kat daha çok olmuştur (Gentile, Lynch, Linder ve diğerleri, 2004). Alan ve boylamsal araştırmalar da medyadaki şiddetin izleyiciler üzerindeki etkisine işaret etmektedirler. Kanada’da yürütülen bir diğer alan çalışmasında, araştırmacılar Kanada’nın Notel kasabasına televizyon girişinden sonra hem sözlü hem fiziksel saldırganlığın çocuklar arasında anlamlı olarak arttığını bulmuşlardır (Joy, Kimball ve Zabrack, 1986). Televizondaki şiddet ve saldırgan davranış arasındaki ilişki diğer uluslarda da belgelenmektedir. 8 farklı ülkeden 30.000’den daha çok ergenle ilgili geniş-ölçekli bir araştırmada, Kuntsche ve meslektaşları (2006) çok televizyon izlemenin artan sözlü saldırganlıkla ve sözlü zorbalıkla, kabadayılıkla anlamlı olarak ilişkili olduğunu belirlemişlerdir. Daha önceki çalışmaların birinde Huesmann ve meslektaşları 22 yıllık bir dönem süresince bir grup çocuk gözlemlemişlerdir (Huesmann ve Eron, 1986; Lefkowitz, Eron, Walder ve diğerleri, 1977). İlk çalışma 1963’de New York’da 875 üçüncü sınıf öğrencisi (8 yaş) ile ilgili bir örnekleme başlamıştır. Annenin-babanın kullandığı cezalandırma ve bakım kadar zekayı, sosyo-ekonomik statüyü, annenin-babanın sergilediği saldırganlığı içeren potansiyel ilgili faktörler istatistiksel olarak kontrol edildiğinde, onların medyadaki şiddete 8 yaşlarında maruz kalması

11 ve 22 yıl sonra onların saldırgan davranışı ile karşılıklı ilişkili olmuştur. Bulgular ilk çocuklukta şiddete tekrar tekrar maruz kalmanın 19 yaşta daha yüksek düzeylerdeki saldırganlığı tahmin edici olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı grup 10 yıl sonra araştırılmış ve sonuçlar burada 8 yaşta televizyondaki şiddeti izleme ile erkekler arasında 30 yaşta kendisinin-bildirdiği saldırganlık arasındaki bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmıştır (Huesmann ve Miller, 1994). Aynı bir kültür çalışmasında, Huesmann ve Eron (1986) Avustralya’da, Finlandiya’da, İsrail’de, Polonya’da ve Birleşik Devletler’de üç yıllık bir dönemde 6-8 ve 8-11 yaş 1000’den daha fazla orta-sınıf çocukları gözlemlenmişlerdir. Bir çocuğun başlangıçtaki saldırganlık düzeyi kontrol edildikten sonra bile, Avustralya dışında her ülke için, televizyondaki şiddeti ilk olarak izleme ile sonraki daha yüksek saldırgan davranış anlamlı biçimde ilişkili olmuştur (Huesmann ve Eron, 1986; Huesmann, Moise-Titus, Podolski ve diğerleri, 2003). Bir boylamsal araştırmada, Huesmann ve meslektaşları 6-9 yaşlarda 500 ilköğretim çocuğu ile görüşmüşler ve onları 15 yıl sonra tekrar incelemişlerdir. Yine, hem erkekler hem kadınlar için, araştırmacılar çocuklukta medyadaki şiddete çok maruz kalma ile genç yetişkinlikteki fiziksel, sözlü ve dolaylı şiddet davranışının bileşik bir ölçüsü arasındaki anlamlı karşılıklı ilişkileri bulmuşlardır (Huesmann, Moise-Titus, Podolski ve diğerleri, 2003). Singer ve Singer (1981) bir yıl süresince yaklaşık olarak 50 farklı anaokulundan 141 öğrenciyi incelemişlerdir. Araştırmacılar çocukların televizyondaki şiddeti izlemesinin okuldaki serbest oyunda gözlemlendiği gibi onların sonraki saldırgan davranışı ile ilişkili olduğunu bildirmişlerdir. Sonraki bir araştırmada, Singer, Singer ve Rapaczynski (1984) 4 yaştan 9 yaşa kadar 63 erkek ve kız çocuğunu izlemişlerdir. Tekrar, onlar en çok şiddet içerikli programı seyretmiş okul öncesi çocukların 9 yaşlarında en çok saldırgan davranış sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır. Diğer yandan, Ostrov ve meslektaşları (2006) anaokulu çocuklarının medyadaki şiddete maruz kalmasının erkekler arasında sonraki fiziksel saldırganlık ile ve kızlar arasında sonraki sosyal ya da ilişkisel saldırganlık ile olumlu biçimde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Yeni Zelanda’da, Dunedin’de yürütülmüş geniş-ölçekli bir araştırmada, Robertson ve meslektaşları (2013) 1972-

1973 doğumlu 1037 bireyi belirlemişler ve onları doğumdan 26 yaşa kadar düzenli aralıklarla değerlendirmişlerdir. Sonuçlar televizyonu daha az izleyenlerle karşılaştırıldığında 5 ve 15 yaşlar arasında televizyonu seyretmeye daha çok zaman harcamış genç yetişkinlerin büyük olasılıkla anlamlı biçimde daha çok anti-sosyal kişilik bozukluklarına, daha çok suçla ilgili yargılanmalara ve daha çok saldırgan kişilik özelliklerine sahip olduklarını ortaya çıkarmışlardır (Robertson, McAnally ve Hancox, 2013). Almanya'da 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile ilgili bir araştırmada, Krahe ve Möller (2010) medyadaki şiddete alışkanlıkla daha çok maruz kaldıklarını bildiren ergenlerin daha yüksek fiziksel saldırganlık ve daha düşük empati gösterdiklerini ileri sürmüşlerdir. Diğer bir araştırmada 3. 4. 5. sınıf çocuklarının okul yılında medyadaki şiddete ilk maruz kalması daha sonraki okul yılındaki daha yüksek sözlü saldırgan davranışı, daha yüksek ilişkisel saldırgan davranışı, daha yüksek fiziksel saldırgan davranışı ve daha az sosyal yanlı davranışı tahmin etmiştir (Gentile, Coyne ve Walsh, 2011). Çocuklukta ve ergenlikte medyadaki şiddeti seyretmiş suçlu-olmayan lise öğrencileri ve suçlu çocuklar yetişkinlikte şiddet davranışı ve genel saldırganlığın gelişimi için artan bir risktedirler (Boxer, Huesmann, Bushman ve diğerleri, 2009). Meta çözümler de tüm araştırmalarda gözlemlenmiş medyadaki şiddete maruz kalma ile saldırgan davranış arasındaki olumlu, anlamlı ve tutarlı bir ilişkiyi bildirmişlerdir. Paik ve Comstock (1994) 217 araştırmayı yeniden incelemişler ve orta boyutta düşünülen 0.31 genel bir etki boyutunu bulmuşlardır. Bushman ve Anderson'ın (2001) büyük ölçekli bir meta-çözümlemesi medyadaki şiddetin etkileri üzerine 212 araştırmayı incelemiş ve medyadaki şiddetin saldırganlık üzerine etkilerinin 1975'den beri zaman içerisinde arttığını bulmuştur. Medyadaki şiddete maruz kalma izleyicilerde saldırgan düşünceleri, duyguları, psikolojik uyarılmayı ve sonraki saldırgan ya da anti-sosyal davranış olasılığını arttırmaktadır. Teorisyenler ve araştırmacılar yoğunlukta derece derece artan medyadaki şiddete tekrar tekrar maruz kalmanın zamanla saldırgan davranışı geliştirmede önemli bir rol oynayan bir risk faktörü olduğunu ileri sürmektedirler.

Sonuç

Gözlemsel öğrenme ve taklit etme çocuklukta ve ergenlikte şiddet ve saldırgan davranışlar kazanmak için önemli bir rol oynamaktadır. Çocuklar kitle iletişim araçlarındaki şiddet davranışlarını gözlemleyerek ve taklit ederek fiziksel ve sözlü biçimlerde saldırgan olarak davranmayı öğrenebilmektedirler. Laboratuvar ve alan deneyleri çocukların ve gençlerin filmdeki ve televizyondaki şiddet davranışlarına maruz kalmasının daha sonra doğrudan saldırgan biçimde davranma olasılığını arttırdığını göstermektedir. Çocuklar kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırgan davranışların tekrar tekrar gözlemlerinden yaptıkları çıkarımlar yoluyla sosyal problemleri çözme senaryolarını, düşmanca dünya şemalarını, düşmanca nitelendirme eğilimlerini ve saldırganlığı onaylayan normatif inançları geliştirebilmektedirler. Saldırgan senaryolar, düşmanca nitelendirilen eğilimler ve normatif inançlar çocukların saldırgan biçimde davranma olasılığını arttırmaktadırlar. Çocuklar kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırgan davranışları hayal ederek ve tekrar ederek belleğine iyice yerleştirebilmektedirler ve belleğinden kolayca geri getirebilmektedirler. Kitle iletişim araçlarındaki şiddete tekrar tekrar maruz kalma belirli doğal tepkilere alışmaya ya da daha sonra şiddete duyarsızlaşmaya yol açabilmektedir. Duyarsızlaşmanın yanında birçok faktör medyadaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Çocuklar ödüllendirilen saldırgan davranışları gözlemlediklerinde ve gözlemlenen saldırgan davranışları tıpkı gerçek yaşamdaki gibi aynı olduğu yönünde algıladıklarında ve kötü insanlara karşı şiddet kullanmayı haklı gördüklerinde gözlemlenen modellerle daha çok özdeşleşebilmektedirler.

Öneriler

Medyadaki saldırganlığın ve şiddetin artan miktarı ve sertliği yönündeki eğilim günümüz dünyasında çocukların sağlıklı gelişimine zarar vermektedir. Çocukların ve ergenlerin sağlığı ve iyi olması, televizyon, filmler, bilgisayar oyunları ve video kasetler olmak üzere medyadaki şiddete maruz kalmaları nedeniyle risk altındadır. 7 ve 8 yaşlarına kadar çocuklar hayal ve

gerçeği ayırtetmede büyük güçlük çekmektedir. Küçük çocuklar özellikle ilk çocuklukta sosyal, duygusal, bilişsel ve fiziksel gelişmesi olumsuz ve kötü etkilerden kolayca zarar görebilmektedirler. Araştırmalar şiddet programlarını daha çok seyrederek televizyonda gördükleri saldırgan eylemleri sadece taklit eden çocukların taklit edici oyunla daha çok ilişkili ve yaratıcı oyunla daha az ilişkili olduğuna işaret etmektedirler (NIMH, 1982). Şiddet programları çocukların televizyonda ya da filmlerde gördükleri davranışları oyunlarında taklit etmeye ve yeniden yapmaya teşvik etmektedirler. Bu durumlar çocukların yaratıcı ve hayal gücüne dayalı oyunlarına zarar vermekte ve böylece çocukları gelişimleri için gerekli oyunların yararlarından yoksun bırakmaktadır (Carlsson-Paige ve Levin, 1990). Oyunlarında, çocuklar saldırgan davranışları için pekiştirilen böyle karakterleri taklit etmekte ve yaratıcı ya da refleksif düşünce olmaksızın karakterlerin senaryolarını tekrarlamaktadırlar (Eron ve Huesmann, 1987). Anneler-babalar medyadaki şiddetin çocuklar üzerindeki potansiyel zararlı etkilerini önlemede aktif bir rol almalıdırlar. Onlar çocukların televizyon ile etkileşimlerine yol gösteren ve çocuklarının medyadaki şiddete maruz kalmasını engelleyen stratejileri kullanmalıdırlar. Anneler-babalar evde bireylerin medya kullanımı için kuralları ve çocuklarla medyayı kullanma derecesini belirlemektedirler. Anneler-babalar çocukları ile televizyonu ya da diğer medyayı izlerken gösterileri birlikte değerlendirmelidirler. Onlar medya içeriğini çocukları ile konuşma ve gördüklerini çocukları ile tartışma yoluyla medyanın çocuklar üzerindeki zararlı etkilerini azaltabilmektedirler. Annelerin-babaların medyanın sunduğu şiddeti yorumlama, ayrıntılı olarak üzerinde durma ve ek bilgi sağlama çabalarının, medyadaki şiddetin çocuklar üzerindeki olumsuz ya da zararlı etkilerini yok etmede başarılı olduğu bulunmaktadır. Daha önce de işaret edildiği gibi, araştırmalar annelerin-babaların çocuklarla birlikte programları izlemesinin ve yorum yapmasının televizyondaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini azalttığını bulmaktadırlar (Nathanson, 1999). Hükümet ya da medya endüstrisi olumlu medya içeriğini ve medyanın çocuklar üzerindeki etkileri konusunda kamu eğitimini teşvik etmelidir. Okullar medyadaki zararlı etkileri yok etmede

yararlı olabildiği için medya eğitimini vermelidirler. Öğretmenler çocukların çatışmaları şiddet içermeyen biçimde çözmede beceriler geliştirmesine ve medyanın eleştirel okuyucuları olmasına yardım etmede bir sorumluluğa sahiptirler. Onlar çocuklarda eleştirel bakma becerileri geliştirebilmekteler ve çatışmaları çözmek için şiddet içermeyen stratejileri öğretebilmektedirler. Okullar, eğlence endüstrisi ya da hükümet çocukları ve ergenleri medyanın zararlı etkilerinden korumalı ve modern medyada sosyal yanlı yönleri güçlü biçimde gerçekleştirmelidirler. Medya endüstrisi ve anneler-babalar medyayı çocuklarda bilgiyi genişletmek ve olumlu sosyal değerleri geliştirmek için yapıcı biçimde kullanmalıdırlar. Anneler-babalar çocuklarının televizyon izleme alışkanlıklarını kontrol etmeli ve çocuklarını medyadaki şiddete sağlıklı maruz kalmasından ve şiddet içerikli programların olumsuz etkilerinden korumalıdırlar.

Kaynakça

Alvarez, M., M, Huston A. C, & Wright, J. C. (1988). Gender differences in visual attention to television form and content. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 9(4), 459-75.

Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002b). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51.

Anderson, C. A., Gentile, D. A. & Buckley, K. E. (2007). *Violent Video game effects on children and adolescents: Theory, research, and public policy*. Oxford University Press.

Bailey, K., West, R., & Anderson, C. A. (2010). A negative association between video game experience and proactive cognitive control. *Psychophysiology*, 47, 34-42.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Prentice Hall.

- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory of mass media communication, *Media Psychology*, 3(3), 265-299.
- Banks, S. J., Eddy, K. T., Angstadt, M., Nathan, P. J. & Phan, K. L. (2007). Amygdala-frontal connectivity during emotion regulation. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2, 303-312.
- Baron, R. A. (1979). Effects of victim's pain cues, victim's race, and level of prior instigation upon physical aggression. *Journal of Applied Social Psychology*, 9, 103-114.
- Bartholow, B. D., Anderson, C. A., Carnagey, N. L. & Benjamin, A. J. (2005). Interactive effects of life experience and situational cues on aggression: The weapons priming effect in hunters and nonhunters. *Journal of Experimental Social Psychology*, 41, 48-60.
- Berkowitz, L. (1986). Situational influences on reactions to observed violence. *Journal of Social Issues*, 42, 93-106.
- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill Book Company.
- Bjorkqvist, K. (1985). *Violent films, anxiety and aggression*. Finnish Society of Sciences and Letters.
- Boxer, P., Huesmann, L. R., Bushman, B. J., Brien, M. O. & Mocerri, D. (2009). The role of violent media preference in cumulative developmental risk for violence and general aggression. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(3), 417-428.
- Bushman, B. J. & Anderson, C. A. (2001). Media violence and the American public: Scientific facts versus media misinformation. *American Psychologist*, 56, 477-489.
- Bushman, B. J., & Huesmann, L. R. (2001). Effects of televised violence on aggression. *Handbook of children and the media*, 223-254.

Bushman, B. J. & Huesmann, L. R. (2010). Aggression. In S. T. Fiske, D. T. Gilbert & G. Lindzey (Eds.), *Handbook of Social Psychology*, John Wiley & Sons Inc, 833-855.

Carlsson-Paige, N., & D.E. Levin. 1990. *Who's calling the shots? How to respond effectively to children's fascination with war play and war toys*. Gabriola Island, BC, CAN, New Society.

Children Now. (2001). *Fair play? Violence, gender and race in video games*. Los Angeles.

Comstock, G. A. (1985). *Television and film violence*. In S. Apter & A. Goldstein (Eds.), *Youth violence: Programs and prospects*. Perhamon, New York.

Comstock, G. & Paik, H. (1991). *Television and the American child*. New York, Academic Press.

Comstock G. & Strasburger V. C. (1993). Media violence: Q & A. *Adolescent Medicine*, 4 (3), 495-510.

Dodge, K. A. & Frame, C. L. (1982). Social cognitive biases and deficits in aggressive boys. *Child Development*, 53, 620-635.

Eron, L. & Huesmann, L. (1987). Television as a source of maltreatment of children. *School Psychology Review*, 16, 195-202

Geen, R. G. (2001). *Human aggression*. Philadelphia: Open University Press.

Gentile, D. A., Lynch, P. L., Linder, J. R. & Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27, 522.

Gentile, D. A., Saleem, M. & Anderson, C. A. (2007). Public policy and the effects of media violence on children. *Social Issues and Policy Review*, 1, 15-61.

Gentile, D. A., Coyne, S. & Walsh, D. A. (2011). Media violence, physical aggression, and relational aggression in school age

children: A short-term longitudinal study. *Aggressive Behavior*, 37, 193-206.

Giles, D. (2003). *Media psychology*. Lawrence Erlbaum Associates.

Groebel, J. (1998). The UNESCO global study on media violence: A joint project of UNESCO, the World Organization of the Scout Movement and Utrecht University, The Netherlands. Report presented to the Director General of UNESCO, UNESCO, Paris.

Guerra, N. G., Huesmann, L. R., & Spindler, A. J. (2003). Community violence exposure, social cognition, and aggression among urban elementary school children. *Child Development*, 74(5), 1507-1522.

Heath, L., Bresolin, L. B. & Rinaldi, R. C. (1989). Effects of media violence on children. *Archives of General Psychiatry*, 46, 376-379.

Hogben, M. (1998). Factors moderating the effect of television aggression on viewer behavior. *Communication Research*, 25, 220-247.

Huesmann, L. R. (1997). Observational learning of violent behavior. In *Biosocial bases of violence*, pp.69-88, Springer, Boston, MA.

Huesmann, L. R. (1998). The role of social information processing and cognitive schema in the acquisition and maintenance of habitual aggressive behavior. In *Human aggression*, pp. 73-109.

Huesmann, L. R., & Eron, L. D. (Eds.). (2013). *Television and the aggressive child: A cross-national comparison*. Routledge.

Huesmann, L. R., & Miller, L. S. (1994). Long-term effects of repeated exposure to media violence in childhood. In *Aggressive behavior* (pp. 153-186). Springer, Boston, MA.

Huesmann, L. R. & Guerra, N. G. (1997). Children's normative beliefs about aggression and aggressive behavior, *Journal of Personality and Social Psychology*, 72 (2), 408-419.

Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C. L. & Eron, L. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992, *Developmental Psychology*, 39, 201-221.

Huesmann, L. R. & Taylor, L. D. (2006). The role of media violence in violent behavior. *Annual Review of Public Health*, 27, 393-415.

Huesmann, L. R., & Kirwil, L. (2007). *Why observing violence increases the risk of violent behavior in the observer*. Cambridge University Press.

Hummer, T. A. (2015). Media violence effects on brain development: What neuroimaging has revealed and what lies ahead. *American Behavioral Scientist*, 59(4), 1790-1806.

Josephson, W. L. (1987). Television violence and children's aggression: Testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 882-890.

Joy, L. A., Kimball, M. M., & Zabrack, M. L. (1986). Television and children's aggressive behavior. *The impact of television: A natural experiment in three communities*, 303-360.

Konijn, E. A., Bijmank, M. N. & Bushman, B. J. (2007). I wish I were a warrior: The role of wishful identification in the effects of violent video games on aggression in adolescent boys. *Developmental Psychology*, 43, 1038-1044.

Krahe, B. & Möller, I. (2010). Longitudinal effects of media violence on aggression and empathy among German adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 401-409.

Kuntsche, E., Pickett, W., Overpeck, M., Craig, W., Boyce, W., & Gaspar de Matos, M. (2006). Television viewing and forms of

bullying among adolescents from eight countries. *Journal of Adolescent Health*, 39, 908-915.

Lackie, L. & de Man, A.F. (1997). Correlates of sexual aggression among male university students. *Sex Roles*, 37, 451-457.

Lefkowitz, M. M., Eron, L. D., Walder, L. O. & Huesmann, L. R. (1977). *Growing up to be violent: A longitudinal study of the development of aggression*. Pergamon Press, New York.

Martins, N. & Wilson, B. J. (2012a). Mean on the screen: Social aggression in programs popular with children. *Journal of Communication*, 62, 991-1009.

Murray, J. (1993). The developing child in a multimedia society. In G. L. Berry & J. K. Asamen (Eds.), *Children and television images in a changing sociocultural world*, pp.9-22, Sage Publications.

Mutlu, E. (1999). *Televizyon ve Toplum. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*, Ankara.

Nathanson, A. I. (1999). Identifying and explaining the relationship between parental mediation and children's aggression. *Communication Research*, 26, 124-143.

National Institute of Mental Health. (1982). *Television and behavior: Ten years of scientific progress and implications for the eighties (Vol. 1): Summary report*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Nisbett, R. E. & Cohen, D. (1996). *Culture of honor: The psychology of violence in the South*. Westview Press.

Ostrov, J. M., Gentile, D. A. & Crick, N. R. (2006). Media exposure, aggression and prosocial behavior during early childhood: A longitudinal study. *Social Development*, 15, 612-627.

Paik, H. & Comstock, G. (1994). The effects of television violence on antisocial behavior: A metaanalysis. *Communication Research*, 21(4), 516-546.

Robertson, L. A., McAnally, H. M. and Hancox, R. J. (2013). Childhood and adolescent television viewing and antisocial behavior in early adulthood. *Pediatrics*, 131, 439-446.

Rosenfeld, E., Huesmann, L. R., Eron, L. D. & Torney-Purta, J. V. (1982). Measuring patterns of fantasy behaviors in children. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 347-366.

RTÜK. (2009). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2*, Ankara.

Sanders, B. (1994). *A is for ox. Violence, electronic media, and the silencing of the written word*. Pantheon Books, New York.

Singer, J. L. & Singer, D. G. (1981). *Television, imagination, and aggression: A study of preschoolers' play*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum.

Singer, J. L. & Singer, D. G. (1986). Family experiences and television viewing as predictors of children's imagination, restlessness, and aggression, *Journal of Social Issues*, 42(3), 107-124.

Singer, J. L., Singer, D. G., & Rapaczynski, W. (1984). Family patterns and television viewing as predictors of children's beliefs and aggression. *Journal of Communication*, 34 (2), 73-89.

Slotsve, T., del Carmen, A., Sarver, M. & Villareal-Watkins, R. (2008). Television Violence and Aggression: A Retrospective Study. *Southwest Journal of Criminal Justice*, 5(1), 22-49.

Strasburger, V. C., & Wilson, B. J. (2014). Television violence: Sixty years of research. Media violence and children: A complete guide for parents and professionals, 135-177.

Strasburger, V. C., Wilson, B. J. & Jordan, A. B. (2014). *Children, adolescents, and the media*. Los Angeles, Sage.

Valkenburg, P. M. (2001). Television and the child's developing imagination. *Handbook of children and the media*, 121-134.

Wilson, B. J., Kunkel, D., Linz, D., Potter, J., Donnerstein, E., Smith, S. L., ... & Gray, T. (1997). Violence in television programming overall: University of California, Santa Barbara study. *National television violence study*, 1, 3-268.

Wilson, B. J., Smith, S. L., Potter, W. J., Kunkel, D., Linz, D., Colvin, C. M. & Donnerstein, E. (2002). Violence in children's television programming: Assessing the risks. *Journal of Communication*, 52(1), 5-35.

Swing, E. L., & Anderson, C. A. (2010). Media violence and the development of aggressive behavior. *Criminological theory: A life-course approach*, 87-108.

Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet ile Sosyal Kırılma Düzeyi İlişkisi

Yücel Öksüz

Mustafa Arif Doğan

1. Giriş

En önemli boyutunu internetin oluşturduğu bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı hayatın her alanında etkisini artırarak devam ettirmektedir. İnternetin iletişim, e-posta yollama/alma, sohbet etme, anında karşılıklı bilgi aktarımında bulunma, bilgiler, makaleler, teknik raporlar gibi sınırsız kaynağa erişme, her türlü alışveriş yapma, seyahat olanaklarını etkileme, çeşitli resmi başvuru ve işlemler yapma, günlük televizyon/gazete haberlerini takip etme gibi birçok faydası bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı bu faydaları sağlarken hayatı zorlaştıran, hatta kaba çeviren olumsuzlukların yaşanmasına da sebebiyet verebilir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin "siber zorbalık" (cyberbullying) denilen, insanlara zarar verici kötü niyetli kullanıldığı da görülmektedir. Siber zorbalık, cep telefonu, bilgisayar ve diğer iletişim teknolojileriyle bir kişi ya da gruba yönelik yapılan kasıtlı ve tekrarlanan teknik veya ilişkisel tarzda zarar verici davranışlar olarak tanımlanabilir (Arıca, 2011; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

Literatürde siber zorbalığın telefon, sohbet odası, yazılı mesaj, fotoğraf/video klibi, e-posta, sosyal paylaşım siteleri, anlık mesajlaşma, web siteleri aracılığıyla yapıldığı belirtilmektedir (Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett, 2006; Rogers, 2010). Bütün bu kötü amaçlı kullanımlar farklı düzeylerde yaşanan mağduriyetlere sebebiyet vermektedir. Bu durum literatürde "Siber Mağduriyet" olarak ifade edilmektedir. "Siber Mağduriyet" bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak bir kişi ya da grubun,

özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlar sonucu maddi veya manevi mağdur olması olarak tanımlanabilir (Arıca, Kınay & Tanrıkulu 2012).

Siber mağduriyet yaşayan kişilerde, madde kullanımı, hayal kırıklığı, korku, kaygı, öfke, depresyon, suç işleme eğilimi, iletişim kurma zorlukları, arkadaşlık ilişkilerinde bozulmalar, kendini çaresiz ve yalnız hissetme, akademik motivasyon kaybı, akademik başarısızlık, okuldan soğuma, intihara teşebbüs etme gibi birçok sorun görülmektedir. (Beran ve Li, 2005; Mitchell, Ybarra ve Finkelhor, 2007; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Hinduja ve Patchin, 2009).

Sosyal, psikolojik ve fiziksel niteliklere sahip olup zarar verici etkilere bireyin hedef olması durumu “Kırılabilirlik” olarak ifade edilmektedir (Scanlon & Lee, 2007). Kırılabilirlik çevresel, ekonomik ve sosyo-psikolojik olmak üzere üç boyutta ele alınabilir. Kırılabilirliğin çevresel boyutu, afetlerden sonra ortaya çıkan, bireylerin, grupların ve çeşitli sınıfların kısıtlı kaynaklara ulaşmak için rekabet etme durumunda ortaya çıkar (Boyce, 2000). Doğal bir durum olarak ortaya çıkan afetlerin sonuçları, özellikle sosyo-ekonomik statüsü düşük düzeyde olan nüfus içerisinde daha fazla hissedilmekte, bu durum da onların sosyal yönden istismara açık hale gelmesine sebep olmaktadır (Wisner, Blaikie, Cannon, & Davis, 2004; Phillips & Fordham, 2010). Kırılabilirliğin sosyal kırılabilirlik olarak bilinen sosyo-psikolojik boyut ise bireyin kişiliği ile ilgili olup, bilişsel süreçleri içermektedir (Sarıçam, 2015).

Sosyal kırılabilirlik (Social vulnerability), sosyal sömürüye açık olma (susceptibility to exploitation), sosyal suistimale açık olma (susceptibility to social abuse), sosyal zedelenebilirlik terimleri genellikle birbirlerinin yerine kullanılabilir (Sarıçam, 2015). Sosyal kırılabilirlik, kişinin saflık ve kolay inanma durumu ile birlikte aldatılmaya, kandırılmaya ve sosyal yönden istismara yatkınlık durumudur (Sarıçam, Uysal, İlba, Çardak & Akın, 2012).

Sosyal kırılgnalık iki bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan ilki aldatılabilirlik (gullibility) boyutudur. Aldatılabilirlik, açık uyarı ve işaretler olmasına rağmen tekrarlayan biçimde safça kandırılmaya yatkın olma durumudur. Sosyal kırılgnalığın ikinci bileşeni ise kolay inanırlıktır (credulity). Kolay inanırılık, saf bir biçimde doğruluğu kanıtlanmamış, kesin olmayan şeylere inanmaya yatkın olma durumudur (Greenspan, Loughlin, & Black, 2001; Sarıçam ve diğerleri, 2012). İki bileşen birbirine yakın anlamlar taşısa da özellikleri farklıdır. Kolay inanırılık düşünceyle ve inançla alakalı zihinsel bir yapı iken aldatılabilirlik bazı somut sonuçları içermektedir. Örneğin, evinize tamir amaçlı gelen sıradan bir usta tamir yapmak için sizden yüksek bir ücret talep ediyor. Nedenini ise ben buraların en iyi ustasıyım diyerek açıklıyor. Ustanın bu sözlerine inanmak kolay inanırılık boyutuyla ilgilidir. Buna karşın, baştan sözleşme yapmadan ustaya işini bitirmeden parayı vermek aldatılabilirlik boyutuyla ilgilidir (Pinsker, Stone, Pachana & Greenspan, 2006; Sarıçam ve diğerleri, 2012). Buna ek olarak engellilere yardım etme bahanesiyle para toplayan bir kişiye inanıp ya da aldanıp ona para vermemiz sosyal kırılgnalığa örnek olarak gösterilebilir.

Üniversite öğrencileri arasında siber mağduriyet düzeyleri ve sosyal kırılgnalık düzeylerinin bilinmesi, gerekli önlemlerin alınabilmesi için son derece önemlidir. Literatürde bu iki değişkenin ilişkisinin ele alındığı araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ve sosyal kırılgnalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri arasında aile gelir durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık var mıdır?
3. Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılgnalık düzeyleri arasında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı farklılık var mıdır?

4. Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılma düzeyleri arasında aile gelir durumu değişkeni açısından anlamlı farklılık var mıdır?
5. Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılma düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada “ilişkisel tarama modeli” kullanılmıştır.

İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2014).

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinden seçkisiz örnekleme yöntemi ile seçilmiş 174 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin 99'u (%56,9) kadın, 75'i (%43,1) erkektir. Bu üniversite öğrencilerinin 40'ı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (%23,0), 40'ı Bilgisayar Öğretimi (%23,0), 39'u Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (%22,4), 28'i Sınıf Öğretmenliği (%16,1) ve 27'si Spor Yöneticiliği bölümlerinde öğrenim görmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, “Siber Mağduriyet Ölçeği” ve “ Sosyal Kırılma Ölçeği” kullanılmıştır. Bu araçlara ilişkin bilgiler aşağıda açıklanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından çalışma grubuna uygulanmak için hazırlanmış kişisel bilgi formunda üniversite öğrencilerinin çeşitli özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Geliştirilen kişisel bilgi formunda üniversite öğrencilerinin cinsiyet, bölüm ve aile gelir durumu değişkenleri yer almaktadır.

Siber Mağduriyet Ölçeği: Arıcak, Tanrıku ve Kınay (2012) tarafından geliştirilen ölçek, 21 maddeden oluşmaktadır. Evet, hayır şeklinde cevaplandırılan ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 21'dir. Puanların yükselmesi, siber mağduriyet düzeylerinin arttığını göstermektedir. Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde Cronbach alfa iç-tutarlık katsayısı .89 test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 olarak bulunmuştur. Bu değerlere bakılarak ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Sosyal Kırılgnlık Ölçeği: Pinsker, Stone, Pachana ve Greenspan (2006) tarafından geliştirilen ve Türkçe güvenilirlik ve geçerlik çalışması Sarıçam (2015) tarafından yapılan ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. Likert tipi ölçek; "Hiçbir zaman=1, Nadiren=2, Sık sık=3, Genellikle=4 ve Her zaman=5" şeklinde derecelendirilmektedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 75, en düşük puan ise 15'tir. Ölçekten alınan puanların artması, sosyal kırılgnlığın yükselmesini ifade etmektedir. Geçerlik ve güvenilirlik analizlerinde Cronbach alfa iç-tutarlık katsayısı .94 test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .80 olarak bulunmuştur. Bu değerlere bakılarak ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma Samsun ilinde Ondokuz Mayıs Üniversitesinde yürütülmüştür. Veri toplamaya başlamadan önce ilgili kurum ve kişilerden ölçekleri uygulamak için izin alınmıştır. Alınan izinler doğrultusunda çalışmaya katılmak istediğini beyan eden öğrencilere veri toplama araçları uygulanmış ve tüm süreç yaklaşık üç haftada tamamlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler SPSS 24 paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Verilerin analizinden önce dağılımların normalliği incelenmiştir. Dağılımların normallik durumu incelenirken Shapiro Wilk değeri kullanılmıştır. Yapılan bu incelemeler sonucunda veri setlerinin dağılımının normal olmadığı görülmüştür.

Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ve sosyal kırılganlık düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılmasında Mann-Whitney U testinden, siber mağduriyet düzeyleri ve sosyal kırılganlık düzeylerinin aile gelir durumuna göre karşılaştırılmasında Kruskal-Wallis H testinden, siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılganlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenirken ise Spearman Brown korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde yer verilen bulgular araştırma alt problemleri doğrultusunda düzenlenerek sunulmuştur.

3.1. Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri cinsiyete göre karşılaştırılırken Mann-Whitney U testinden faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	S-W	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Kadın	99	.000	90,57	8966,00	3409,00	-	.349
Erkek	75	.000	83,45	6259,00		0.936	

Tablo 1' e göre üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, cinsiyetin siber mağduriyet düzeyleri açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($U=3409.00$, $p>.05$). Buna göre, kadın öğrencilerle erkek öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı farklılık olmadığı söylenebilir.

3.2. Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri aile gelir durumuna göre karşılaştırılırken Kruskal-Wallis H testinden faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Aile Gelir Durumu	S-W	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	Serbestlik Derecesi	p
0-1499	.000	35	85,19	2.762	3	.430
1500-2999	.000	75	89,51			
3000-4499	.000	40	78,76			
4500+	.013	24	99,17			

Tablo 2 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerinin aile gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir ($X^2=2.762$, $p>.05$). Buna göre aile gelir durumunun üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri açısından anlamlı bir değişken olmadığı söylenebilir.

3.3. Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kırılma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılma düzeyleri cinsiyete göre karşılaştırılırken Mann-Whitney U testinden faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kırılma Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	S-W	Sıra Ortalaması	Sıralar Toplamı	U	Z	p
Kadın	99	.000	90,74	8983,50	3391,50	-0.980	.327
Erkek	75	.000	83,22	6241,50			

Tablo 3'e göre üniversite öğrencilerinin sosyal kırılma düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçları incelendiğinde, cinsiyetin sosyal kırılma düzeyleri açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($U=3391,50$, $p>.05$). Buna göre, kadın öğrencilerle erkek öğrencilerin sosyal kırılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir.

3.4. Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeylerinin Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılma düzeyleri cinsiyete göre karşılaştırılırken Kruskal-Wallis H testinden faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kırılgnlık Düzeylerinin Aile Gelir Durumuna Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Aile Gelir Durumu	S-W	N	Sıra Ortalaması	Chi-Square	Serbestlik Derecesi	p
0-1499	.007	35	84,23	2.210	3	.530
1500-2999	.000	75	92,46			
3000-4499	.000	40	88,13			
4500+	.001	24	75,73			

Tablo 4 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin sosyal kırılgnlık düzeylerinin aile gelir durumuna göre anlamlı bir fark göstermediği görülmektedir ($X^2=2.210$, $p>.05$). Buna göre aile gelir durumunun üniversite öğrencilerinin sosyal kırılgnlık düzeyleri üzerinde etkili bir değişken olmadığı söylenebilir.

3.5. Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeyleri İle Sosyal Kırılgnlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine İlişkin Bulgular

Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılgnlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenirken korelasyon analizinden (Spearman Brown) faydalanılmış ve elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Üniversite Öğrencilerinin Siber Mağduriyet Düzeyleri İle Sosyal Kırılgnlık Düzeylerinin Arasındaki İlişkinin İncelenmesine İlişkin Spearman Brown Testi Sonuçları

	N	r	p
Siber Mağduriyet ve Sosyal Kırılgnlık	174	0.041	.594

Tablo 5'e göre üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($r=.041$, $p>.05$).

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılaşmadığını göstermektedir. Literatürde öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı fark göstermediğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Eroğlu ve diğ., 2015; Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015; Korkmaz, 2016; Dalmaç Polat ve Bayraktar, 2016). Bu araştırmaların sonuçları araştırmamızın bulguları ile destekler niteliktedir. Ancak cinsiyete göre öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin anlamlı farklılaştığı ve kızların erkeklere oranla daha fazla siber mağdur olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Serin, 2012).

Araştırma sonuçlarında üniversite öğrencilerinin aile gelir durumlarına göre siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı bir fark görülmemiştir. Literatürde öğrencilerin siber mağduriyet puanlarının aile gelir durumlarına göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya çalışmalar bulunmaktadır (Eroğlu ve ark., 2015; Dalmaç Polat ve Bayraktar, 2016; Göldağ, 2017). Bu araştırmaların sonuçları araştırmamızın bulguları ile paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılaşmadığını göstermektedir. Türkiye'de kız çocuklarına yönelik en çok "aşırı koruyucu anne baba tutumu" görülmektedir. Aşırı koruyucu anne baba tutumunda anne babalar çocuklarını koruduğunu düşünerek çocuğun hareketlerini kısıtlayarak çocuğun yerine her şeyi yapmaktadır. Aşırı korunan çocuklar da tüm ihtiyaçlarında ebeveyn yardımı ararlar. İhtiyaçları çevresi tarafından karşılanan çocuk kendini savunamayan, kendi işini yapamayan, tek başına karar vermekte zorlanan bir kişilik geliştirebilmektedir (Navaro, 2003; Özyürek ve Şahin, 2010). Kadın üniversite öğrencilerinin sosyal kırılganlık düzeyinin yüksek çıkması beklenirken

araştırmada kadın ve erkek öğrencilerin sosyal kırılgnlık düzeyleri arasında anlamlı fark görölmemiştir.

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin sosyal kırılgnlık düzeylerinin aile gelir durumlarına göre anlamlı farklılaşmadığını göstermektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisi yapan Maslow (1970), ihtiyaçların en güçlüsü olan fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla organizmayı baskı altına alan diğer ihtiyaçların da ortaya çıktığını ve insan ihtiyaçlarının göreceli bir baskınlık hiyerarşisi şeklinde organize olduğunu ifade etmektedir. Bu ihtiyaçlar hiyerarşi de sırasıyla fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından oluşur. Sosyo-ekonomik durumu yüksek ailelerde çocukların fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılandığı ve çocuklara yönelik sosyal desteklerin daha fazla olabileceği düşünölebilir. Aile gelir durumu yüksek olan üniversite öğrencilerinde sosyal kırılgnlık düzeyinin düşük olması beklenirken aile gelir durumunun sosyal kırılgnlık için etkili bir değişken olmadığı görölmüştür.

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet düzeyleri ile sosyal kırılgnlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Literatürde araştırmanın bu bulgusuna ilişkin doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Sosyal kırılgnlık düzeyi düşük üniversite öğrencilerinin tehlikelere daha açık olabileceği düşünölebilir. Bu bağlamda tehlikelere açık olan bireylerin siber zorbalığa daha çok maruz kalması beklenebilir. Siber mağduriyet ile sosyal kırılgnlığın anlamlı düzeyde pozitif ilişki göstermesi beklenirken bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görölmüştür.

4.1. Öneriler

- Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılgnlık düzeylerini azaltmak için atılgnlık eğitime ve kendini tehlikelere karşı koruma becerilerine ilişkin psiko-eğitim grupları düzenlenebilir.
- Öğrencilerin siber mağduriyete ilişkin farkındalık düzeylerini artırmak için ilkokul ve ortaokul seviyesinde psikolojik danışmanlar tarafından bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

- Siber mağduriyete uğrayan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarını artırmak amaçlı psikolojik danışma grupları düzenlenebilir.
- Üniversite öğrencilerinin siber mağduriyet ve sosyal kırılma düzeylerini etkileyen faktörleri ortaya koyacak nitel çalışmalar yapılabilir.
- Araştırma kapsamı Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğrencileri ile sınırlıdır. Ülke genelinde siber mağduriyet ve sosyal kırılma düzeyleri incelenebilir.
- Literatürde sosyal kırılma ele alan çalışmalar sınırlıdır. Üniversite öğrencilerinin sosyal kırılma ile duygu düzenleme becerileri, benlik saygısı gibi değişkenlerin ilişkisini inceleyen araştırmalar yapılabilir.

5. Kaynaklar

Arıca, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi*, 6, 10–11.

Arıca O. T., Tanrıku T. & Kınay H. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 101-114.

Beran, T. & Li, Q. (2005). Cyber harassment: A study of new method for an old Behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.

Boyce, J. K. (2000). Let them eat risk? Wealth, rights and disaster vulnerability. *Disasters*, 24(3), 254-261.

Büyükyıldırım, İ. & Dilmaç, B. (2015). Siber mağdur olmanın insani değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7-40.

Dalmaç Polat, Z. & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(11), 115-132.

Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177), 93-107.

Göldağ, B. (2017). Ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 719-730.

Greenspan, S., Loughlin, G., & Black, R. S. (2001). Credulity and gullibility in people with developmental disorders: A framework for future research. *International Review of Research in Mental Retardation*, 24, 101-135.

Hinduja, S. & Patchin, J.W. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. California: Carwin Pres.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınevi, Ankara.

Korkmaz, A. (2016). Siber zorbalık davranışları sergileme ve siber zorbalığa maruz kalma durumlarının karşılaştırılması. *TRT Akademi*, 1(2), 620-639.

Kowalski, R. M. ve Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 41(Supply), 22-30.

Maslow, A. (1970). *Motivation and personality* (3th Ed.). New York: Harper & Row Publishers.

Mitchell, K.J., Ybarra, M..L. & Finkelhor, D. (2007). The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child Maltreatment*, 12, 314-324.

Navaro, L. (2003) *Çocuklarla iletişim nasıl kurulur?: Ana Baba okulu* (10. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Özyürek, A. & Şahin, T. F. (2010). *Anne baba olmak ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları*. T. Güler (Ed.), Anne baba eğitim içinde (36-50), Pegem Akademi.

Phillips, B. D., Thomas, D. S. K., Fothergill, A., & Blinn-Pike, L. (Eds.) (2010). *Social vulnerability to disasters*. CRC.

Pinsker, D. M., Stone, V. E., Pachana, N. A., & Greenspan, S. (2006). Social vulnerability scale for older adults: A validation study. *Clinical Psychologist*, 10, 117–127.

Raskauskas, J. & Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575.

Rogers, V. (2010). *Cyberbullying: activities to help children and teens to stay safe in a texting, twittering, social networking world*. London: Jessica Kingsley.

Sarıçam, H., Uysal, R., İlbay, A. B., Çardak, M., & Akın, A. (2012). *The validity and reliability of the Turkish version of the socialvulnerabilityscale*. Paper presented at the International Counseling Greenspan, S., Loughlin, G., & Black, R. S. (2001). Credulity and gullibility in people with developmental disorders: A framework for future research. *International Review of Research in Mental Retardation*, 24, 101–135.and Education Conference 2012 (ICEC 2012), May, 3-5, Istanbul, Turkey.

Sarıçam, H. (2015). Sosyal kırılganlık ölçeği Türkçe formu: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Online Journal of Educational Science*, 7(1), 190-202.

Scanlon, A., & Lee, G. (2007). The use of the term vulnerability in acute care: why does it differ and what does it mean? *Australian Journal of Advance Nursing*, 24(3) 54-59.

Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Smith, P.K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2005). *An investigation in-to cyberbullying, itsforms, awareness and impact and the relationship between age and gender, in cyberbullying (a report to the anti-bullying alliance)*. Unit for School and Family Studies, Goldsmiths College, University of London.

Wisner, B., Blaikie, P., Cannon, T., & Davis, I. (2004). *At risk: Natural hazards, people's vulnerability, and disasters*. Routledge.

Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). *Başaçıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*. Kaknüs Psikoloji, İstanbul.

İnternet Ortamındaki Şiddet Sunumları ve Yol Açtığı Sosyal Travmalar

Ejder Çelik, Bozok Üniversitesi,

Giriş

Endüstrileşme sonrası toplum üzerine yapılan tanımlamalar ağırlıklı olarak teknolojik gelişmelerin yol açtığı yeni etkileşim alanları temelinde yapılmıştır. Ağ toplumu, bilişim toplumu, dijital toplum gibi tanımlamalar bunlara örnek olarak verilebilir. Bunların ortak niteliği teknolojinin insan eylemlerinde bir iletişim aracı olarak kullanılmasıyla olan ilgileridir.

İnsanın sosyalleşme süreci aile ile başlayan arkadaş grupları ve resmi (formel) olarak oluşturulmuş okul, işyeri gibi grup yapılarıyla devam eden bir süreçtir. Sosyalleşme gündelik hayat içerisinde ömür boyu devam eden bir süreçtir. Çocukluk, adolesan dönemi, ergenlik, olgunluk, ihtiyarlık sosyalleşmenin yaşandığı yaş dönemlerini ifade eder. Modern toplumda bireyin sosyalleşme süreci tüm bu yaş dönemlerinde kitlesel iletişim araçlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu önemli gelişme sonucunda toplum bilimlerinde, iletişim araçları yeni bir sosyalleşme fenomeni olarak kabul edilmiştir.

Kitlesel iletişim araçları 20. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yavaş yavaş gelişmiştir. Sinemadan televizyona bilgisayar ve internete geline süreçte iletişim araçlarının teknolojik imkanları gelişmiş, böylece bireyin bir günlük yaşantısında işgal ettikleri zaman dilimi giderek artmıştır. İnterneti dünyada 2.5 milyar insan kullanmaktadır. Bu kullanıcıların 1.8 milyarının sosyal medya hesabı vardır. İnternet kullanıcılarının çevirim içi olma süresi günde ortalama 5-7 arasında değişmektedir. Türkiye’de internet kullanım oranı, tüm nüfusa oranla yüzde 45 civarındadır. Ülkemizde 35 milyonun üzerinde internet kullanıcısı bulunmaktadır. Türkiye’de insanlar günde ortalama 5 saatini

kişisel bilgisayarlardan, 2 saatini mobil cihazlar aracılığıyla internette geçirmektedirler. Bu sürenin 2,5 saatini sosyal medyaya ayırmaktadırlar (Dijital Ajanslar, 2014).

Bu gelişmelerden dolayı günümüzde zaman kavramı “çevirim içi zaman”, “çevirim dışı zaman” olmak üzere iki ayrı başlık altında anılır hale gelmiştir. Önümüzdeki 50 yılda bilgisayarın telefon gibi dünyadaki hemen hemen her eve girebileceği öngörülmektedir (Denizci, 2009: 49). Bu durumda internetsiz düşünilemeyen bir dünyaya doğru gidildiği açıktır.

Söz konusu gelişmeler küreselleşmeyle, iletişim özgürlüğüyle, postmodern anlayışla, kapitalist ekonomik sistemle ilişkilendirilerek farklı eleştiriler ve uyumcu yaklaşımlar yorumlar ve analizler biçiminde ortaya konmuştur. Tüm bunların bileşkesinde kendini gösteren gerçeklerden birincisi dijital teknolojinin iletişim formu olan internetin toplumsal yapıları derinden etkilediğidir. İkincisi ise bu etkilenmenin denetimsiz ve tehlikeli bir yanı olduğudur. İnternetin tehlikelerinden söz etmeye başladığımız anda en çok tartışılan ve akla ilk gelen olgu “şiddet” dir. İnternetteki şiddet unsurlarının niteliğini ve etkisini doğru analiz edebilmek için sanal ortamın niteliklerini ortaya koymak ve şiddet olgusu ile ilişkilendirmek gerekmektedir. Bu çalışmada internete özgü şiddet bileşenleri üzerinde durulacaktır. Dolayısıyla internet üzerinden sunulan şiddet unsurlarının internet dolayısıyla kazandığı farklı nitelik, internetin sanal dünyasındaki şiddet sunum biçimleri, etkilenen kitle kategorileri konuları birbiriyle ilişkilendirilerek ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İnternetin Etki Ortamı ve Şiddet

İnternet dijital teknolojinin bir formudur. Matematiksel algoritmalara dayalı alt yapıya sahip, görüntüye bağlanabilir yazılımlarla çalışan gerçek dünyayı taklit eden ara yüzler aracılığıyla kullanıcıyla buluşan bir iletişim ortamıdır. Bu ortam kişiyi görme, işitme duyuları aracılığıyla etkiler. Bünyesinde fotoğraf ve video gibi görselleri ve sesi barındırır. Gerçek hayatın belgelerini sunduğu gibi oyun yazılımları gibi tamamen dijital

ortama ait kurguları da içerebilir. İnternetin tüm bu kapsamının ekranda oluşturduğu akış kullanıcının zihniyle buluştuğunda bir yanılısamaya yol açarak yansıtıcı ekranın içinde tasarlanmış bir dünya varmış algısı oluşturur. Oysa ekranın arkasında bütünleşik bir dünya yoktur. Aslında bir dünya dahi yoktur. Orada devasa bir ileti haznesi vardır ve herkes oluşturduğu dijital iletisini oraya atar. Kullanıcı da gider ve o iletiyi bulur. Bu iletinin biçimi yazılı veya görsel olabilir. Türü bir haber, film veya oyun olabilir.

İnternetteki iletilerin amacı her durumda, ticari, dinsel, mesleki, duygusal, ideolojik bir etki bırakmaktır. Dolayısıyla internet bir yönüyle etkileme alanıdır. Bir tür “etki piyasasıdır”. İleti amacı “etkileme” olunca teknik açıdan konunun abartılması, duygu sömürüsü yapma, insanın zihninde ve duygu dünyasında sarsıntı yaratma (ajitasyon) gündeme gelir. Böylesine bir etki oluşturmak isteyenler internetin esnek ve etkileme gücü yüksek ileti sunabilme ortamını kullandığında etkinin çok daha güçlü olabileceği görülmektedir. Üstelik bu ortam kendi gerçekliğinden kopuk olarak kullanıcının zihninde biçimlendiği için zihin kadar karmaşık, sorumsuz, kuralsız, örtülü, kestirilemez bir alana dönüşür. Kullanıcının zihinsel haritası kendi sanal dünyasını ve siber uzayını kurdukça internette “insan zihninin sosyal olmayan” iç dünyasına göre şekillenmeye başlamıştır. Bu sebeple internetteki tehlikeyi oluşturan kuralsız iç dünyaların beklentileridir. Oysa paylaşma ve etki gerçektir.

İnternetin paylaşım ortamının kolay ulaşılabilir ve katkı sunulabilir olması bir tür özgürlük hissi oluşturmaktadır. Bu özelliğiyle internet, kısıtlanmış gerçek hayattan kaçarak kendini özgür hissetmek isteyenler için bir zihinsel mutluluk kapısı olmaktadır. Böylece kişi etkilere açık olmakta her türlü iletiye doğru merakla yönelmektedir. İnternet kullanıcısı inanmadığı iletilerden bile bilincin görsel algıları biriktirmesi yoluyla bilinçaltı olarak etkilenebilmektedir.

İnternet ortamı etki amacıyla harekete geçenlerin bunu sadece iletiyle yapabildikleri bir ortamdır. Dolayısıyla olumsuz etkiler de ileti biçimleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda insanların ileti üzerinden sergiledikleri eylem kolaylaştırılmış bir

durumu ifade eder. Duyguları harekete geçirmek için kolay temin edilebilecek görseller kullanmak ve klavyenin tuşlarına dokunmak yeterli olabilmektedir. İnternette eğlendirme, sevindirme, kızdırma, üzme, meraklandırma, heyecanlandırma çoğu zaman gerçek hayattakinden daha kolaydır. Çünkü katılımcının beklentisi sanallık imkânları çerçevesindedir. İnternet aracılığıyla dış dünyaya ilişkin beklentilerin kolay oluşturulması da insan zihninin iki dünya arasındaki olabilirlik imkânlarını birbirine karıştırıyor olmasıdır. Örneğin internet sayfalarındaki görseller üzerinden yapılan alışveriş siparişlerinin kişiye ulaşmasında yaşanan çoğu hayal kırıklıkları gibi. Yine aynı şekilde internetteki ticari ilişkilerin (araba, ev alımı, kâr ortaklığına katılma vb.) gerçeğe yüzleştirildiğinde ortaya çıkan şaşkınlık gibi.

İnternet ortamı bütünüyle değerlendirildiğinde yapısı itibariyle; haber, oyun, eğlence ve ticari ileti paylaşımında dolandırıcılık, yanıltma, şiddet, duygusal taciz, zorbalık gibi olumsuz etki riski taşıyan bir ortamdır.

İnternetin Sosyal Yaygınlığı

Devlet İstatistik Kurumu'nun 2017 yılı verilerine göre, İnternet kullanan bireylerin oranı %66,8 oldu. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %65,7 ve %75,1 iken, kadınlarda %47,7 ve %58,7 oldu.

Her on hanenin sekizi İnternet erişim imkânına sahip. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 2017 yılı Nisan ayında hanelerin %80,7'si evden İnternete erişim imkânına sahip oldu. Bu oran 2016 yılının aynı ayında %76,3 idi.

Bireylerin %42,4'ü e-devlet hizmetleri kullandı. Her dört kişiden biri İnternet üzerinden alışveriş yaptı. İnternet üzerinden kişisel kullanım amacıyla mal veya hizmet siparişi veren ya da satın alan 16-74 yaş grubundaki bireylerin oranı %24,9 oldu.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hane halkı bilmiş teknolojileri kullanımı araştırmasında 6-15 yaş grubu genel olmak

üzere, farklılıkları daha iyi gözlemleyebilmek için 06-10 ve 11-15 yaş grubu ayırımında bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanımı, kullanım sıklığı ve kullanım amaçları yanında medya ile ilişkileri de irdelenmiştir.

Bu çalışmalar bilgisayar kullanımının ortalama 6 yaşında başladığını göstermiştir. Bunlar içerisinde 06-15 yaş grubundaki bilgisayar kullanan çocukların bilgisayar kullanmaya başlama yaşı ortalama 8 iken, 06-10 yaş grubunda ortalama başlama yaşı 6, 11-15 yaş grubunda ise 10'dur.

İnternet kullanımına ortalama başlama yaşı 9 ise 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya başlama yaşı ortalama 9'dur. İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya ortalama başlama yaşı 06-10 yaş grubunda 6, 11-15 yaş grubunda ise 10'dur.

Bu istatistik araştırmasında çocukların %24,4'ünün kendi kullanımına ait bilgisayara sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın bir diğer sonucu ise 06-15 yaş grubundaki çocukların %24,4'ünün kendi kullanımına ait bilgisayara sahip iken, %13,1'i cep telefonuna ve %2,9'u oyun konsoluna sahip olduğudur.

Araştırmanın kapsadığı 2013 yılı itibariyle çocukların %60,5'i bilgisayar, %50,8'i İnternet, %24,3'ü cep telefonu kullandığı belirlenmiştir. Yine, 06-15 yaş grubundaki çocukların bilgisayar, İnternet ve cep telefonu kullanım oranları sırasıyla %60,5, %50,8 ve %24,3'tür. Bu oranlar 06-10 yaş grubundaki çocuklarda sırasıyla %48,2, %36,9 ve %11, 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise sırasıyla %73,1, %65,1 ve %37,9'dur.

Çocukların %45,6'sı hemen her gün İnternet kullanmıştır. Haftalık ortalama İnternet kullanım süreleri dikkate alındığında, 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların %38,2'si İnterneti iki saate kadar, %47,4'ü üç ile on saat arasında, %11,8'i on bir ile yirmi dört saat arasında %2,6'sı ise yirmi dört saatin üzerinde kullanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre 06-15 yaş grubu çocuklar İnterneti en çok %84,8 ile ödev veya öğrenme amacıyla kullanırken, bunu

%79,5 ile oyun oynama, %56,7 ile bilgi arama, %53,5 ile sosyal medya ağlarına katılma takip etmektedir.

İnternet kullanım yerlerine göre %65,6 ile ev ilk sırada, internet kafe, 06-15 yaş grubu İnternet kullanan çocukların %21,4'ü tarafından tercih edilirken, 06-10 yaş grubunun %8,7'si, 11-15 yaş grubunun ise %28,8'i tarafından tercih edilmiştir.

Aynı yaş grubunun cep telefonu kullanım oranları ise benzer oranda yüksek. Bu bağlamda 06-15 yaş grubundaki cep telefonu kullanan çocukların ortalama cep telefonu kullanmaya başlama yaşı 10 iken 06-10 yaş grubunda ortalama başlama yaşı 7, 11-15 yaş grubunda ise 11'dir. Cep telefonu kullanım amaçları arasında ilk sırayı %92,8 ile konuşma alırken, bunu %66,8 ile oyun oynama, %65,4 ile mesajlaşma ve %30,7 ile İnternete girmek takip etti. Cep telefonu kullanan 06-10 yaş grubu çocukların %80'i, 11-15 yaş grubu çocukların ise %62,9'u cep telefonu üzerinden oyun oynarken, 06-10 yaş grubu çocukların %29,4'ü, 11-15 yaş grubu çocukların ise %76,2'si mesajlaştı (Tuik, 2013).

Sosyalleşme ve İnternet İlişkisinde Şiddetin Yeri

İnsan yapısı itibariyle biyopsikososyal bir varlıktır. Çok yönlü niteliği insanın uygun bir sosyal ortama ihtiyacını doğurur. Dolayısıyla Sosyal yapı kişinin insana uygun bir karakter, kimlik ve hatta sağlıklı bir biyolojik yapı kazanmasını sağlar.

Kişinin zihinsel sağlığı da sağlıklı sosyal ilişkilerle biçimlenir. Zihinsel yapının sağlıklı olması kabul edilebilir bir karakter ve benimsenmiş bir kimlik yapısını getirir. Bütünüyle bu oluşumlar sosyalleşme sürecinde gerçekleşir.

Bu anlamda sosyalleşme süreci psikolojik ve sosyolojik olmak üzere iki yönü içerir. Sosyalleşmenin psikolojik yönü bireyin grup ilişkileri aracılığıyla toplum tarafından biçimlendirir. Sosyolojik yön ise kişinin sosyal beklentilere uygun biçimde davranmasını sağlayan süreçtir (Sneyder ve Spreitzer, 1976).

Sosyalleşmenin temelinde iletişim vardır. Toplum ve uygarlık bu iletişim yoluyla inşa edilir. Toplumsal yapıdaki değişim ve buna

bağlı gelişme ve ilerlemeler sosyal yaşantı içinde çok sayıda insanın birbirleriyle olan iletişimi sonucunda gerçekleşir. (Freedman, Sears, Carlsmith, 1989).

Sosyalleşme sürecinde iletişim yoluyla paylaşılarak kişiyi psikolojik ve sosyal anlamda biçimlendiren unsurlar normlar ve değerlerdir. Kişi planlı ve disiplinli bir düşünce ve davranış çevresinin etkisinde düşünce tekniklerini ve davranış kalıplarını edinir. Çocukluktan başlayarak bir ömür boyu devam eden sosyalleşme süreci kişinin belirli statüler kazanmasını ve roller sergilemesini sağlar. Kişiyi sürekli umutlu, amaçlı ve dinamik kılan sosyalleşme bu yolla sağlıklı bir zihinsel durumu inşa eder (Bilton T, Bonnett K. ve Diğerleri. 2003: 15).

Öznel yönden sosyalleşmede sürecinde kişinin nasıl öğrendiğinden çok ne öğrendiği önemlidir. Öğrenme gündelik yaşantıda küçük grup ilişkileri içerisinde gerçekleşir. Kurumsal aşılama, norm ve değerlere bağlı disiplin kazanma kişiyi toplumsal varlığa dönüştürür (Borlandi, Baudon ve Diğerleri, 2011: 831). Günümüzde sosyalleşmenin temel araçları olan aile, okul, arkadaş grubuna kitle iletişim araçları da eklenmiştir.

Aile çevresinde başlayan sosyalleşme, arkadaş, okul, iş çevresinde devam ederken kitle iletişim araçları ve özelde internet bütün bu süreçlerin orta ekseninde hepsiyle birlikte var olmakta ve etkisini her ortamda göstermekle kendine özgü bir sosyalleşme aracı olarak yer edinmektedir.

Sosyalleşme doğası itibariyle yüz yüze iletişimi gerektirir. Kişinin bu açık iletişime girme cesareti temelde sosyalleşmenin en önemli unsurudur. Çünkü kişi fiziksel, duygusal ve kimliğe dayalı gerçekliğiyle iletişime dâhil olur. Böylesine bir ilişki biçiminde kişi çoğunlukla norm ve değerlere uymaya azami dikkat gösterir çünkü toplum tarafından onaylanmayan eylemler sergilediğinde dışlanma, damgalanma, kınanma veya alay edilme riski söz konusudur (Tezcan, 2000; 277-279).

İnternetin özellikle sosyal medya ortamlarında ortaya koyduğu iletişim alışkanlığında ise durum farklıdır. Bu mecra insanı sosyal sınırların dışında bir serbestlik algısı içinde tutmaktadır. Böylece

insanın kaotik iç dünyasındaki bütün kuralsızlık, kötülük, kabalık ihtimalleri iletişim alanına taşınmakta, dahası insan bunları sergileme fırsatına kavuşmaktadır. Dış dünyanın bütün sosyalleşme için gerekli bütün baskılamaları burada bir davranışsal patlama biçiminde ortaya çıkmaktadır. Aslında bu mecrada sosyallik değil tam aksine antisosyallik söz konusudur. Çünkü sosyalleşmeye hasar verecek hatta onu yok sayacak bir eylem kolaylığı ve geçerliliği söz konusudur. Burada birey gerçek toplumsal yaşantıdan farklı olarak kestirilemez, ölçüsüz ve tehlikeli olabilmektedir. Bedenlerden uzak ama zihinlere yakın bir tehlike yaygındır. Kişinin yaşadığı adsızlık (anonimite) durumu internetin antisosyalliğe uygun bir ortam olduğunun açık göstergesidir. İnsanların sahte kimliklerle ve maskelerle dolaştığı, her an rahatlıkla yalan atabildiği, hakaretler savurabildiği toplum biçiminin olamayacağı açıktır. (Haber Vakti, 2017).

Gerçek sosyal ilişkilerde belirli statüye ulaşma hedefi çocukluktan itibaren gelişen bir amaçtır. Bu statülerin kazanılması ise uzun uğraşlar, eğitimler ve deneyimler sonucunda gerçekleşir. Kazanılan sosyal statüler ise statüye özgü davranışlarla yani sosyal rollerle ortaya konur. Bu süreç insanın sosyalleşmesinin çok yönlü parametlerinden temel bir tanesidir. İnternet ortamı uzman görüşlerinin sağlıklı sitelerde sergilenebildiği bir yerdir. Bu topluma hizmet vermenin bir yoludur. Devletin hizmet uygulamaları da internette oldukça yararlı mahreçleri ortaya koyar. Burada belirli statüde kişilerin aktardığı bilgilerden ve yönlendirmelerden yararlanılır.

Oysa internetin olumsuz kullanımlarında sosyalleşmenin gerçekliğinin yerini kolaylıkla statü yalanları alabilir. Sahte uzmanlar insanları yanıltıcı bilgiler yayabilirler. Dolandırıcılar güven vermek için statü sahiplerini taklit edebilirler. Evli insanlar kendilerini bekar gibi göstererek iletişim İnternet gerçek hayatta olmayacak biçimde kişilerin kendilerini farklı gösterebildiği bir alandır.

Karaca'nın "Aileyi Tehdit Eden Yeni Bir Tehlike: Sanal İlişkiler" adlı çalışmasındaki araştırmaya göre internette sohbet (chat) sırasında kadınların %58'i, erkeklerin ise %30'u kimliğini

gizlemektedir. ‘Yalan’ kavramı, kullanıcıların sohbetle ilgili olarak değindikleri en önemli konudur. Araştırmaya katılan internet kullanıcıları, sohbette kişilerin olduklarından farklı bir kişilik ve görüntü vererek, kişinin olduğu gibi davranmayıp yalan söylediğini düşünmekte, karşısındaki kişinin verdiği bilgilerin doğruluğuna güvenmemekte ve karşısındaki doğru söylese bile yalana başurmaktadır. (Aktaran: Denizci, 2009: 52).

İnternetin kişileri pasifleştirip birbirinden soyutlaması noktasında eleştirel yaklaşım asosyalleştirici bir bağlamı da vurgular. İnternetin yanlış kullanımı sonucu gerçekleşen bu durum konuşmak yerine mesaj atmayı tercih eden, iletişimi sadece bilgisayar aracılığıyla sağlayan insanların hızla çoğalması sosyalleşmenin biçimini evrensel ölçüde bu hale dönüştürmektedir (Aktaran: Denizci, 2009: 50).

İnternetin etkileşime açık ortamı içerisinde en çok ilgiyi çeken konulardan biri dijital oyunlardır. Oyun ortamları etkileşime açık bir yapıya sahiptir. Çok sayıda oyun her ilgi alanına seslenebilmektedir. Dolayısıyla kullanıcı sayısı milyonları bulmaktadır. Oyuncular farklı yaş dilimlerinden olmakla birlikte çocuk ve gençler oldukça ağırlıklı yer tutmaktadır. Çevrimiçi oyunlar arasında kullanıcıların en çok oynadığı oyunların başında şiddet içerikli oyunlar gelmektedir. Bu oyun türleri arasında en çok tercih edilenler dövüş ve savaş konulu oyunlardır. Stahl'in aktardığına göre "bu türden oyunlar 'iç alanı kapsayarak' sosyal hayatın askerileştirilmesinde bir rol oynar ve zamanı yeniden biçimlendirir" (Stahl, 2010:125).

İnternet Ortamında Şiddetin Bilinç Üzerine Etki Yolları

Yeni bir medya türü olarak kabul edilen internet sinema, televizyon ve basılı yayın organları dışında kendine özgü etki biçimleri olan bir medyadır. İnsanların imgesel dünyalarla kurdukları ilişkiler ölçeğinde diğer medya biçimlerinden daha etkilidir. Çünkü onların tümünü özgür bir seçim ortamında kapsar.

İnternetin bağımlılık oluşturma riski daha yüksektir ve bu bağımlılık cep telefonu ve tablet gibi araçlarla günün her saatinde bağlayıcı olabilmektedir. İnsan bilinci imgesel bir dünyadır ve dışarıdaki imgesel dünyaları zihin belirli bir gerçeklik formunda algılar. Bu anlamda iletişim araçlarından veya toplumsal kullanım ve uygulama bağlamlarından soyutlanmış imgeden söz edilemez. İmgeler dünyasında olaylar artık izleyici ile imge arasındaki basit ilişkiler üzerinden izlenmiyor. İmgelerin sanal dünyadaki varlık düzeyi gerçek dünyayı karşılayacak boyuta geldiği için izleyicinin buradaki imgeleri denetlemesi ve sanal düzlem mantığında bloke etmiş mümkün olmamaktadır (Burnett, 2007: 35). Eğlence adı altında yapılan herşey ölüm, şiddet, tahrip, tehdit, suiistimal etme gibi ciddiye alınması gereken bütün konuları hafifletmiştir. Bunların tamamı “şiddetin eğlenceleşmesi” olarak düşünülebilir. Çünkü diğerine zarar veren, mahremiyetini çiğneyen, küçük düşüren, yok sayan her unsur şiddet sınırları içerisine girer. İnternet gerçek ve sanal çizgisinin kaybolmaya başladığı etki dünyasında bilinçlere böylesine bir aşılama yapmaktadır.

Televizyon, radyo ve internetin her zaman yayında olması yani kişiler bağlantının dışında olsa bile varlıklarını ve akışlarını devam ettiriyor olmaları onları gerçek dünyanın gücünde hissettirmektedir. İnsan eliyle inşa edilmiş yeni bu yeni çevre insana özgü olduğu için benimsenmemesi söz konusu değildir. Ancak bu oluşum kaynağı olan insanı biçimlendirme gücüne sahiptir. İnsan bilinci, gerçeklik ve internet ilişkisinde insan neyin gerçek neyin sanal olduğunu ayırt etme gücünü kaybetmeye başlamıştır (Burnett, 2007: 34).

İnsan için kendi dışındaki tüm nesnelere olay veya olgu düzeyindeki zihinsel imgelerdir. Dışarıdaki şey resim, film, video, fotoğraf veya doğal olan her şey zihnin ürünü birer imgedir ve asıl gerçekliğinden ayrıdır. Bir başka deyişle imgeler, maden cevheri gibi kazılıp çıkarılan şeyler değil, belli bir sosyo-kültürel ortam içerisinde belli bir işlev görmesi için inşa edilen şeylerdir. İmgeler, dünyaya ilişkin belli bir bilincin görsel dönüşümleridir ve sözel olarak anlatılmaz olanları zihnimize anlaşılır hale getirirler. Dolayısıyla çimizde sosyal anlamda kontrol altında tutulan ve böylece norm ve değerler sisteminin baskısı altında yola gelen,

ehlileşen ve insana uygun biçim kazanan tüm şiddet dışarıdaki medyatik imgeler dünyasında başıboş kalmıştır. Şiddet kuralsız zihin dünyasından dışarıya çıkmış ve orada kendine var olabileceği kaotik bir ortam bulmuştur. Medyatik ortamların şiddetin imgesel varoluşuna en çok imkan sağlayanı internettir. Bu ortamda kendine hayat bulan imgesel şiddet internet içinde eğlence zırhı içerisinde kendini meşrulaştırarak bilince böylece geri sızmaktadır.

İnternet Yoluyla Şiddetin Şeyleşmesi

İnternetin insanlar arası ilişkilerde yol açtığı en olumsuz etki “şeyleşme” (reification) etkisidir. Gündelik hayata dair bütün ilişki biçimleri görsele indirgenebilir materyaller olarak algılanmaya başlanmıştır. Paylaşılan bir durumun internet üzerinden paylaşılabilir oluşu onu anlamlı kılmaktadır. İnternette paylaşmaya dair atfedilen değer durumun gerçekliğinden daha önemli ve değerli hale gelmektedir. Yani Paylaşma anı ortamın paylaşılmayan diğer anlarından çok daha heyecanlı ve değerli görülmektedir. Ortam ve oradaki ilişki böylece bir paylaşım nesnesine dönüşmüş şeyleşmiş olmaktadır. Şeyleşme tüketime dayalı ilişkilerin bilinç üzerindeki somut etkilerini tanımlama konusunda önemli bir araç gibi görünmektedir.

Temelde insan deneyiminin nesne olgusuna dayalı bir niteliği her zaman için vardır. Ancak bunun toplumsal yaşamın temel ilişki biçimleri için geçerli olması düşündürücüdür. Günümüz insanı, kendinden uzaklaştırılan dünyanın saygı, korku veya nefret uyandıran bir dizi nesne olarak karşısına çıkmasını engelleyemez (Bewes, 2008: 29).

İnternet şiddet olgusunu böylesi bir şeyleştirme mantığı içinde yaymakta ve zihinlere yerleştirmektedir. Şiddete şahit olma arzusu, onu görsel bir malzeme olarak tüketerek heyecanlanma isteği insana dair normal dışı bir talep olarak değerlendirilerek sapma olarak damgalanması gerekirken internetin böyle bir talebi karşılama fonksiyonu vardır. Oyunlar, haberler, amatör klipler dünyası şiddetin kontrolsüz sunumunu gerçekleştirmektedirler.

Aslında tüm şiddet unsurlarının arkasındaki ölüm korkusunun gerçek hayatın algısından uzaklaştırılmış olması konunun asıl kaynağıdır. Modern zamanın insanı hayatın sıradanlıkları arasında bir varlık algısı içinde olduğundan şiddeti hayata dair olmayan ‘kaza’ niteliğinde bir olay olarak içselleştirip günlük yaşantısından uzaklaştırmıştır. Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* adlı kitabında ölümlerin zaman içerisinde, köy ve kent merkezlerinin sıcaklığını yansıtan ve insanların bir araya toplanmak için de kullandıkları mezarlıklardan alınarak “dış”a doğru atıldıklarına dikkat çeker ve “yeni kentler veya çağdaş metropollerde gerek fiziksel mekân gerekse zihinsel mekân anlamında ölümler için öngörülen hiçbir şey”in olmadığını söyler (Baudrillard 2009: 246).

Gerçek dünyada ölüm yaşamdan böylesine uzaklaştırılmış olduğu için onun bir ekran aracılığıyla tüketilmesi şiddete dair korkunun yerine onunla eğlenme cesaretini getirmiştir. Ölümün/ölümlülüğün üstesinden gelemeyen modernite, bu büyük gerçeği göz önünden ve zihinden uzaklaştırma yollarını arar. Onu başa çıkılabilir küçük parçalar halinde “akla uydurma”ya çalışır. “Kalabalıkların” mutluluğunu düşünen modern zamanın “yönlendiriciler”i ölümü vazgeçilmez bir tüketim aracı olarak görmekte-dirler (Bauman, 2000: 48).

Ölüm fikrini “öldüremeyen” modern insanın, bu “gerçek” karşısında başvurduğu çareler vardır. Baudrillard, batı kültürünün tümüyle sağlıklı olma yani yaşamı ölümden temizleyip kazıma üzerine oturtulduğunu söyler. Ölümü her ne pahasına olursa olsun sterilize etmek, örtmek, gerekmektedir (Baudrillard 2009: 252). Bunun en iyi yolu da onu gerçekliğindeki soğuk yüzünden uzaklaştırarak her an gözler önüne bir gösteri olarak sermektir. Ölümün gözden uzak tutulması nesnel anlamda elbette mümkün değildir. Ancak onu başka biçimlerde ve sürekli göz önünde tutarak sıradanlaştırmak ve geleneksel anlamına dayalı algılanışını ortadan kaldırmak mümkündür. Bunun en uygun yolu her anı tüketim toplumunun bir noktasına bağlanarak yaşama ait kılınmış bireyin, bu tüketim çemberi içerisinde ölüme bakışını değiştirmektir.

Modern sistem ölüm algısının deformasyonunda ve “gerekli şiddet” algısının öğretilmesinde çok sayıda dezenformasyon araçlarını kullanmaktan çekinmeyecektir. Aslında tüm ülkelerde internet günün her dakikasında kesintisiz olarak yaptığı yayınlarla bu fonksiyonu yerine getirmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sosyolojik açıdan tüm insan ilişkileri belirli bir ilişki ağını (network) oluşturmaktadır. Bu ağ belirli ortak paydalardan, ön bilişim süreçlerinden ve benimsenmiş davranış ve tepki kalıplarından beslenmektedir.

İnsanlar arasındaki ilişkilerde farklı fayda biçimleri olduğu gibi mağduriyet biçimleri de vardır ve bunların sürekliliği önemlidir. Bu ilişki biçimlerini doğru tanımlamak, sorunlar karşısında doğru kuramları ve doğru çözümleri sağlayacaktır.

Kişiler arası şiddeti önleme ve müdahale için etkili yaklaşımlar son elli yılda dikkate değer biçimde artmıştır. Şiddetin büyük bir sosyal sorun olarak tespitinde, çocuk istismarından, fiziksel tacize ve şiddet gösterimlerine varıncaya kadar şiddetle ilgili geniş bir eylem durumu göz önüne alınmıştır.

Günümüzde şiddet ciddi halk sağlığı sorunu olarak görülmekte ve anormal davranış biçimleri içinde değerlendirilmektedir. Şiddet türlerinin her birinin incelenmesi çok sayıda şiddet mağduruna yardım sağlayan önemli bir anlayışa yol açmıştır.

Toplumdaki şiddetin tespiti, analizi ve önlem yolları belirlendikçe daha farklı şiddet durumları kendini göstermeye başlamıştır. İnternet bunlar içinde en önemlisidir. Çünkü şiddetin sunumu aracılığıyla şiddete dahil olma yanında bizzat kendisi şiddet ortamları oluşturmasıyla da dikkat çekici bir fenomendir.

Bir olayın sürekli ve yaygın sunumundan kaynaklanan normal algılanma durumu internetin şiddet sunumlarının birinci sakıncasıdır. Bir diğer sakınca sapma eğilimlerini buluşturarak bir tür sapkınlar ağı oluşturması ve toplum tarafından norm ve

değerlerle baskılanması gereken bireylerin kendi etkin topluluklarını oluşturmaya ortam hazırlamasıdır.

Bu noktada şiddet unsurlarını birbirine bağlayan kalıpları tespit etmek ve bunları internetteki diğer iletişim biçimlerinden ayıklayarak kendi içindeki işleyiş biçimini analiz etmek gerekmektedir.

Şiddetin paylaşım biçimleri, gerekçeleri, paylaşım katılan kitle profili, katılım düzeyi, paylaşılan unsurların içeriği, sanal ortamdaki şiddete katılımın, katılımcıların gerçek yaşamlarındaki dinamiklerle ilişkisi, sanal paylaşımın şiddet eğilimi üzerindeki etki durumu, analiz konularının başında gelmektedir.

Kaynakça

Baudrillard, J., & Adanır, O. (2008). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*, (Çev.: N. Demirdöven,), Ayrıntı Yayınları.

Bewes, T., & Soysal, D. (2008). *Şeyleşme: geç kapitalizmde endişe*. Metis.

Bilton T, Bonnett K. ve Diğerleri. (2003). *Sosyoloji*, (Çev.: Kemal İnal, Siyasal Kitabevi.

Borlandi M., Baudon R. ve Diğerleri, (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, (Çev.: Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları.

Burnett, Ron (2007). *İmgeler Nasıl Düşünür*, (Çev.: Güçsal Pusar). Metis Yayınları.

Denizci, M. (2009). Bilişim Toplumu Bağlamında İnternet Olgusu ve Sosyopsikolojik Etkileri, *Marmara İletişim Dergisi*, 15, 47-63.

Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (1989). *Sosyal Psikoloji*. (Çev: Ali Dönmez). Ara Yayıncılık.

Haber Vakti (2017). <https://www.habervakti.com/kemal-sayar-nefretimizi-sanal-duvarlara-yaziyoruz/> Erişim Tarihi: 10.04.2018.

Dijital Ajanslar (2014). <http://www.dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2014/> Erişim Tarihi: 7.04.2018.

TÜİK(2017).<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> Erişim Tarihi: 13.04.2018.

Sneyder, E. ve Spreitzer, E. (1976). Correlates Of Sport Participation Among Adolescent Girls, *Research Quartely*, 804-809.

Stahl, Roger. (2006). “Have you Played the War on Terror?” *Critical Studies in Media Communication*, 23(2), 112-130.

Tuik(2013).<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> 66 Tük Haber Bülteni Sayı: 15866, 22 Ağustos 2013. “06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı Ve Medya, 2013. Erişim Tarihi: 13.04.2018.

ISBN : 978-975-2489-13-4
SANAL ALEM – MEDYA ŞİDDETİ
